

Identiteettiä rakentamassa
Alle 25-vuotiaiden helsinkiläisten nuorten kokemuksia perussosiaalityöstä

Eija Huovila
Sosiaalityön erikoistumiskoulutukseen
kuuluva lisensiaatintutkimus
Marginalisaatiokysymysten sosiaalityön
erikoisala
Sosiaalitieteiden laitos
Helsingin yliopisto
Syyskuu 2013

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Sosiaalitieteiden laitos	
Tekijä – Författare – Author Huovila, Eija			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Identiteettiä rakentamassa – Alle 25-vuotiaiden helsinkiläisten nuorten kokemuksia perussosiaalityöstä			
Oppiaine – Läroämne – Subject Sosiaalityö			
Työn laji – Arbetets art – Level Ammatillinen lisensiaatintutkimus/ marginalisaation erikoistumisala		Aika – Datum – Month and year syyskuu 2013	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 245 + liitteet 8 sivua
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Vuonna 2012 Helsingissä oli yhteensä 9793 18–24-vuotiasta nuorta toimeentulotuen ja kunnallisen aikuissosiaalityön eli perussosiaalityön palvelujen piirissä. Nuorten perussosiaalityön kokemuksista on vähän aikaisempia tutkimuksia. Tämän tutkimuksen lähtökohtana on ajatus perussosiaalityön ja sosiaalityön palvelujen piirissä olevan nuoren kohtaamisesta yhteiskunnan, nuoren elämänsä, kasvuyhteisön ja välillisesti nuoren identiteetin tasolla. Tutkimuksen teoreettisena viitekehys on toimii psykososiaalisen kehitysteorian mukainen käsitys psykososiaalisen identiteetin rakentumisesta, jonka keskeisiä kehitystehtäviä myöhäisemmässä nuoruusvaiheessa ovat itsenäistyminen vanhemmista, sukupuolirooli-identiteetin muodostus, arvojen ja normien omaksuminen sekä ammatilliset valinnat. Tutkimuksen tavoitteena on tarkastella alle 25-vuotiaiden helsinkiläisten nuorten psykososiaalisen identiteetin muodostusta perussosiaalityön kontekstissa seuraavien tutkimuskysymysten avulla: Millaisena helsinkiläisten alle 25-vuotiaiden nuorten psykososiaalisen identiteetin muodostus näyttäytyy nuorten kokemuksissa perussosiaalityön prosessissa? Millaisia kokemuksia alle 25-vuotiailla nuorilla on perussosiaalityöstä?</p> <p>Kyseessä on narratiivinen tutkimus. Tutkimusaineisto koostuu 11 helsinkiläisen, sosiaalityön palvelujen piirissä olleen nuoren haastatteluista. Haastattelut toteutettiin kertomusta hakevien kysymysten avulla interaktiivisella haastatteluotteella, jossa tutkija on haastateltavien keskustelukumppani. Oheismateriaalina haastatteluissa käytettiin nuoria koskevia sosiaalityön dokumentteja. Interaktiivinen tutkimusprosessi kesti yli 2 vuotta. Aineistoanalyysi toteutettiin narratiivisena analyysinä, joka koostuu viidestä tarinaryppästä, eräänlaisista metatarinoista. Niihin sisältyy yhteensä 11 juonellista tarinaa. tarinat perustuvat nuorten kerrottuihin kokemuksiin perussosiaalityöstä.</p> <p>Tutkimusaineistosta erottuu viisi identiteetin rakentumisen prosessia. Ne ovat itsenäistymiseen valmistautuminen, syrjitystä aktiiviseksi toimijaksi, kriisin kautta uuteen alkuun, oikotie aikuisuuteen ja lastenkodista toiseuden kautta aikuisuuteen. Nuorten perussosiaalityön kokemuksissa psykososiaalisen identiteetin rakentumiseen liittyvät kehitystehtävät ovat vahvasti mukana nuorten perussosiaalityön prosessissa. Nuoren ja sosiaalityöntekijän väliset keskustelut merkitsevät useille tähän tutkimukseen osallistuneille nuorille paikkaa, jossa nuori voi työstää aikaisempia kokemuksiaan, pohtia omaa minuttiaan ja rakentaa tulevaisuuttaan. Nuorten kokemuksista erottui kolme perussosiaalityön prosessia, jotka ovat taloudellisen tuen prosessi, aktivoiva prosessi sekä psykososiaalinen prosessi. Keskeistä nuorille on yhtäaikaan perussosiaalityön kolmiulotteisuuden toteutuminen henkisen tuen, konkreettisen avun sekä nuoren sosialisatiota vahvistavan, aktivoivan ja kuntouttavan toiminnan muodossa. Erityisesti nuoren ennakoasenne, ensivaikutelma, motivaatio, nuoren aikakäsityksen huomioiminen, sosiaalityöntekijän toimijuus, sosiaalityön dokumentointi sekä perussosiaalityön kolmiulotteisen luonteen toteutuminen vaikuttavat siihen, missä määrin nuoret kokevat tullessaan autetuksi, tai kokevat jääneensä ilman tarvitsemaansa apua ja tukea. Toimeentulotuen hakeminen näyttäytyy nuorilla hyväksyttynä yhteydenoton synnä, jonka kautta nuori voi tulla sosiaalityön palveluihin. Nuorille on tärkeää saada tavata työntekijä toimeentulotukea hakiessaankin yksilöllisen elämäntilanteensa esille tuomiseksi ja tiedon saamiseksi.</p> <p>Nuorten psykososiaalisten kehitystehtävien vakavasti ottaminen asettaa vaatimuksia yhteiskunnan päättäjille nuorten ensiasunnon, koulutuspaikan, työpaikan sekä riittävien ja nuorten tarpeet huomioivien kuntoutuspolkujen turvaamisesta pääkaupunkiseudulla. Tämä tutkimus antaa viitteitä siitä, että perussosiaalityöllä on hyvät mahdollisuudet tukea alle 25-vuotiaita nuoria kohti aikuisuutta kolmiulotteisella psykososiaalisella auttamistyöllä. Nuoret hyötyisivät myös perussosiaalityön nykyistä huomattavasti laajemmasta moniammatillisuudesta.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords aikuissosiaalityö, identiteetti, asiakaskokemus, narratiivinen tutkimus, nuoruus			

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Faculty of Social Sciences		Laitos – Institution – Department Department of Social Research	
Tekijä – Författare – Author Eija Huovila			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Constructing identity – How under-25-year-old adults experience basic social services in Helsinki			
Oppiaine – Läroämne – Subject Social Work			
Työn laji – Arbetets art – Level Professional Licentiate thesis / Specialization in Marginalization		Aika – Datum – Month and year September 2013	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 245 pages + 8 pages of appendices
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>A total of 9,793 young adults between the ages of 18 and 24 were recipients of social assistance and basic municipal social services in Helsinki in 2012. Scant research has been carried out on how young adults experience this basic social work. This study considers how basic social services meet the young adults in terms of such factors as their community, course of life, societal upbringing and, indirectly, developing their identity. The theoretical framework of this study is founded on the theory of psychosocial identity development, whose key tenants include the late adolescent rites of establishing autonomy from one's parents, identifying gender roles, internalizing norms and values, and considering career choices. The aim of the research is to study identity formation in adults under 25 in Helsinki in the context of basic social work, relying on the following research questions: How does the psychosocial identity formation of young adults appear in the context of basic social work? What kinds of experiences do young adults have as recipients of basic social services?</p> <p>A narrative research method is employed. The data consists of interviews with 11 young recipients of basic social services in Helsinki. Interview questions were open-ended to encourage interactive discourse, with the researcher acting as a conversational partner. Social work documentation about the interviewee was utilized during the interviews as supplementary material. All in all, the interactive research process took more than two years. Narrative analysis eventually approached the data as five separate meta-narratives containing 11 independent storylines. The storylines were founded on the reported experiences the young adults had with regard to the basic social services they received.</p> <p>Five processes of identity formation were distinguished in the narrative analysis: 'preparing for independence', 'from discrimination to action', 'from crisis to a new beginning', 'a shortcut to adulthood' and 'from children's home to adulthood via otherness'. The core developmental tasks of adolescence are considerably included in the basic social work process of young adults. Discussions between young adults and social worker are considered as a place, where young adults can adapt their previous experiences, study their own identity and rebuild their future. Among young adults' experiences appears three different kinds of basic social work processes, which are called the process of social assistance, activating process and psychosocial process. The key factor for young adults is the simultaneous dimensions of social work in the means of mental support, concrete aid and socialization of young adults in the form of activating and rehabilitating activities. Especially the young adults' prejudices, gained initial expression, motivation, consideration of young adult's perception of time, subjectivity of social worker, documentation of social work and compliance of the three dimensions of social work have influence on to what extent young adults have experiences of either being supported or being left without assistance and support they needed. Among young adults the application of social assistance appears to be an acceptable reason to contact social welfare services. For young adults it is of great importance to have the opportunity to meet a social welfare official even while applying social assistance for to emphasize the individual matters of life and for to get information.</p> <p>To take the psychosocial development tasks seriously into consideration claims persons in charge making decisions in the metropolis area to guarantee a sufficient number of apartments, educational and career opportunities and rehabilitation alternatives where the young adult's special needs are considered. According to this research paper basic social work has good possibilities to strengthen young adults under age of 25 to reach adulthood with the three dimensions of psychosocial work. The young adults would also gain from multi-professionalism far more extensive than nowadays within basic social work.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Social Work, Identity, Client Experience, Narrative Research, Adolescence			

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	NUORUUS JA SOSIAALITYÖN PROSESSI SOSIAALITETEELLISESSÄ TUTKIMUKSESSA	12
2.1	Keskeisimmät nuoruusvaiheen siirtymät.....	12
2.2	Nuorten käsitys itsenäistymisestä, aikuistumisesta ja syrjäytymisestä.....	19
2.3	Sosiaalityön prosessi	27
3	TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHTA, TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	38
3.1	Perussosiaalityön ja nuoren kohtaamisen neljä tasoa.....	38
3.2	Tavoite ja tutkimuskysymykset	41
4	NUORET JA SOSIAALITYÖ.....	43
4.1	Nuoruusvaihe	43
4.2	Aikuis- ja perus- ja nuorisososiaalityö.....	45
4.3	Helsinki alueellisena kontekstina	47
4.4	Suunnitelmallinen työskentely perussosiaalityössä.....	48
5	IDENTITEETIN RAKENTUMINEN.....	52
5.1	Psykososiaalinen identiteetti	55
5.2	Narratiivinen identiteetti	69
6	KERRONNALLISUUS JA TARINAT KESKIÖSSÄ	75
6.1	Narratiivinen tutkimus	75
6.2	Narratiivinen analyysi.....	77
6.3	Kertomukset ja tarinat	79
7	TUTKIMUSAINEISTOSTA KOHTI TARINOITA	82
7.1	Tutkimusprosessin eteneminen ja aineiston hankinta	82
7.2	Kanssakertajat.....	86

7.3	Interaktiivinen haastattelu	89
7.4	Aineistosta tarinoiksi	96
7.5	Tutkimuseettistä pohdintaa	100
8	TARINOITA NUOREN IDENTITEETIN RAKENTUMISESTA.....	108
8.1	Itsenäistymiseen valmistautuminen	111
	... toiveiden varassa.....	112
	... kiinnittymällä suomalaiseen yhteiskuntaan.....	113
	... viiveellä.....	116
8.2	Syrjitystä aktiiviseksi toimijaksi	120
	... asunnottomana sinnittelijänä	122
	... oman paikan etsijänä	125
8.3	Kriisin kautta uuteen alkuun	132
	...huolenkantajana	138
	... rikkinäisenä	147
	... identiteetin kadottaneena	155
8.4	Oikotie aikuisuuteen	167
8.5	Lastenkodista toiseuden kautta aikuisuuteen	174
	... varhain itsenäistyneenä	180
	... mielenterveyskuntoutujana	184
9	IDENTITEETIN RAKENTUMINEN PERUSSOSIAALITYÖN KONTEKSTISSA	189
9.1	Nuoren psykososiaalisen identiteetin rakentumisen prosessin hahmottaminen ..	189
9.2	Sosiaalityön prosessi ja sen merkitys nuoren identiteetin rakentumiselle	198
9.3	Henkilökohtaisen auttamistyön keskeiset tekijät	206
10	YHTEENVETO, JOHTOPÄÄTÖKSET JA KESKUSTELUA	219
	KIRJALLISUUS	236

KUVIOT JA TAULUKOT**Kuviot**

Kuvio 1	Sosiaalityön paikka nuoren identiteetin muodostuksessa.....	38
Kuvio 2	Tutkimusprosessin eteneminen.....	83

Taulukot

Taulukko 1.	Tutkimukseen osallistuneiden nuorten taustatiedot	88
Taulukko 2.	Perussosiaalityön prosessit	199

1 JOHDANTO

Viime vuosien yhteiskunnallisessa keskustelussa 18–24-vuotiaita nuoria on kuvattu useimmiten huolen, sekä syrjäytymisen ja marginalisaation käsitteiden avulla. Myös sosiaalityössä nuorten huomioiminen on ollut varsin ongelmakeskeistä (Pohjola 2009, 25). Toisinaan kuulee sanottavan, että kunnallinen perussosiaalityö on vain rahan kanssa pelaamista ja että 'oikeaa sosiaalityötä' (Borg 2011, 1, 8) nuorten kanssa tehdään jossakin muualla, kuten esimerkiksi lastensuojelussa, etsivässä työssä, hankkeissa tai hoitotyössä. Yhtäältä tällainen puhe saattaa perustua perussosiaalityön historialliseen köyhäinhoidolliseen taustaan sekä aikuissosiaalityön käsitteen myöhäiseen käyttöönottoon 2000-luvulla (Juhila 2008, 15). Toisaalta tällaiset väitteet saattavat kertoa nuorten marginaalisuudesta sosiaalityössä sekä nuoruuden jäämisestä lapsuuden ja lastensuojelun varjoon (Pohjola 2009, 25; Raitakari & Virokangas 2009, 11), jolloin nuorten yksilöllisyyden huomioiminen on jäänyt sosiaalityössä taka-alalle.

Vaikka lähes joka viides Suomessa asuva henkilö on 15–29 vuoden ikäinen (Tilastokeskus 2013b), tutkimuksia alle 25-vuotiaiden nuorten kanssa tehdystä perussosiaalityöstä on vaikea löytää. Nuorten kanssa tehtävää perussosiaalityötä käsitteleviä tutkimuksia edustaa ensisijaisesti vain Anneli Pohjolan väitöskirja vuodelta 1994. Tutkimusten puute tukee ajatusta sekä nuorten että perussosiaalityön marginaalisesta asemasta sosiaalityön kentällä. Nuorten marginaalinen asema sosiaalityössä ja perussosiaalityötä käsittelevien tutkimusten vähäisyys voi osaltaan johtua myös eri sosiaalityön muotojen ja sosiaalityötä lähellä olevien ammattialojen ja niihin liittyvien palvelujen vahvasta sektorisoitumisesta, missä perussosiaalityö on usein kuvattu vain toimeentulotukityönä (Hämäläinen ym. 2008, 161–164; ks. myös Hipp & Kivistö 2009, 181). Sosiaali- ja terveysministeriön toimenpideohjelmassa nuorisososiaalityö on kuitenkin nostettu yhdeksi kehittämisalueeksi (Karjalainen & Sarvimäki 2005, 51–52).

Nuoria koskevassa sosiaalityön kirjallisuudessa (esim. Pohjola 2009; Raitakari & Virokangas 2009) on viime vuosina kiinnitetty huomiota siihen, miten sosiaalityön keinoin voitaisiin tukea nuorten sosialisatiota eli yksilön prosessinomaista kehittymistä ympäröivän

yhteiskunnan ja siinä vallitsevan kulttuurin jäseneksi. Sosialisaatio¹ merkitsee muihin ihmisiin ja yhteisöön liittymistä ja sitä kautta yhteiskuntaan integroitumista. Myös yksilöityminen, joka merkitsee ihmisen minä-tunteen ja persoonallisen identiteetin kehittymistä, on osa sosialisaatiota. (Näre 2005; Pikkarainen 2010; TYT Avoin yliopisto; Wikipedia.)

Nuoruvaiheen terveen psykososiaalisen identiteetin kehityksen tunnistaminen on tärkeää sosiaalityössä. Jos identiteetin kehityksestä ei olla tietoisia, vaarana on, että nuoren normaaliin kehitykseen kuuluva käyttäytyminen voidaan tulkita poikkeavaksi käyttäytymiseksi ja nuori leimataan poikkeavaksi, epäonnistuneeksi tai sairaaksi. Väärin ymmärryksestä voi saada alkunsa nuoren negatiivisen identiteetin muodostus, toisin sanoen hän tulee sellaiseksi kuin hänet on leimattu tai hänen oletetaan olevan (Erikson 1968, 132).

Tämä tutkimus antaa sijaa nuorten perussosiaalityön kokemuksille tarinoiden (Polkinghorne 1995) muodossa. Toivon, että tarinat voivat osaltaan avartaa näkemystä perussosiaalityön luonteesta ja perussosiaalityön merkityksestä nuorten identiteettityölle, siten kuin nuoret itse antavat sille merkityksiä. Merkittävässä määrin perussosiaalityön palvelujen saajana oleminen liittyy itse nuoruuden elämänvaiheeseen (vrt. Pohjola 1994, 59: elämänvaiheköyhyys), mihin vaikuttavat sekä nuoren henkilökohtaisen elämäkulun tapahtumat että yhteiskunnalliset reunaehdot. Näin tarkasteltuna vältetään korostunut ongelmakeskeisyys nuorten perussosiaalityön kokemusten tarkastelussa (vrt. Pohjola 1994, 55: negatiivisuusloukku).

Lähestyn 18–24-vuotiaiden nuorten perussosiaalityön kokemuksia ensisijaisesti psykososiaalisen identiteetin rakentumisen näkökulmasta. Näin siitä huolimatta, että narratiivisessa tutkimuksessa on aina myös narratiivisen identiteetin ulottuvuus läsnä. Tutkijana päädyin psykososiaalisen kehitysteorian näkökulman valitsemiseen, koska halusin

¹ Sosialisaation ajatellaan tapahtuvan ensisijaisen (perhe, suku ja muu lähipiiri), toissijaisen (koulu, ammatti ja harrasteryhmät) ja kolmannen (yhteiskunta, tiedotusvälineet ja julkiset tilanteet) vaiheen kautta. Sosialisaatiossa on kysymys sosiaalisen vaikuttamisen mahdollisuuksista, subjektiudesta ja yhteiskuntarakenteellisista ehdoista ja riippuvuuksista. Sosialisaatioon liittyy käsite 'tabula rasa', minkä mukaan ihminen on syntyessään kuin tyhjä taulu, jonka ympäristö muokkaa näköisekseen, sillä ympäristöstään ihminen omaksuu arvot ja hyväksytyt toimintamallit. (Näre 2005; Pikkarainen 2010; TYT Avoin yliopisto; Wikipedia.)

tarkastella sitä, mikä tekee myöhäisessä nuoruusvaiheessa ja aikuistumisen kynnyksellä olevien nuorten kanssa työskentelyn erityiseksi suhteessa nuorempien lasten ja nuorten sekä aikuisten kanssa työskentelyyn. Pohtiessani asiaa päädyin usein kysymyksiin: ”Mistä myöhäisnuoruuden psykososiaalisen kehityksen erityispiirteistä on hyvä olla tietoinen nuorten kanssa työskenneltäessä? Mitä myöhäisnuoruuden kehitysvaiheessa on nuoren identiteetin muodostuksen osalta erityistä? Miten identiteetinmuodostus näkyy nuorten perussosiaalityön kokemuksissa?” Näistä kysymyksistä käsin päädyin valitsemaan psykososiaalisen kehitysteorian mukaisen identiteetin muodostuksen teoreettiseksi viitekehyyksi – vaikka tehtävä vaikutti haastavalta. Olen työskennellyt useita vuosia 3–30-vuotiaiden lasten, nuorten ja nuorten aikuisten kanssa Suomessa, Ruotsissa ja Thaimaassa. Siten olen saanut seurata läheltä eri-ikäisten lasten ja nuorten kehittymistä ja aikuiseksi kasvamista kulttuurisesti erilaisissa ympäristöissä. Tämä kokemus on osaltaan vaikuttanut teoreettisen lähestymistavan valintaan.

Perussosiaalityössä eli kunnallisessa aikuissosiaalityössä kohdataan nuoria monissa elämäntilanteissa, sillä vuonna 2012 Helsingissä sai toimeentulotukea 18–24-vuotiaista 15,79 % eli 9793 nuorta. Heistä yli 5000 nuorta oli saanut toimeentulotukea pitempään kuin 6 kuukautta. Siten pitkäaikaisasiakkaiden osuus koko ikäryhmästä oli 8,17 %. Sosiaalityön piirissä oli näistä nuorista vain osa, sillä suuri osa haki toimeentulotukea kirjallisesti ja tapasi sosiaalialan ammattilaista satunnaisesti, poikkeuksena ovat uudet hakijat. (Tikanoja 2013.)

Monen sosiaalityön piiriin tulevan nuoren taustalla on koulutuksen keskeyttäminen. Suomessa oli lukuvuonna 2010 – 2011 peruskoulun keskeyttäneitä nuoria alle puoli prosenttia kaikista peruskoululaisista (SVT 2012a). Valtakunnallisesti yleisintä on nuorille suunnatun ammatillisen koulutuksen keskeyttäminen, sillä lukuvuonna 2009 – 2012 nuorille suunnatun ammatillisen koulutuksen keskeytti noin 8 % opiskelijoista. Miesten ja naisten osalta ammatillisen koulutuksen keskeyttämisprosentti oli samansuuruinen. (Palola ym. 2012, 16–17; SVT 2012b.) Helsingissä lukuvuosina 2008 – 2009 teknisen, terveydenhuollon ja palvelualan ammatillisissa koulutuksissa keskeyttämisprosentti oli 10 – 14 % (Terve Helsinki -hanke 2012, 25–26). Anneli Pohjolan (1994, 79) tutkimuksen aineistosta koulutuksen keskeyttäneitä nuoria oli kolmannes ja pitkäaikaisista sosiaalitoimien asiakkaista noin puolet.

Nuorisotyöttömyys on lisääntynyt sekä Suomessa että muissa Euroopan maissa merkittävästi vuosina 2012 – 2013. Tämä on huolestuttavaa, koska nuoren siirtyminen työelämään on yksi keskeisimmistä myöhäisemmän nuoruusvaiheen siirtymistä kohti aikuisuutta. Alle 25-vuotiaista nuorista on Suomessa työttömänä joka viides. Maaliskuussa 2013 nuorten työttömyysaste, jolla tarkoitetaan työttömien osuutta työvoimasta, oli 24,8 %, samanaikaisesti kun yleinen työttömyysaste oli 9 %. Työttömänä työnhakijana oli tuolloin lähes 37 000 alle 25-vuotiaista nuorta (Suomen virallinen tilasto SVT 2013b.) Viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana nuorten työttömyys on alittanut 20 %:n rajan vain muutamia kertoja (Suomen virallinen tilasto SVT 2012e). Nuorten työttömyysriskiä suhdanteiden heiketessä osoittaa myös se, että marraskuun 2011 ja marraskuun 2012 välisenä aikana alle 25-vuotiaiden työttömyys lisääntyi 15,6 %, mikä merkitsee yli 4000 työttömän nuoren lisäystä (Suomen virallinen tilasto SVT 2012g).

Peurusosiaalityössä kohdaan lukuisia nuoria, joiden perheiden elämässä näkyy periytyvä huono-osaisuus ylisukupolvisena toimeentulotuki-riippuvuutena (Haapamäki 2013) sekä pitkittyneenä työttömyytenä (Myrskylä 2012). Työttömyys on ennen kaikkea heikosti koulutettujen ongelma. Vuonna 2010 peruskoulupohjan omaavien työttömyysaste oli lähes 20 %, keskiasteen suorittaneiden noin 12 % ja korkean asteen koulutuksen suorittaneiden työttömyysaste noin 5 %. Samanaikaisesti on huolestuttavaa, että yhden vuoden syrjässä olleista peruskoulun päättäneistä nuorista vain 40 % suorittaa myöhemmin korkeamman tutkinnon. Kolme vuotta syrjässä olleista ainoastaan 20 % suorittaa myöhemmin ammatillisen tutkinnon. Erityisen heikossa asemassa ovat maahanmuuttaja-taustan omaavat sekä lastensuojelun kautta kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet nuoret. (Myrskylä 2012, 1–9, 14.)

Oman asunnon saaminen on nuorille erityisen haasteellista Helsingissä. Ei siis ihme, että nuorten kanssa tehtävässä perussosiaalityössä nuorten asumiskysymykset ja asunnottomuus ovat esillä päivittäin. Asuntojen tarve on suuri, koska nuorista lähes puolet muuttaa pois kotoa alle 25-vuotiaana, osa jo alaikäisenä (Nikander 2009; Kupari 2011, 16).

Sosiaalityössä kohdataan myös lukuisia yksinhuoltajia. Suomessa oli vuonna 2011 yhteensä 117 903 yksinhuoltajaperhettä, joista miehen ja lasten muodostamia perheitä oli vain noin 16 000. Suurin osan yksinhuoltajaperheistä koostuu aikuisesta ja yhdestä lapsesta. (Suomen

Virallinen tilasto SVT 2012f.) Yksinhuoltajien kotitalouksista pienituloisten osuus on noin 32 prosenttia. Vain alle 34-vuotiaiden yhden hengen talouksissa on pienituloisia enemmän, sillä heistä lähes puolet on pienituloisia. (Suomen Virallinen tilasto SVT 2009; ks. myös Roivainen ym. 2011.) Alle 25-vuotiaista helsinkiläisistä toimeentulotuen saajista suurin osa on muodostaa yhden hengen talouden, joten suurin osa nuorista lukeutuu myös pienituloisiin.

Nuorten mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt näkyvät nuorten kanssa tehtävässä perussosiaalityössä yhä enemmän. Kelan tilastojen mukaan vuonna 2009 masennuslääkkeitä käytti 15–24-vuotiaista peräti 29842 nuorta (Kela 8.6.2010b). Samana vuonna työkyvyttömyyseläkkeellä oli 16–24-vuotiaista yhteensä 6079 nuorta, joista 3/4:lla oli diagnoosina mielenterveyden tai käyttäytymisen häiriöt ja noin 1/3:lla diagnoosina oli skitsofrenia, mieliala- ym. häiriöt. (Kela 8.6.2010a). Joka viidennellä suomalaisella on diagnostisoitava masennus ja viidellä prosentilla kliinisesti määriteltävä masennus (Romakkaniemi 2011, 65).

Perussosiaalityössä kohdataan koulupudokkaiden, työttömien, pienituloisten, asuntoa etsivien, asunnottomien ja psyykkisiä vaikeuksia tai sairauksia omaavien nuorten lisäksi muun muassa tulevaisuuttaan pohtivia sekä erilaisten kriisien keskellä eläviä nuoria, yksinhuoltajavanhempia, vapausrangaistuksen saaneita ja päihteidenkäyttäjiä. Tutkijana en kuitenkaan lähesty nuorten kokemuksia ongelmalähtöisesti enkä näe perussosiaalityön palvelujen piirissä olevia nuoria syrjäytyneinä yksilöinä. Näin siitakin huolimatta, että osalla nuorista on heidän elämänsä nähtävissä tekijöitä, jotka saattavat voimistuessaan johtaa nuoren huono-osaisuuden vahvistumiseen.

Lähtökohtana tässä tutkimuksessa on lähestyä nuorten perussosiaalityön kokemuksia psykososiaalisen kehitysteorian mukaisen identiteetin rakentumisen tarkastelun kautta ja kohdata nuoret yksilöinä. Tutkimus on eksploraatiivinen, koska kyseessä on vähän tutkittu aihe. Tutkimuksen toteuttaminen interaktiivisesti nuorten kanssa ja tilan antaminen nuorten omille perussosiaalityön kokemuksille on ohjannut tämän tutkimuksen niin tutkimuskysymyksiä kuin metodien valintaa.

Tutkimuksen luvussa 2 käsittelen nuoruusvaiheen merkityksellisyyttä ihmisen psykososiaaliselle kehitykselle aikaisemman sosiaalitieteellisen tutkimustiedon valossa

sosiaalityön kontekstista käsin. Lähestyn nuoruutta yhtenä elämänkulun vaiheena. Vaikka tutkimus on eksploratiivinen, on katsaus aikaisempaan tutkimukseen laaja, sillä sen tarkoituksena on nostaa esille keskeinen nuorisotutkimuksen ja sosiaalityön tutkimuksen tuottama tieto tämän tutkimuksen aiheen taustointiin liittyen. Toisen luvun lopussa käsittelen sosiaalityön prosessiin keskeisesti vaikuttavia tekijöitä, jotka ovat korostuneesti tulleet esille aikaisemmissa tutkimuksissa.

Koska Anneli Pohjolan (1994) väitöskirja on yksi harvoista tutkimuksista, joka käsittelee alle 25-vuotiaita nuoria itsenäisinä avun tai tuen hakijoina kunnallisen perussosiaalityön kontekstissa, viittaen luvussa 2 useasti kyseiseen tutkimukseen. Pohjolan narratiivisella tutkimusotteella toteutettu tapaustutkimus erään Pohjois-Suomen kunnan sosiaalitoimistosta antaa nuorten elämänkulun ja nuorten perussosiaalityön kokemusten osalta varsin mielenkiintoisen vertailukohtan alle 25-vuotiaden helsinkiläisten nuorten perussosiaalityön kokemusten tarkastelulle.

Luvussa 3 esittelen käsitykseni perussosiaalityön läsnäolosta neljällä eri tasolla niiden nuorten identiteetin muodostuksessa, jotka ovat perussosiaalityön palvelujen piirissä. Näillä tasoilla tarkoitan yhteiskuntaa, nuoren elämänkulkua, 'kasvuyhteisöä' (Ellonen 2008) ja välillisesti nuoren sisäistä maailmaa. Nämä tasot muodostavat tutkimuksen lähtökohdan. Tämän jälkeen tuon esille tutkimukseni tavoitteen ja tutkimuskysymykset.

Käsittelen luvussa 4 tutkimuksen kontekstia eli nuoruusvaihetta, sosiaalityön määritelmiä, suurkaupunkikontekstia ja suunnitelmallisuutta perussosiaalityössä. Luku 5 puolestaan käsittelee tutkimuksen teoreettisia lähtökohtia. Kuvaan siinä psykososiaalisen identiteetin muodostumista Erik H. Eriksonin (1968; 1980/1959; 1982/1950) ja Barbara & Philip R. Newmanin (1991/1975) ajattelusta käsin. Luvussa 5 tuon käsittelen lyhyesti myös narratiivisen identiteetin käsitettä Paul Ricoeurin (1991; 1992) ajattelun mukaisesti, koska narratiivisuus läpäisee koko tämän tutkimuksen. Narratiivinen identiteetti liittyy kertomusten ja tarinoiden merkitykseen ihmisen identiteetin tulkitsemisen ja rakentamisen välineenä. Luku 6 käsittelee tutkimuksen metodologiaa narratiivisen tutkimuksen ja narratiivisen analyysin osalta. Luku 7 käsittelee tutkimusaineiston hankintaa ja tutkimusprosessia Kyseiseen lukuun sisältyy myös tutkimuseettinen pohdinta.

Luku 8 muodostuu viidestä tarinallisesta kokonaisuudesta, narratiivisesta analyysistä. Se sisältää 11 juonellista tarinaa nuoren identiteetin rakentumisesta perusosiaalityön kontekstissa. Tarinat muodostavat viisi tarinallista kokonaisuutta, eräänlaisia yleistettävissä olevia metakertomuksia. Luvussa 9 käsittelen tämän tutkimuksen tuloksia suhteessa psykososiaalisen kehitysteorian identiteetti-käsitykseen ja aikaisempaan tutkimustietoon. Tutkimuksen luku 10 koostuu tutkimuksen yhteenvedosta, johtopäätöksistä ja keskustelusta. Kyseisessä luvussa pohdin myös tutkimustulosten merkitystä alle 25-vuotiaiden nuorten parissa tehtävälle perussosiaalityölle ja esittelen joitakin jatkotutkimusaiheita.

2 NUORUUS JA SOSIAALITYÖN PROSESSI SOSIAALITETEELLISESSÄ TUTKIMUKSESSA

2.1 Keskeisimmät nuoruusvaiheen siirtymät

Peruskoulun suorittaminen, ammatillisen suunnan valinta ja työelämään siirtyminen yhdessä vanhemmista irtautuminen, oman perheen perustamisen ja arvovalintojen kanssa ovat edelleen keskeisiä vaiheita nuorten psykososiaalisessa kehityksessä (Newman & Newman 1991/1975). Kolmea ensimmäistä siirtymävaihetta Anneli Pohjola (1994, 71) kutsuu kairosvaiheiksi eli valikoitumiskehiksi ja Reetta Pietikäinen (2007) nivelvaiheiksi. Nämä kolme siirtymää joko vahvistavat tai rajaavat merkittävästi nuorten tulevaisuuden mahdollisuuksia (Wilska 2006, 32; Myllyniemi 2007, 7; Myrskylä 2012, 8; Palola ym. 2012, 17). Nuoren toiveet ja kyky nähdä tulevaisuudessa mahdollisuuksia ovat puolestaan merkityksellisiä nuoren psykososiaalisen identiteetin rakentumiselle (Erikson 1980/1959; Newman & Newman 1991/1975).

Peruskoulun suorittaminen näyttäytyy monen nuoren elämäkulussa työläänä. Kaveripaineet, kouluväsymys, toimimattomat suhteet opettajiin ja mahdollinen koulukiusaaminen yhdessä nuoruusvaiheen psykososiaalisten kehitystehtävien kanssa johtavat joidenkin nuoren kohdalla peruskoulun keskeyttämiseen tai koulun suorittamiseen heikoin arvosanoin. Toisen käännekohdan, ammatillisen valinnan, nuoret kokevat myös haasteellisena. Esimerkiksi Anneli Pohjolan (1994) tutkimukseen osallistuneista nuorista lähes puolella ammatillinen valinta oli jäänyt tekemättä. Yli puolet heistä oli miehiä. Toisaalta monet kyseisen tutkimuksen nuorista olivat valinneet ammatillisen suuntauksen perinteisiä naisten ja miesten ammatteja suosien, mikä Pohjolan mukaan saattoi olla yksi nuorten tapa välttää henkilökohtaisen valinnan tekeminen. Ammatillisen valinnan tekee vaikeaksi erityisesti se, että valinta pitää tehdä jo peruskouluiässä. Keskeytynyt peruskoulu, peruskoulun heikko päästötodistus ja epätietoisuus oman kiinnostuksen kohteista vaikeuttavat osaltaan ammatillista valintaa. (Pohjola 1994, 70–81; Palola 2012, 16–17.) Kuitenkin nuorten kiinnittyminen yhteiskuntaan tapahtuu suurelta osin kouluttautumisen kautta (Komonen 2001, 70; Laaksonen 2001, 89, 95; Myrskylä 2012).

Kolmas nuorten tulevaisuutta ohjaava tekijä on työelämään sijoittuminen. Työelämään kuulumisella on itse työtä suurempi merkitys, sillä työmarkkinakansalaisuudesta on tullut

yhteiskunnallisen kelpoisuuden mitta. Lisäksi työ määrittää nuoren yhteiskunnallista ja sosiaalista asemaa sekä säätelee suuressa määrin nuorten toimeentuloa ja tuottaa elämäntapavalintoja. Nuorten työelämään sijoittumista rajoittaa niin puutteellinen koulutus kuin ammattitaidon että työkokemuksen puute, jolloin nuoret jäävät usein työelämässä 'toisen asemaan', jota määrittää marginaalisuus ja viimesijaisuus. Todetun vamman, sairauden tai muun terveydellisen rajoitteen perusteella vajaakuntoisten nuorten työnhakijoiden osuus on myös merkittävä. Näin tarkasteltuna jaksottainen työttömyys on osa nuorten todellisuutta, mikä tuo nuorten elämään jatkuvaa muutosta ja epävarmuutta tulevaisuudesta ja toimeentulosta. (Pohjola 1994, 85–86; Oinonen 2001, 120; Turunen 2009, 15; Kojo 2010, 23; Lähteenmaa 2011, 54–56; Kojo 2012, 100–103.)

Keskeisten siirtymien merkitys nuoren identiteetille

Minän määrittely tapahtuu suurelta osin suhteessa toisiin ihmisiin. Jos nuori on sisäistänyt toiseuden ja ulkopuolisuuden esimerkiksi koulutuksen tai työn suhteen, vaatii nuoren positiivinen minuuden määrittely tavallista enemmän perusteluja (Kojo 2012, 103; Timonen 2009). Suomessa nuoren identiteetti ja sosiaalinen asema rakentuvat edelleen pääasiassa koulutuksen ja työelämän varaan (Pohjola 1994, 71–103, 176–179; Oinonen 2001, 120; Turunen 2009, 15). Nuoren tulevaisuuden suunnittelun haasteellisuutta lisää suomalaisen työyhteiskunnan asteittainen muutos koulutusyhteiskunnaksi, jossa ilman koulutusta olevan nuoren siirtyminen työelämään on vaikeaa ja toisinaan jopa ei-hyväksyttävää (Nyysölä & Pajala 1999, 55–56; Komonen 2001, 81, 85). Toisaalta tällainen yhteiskunnallinen kehitys on johtanut eräänlaiseen koulutusinflaatioon, jota Helena Laaksonen kuvaa seuraavasti:

”Kärjistäen voidaan sanoa, että työttömien nuorten tapauksessa oppivelvollisuus jatkuu vielä täysi-ikäisenäkin ja toisaalta, täysi-ikäisyys sosiaalisten oikeuksien näkökulmasta savutetaan nyky-Suomessa vasta 25-vuotiaana”(Laaksonen 2001, 95).

Teemu Turusen (2009) tutkimus tukee käsitystä, jonka mukaan palkkatyö on edelleen keskeinen osa nuorten identiteettiä. Nuoret kokevat työssä olemisen houkuttelevana silloinkin, kun heillä ei olisi siihen taloudellista pakkoa (ks. myös Myllyniemi 2007, 7). Siten ei voida puhua nuorten työmotivaation heikkenemisestä vaan pikemminkin sen vahvistumisesta. Merkittävin taustatekijä nuorten työkeskeisyydelle on ansiotyön tärkeys elämänalueena. Kyseisessä tutkimuksessa korostui myös nuorten vaikeus löytää vakituinen

tai pitkäaikainen työpaikka. Työpaikan saatuaan nuoret halusivat pitää siitä kiinni. (Turunen 2009, 4–19.)

Työttömyyden aikana nuorten ajankäyttö passivoituu. Työttömän nuoren elämästä puuttuu arkea rytmittäviä tekijöitä samanaikaisesti kun nuoren tulot ovat merkittävän pienet. Pienet tulot puolestaan rajoittavat nuoren toimintamahdollisuuksia. Työttömällä nuorella ei ole työn ja vapaa-ajan tai arjen ja pyhien tuomaa vaihtelua. Myös vuorokausirytmii saattaa muuttua, mikäli nuori ei tietoisesti pyri sitä säilyttämään. (Pietikäinen 2005, 247; Kojo 2010, 25; Lähteenmaa 2011, 58; Kojo 2012.)

Osalla työttömistä nuorista saattaa korostua Jaana Lähteenmaan (2011) esille nostama partiolaisidentiteetti, jolloin työtön nuori haluaa näyttäytyä reippaana toimijana. Lähelle partiolaisidentiteettiä tulee käsite 'yliviritetty toimijuus'. Se viittaa nuorten tietoiseen ja aktiiviseen pyrkimykseen pitää yllä sisäistä positiivista mielenlaatua siitä huolimatta, että nuorella ei ole varmuutta onnistumisestaan elämän epävarmuuden takia. Yliviritetyssä toimijuudessa passiivisuuden torjuminen näyttäytyy aktiviteeteista, harrastuksista tai rutiininomaisesta päiväjärjestyksestä kiinnipitämisestä. Lisäksi nuoren aikomus ja yritys toimia korostuu suoran tekemisen sijasta. (Lähteenmaa 2011, 49–58.)

Työmarkkinoille osallistuminen antaa nuorelle taloudellisen itsenäisyyden sekä tukee nuoren työmarkkinakansalaisuuden kautta siirtymistä täysivaltaiseksi, aikuiseksi kansalaiseksi (Oinonen 2001, 112). Lotta Haikolan (2005) haastatteleminen nuorten mielestä myös aikuisuuden saavuttaminen poliittista osallistumista varten on mahdollista hankkia joko täysi-ikäisyyden tai koulutukseen ja työelämään siirtymisen kautta. Jos nuori ei velvollisuutensa hoitavana kuitenkaan saa hankittua ammatillista koulutusta eikä työpaikkaa, nuori saattaa, kuten Anneli Pohjolan (1994, 129) tutkimuksesta käy ilmi, syyllistää siitä itseään. Peruskoulutus, ammatillinen koulutus ja työpaikka on nähtävissä myös nuorten yrityksenä hallita tulevaisuuden riskejä ja epävarmuutta. (Haikola 2005, 142, 150, 158, 163.)

Jos nuori on sisäistänyt toiseuden identiteettinään, hän määrittelee oman arvonsa erontekemisen kautta itseään heikommassa asemassa oleviin toisiin nuoriin. Erontekeminen suhteessa kavereihin, ikätovereihin, perheenjäseniin tai muihin nuoren elämysyhteisön

jäseniin nostaa esille nuoren näkemyksen itsestään tavallisena nuorena, ei poikkeavana eikä syrjäytyneenä. (Pohjola 1994, 169–173; Ulvinen 1998, 24.)

Katja Komonen tukeutuu Kerckhoffiin määritellessään siirtymän nuoruudesta aikuisuuteen seuraavasti:

”Elämänkulun käsitettä soveltaen siirtymässä nuoruudesta aikuisuuteen on kyse sellaisesta yksilön tekojen, elämäntapahtumien, yhteiskunnallisten asemien ja roolien institutionaalisesta sarjasta, jossa yksilö etenee, ja jossa tietyt tapahtumat yhdessä tuottavat aikuisuuden sosiaalisen määrityksen” (Kerckhoff 1990, 3 teoksessa Komonen 2001, 72).

Pidentynyt nuoruus – nuoruuden aikalisä

Viime vuosikymmenen aikana on useissa nuorisotutkimuksissa käsitelty pidentynyttä nuoruutta (esim. Aapola 2005; Kelhä 2005; Niemelä 2005; Pietikäinen 2005; Salonen 2005; Sell 2007). Pidentyneellä nuoruudella tarkoitetaan Kaisa Ketokiven (2005, 110) mukaan aikuistumisen siirtymistä myöhemmäksi ja aikuistumisen prosessin pitkittymistä. Ketokiven (emt.) mukaan pidentyneelle nuoruudelle on ominaista nuoren vakiintumattomuus, yhteiselämän kokeileminen, itsenäistyminen mutta myös kypsyyden ja vastuullisuuden painotus aikuisuuden sisäisinä kriteereinä. Ketokivi kutsuukin pidentynyttä nuoruutta aikalisäksi, jolla nuori hakee varmuutta ja helpotusta kokemiinsa ristiriitoihin ja omaan keskeneräisyyteensä. Pidentynyttä nuoruutta aikalisänä elävät nuoret tiedostavat tulevaisuuteen, esimerkiksi perheen perustamiseen ja työllistymismahdollisuuksiin, liittyvät riskit ja haluavat siksi edetä elämässään varovaisesti. Toisaalta nuorten tukeutuminen toisiin nuoriin muun muassa vertaistuen ja -yhteisöllisyyden muodossa on yksi keino lievittää koettua ristiriitaisuutta ja torjua tulevaisuuden epävarmuutta. Ratkaisujen tekeminen tapahtuu usein tunteiden perusteella, jolloin riskitietoisuus ja vertaisyhteisöllisyys jäävät päätöksenteon hetkellä taka-alalle. (Ketokivi 2005, 117–128.)

Sinikka Aapola (2005), Reetta Pietikäinen (2005), Anna Sell (2007), Jaana Lähteenmaa (2011) ja Marjaana Koko (2010; 2012) ovat kyseenalaistaneet, voidaanko enää puhua institutionaalisesta elämänkulusta tai aikuistumisen kulttuurisesta mallista. Institutionaaliselle elämänkululle on ominaista se, että yhteiskunnalliset ja sosiaaliset normit sekä vanhempien odotukset ohjaavat sitä, mitä tietyn ikäiseltä nuorelta odotetaan ja mitä hänelle sallitaan (Komonen 2001, 74; Pietikäinen 2005, 220). Esimerkiksi peruskoulun päättävältä odotetaan ammatillisen suuntautumisen selkeää valintaa, koulutukseen

hakeutumista tai työelämään siirtymistä. 18-vuotiaalta odotetaan vanhempien luota pois muuttamista ja itsenäistymistä. Yli 20-vuotiaalta odotetaan ammatillisen koulutuksen päättämistä, työelämään siirtymistä ja sen jälkeen vakiintumista parisuhteeseen ja perheen perustamista. Nuoruusvaihe on pidentynyt siinä mielessä, että ammatillisen suuntautumisen valinta tapahtuu aikaisempaa myöhemmin, opinnot kestävät aikaisempaa kauemmin ja vakiintuminen sekä perheen perustaminen tapahtuu vanhempana.

Osaltaan nuoruuden pidentyminen on seurausta olosuhteiden pakosta (Oinonen 2001, 116; Timonen 2009; Kojo 2012, 97). Erityisesti pääkaupunkiseudulla koulutuspaikan, työpaikan tai asunnon saaminen ei ole nuorelle helppoa. Nuoret joutuvat kilpailemaan keskenään näistä kaikista (Lähteenmaa 2011, 54, 58). Mutta kuten Kaisa Ketokivi (2005) on tuonut esille, väite sosiaalisten normien murenemisestä saattaa olla liioiteltua. Enemmänkin pidentyneessä nuoruudessa on kyse nuoruudessa viipymisestä, itsensä etsimisestä, kokeilemisesta, omien arvojen löytämisestä sekä tulevaisuuden riskien minimoimisesta, mikä näkyy selkeimmin kaupunkilaisnuorten elämäkulussa. (Ketokivi 2005, 131. Ks. myös Kelhä 2005, 214–215; Niemelä 2005, 191; Salonen 2005, 87–88; Kojo 2012, 98.)

Institutionaalinen elämäntilanne eli aikuistumisen kulttuurinen malli ei kuitenkaan sulje pois esimerkiksi koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien tai pitkäaikaissairaiden nuorten erilaista elämäntilannetta. Työelämän muutosten myötä nuorten elämäntilannetta väärittävät pitkät koulutusajat ja sirpaleinen sekä aikaisempaa monimuotoisempi ja yksilöllisempi työelämä. (Kojo 2010, 23–30.) Elämäntilanteen poikkeavuus on havaittavissa myös luovan suuntauksen valinneilla nuorilla (Pohjola 1994; Pietikäinen 2005; Sell 2007). Nämä nuoret joutuvat usein perustelemaan ulkopuolisille sitä, miksi heidän elämäntilanteensa poikkeaa totutusta. Perustelemisen velvoite saa monen nuoren tuntemaan olonsa kiusalliseksi ja häpeämään omaa elämäntilannettaan, ulkopuolisen avun ja tuen tarvetta tai omia poikkeavia valintojaan. Yhteiskunta soveltaa kuitenkin nuoriin aikuisiin lainsäädännössä, muun muassa vuonna 2013 voimaan tulleessa nuorisotakuussa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013), nuorten itsenäistymisen lineaarista mallia. Tämä ristiriita yhteiskunnan säännösten ja nuorten elämäntilanteen kanssa voi jo sellaisenaan saada nuoren tuntemaan itsensä yhteiskunnan ulkopuoliseksi. (Kojo 2012, 103, 107; Timonen 2009. Ks. myös Lähteenmaa 2011, 56–57.)

Psykososiaalinen perimä ja nuorten jäsenyys ajasta

Anita Rubinin ja Miia Hännisen (1998) mukaan 1990-luvun puolivälissä nuorten arvot ja asenteet nousivat edelleen 1950- ja 1960 -lukujen 'hyvän elämän mallista'. Siten nuorten näkemys tulevaisuudesta perustui samoihin arvoihin, jotka heidän vanhempansa ja isovanhempansa olivat omaksuneet. (Rubin & Hänninen 1998, 70, 74.)

Rubinin ja Hännisen lisäksi Tarja Tolonen (2005, 53), Helena Timonen (2009, 55–68) sekä Teemu Turunen (2009, 7, 15) painottavat lasten ja nuorten alkuperäisen perheen sosioekonomisen aseman merkitystä nuorten tulevaisuuden mahdollisuuksille. Nuoren psykososiaalisella perimällä on merkitystä myös nuoren psykososiaalisen identiteetin kehitykselle (Erikson 1968; 1980/1959; Newman & Newman 1991/1975). Peruskoulupohjan omaavien, työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten vanhemmista noin puolet on yhteiskunnan ulkopuolisia tai työttömiä (Myrskylä 2012, 6–7). Sinikka Aapolan (2005) mukaan erot nuorten koulutussuuntautumisessa syntyvät jo peruskoulun aikana. Akateemisesti kouluttautuneiden vanhempien lapset valitsevat muita useammin akateemisen koulutuspolun ja paremmassa sosioekonomisessa asemassa olevien vanhempien lapset saavat vanhemmiltaan enemmän kannustusta ja tukea opintojen suorittamiseen. (Aapola 2005, 256, 264–270.)

Kaikilla nuorilla on tulevaisuudenkuvia, mutta ne nuoret, jotka ovat vaarassa pudota yhteiskunnasta, eivät tiedä miten he voisivat saavuttaa tavoitteensa (Autio & Palovaara 1998, 59). Nuorten sosioekonomisella asemalla on merkitystä nuorten koko tulevaisuudella siinä mielessä, että nuoruusvaiheen ajattelu, valinnat, päätökset, kyvyt ja vuorovaikutus toisten ihmisten kanssa vaikuttavat merkittävästi nuorten tulevaisuuden mahdollisuuksiin. Sellaisella nuorella, jota ei kotoa käsin kannusteta kouluttautumaan, ei ole juuri muita vaihtoehtoja kuin traditionaaliset ammatilliset valinnat. Tuolloin nuori päättyy usein vähän koulutusta tai ei lainkaan koulutusta edellyttäviin työtehtäviin. Pahimmillaan nuori saattaa valita rikollisen uran ainoana käsillä olevana vaihtoehtona. (Rubin & Hänninen 1998, 73–74; Pietikäinen 2005, 223–224; Timonen 2009, 55–78.)

Myös Pekka Myrskylän (2012) tilastollinen raportti osoittaa perhetaustan vaikutuksen nuorten riskiin ajautua yhteiskunnan marginaaliin. Myrskylän tutkimuksen mukaan riski

ajautua järjestelmän ulkopuolelle vähenee noin 30 prosenttiin, jos nuorella on edes toinen vanhempi tukena. Myös parisuhde vähentää nuorten ulkopuolelle joutumisen riskiä, kun taas nuoren yksin asuminen ja asunnottomuus lisäävät riskiä. Yhteiskunnan marginaaliin ajautumisen riski on siis selvästi ylisukupolvista. (Myrskylä 2012. Vrt. Haapamäki 2013.)

Perheen tuen puutetta voi osaltaan korvata laajemman elämysyhteisön antamalla sosiaalisella tuella, jota nuori voi saada elämysyhteisönsä lisäksi esimerkiksi vertaisyhteisöiltä, nuorten toiminnallisista ryhmistä kuten työpajoilta ja koulun opettajilta (Pietikäinen 2005; Tolonen 2005; Ellonen 2010). Nuorten materiaalisilla olosuhteilla on kuitenkin ratkaiseva merkitys nuorten tulevaisuudentoiveisiin perheen kulttuurisen pääoman, kuten vanhempien koulutustason, ja sosiaalisen tuen ohella. (Tolonen 2005, 53, 59–60.)

Nykyisyys ja tulevaisuus nuorten ajattelussa

Yhden nuoren identiteettiin integroituvan osan muodostavat nuoren tulevaisuuden kuvat ja toiveet. Tulevaisuuteen suuntautumisella tarkoitetaan laajassa merkityksessä tulevaisuutta koskevaan ajattelua, johon sisältyvät nuoren toiveet, tavoitteet, suunnitelmat sekä nuoren oma arvio mahdollisuuksistaan saavuttaa tavoitteensa (Pietikäinen 2005, 224; Kojo 2010, 23–24). Nuorten tulevaisuus muodostuu nykyhetken ja siinä tehtyjen ratkaisujen seurauksena (myös Rubin 1998, 71). Suomalaisten nuorten suhtautuminen tulevaisuuteen on pääosin myönteistä (Palovaara 1998, 66–68; Rubin 1998; Myllyniemi 2008, 101). Tosin nuorten elämän epävarmuus tekee nuorten tulevaisuuden suunnittelusta yhä haasteellisempaa. Veli-Matti Ulvisen (1998) tutkimuksen mukaan nuorilla ei myöskään ole riittävästi tietoa yhteiskunnan toimintatavoista, kuten esimerkiksi siitä, mitkä pelisäännöt yhteiskunnassa vallitsevat, miten ja missä hoitaa virallisia asioitaan, mistä hakea tarvittaessa apua ja tukea. Nuorilla on Ulvisen mukaan myös vaikeuksia ymmärtää heitä itseään koskevia virallisia dokumentteja. (Ulvinen 1998, 24–25.)

Nuorilla korostuu nykyhetken merkitys menneisyyden ja tulevaisuuden sijasta, mitä Marjaana Kojo (2010) kutsuu 'laajentuneeksi nykyisyydeksi'. Nuorten nykyisyydessä elämiseen yhdistetään usein elämyshakuisuus, vaikeus valita eri vaihtoehtojen välillä ja vaikeus tehdä lopullisia valintoja. Nämä tekijät puolestaan yhdistetään usein huono-

osaisuuteen, näköalattomuuteen sekä itsensä negatiiviseen määrittelemiseen. Joillekin nuorille tulevaisuus saattaa näyttytyä niin pelottavana, että hän ei halua sitä edes ajatella. Nykyisyydessä pitäytyminen voi olla yksi selviytymiskeino nuorelle, koska siten nuori välttelee tulevaisuuden suunnittelemisen. (Kojo 2010, 24–25, 27–30.)

Nuorille kouluttautuminen ja työllistyminen korostuvat myönteisissä tulevaisuudenkuvin tulevaisuuden suunnittelun välineenä (Pohjola 1994, 114–117; Kojo 2010, 31). Osa nuorista kokee olevansa yksin tulevaisuuttaan koskevien pohdintojen kanssa. He kokevat, että he eivät ole saaneet kotoaan tukea pohdinnoilleen tai malleja tulevaisuuttaan koskevien valintojen tekemiselle. Tutkimusten valossa nuoret kaipaavat apua ja tukea tulevaisuutensa suunnitteluun. Nuorten tulevaisuuden suunnitelmat ovat useasti joustavia ja kohdistuvat ensisijaisesti konkreettisiin asioihin. (Kojo 2010, 31–33. Ks. myös Pohjola 1994, 179; Rubin & Hänninen 1998, 74.)

2.2 Nuorten käsitys itsenäistymisestä, aikuistumisesta ja syrjäytymisestä

Anni Vilkon (1997, 202) sosiologian väitöskirja kiinnitti huomiota siihen, miten naisten mieleen painuneilla muistoilla isistään oli tärkeä naisten identiteettiä vahvistava paikka. Äidit näyttytyivät Vilkon tutkimuksessa pääasiassa arkisina, yleistettyinä ja kaikkialla lapsuudessa läsnä olevina² (vrt. Eronen 2012). Vilkon johtopäätös on, että ihmisen pohtiessa Paul Ricoeurin (1991) narratiivista identiteettiä koskevan ajattelun mukaisia kysymyksiä: ”Kuka minä olen? Mikä minusta on tullut?”, hän joutuu väistämättä pohtimaan myös sitä, mistä hän on tullut eli määrittelemään itsensä sosiaalisesti (Vilko 1997, 218). Ihminen joutuu siten palaamaan yhä uudelleen elämäänsä ja kokemaansa muistojen kautta rakentaessaan identiteettiään. (Vilko 1997, 218–219).

² Anni Vilkon (1997) tutkimukseen osallistuneista naisista osa kuvasi kirjoituksissaan äitiään negatiivisesti, jolloin tyttären ja äidin väliseen suhteeseen liittyi surua ja syllisyyttä, ja jolloin kirjoitetut tekstit ilmaisivat kaipausta ja ikävää. Dominoivat äidit olivat tyttären itsenäistymisen keskeisiä hahmoja, joista tyttären oli irtauduttava määrätietoisesti taistellen. Naisten kirjoitukset kuvasivat juopottelevaa isää vahvoin tunnekuvaus, jolloin naiset pohtivat päihtyneen isän käyttäytymisen motiiveja vielä aikuisenakin. Vastakohtana juopottelevalle isälle naisten kirjoituksissa esiintyi turvallinen isä. Turvallisuus ei merkinnyt sosiaalisten ongelmien poissaoloa perheen elämästä vaan se oli tyttären tunnekokemus isän olemuksesta ja käyttäytymisestä. (Vilko 1997, 202–209, 211–216.)

Myös Helena Timosen (2009) tutkimukseen osallistuneiden vapautuneiden vankien tarinat tuovat esille lapsuuden perheen ja erityisesti vanhempien merkityksen. Vapautuneiden vankien lapsuuteen liittyi usein väkivalta maskuliinisena mallina ja etäinen isä. Perheen kautta monet vangeista olivat omaksuneet poikkeavuuden leiman sekä perheen sosiaalisen aseman ja roolin. Elämäntarinansa kertoneiden vankien lapsuus näyttäytyi osattomuutena. Vanhemmat eivät olleet läsnä eivätkä kantaneet vanhemmuuden vastuuta. Vangit olivat kokeneet, että heillä ei ollut mahdollisuutta puuttua asioiden kulkuun lapsena ollessaan. Sen sijaan lapsuuden perhe väkivallan, päihteidenkäytön ja rikollisuuden myötä oli antanut heille syrjäytymistä vahvistavia kokemuksia ja välittänyt siihen liittyvää arvomaailmaa ja vuorovaikutustapoja. Osalle lapsuuden perhe oli myös merkinnyt ensikosketusta rikollismaailmaan vanhempien toimesta. (Timonen 2009, 55–68, 94.) Helena Timonen kuvaa seuraavasti vankien lapsuuden ja nuoruuden kokemuksia suhteessa rikolliseen uraan:

”Kertojien elämää leimaavat erilaisten negatiivisten tekijöiden kasaantuminen ja niiden yhteisvaikutuksena elämänmahdollisuuksien kaventuminen ja vähitellen etenevä syrjäytyminen yhteiskunnan toiminnoista. Prosessissa menetykset ovat seuranneet toisiaan ja vaikeudet kumuloituneet. Yksilö on ajautunut entistä suurempaan kaaoksen tilaan. Hänen valinnanmahdollisuutensa ovat kaventuneet, ja hänen suhdettaan muuhun yhteiskuntaan ovat leimanneet riippuvuus ja kontrollin alla eläminen.” (Timonen 2009, 93.)

Irtautuminen vanhemmista

Reetta Salosen (2005) mukaan suomalaisilla nuorilla lähtö lapsuudenkodista noin 20-vuotiaana on lähes normi. Henkinen irtautuminen vanhemmista tapahtuu nuorilla asteittain vaikka fyysinen kotoa pois muuttaminen tapahtuisi lyhyellä varoitusajalla³ (Moore & Hotch

³ D. Moore ja D. F. Hotch (1981) kuvaavat nuorten käsityksiä kotoa pois muuttamisesta kahdeksan ulottuvuuden avulla. 1) Nuoren vielä asuessa vanhempiensa luona nuoren henkilökohtainen kontrolli lisääntyy, mikä merkitsee vanhempien kontrollin vähenemistä, nuoren lisääntyvää itsenäistä päätöksentekoa, itsenäistä asioiden hoitamista ja nuoren kokemaan vahvistunutta kypsytyksen tunnetta. 2) Taloudellinen itsenäisyys merkitsee nuoren elämässä toimeentulon hankkimista, mikä voi tapahtua mm. työllistymisen kautta. 3) Asuminen on kolmas kotoa pois muuttamisen ulottuvuus. Tällöin nuori ottaa vanhempiensa luota mukaansa henkilökohtaiset tavaransa, elää jossakin muualla. 4) Fyysinen ero vanhemmista ja lapsuudenkodista merkitsee todellista poissaoloa vanhempien luota. 5) Koulusidonnaisuus voi olla kotoa muuttamisen yksi vaihe erityisesti silloin, jos nuori asuu asuntolassa tai opiskelija-asunnossa, minkä nuori voi ajoittain mieltää eräänlaisena kotina itsenäistymisprosessin aikana. 6) Vanhemmista etäännyminen näkyy myöhemmin nuoren elämässä muun muassa siten, että nuori ei vietä enää keskiä tai pidempiä aikoja vanhempiensa luona, tai että siteet vanhempiin saattavat katketakin. 7) Emotionaalinen ero vanhemmista näkyy nuoren elämässä siten, että hän kokee olevansa vierailija vanhempiensa luona käydessään. Hän ei enää koe kuuluvansa lapsuudenkotiin tai hän kokee, että välit vanhempiin eivät ole enää yhtä läheiset kuin aikaisemmin. 8) Usein nuoren opintojen päättäminen tai valmistuminen ammattiin vahvistaa edelleen nuoren itsenäisyyttä ja tukee nuoren lopullista kotoa pois muuttamista. (Moore & Hotch 1981; Newman & Newman 1991/1975, 419.)

1981; Pösö 2004, 66–84). Suomalaisessa yhteiskunnassa itsenäisyyden toteutuminen jopa edellyttää Salosen mukaan kulttuurisesti korostunutta yksinoloa ja -elämistä. (Salonen 2005, 74, 86; ks. myös Nikander 2009; Kupari 2011). Omaan kotiin muuton taustalla voivat olla niin kulttuuriset tekijät itsenäistymisestä kuin toive omasta tilasta ja rauhasta. Kotoa pois muuttamiseen voi myös vaikuttaa nuoren huoli perheen taloudesta, perheenjäsenten jaksamisesta tai nuoren kokema perheväkivalta tai sen uhka. Nuoren itsenäiseen asumiseen pyrkiminen voi myös olla nuoren pakenemista vaikeista perheenjäsenten välisistä suhteista. (Salonen 2005, 80, 86; Högdin & Sjöblom 2012, 39–58.)

Kohtuuvuokraisten asuntojen puute pääkaupunkiseudulla kohdistuu erityisesti nuoriin, minkä vuoksi osa omaa asuntoa etsivistä nuorista jää asunnottomaksi. Joillekin asunnottomuus on suhteellista kavereiden tai sukulaisten luona oleskelua. Toisille asunnottomuus muodostaa esteen normaalille elämälle, missä työ ja vapaa-aika vuorottelisivat, missä olisi tilaa ihmissuhteille, ja missä yksilö voisi suunnitella tulevaisuuttaan. Riitta Granfelt (1988) määrittelee psykososiaalisiin kysymyksiin painottuvassa sosiaalityön tutkimuksessaan kodittomuuden tilannesidonnaiseksi ilmiöksi, johon sisältyy asuminen, suhteet ja ihmisen sisäinen maailma. Asunnottomuus puolestaan on sosiaalinen konstruktio. Granfeltin tutkimuksessa asunto määrittyy fyysiseksi tilaksi ja koti puolestaan eleyksi ja koetuksi tilaksi. Tämän lisäksi koti on huolenpidon, hoivan ja arjen paikka. (Granfelt 1998, 45, 48, 103, 114.)

Granfeltin (1998) tutkimuksen tavoin Pösön (2004) tutkimuksen koulukotinuorten kertomuksissa esiintyi vahva kaipuu kotiin, yhteenkuuluvuuteen, ihmissuhteisiin, yhteisiin muistoihin ja tapoihin. Nämä kuvastivat koulukotinuorten halua päästä eroon yksinäisyydestään ja kodittomuudestaan. Sijoitettuna olleilla nuorilla laitospäätöksen päättymiseen liittyy tutkimusten mukaan poispääsyn odotus mutta myös näköalattomuus tulevaisuudesta, koska nuori ei uskalla toivoa tulevaisuudeltaan enempää kuin riippumattomuutta ja vapautta. (Pösö 2004, 91–92, 119.)

Pösön (2004) tutkimuksessa⁴ lastensuojelulaitoksessa kasvaneille nuorille perhe oli vertaissuhteiden ohella keskeinen mutta varauksellinen puheenaihe. Laitoksessa kasvaneet nuoret kantoivat huolta vanhemmistaan, mutta samalla he joutuivat usein suojautumaan vanhemmiltaan muun muassa väkivallan uhan vuoksi. Myös vanhempien välinpitämättömyys tai reagoimattomuus oli nuorten puheessa esillä. Sisarukset sen sijaan näyttäytyivät tärkeinä koulukotinuorille. (Pösö 2004, 66–89.)

Helena Timonen (2009) on puolestaan todennut, että yksilö vieraantuu sitä enemmän yhteiskunnasta, mitä pidempään hän asuu laitoksessa. Timonen tuo esille väitöskirjatutkimuksessa vapautuneiden vankien narratiivisen identiteetin rakentumisesta sen, miten myös vapautuneiden vankien vapautumiseen liittyi epävarmuutta tulevaisuudesta sekä pelkoa ja ahdistusta.⁵ Vapautuminen laitoksesta merkitsi myös kodin hoitamisen, rahankäytön ja muun arkielämän opettelua, koska niistä toimista laitos oli aikaisemmin pitänyt huolta. (Timonen 2009, 176–181.)

⁴ Tarja Pösön (2004) etnografinen tutkimus tarkastelee nuorten kokemuksia koulukodissa asumisesta sekä niitä merkityksiä, joita nuoret antoivat koulukodissa asumiselle. Kyseisessä tutkimuksessa tulee esille murrosikäisten koulukotinuorten kokema ja harjoittama väkivalta, julmuus, hylkäämisen ja yksinäisyyden kokemukset. Poikkeavuuden kokemuksilla on Pösön mukaan seuraavat kaksi ehtoa: Tarvitaan ensinnäkin jaettu ymmärrys siitä, että on sääntöjä ja normeja epätoivottavana pidetystä käyttäytymisestä. Toisena ehtona on, että henkilö näkee itse itsensä poikkeavana. Poikkeavuus, jota lastenkotitaustaiset nuoret kokevat, on siten vuorovaikutuksessa yhteisöllisesti tuotettua eikä sitä voida pitää yksilön ominaisuutena. (Pösö 2004, 13, 18–21, 56.)

Lastensuojelulaitoksessa asuneiden nuorten epäluottamus työntekijöitä ja sosiaalityöntekijää kohtaan nousi nuoren oletuksesta, että aikuiset eivät kuitenkaan ymmärtäisi tai ottaisi huomioon nuoren toiveita. Pärjätäkseen ja säilyttääkseen kasvonsa laitoksessa nuori joutui osittain luopumaan yksityisyydestään, mitä osaltaan vahvisti laitoksen säännöt ja yhteisöllinen elämä. Tämä saattoi merkitä yksittäiselle nuorelle oman minuuden sijasta vieraan roolin ottamista selviytyäkseen. Minuuden sivuuttaminen saattoi puolestaan johtaa nuoren arvottomuuden tunteeseen. (Pösö 2004, 66–89, 94–111.)

Laitoksessa asuneilla nuorilla riippuvuus kohdistui läheisten ja perheenjäsenten lisäksi viranomaisiin. Nuoruuden riippuvuuteen liittyivät kokemukset perhesuhteiden huolenpito- ja tunnesuhteiden ristiriitaisuudesta, puutteista tai julmuudesta sekä ystävyysuhteiden ehdollisuudesta ja katkeilevuudesta, joita osaltaan sääтели luottamus. (Pösö 2004, 114–119.)

⁵ Helena Timosen (2009) tutkimuksessa vapautuneilla vangeilla oli vahva erilaisuuden tunne ja he oletivat, että vankilatausta näkyi heistä ulospäin. Heillä laitospäivästä liittyi negatiivinen arvolutaus, puhetapa saattoi erottautua muiden puheesta ja koettu sosiaalinen etäisyys oli merkittävä suhteessa vapaudessa eläneisiin ihmisiin (Timonen 2009, 176–181.)

Millainen on aikuinen?

Kuten Sanna Väyrynen (2007) on todennut, identiteetti on myöhäisemmässä nuoruusvaiheessa osittain abstrakti. Nuori ei ole vielä kohdannut aikuisen elämän täyttä vastuuta, paineita tai konflikteja, minkä vuoksi nuoren kyky tulkita haasteellisia elämäntapahtumia on rajallinen. Erityisesti nuorten naisten elämässä postmodernin ja modernin ajan ristiriitaiset odotukset traditionaalisten ja toisaalta alati muuttuvien rooli-odotusten ja toimintamallien välillä vaikeuttavat nuorten identiteettityötä. Ristiriita on erityisesti nähtävissä perheeseen ja työelämään kohdistuvissa odotuksissa (Väyrynen 2007, 31–34.)

Nuoret mieltävät aikuisen vastuuntuntoiseksi, kypsäksi, rajansa tuntevaksi ihmiseksi, joka ottaa vastuun itsestään, pärjää omillaan ja pystyy huolehtimaan lapsistaan. Nuorten aikuisuutta koskevassa puheessa henkinen kypsyys on keskeinen aikuisuuden tunnusmerkki. Suomalaisten nuorten aikuistumispuhe voidaan jäsentää kolmivaiheisena. Lapsuudenkodissa vanhemmat kantavat vastuun. Nuoren muuttaessa omaan kotiin nuori ottaa vähitellen vastuun itsestään. Kolmannessa vaiheessa nuori aikuinen ottaa vastuun myös toisesta ihmisestä, lapsestaan, tai myöhemmässä elämänvaiheessaan vanhemmistaan (Salonen 2005, 87, 89.) Eriikka Oinonen, joka on tutkinut perheellistymistä ja vanhemmuutta aikuisuuden määrittäjinä, on todennut aikuistumisesta seuraavasti:

”Asenneilmastoa tiivistäen voidaankin sanoa, että täysi-ikäinen henkilö on juridisesti aikuinen. Aikuisempi on sellainen täysi-ikäinen henkilö, joka tulee toimeen omillaan ja elää itsenäisesti. Tosi-aikuinen on kuitenkin hän, joka on täysi-ikäinen, omillaan toimeentuleva, vakiintunut ja perheellinen.” (Oinonen 2001, 112.)

Eriikka Oinosen (2001) tutkimuksen mukaan nuoret eivät ole hylänneet keskeisimpiä traditioita, kuten perhettä, vaikkakin perheen määritelmät ja muodot ja perheen muodostuksen ajankohdat ovat muuttuneet. Nuorten perhekäsitykseen liittyvä sisäinen konflikti käy selvästi ilmi Pohjolan (1994) tutkimuksessa. Perhe sitoi ja vakiinnutti naisia ja naiset toimivat jopa ”miesten vapauden tukipylväinä” (emt., 117), kuten Pohjola mainitsee tutkimuksessaan. Miehillä perhe puolestaan merkitsi tukea mutta myös sidottuna ja kahlehdittuna olemista, sillä nuoret miehet pitivät kiinni itsemääräämisoikeudestaan. Nuorille miehille perheen ulkopuolinen maailma merkitsi miehen kotia. Nuorten miesten sitoutuminen ja vakiintuminen tapahtui naisia hitaammin. Toisaalta ne nuoret, joilla ei ollut

omaa perhettä eikä vahvaa sosiaalista verkostoa, pitivät elämänsä tyhjänä. Paikallinen sosiaalinen verkosto puuttui tai se oli suhteellisen harva yli puolella Pohjolan haastattelemissa sosiaalitoimen pitkäaikaisista asiakkaista, joilla verkosto koostui lähinnä sukulaisista. (Pohjola 1994, 116–118.)

Yksinhuoltajuus

Yksinhuoltajuutta perussosiaalityön kontekstissa ovat tutkineet muun muassa Irene Roivainen (Roivainen ym. 2011) ja Suvi Krok (2008). Kummankin tutkimuksen mukaan vähävaraisten yksinhuoltajien elämän niukat materiaaliset reunaehdot vaikuttavat merkittävästi yksinhuoltajien tunnemaailmaan negatiivisesti, kun taas omaehtoinen selviytyminen vahvistaa heidän omanarvontunnettaan. Yksinäisyys, voimattomuus ja kokemus oman elämäntilanteen kaoottisuudesta vaikuttavat yksinhuoltajien jaksamiseen. Toimiessaan lapsen ainoana huoltajana, tukiverkostojen merkitys korostuu, mutta yleisesti ottaen yksinhuoltajien tukiverkko on suppeampi kuin perheillä keskimäärin. (Krok 2008, 146, 149, 151; Roivainen ym. 2011, 17–18, 25–26.)

Yksinhuoltajan köyhyydellä on seurauksia myös lapsille, joiden toiveita vanhemman on karsittava omien välttämättömien tarpeittensa minimoinnin ohella. Sitä mukaan kun lapset kehittyvät, sitä suuremmaksi materiaaliset erot samanikäisiin lapsiin verrattuna kasvavat. Yksinhuoltajilla korostuu kyky säilyttää subjektiivisuus, selviytyä arjesta vähäisillä tuloilla ja neuvokkuudella sekä kyky samanaikaisesti sopeutua sosiaalibyrokraattien käytäntöihin. (Krok 2008, 146, 149, 151; Roivainen ym. 2011, 17–18, 25–26.)

Yksinhuoltajaäitien elämässä säästäväisyys merkitsee pakkoa, luopumista ja hyvettä. Aikasemmat negatiiviset kokemukset toimeentulotuen hakemisesta saavat aikaan se, että useat yksinhuoltajat eivät hae tukea vaikka olisivat siihen oikeutettuja. Monet ovat kokeneet, että sosiaalitoimessa otetaan kantaa siihen, miten heidän tulisi elää, ja pyritään määrittelemään yksinhuoltajien todelliset tarpeet. Tällainen menettelytapa objektivoi ja leimaa avun hakijan ja on ristiriidassa yksinhuoltajien subjektiivisuuden ja itse pärjäämisen periaatteen kanssa. Sekä Krokin (2008) että Roivaisen ym. (2011) tutkimusten mukaan yksinhuoltajat kokevat toimeentulotuen hakemisen byrokraattisena prosessina, jossa toteennäyttämisen velvollisuuden myötä kontrolli korostuu ja jossa tuen saaminen

näyttäytyy epävarmana. Kontrollin koetaan laajenevan myös tuen hakijan yksityiselämän alueelle. Yhtäältä byrokratia tuottaa yksinhuoltajalle kokemuksen, että hakijalla ei olisi oikeutta toimeentulotukeen. Toisaalta tuen antamisen ehdoksi määrittyy nöyryys, kuten Suvi Krok on ilmaissut asian. (Krok 2008, 145–174; Roivainen ym. 2011, 15–36, 77–79.)

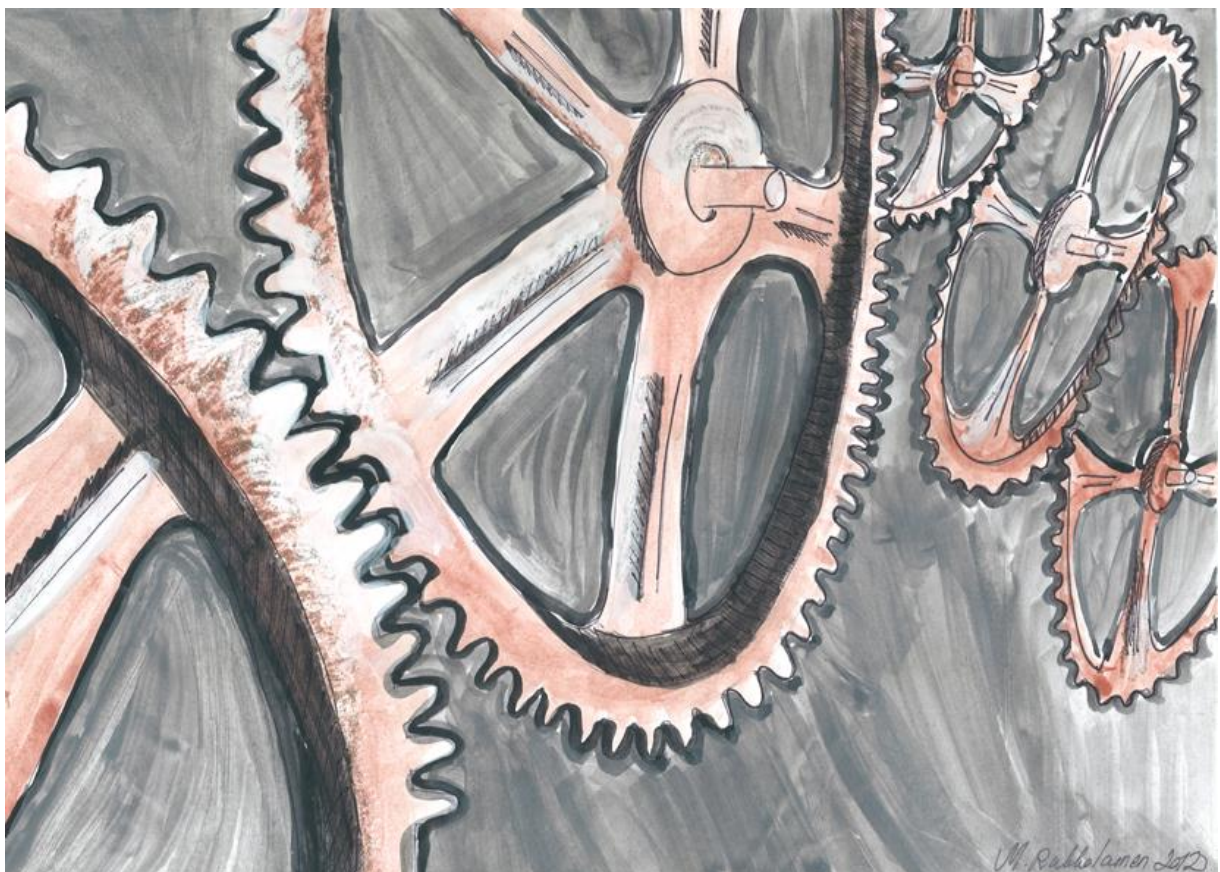
Osaltaan yhteiskunnan lainsäädäntö määrittää yksinhuoltajien tapaa elää. Yksinhuoltajilta edellytetään toimeentulotuen hakemisen yhteydessä, että he ilmoittautuvat työttömäksi työnhakijaksi työ- ja elinkeinotoimistoon lapsen täytettyä kolme vuotta. Yksilön omaan elämään sopivista työllistymismahdollisuuksista yksinhuoltajat joutuvat neuvottelemaan. Samanaikaisesti he saattavat kokea tulevansa pakotetuiksi, sillä heidän odotetaan suostuvan ottamaan vastaan työtä järjestelmän reunaehtojen mukaisesti. (Krok 2008, 167–168.)

Kuka on syrjäytynyt?

Nuorisobarometrin 2006 mukaan nuoret pitävät syrjäytymistä arvolutautuneena siinä mielessä, että se antaa viitteellisen käsityksen normatiivisesta, 'oikeasta' elämäntavasta. Tällöin syrjäytyneeksi määrittyy nuori, jonka arvot eroavat valtakulttuurista, ja jolle syrjäytyminen voi olla omaehtoistakin. Miehet korostavat syrjäytymisen aiheuttajina yksilön ominaisuuksia, laiskuutta, välinpitämättömyyttä sekä biologisia tai geneettisiä lahjakkuuseroja. Naiset puolestaan korostavat syrjäytymisen yhteisöllistä ja yhteiskunnallista puolta eli avun saamisen vaikeutta ja yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuutta. Kaiken kaikkiaan nuorisobarometri-kyselyn mukaan nuoret pitävät merkittävimpinä syrjäytymistä aiheuttavina tekijöinä ystävien puutetta, tulevaisuuden uskon puuttumista ja avun saamisen vaikeutta. Nuoret näkevät yhä harvemmin syrjäytymisen johtuvan nuorten omista asenteista. (Wilska 2006.) Anneli Pohjolan (1994, 125) tutkimustuloksista poiketen nuorten usko ajatukseen, että menestys on itsestä kiinni, on vähentynyt 10 prosentilla kymmenen vuoden aikana. Sen sijaan nuoret uskovat yhteisöllisyyden merkityksen lisääntyvän entisestään. (Wilska 2006, 32–36; Myllyniemi 2007, 8.)

– Edellä esille tuodun aikaisempien sosiaalitieteellisten tutkimusten valossa nuoruus on yhtäältä uusien mahdollisuuksien aikaa ja toisaalta se toimii negatiivisessa mielessä vedenjakajana nuorten parissa. Myöhäisempää nuoruusvaihettaan elävät nuoret rakentavat

identiteettiään edelleen kolmen siirtymävaiheen, peruskoulun suorittamisen, ammatillisen koulutuksen ja työn kautta. Nuorten arvomaailma rakentuu sisäisesti ja nuoren ollessa vuorovaikutuksessa toisten ihmisten, ryhmien ja yhteiskuntajärjestelmän kanssa. Nuoren identiteetin vahvistumiselle on keskeistä irtautuminen vanhemmista, mikä useimpien nuorten kohdalla johtaa myös muuttoon pois vanhempien luota, parisuhdekokeiluihin ja oman perheen perustamiseen. Myös tulevaisuuteen orientoituminen on merkittävä tekijä nuoren identiteetin rakentumisessa. Tutkimusten valossa nuoruus on pidentynyt. Kuitenkin aikaisempien sosiaalitieteellisten tutkimusten valossa näyttää siltä, että nuoret tavoittelevat edelleen samoja asioita kuin aikaisemmin: koulutusta, työpaikkaa, omaa asuntoa ja perhettä. Perhe on edelleen nuorille tärkeä, vaikkakin perhe-käsitys on muuttunut.

2.3 Sosiaalityön prosessi

Sosiaalityön prosessilla tarkoitan tässä tutkimuksessa koko sitä tapahtumajaksoa, jolloin apua hakevan ja sosiaalityöntekijän välillä on vastavuoroinen, aktiivinen ja monimuotoinen yhteys. Yhteydenpito merkitsee muun muassa puheluja, henkilökohtaisia tapaamisia, verkostotapaamisia, yhteisiä vierailuja eri paikoissa. Prosessi on sekä ajallisesti että sisällöllisesti etenevä, jolloin sillä on alkupiste ja ajateltu suunta ja tavoite. Aikaisempien tutkimusten perusteella on erotettavissa kuusi eri ulottuvuutta sosiaalityön prosessissa. Ulottuvuudet ovat 1) auttamistyön henkilökohtaisuus, 2) apua hakevan ulkoinen ja sisäinen motivaatio, 3) auttamissuhteen vuorovaikutuksen luonne, 4) sosiaalinen tuki ja kontrolli auttamissuhteessa, 5) apua hakevan sosiaalinen verkosto ja 6) rajoittavana tekijän perussosiaalityössä sosiaalibyrokraatian vaikutus auttamissuhteeseen.

Henkilökohtaisuus auttamistyön lähtökohtana

Tutkimusten valossa psykososiaalisessa yksilötyöskentelyssä yhteistyösuhde ja työntekijän persoonallisuus ovat merkityksellisempiä kuin erilaiset työmenetelmät (Granfelt 1998, 162, 166–168; Krok 2008, 163–164; Romakkaniemi 2011, 138, 140). Sekä apua hakeva että sosiaalityöntekijä tuovat yhteisiin kohtaamisiin omat ennakkokäsityksensä ja -odotuksensa. Käytännön sosiaalityön kokemukset ja yhteiskuntatieteelliset tutkimukset (esim. Timonen 2009, 56, 156, 177–179, 205–208) antavat viitteitä siitä, että yhteiskunnan marginaalissa eläneillä on paljon negatiivisia kokemuksia sosiaaliviranomaisten tavasta kohdata heidät. He näkevät sosiaalitoimen edustajat ”leipäpappeina”, viran puolesta työtä tekevinä, joista vain osalla on todellinen halu auttaa. Vuorovaikutussuhteen merkitys korostuu entisestään silloin, kun siihen sisältyy kontrollia. Tämä koskee muun muassa toimeentulotuen käsittelyyn liittyviä menettelytapoja, jotka koetaan varsin byrokraattisina (Krok 2008; Timonen 2009, 178; Nummela 2011, 61; Roivainen ym. 2011).

Terapiatutkimuksessa viitataan viiden ensimmäisen käynnin merkityksellisyyteen (Romakkaniemi 2011, 154). Hyvän ja toimivan vuorovaikutussuhteen aktiivinen luominen myös perussosiaalityössä on ensiarvoisen tärkeää. Erityisesti suhteen alkuvaiheella on merkitystä, sillä yksilö muodostaa ensimmäisen käsityksensä sosiaalityöntekijästä ja vuorovaikutustilanteesta ’muutamassa sekunnissa’ (Särkelä 2001, 68). Ensivaikutelma, jonka

apua hakeva saa jo ensimmäisen puhelinkeskustelun perusteella, toimii tulkintakehikkona, jonka kautta hän jatkossa tulkitsee työskentelyprosessin aikana saamaansa palvelua ja kokemuksia. Jatkotyöskentelyn antama tieto ja kokemus joko vahvistavat jo muodostunutta käsitystä tai korjaavat sitä. Apua hakevan omaksuma ensivaikutelma säätelee myös osaltaan sitä, kestäkö vuorovaikutussuhde jatkossa virheitä vai ei. (Emt. 2001, 68–69.) Jokainen kohtaaminen on kuitenkin ainutlaatuinen ja voi muuttaa osapuolten aikaisempia kielteisiä asenteita myönteisemmiksi tuen saamisen kokemuksiksi (Krok 2008, 162, 174).

Auttamissuhteeseen sisältyy toisen ihmisen merkityksellisyys elämän käännekohdassa sekä tunnepohjainen kiintymys (Romakkaniemi 2011, 140). Brittiläisen sosiaalityön tutkija Alison McLeodin (2010) tutkimushaastatteluun osallistuneet 9–18-vuotiaat lastensuojelun kautta sijoitettuna olleet nuoret ovat kuvanneet hyvää sosiaalityöntekijää ystävänä (a friend) ja vertaisena (an equal)⁶ (ks. myös Mönkkönen 2007, 121–123; Krok 2008, 163–164). Tässä ei McLeodin mukaan ole kyse sosiaalityöhön sisältyvän valta-aspektin tai sosiaalityön professionaalisuuden kieltämisestä vaan siitä, että hyvä sosiaalityöntekijä tukee apua hakevan itsenäistymistä ja itsenäisyyttä. (McLeod 2010, 772–788. Vrt. Mönkkönen 2007, 121; Romakkaniemi 2011, 141.)

Sosiaalityön auttamissuhteessa tilan antaminen ihmisen omalle äänelle ja toimijuudelle on tärkeää (Juhila 2004, 174). Toisaalta sosiaalityössä oman tarinansa kertominen ja kuulluksi tuleminen voi merkitä yksittäiselle ihmiselle merkitä terapeutista tai oppimista tukevaa tai elämänmuutosta tukevaa kokemusta (Timonen 2009, 38–39).

Sosiaalityössä on myös tärkeää kunnioittaa kertojien tapaa antaa merkityksiä omalle kertomukselleen. Tuija Erosen (2012) mukaan kuulluksi tuleminen ja ajatus yhdessä kertomisesta ovat kaksi keskeistä kertomiseen liittyvää sosiaalista ulottuvuutta.

⁶ Brittiläiset nuoret kuvasivat hyvän sosiaalityöntekijän sellaiseksi, joka on hyvin tavoitettavissa, joka on seurallinen ja sosiaalinen, ja joka tarjoaa nuorille käytännöllistä ja emotionaalista tukea. Hyvän sosiaalityöntekijän tärkeimmiksi ominaisuuksiksi määrittyivät oikeudenmukaisuus, nuorten kunnioittaminen itsenäisinä yksilöinä ja se, että työntekijä ei käytä väärin valta-asemaansa. Hyvä sosiaalityöntekijä on rehellinen, häneen voi luottaa ja hän on luotettava myös siinä mielessä, että hän jatkaa työssään pitkään ja hoitaa lupaamansa asiat eikä näin tuota nuorelle uusia hylkäämisen kokemuksia. Sosiaalityöntekijä 'ystävänä' merkitsi McLeodin tutkimuksen nuorille tasavertaisuutta työntekijän kanssa, mihin sisältyy ennen kaikkea nuorten kunnioittaminen yksilöinä ja sosiaalityöntekijän valmius jakaa jotakin itsestään persoonana. Tämä ei kuitenkaan tarkoita työntekijän yksityisyyden rajan ylittämistä vaan tasavertaista suhtautumista nuoriin opettamisen tai asiantuntijaroolin sijasta. (McLeod 2010, 772–788.)

Sosiaalityössä kertominen ja kertomisen kautta menneiden elämänvaiheiden tai episodien muistelu sekä nykyhetken tapahtumien kuvailu ovat jokapäiväistä. Tärkeää on, että joku kuuntelee tarinaa. Tässä mielessä sosiaalityö tarjoaa parhaimmillaan toimivan narratiivisen ympäristön, jossa narratiivinen käytäntö saa luonnostaan sijaa. Narratiivinen ympäristö muodostuu institutionaalisista, kulttuurisista ja kollektiivisista kertomisen, muistelun ja dokumentoinnin käytännöistä. Narratiivisella käytännöllä tarkoitetaan tarinan sisältöä ja kerronnan sisäistä organisointia sekä kerrontahetken vuorovaikutuksellista tilannetta ja niitä resursseja, joiden avulla kertomukset rakennetaan ja vastaanotetaan arkisessa ympäristössä. Kerronta voi auttaa yksilöä rakentamaan menneistä tapahtumista johdonmukaista, eheää kokonaisuutta, mikä auttaa yksilöä ymmärtämään itseään paremmin, ja mikä voi johtaa voimaantumiseen. Eronen käyttää myös käsitettä yhdessä kertominen ja kanssakertoisuus, joilla hän tarkoittaa vuorovaikutuksellista prosessia, jossa sekä kertoja ja kuulija ovat kerronnan hetkellä. (Eronen 2012, 51, 55, 69, 78, 111; ks. myös Timonen 2009, 200.)

Sisäinen ja ulkoinen motivaatio

Kaarina Mönkkönen (2007) sekä Kai Hakkarainen, Kirsti Lonka ja Lasse Lipponen (2004) ovat käsitelleet ulkoisen ja sisäisen motivaation käsitteitä. Ulkoisessa motivaatiossa tekemisen vaikutteet löytyvät ihmisen ulkopuolelta, jolloin ihmisen toimintaa säätelevät palkkiot, sanktiot ja rangaistukset. Sisäisen motivaation ohjaama toiminta on puolestaan itsessään palkitsevaa eikä ihminen tarvitse toimiakseen ulkoisia pakotteita. On kuitenkin huomattavaa, että rutiininomaiset toimet, kuten esimerkiksi toimeentulotuen hakeminen, velvollisuus tavata sosiaalityöntekijää, velvollisuus ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi tai toistuva toimeentulotuen normin alentaminen, voivat herätellä yksilön sisäistä motivaatiota. Ihmisen on myös itse synnyttävä sisäistä motivaatiota. Siten yksilön herännyt mielenkiinto voi olla enemmänkin toiminnan ja ponnistelun tulosta kuin päinvastoin. (Hakkarainen ym. 2004, 203–204; Mönkkönen 2007, 152–155.)

Helena Timonen (2009) käyttää ulkoisen ja sisäisen motivaation sijasta käsitteitä ulkoinen ja sisäinen elämänhallinta. Sisäiseen elämänhallinnalla Timonen tarkoittaa kykyä kohdata vastoinkäymisiä ja epävarma tulevaisuus. Siihen sisältyy myös positiivinen asenne ja otteen saaminen omasta elämästä. Ulkoisen elämänhallinnan puuttuminen puolestaan merkitsee

elämistä ilman suunnitelmia ja aikatauluja sekä olemista, ajelehtimista ja hetken mielijohteesta toimimista. (Timonen 2009, 163–165.)

Timosen (2009) narratiivinen analyysi vapautuneiden väkivaltavankien kokemuksista osoittaa, miten kertomusten välityksellä muodostettu narratiivinen identiteetti voi muuttua, jos yksilön oma muutoshalukkuus on riittävän voimakas. Vapausrangaistuksen kokeneille yksilöille muutoksen edellytyksenä oli 'kääntöpiste' (emt., 110) eli täydellisen epätoivon ja kaaoksen kokeminen, mikä sai ihmisen valitsemaan uuden suunnan tulevaisuudelleen. Kääntöpiste merkitsi kriisiä, jonka Timonen on määritellyt yksilön vallitsevan elämäntavan merkityksen menetyksenä. Kääntöpisteessä muutos edellyttää kokonaisvaltaista elämänmuutosta. Merkittävin tekijä muutoksen mahdollistumiselle oli Timosen tutkimuksessa vangin oma halu muutokseen. Oman elämän haltuunotto näyttäytyi vangeille kuitenkin vaikeimpana tehtävänä. (Timonen 2009, 102–116.) Timonen on määritellyt elämönhallinnan tavalla, joka vastaa narratiivisen identiteetin molempiin kysymyksiin: ”Kuka minä olen?” ”Millainen minä olen?” Timonen kirjoittaa seuraavasti:

”Elämönhallinta on tunne ja henkinen voimavara, joka auttaa meitä selviämään stressitilanteista, erilaisista vastoinkäymisistä ja muutoksista. (...) Se on myös uskoa itseen ja omiin kykyihin selvitä erilaisissa elämäntilanteissa. Osa elämönhallintaa ovat myös elämänarvot, itsetunto ja käsitys siitä, kuka ja millainen minä olen. Hyvä elämönhallintakyky on ihmisellä, joka suhtautuu itseensä positiivisesti ja pystyy sen varassa luomaan mielekkäitä tavoitteita. Ihminen, joka tuntee hallitsevansa elämäänsä, voi hyvin. Elämönhallinnan eväitä saamme jo lapsuudestamme lähtien. Elämönhallinta syntyy kokemuksista, ja se myös muuttuu kokemusten ja elämäntilanteiden myötä.” (Timonen 2009, 116.)

Vuorovaikutuksellisuuden luonne auttamissuhteessa

Sosiaalinen vuorovaikutus mahdollistaa dialogisuuden, jolla tarkoitetaan pyrkimystä yhteisen ymmärryksen rakentumiseen ja taitoa edesauttaa vuorovaikutuksen kulkua ymmärryksen rakentumisen suuntaan (Mönkkönen 2007, 86). Dialogisuudella auttamissuhteessa voidaan tarkoittaa myös yhteistä ihmettelyä tai tietämättömyyttä. Helena Timosen (2009) mukaan erityisesti marginaalissa olevien kanssa työskenneltäessä dialogisuuden huomioiminen on tärkeää, koska sellaiseen työtapaan sisältyy arvostus, luottamus ja tasa-arvo. Tällainen asenne mahdollistaa asioiden ja ilmiöiden toistuvan uudelleen tarkastelun. (Timonen 2009, 30, 200.)

Kaarina Mönkkönen (2007) painottaa apua hakevan ja sosiaalityöntekijän yhteistä viipymistä prosessin alkuvaiheessa. Yhteinen asioiden äärellä viipyminen ja ihmettely, kuten Mönkkönen mainitsee⁷, luo edellytyksiä yhteistoiminnallisiin ja yksilöllisiin ratkaisuihin ja dialogiselle vuorovaikutukselle. Dialogisuudessa osallistujien luottamuksellisen ja tasavertaisen keskusteluyhteyden luominen on keskeistä. Sosiaalityön asiakasprosessia värittää usein liian nopeasti tehdyt ja työntekijän asiantuntijuuteen perustuvat traditionaaliset johtopäätökset ja tulkinnat. (Mönkkönen 2007, 24, 94–96, 123.)

Antti Särkelän (2001, 68–69, 71) mukaan hyvä auttamissuhde luo perustan koko sosiaalityön työskentelyprosessille. Tällainen suhde voi Särkelän mukaan olla itsessään olla tehokas interventio emotionaalisesti korjaavana suhteenä. Tuija Nummelan (2011) mukaan vuorovaikutukseen sisältyy kartoituksen, päätöksenteon ja interventioiden lisäksi empatiaa, kunnioitusta ja aitoutta. Empatia merkitsee taitoa ja herkkyyttä havaita apua hakevan sisäiset tuntemukset ja taito välittää tämä ihmiselle. Aitous, johon sisältyy myös jämäkyys, merkitsee apua hakevan kohtaamista ihmisenä. (Nummela 2011, 61.) Kunnioitukseen sisältyy myös apua hakevan subjektiivisuuden ja toimijuuden kunnioittaminen (Mönkkönen 2007, 142).

Riitta Granfelt (1998) kutsuu terapeutiksi suhteeksi sellaista sosiaalityön asiakassuhdetta, joka toimii vaikeissa tilanteissa elämää kannattelevana voimana tai kiinnipitävänä ympäristönä. Marjo Romakkaniemi (2011) puolestaan havaitsi masentuneiden kuntoutumisen kertomuksissa neljä erilaista terapiasuuhdetta: kannatteleva, muutokseen sysäävä, toteutumaton ja arjen kokonaisuuteen sopimaton.⁸ Terapeuttisessa ja

⁷ Kaarina Mönkkönen (2007) on kirjassaan nostanut esille työyhteisökouluttaja Kari Pääskysen kehittämän HIDAS-menetelmän. HIDAS = Henkilökohtaisuus, Innovatiivisuus, Dialogisuus, Avoimuus ja Strategisuus. HIDAS-menetelmässä keskeistä on viipyminen ja yhteinen ihmettely peruskysymysten äärellä riittävän kauan. Työskentelyssä korostuu avun oikea-aikainen kohdentaminen. (Mönkkönen 2007, 24–26.)

⁸ Marjo Romakkaniemen (2011) tutkimuksessa kannatteleva suhde on vahva. Siinä terapeutti toimii rinnallakulkijana ja apua hakeva kokee tullevansa kuulluksi ja arvostetuksi. Tällainen suhde tarjoaa mahdollisuuden puhumiseen ja jakamiseen. Muutokseen sysäävässä terapiasuhteessa apua hakevalla ei ole erityisiä odotuksia mutta hänellä on tunne, että hänen on tehtävä jotakin. Muutokseen sysäävässä suhteessa työntekijä toimii suunnannäyttäjänä ja puhuminen terapiatapaamisilla antaa ihmiselle uutta ymmärrystä elämäntilanteeseensa. Toteutumattomasta terapiasuuhdetta puolestaan leimaa harvat käynnit, kohtaamattomuus ja vuorovaikutuksen kankeus. Siinä apua hakeva kokee, että hän ei saa terapiasta mitään uutta. Toteutumaton suhde hiipuu ja apua hakeva jää menemättä tapaamisille. Suhteeseen, jossa apua hakeva kokee terapian arjen kokonaisuuteensa sopimattomana, liittyy kokemus, etteivät asia parannu puhumalla. Sen sijaan apua hakeva korostaa näissä tilanteissa yksin pärjäämisen pakkoa. Arjen kokonaisuuteen sopimaton terapiasuuhde merkitsee

kannattelevassa suhteessa ihminen voi luottamuksellisesti puhua asioistaan, kokee tulevansa ymmärretyksi ja olevansa arvostettu. Terapeuttisessa suhteessa apua hakevalla muodostuu yhteinen kieli työntekijän kanssa ja hän saa olla rikkinäinen mutta voi silti tutustua edessään oleviin mahdollisuuksiin. Myös sosiaalityöntekijän persoonallisuuden merkitys korostuu terapeuttisessa suhteessa. (Granfelt 1998, 162, 166–168; Krok 2008, 162–165; Timonen 2009, 176–179; Romakkaniemi 2011, 140–150.) Apua hakevan voimaantumiseen puolestaan vaikuttaa oleellisesti se, uskooko sosiaalityöntekijä apua hakevan mahdollisuuksiin vai ei (Mönkkönen 2007, 143).

Sosiaalinen tuki ja kontrolli sosiaalityössä

Yksi tapa tarkastella perussosiaalityön prosessin merkitystä on lähestyä sitä sosiaalisen tuen ja kontrollin käsitteiden avulla, jotka ovat Arja Jokisen (2008) mukaan sosiaalityön ydinkysymyksiä. Sosiaalityön kontekstissa kontrollin ja sosialisointin tavoitteena voidaan pitää apua hakevan palauttaminen yhteiskunnan normatiiviseen yhteyteen (Jokinen 2008, 111.) Siten sosiaalityön tavoitteeksi nuorten parissa muodostuu ”täysivaltaiseksi kansalaiseksi sosiaalistaminen ja kasvaminen yhteiskuntaa rakentavaksi jäseneksi”, kuten Anneli Pohjola (2009, 26) on maininnut.

Jokisen (2008) mukaan tuki sosiaalityössä voi ensinnäkin merkitä työmenetelmää, jolle on ominaista suunnitelmallisuus, välineellisyys sekä paikan antaminen kontrollille. Toiseksi tuki voi merkitä kohtaamista, mihin sisältyy ajatus apua hakevan ihmisen tilanteen ja hänen maailmansa ymmärtämisestä. Silloin sosiaalityöntekijä ikään kuin kulkee apua hakevan rinnalla. Kohtaaminen puolestaan edellyttää aina yhteistä aikaa ja tilaa. Kolmanneksi tuki sosiaalityössä voi Jokisen mukaan merkitä asianajoa eli apua hakevan puolelle asettumista ja hänen asiansa edistämistä. (Emt. 115–120, 139.) Charles H. Tardy (1988) puolestaan määrittelee sosiaalisen tuen emotionaaliseksi (luottamus, välittäminen ja empatia), instrumentaaliseksi (resurssit kuten esim. raha ja aika), informatiiviseksi (neuvonta ja

ihmiselle rasieta, jonka avulla hän saattaa kuitenkin hyötyä välineellisesti saaden esimerkiksi lääkityksen tai tarvitsemansa lausunnon. (Romakkaniemi 2011, 232–233.)

opastus) sekä arvioinniksi (henkilökohtaisen palautteen antaminen). (Tardy 1988, 349; Ellonen 2008, 49. Vrt. Jokinen 2008, 111; Romakkaniemi 2011, 209.)

Arja Jokisen (2008) sosiaalityöntekijöiden kirjoituksiin perustuvassa tutkimuksessa kontrolli sosiaalityössä näkyi tarkkailuna, tietojen varmistamisena ja seurantana sekä rajojen asettamisena, sanktioina ja työntekijän itsekontrollina. Auttamissuhteessa kontrolli kohdistuu pääasiassa apua hakevaan, jolloin auttamissuhde jäsenyy hierarkkiseksi. Myös kontrolli saa sosiaalityössä erilaisia merkityksiä. Kontrolli voidaan nähdä välttämättömänä osana sosiaalityötä, jota ohjaa lainsäädäntö ja julkisen vallan antama tehtävä. Kontrolli voi myös merkitä avun hakijan kanssa yhdessä asetettujen tavoitteiden seuranta, tarkkailua ja tietojen varmistamista, jolloin valta on työntekijällä ja avun hakija on kohde. Sosiaalityön ammatillisen prosessin ohjaamassa suunnitelmallisessa työskentelyssä kontrolli toimii tukemisen edellytyksenä. Kolmanneksi kontrolli voi merkitä apua hakevan itsesäätelyä, jolloin apua hakeva ”saadaan työskentely- ja vuorovaikutusprosessin seurauksena haluamaan ’oikeanlaista’ muutosta elämäänsä”, kuten Arja Jokinen (2008, 125) on maininnut artikkelissaan. Tuen ja kontrollin välinen suhde vaihtelee. Jokisen määrittelemänä kontrolli voi toimia tuen antamisen ehtona, mikä muodostaa keskeisen auttamisprosessin jännitteen perussosiaalityössä. Toisaalta tuki ja kontrolli voivat toimia toisiaan täydentävinä työmenetelminä, jolloin työskentelyn ensisijaisena lähtökohtana ovat sosiaalityön ammatilliset tavoitteet. Kolmanneksi tuki ja kontrolli voivat rakentua vuorovaikutuksessa, jolloin kokemus tukemisesta on päällimmäisenä mutta samalla apua hakeva voi mieltää kontrollin ilmaisuksi työntekijän sitoutumisesta auttamisprosessiin. (Jokinen 2008, 119–136, 139, 142.) Tuen ja kontrollin ohella pysyvyys, yhteinen kieli, välittäminen ja nuoren elämäkokonaisuuden ymmärtäminen ovat keskeisiä tekijöitä perussosiaalityön prosessissa (Pohjola 1994, 160).

Sosiaalisen verkoston merkityksellisyys identiteetin rakentumiselle

Paikallisten verkostojen kautta nuorille voidaan tarjota kulloistenkin tarpeiden mukaista tukea ja moniammatillista apua (Pietikäinen 2007; Romakkaniemi 2011). Ryhmätoiminnot puolestaan voivat tarjota nuorille merkittävää sosiaalista tukea ja kontrollia (Ellonen 2008). Monet nuorista osallistuvat ryhmätoimintaan aktiivisissa ja työllistävissä toimenpiteissä, kuten työpajoilla, työvoimapoliittisessa koulutuksessa ja työelämään valmentavilla

kursseilla. (Nyyssölä & Pajala 1999; Pietikäinen 2005; 2007.) Vertaistuen merkityksellisyys perustuu sosiaaliseen tukeen, empatiaan, yhteenkuuluvuuden tunteeseen, valtaistumiseen, tiedon saamiseen ja uusien selviytymiskeinojen saamiseen (Hakkarainen ym. 2004, 124; Romakkaniemi 2011, 170).

Ryhmätoiminta on nuorelle sekä konkreettisten että sosiaalisten taitojen harjoittelupaikka. Sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tapahtuu myös nuoren identiteetin kehitystä ja uudelleen rakentumista. Ryhmässä tapahtuvan vuorovaikutuksen avulla nuorella on mahdollisuus kyseenalaistaa ja muuttaa käsitystä itsessään ja muista. Ryhmässä opitaan toimimaan yhdessä neuvoteltujen normien mukaisesti ja omaksutaan kulttuurisia tapoja, normeja ja sääntöjä, jotka puolestaan tukevat nuoren itsenäistymistä. Myös sosiaalisten taitojen opetteluun pätee sanonta, jonka mukaan vasta harjoittelu tekee mestarin. (Lipponen ym. 2004, 19, 38–39, 74.) Työpaja- ja työllistämistoimenpiteet monet nuoret kokevat hyvinä, sillä ne takaavat heille säännölliset tulot joksikin aikaa, ne tuovat rytmiä arkielämään sekä antavat mahdollisuuden tavata ihmisiä (Kojo 2010, 28).

Sosiaalipsykologi Kaarina Mönkkösen (2007) mukaan jokainen uusi tilanne tarjoaa mahdollisuuden siirtyä totutusta roolista uuteen rooliin sekä testata omaksumiaan rooleja. Erilaiset roolit tukevat siten identiteetin rakentamisen mahdollisuuksia. Toisaalta nuoren identiteetti rakentuu ryhmässä vastuusta, jota nuori tuntee muita ryhmän jäseniä kohtaan, sen sijaan että nuoren toiminta olisi merkityksellistä vain hänelle itselleen. Ryhmätoiminta voi myös toimia vastavoimana nuoren mahdollisesti omaksumalle negatiiviselle 'itseään toteuttavalle ennusteelle' (emt., 156), jolloin nuori toimii muiden asettamin odotusten mukaisesti, ja jolloin poikkeavuus muodostaa leimaavan piirteen nuoren identiteetissä. (Mönkkönen 2007, 48, 72–73, 152.)

Anni Vilkkko (1997, 222) käyttää käsitettä 'merkityksellisen toinen', jolla hän viittaa perheen ulkopuolisiin tärkeiksi muodostuneisiin ihmisiin. Myös Marjo Romakkaniemen (2011) tutkimus puolestaan osoittaa, miten hyvät sosiaaliset suhteet ovat välttämättömiä, sillä ihminen tarvitsee toisia ihmisiä tehdäkseen omia valintojaan. Sosiaalinen verkosto toimii suojana stressiä vastaan ja auttaa käsittelemään kriisejä (myös Pohjola 1994, 119).

Apua toivova saattaa pelätä olevansa ystävilleen vaivaksi. Ystävyysuhteessa vastavuoroisuus korostuu eikä siitä siten toivota auttamissuhdetta. Kun ihminen joutuu pyytämään apua läheisiltään, hän kokee sen nöyryyttävänä, sillä avun pyytäminen merkitsee oman kykenemättömyyden tunnustamista sekä moraalista itsenäisen pärjäämisen eepoksesta poikkeamista. Siten tuen tarpeelle haetaan oikeutusta, sille on löydettävä legitiimi syy. Ystävien sijasta apua hakeva luottaa psykososiaalisen työn ammattilaiseen ja tämän vahvaan vaitiolovelvollisuuteen. Toisaalta keskustelu työntekijän kanssa antaa mahdollisuuden pysyä omassa asiassa ja pohtia itseään ja elämäntilannettaan syvällisemmin kuin ystävien kanssa. Avun hakijalle on tärkeää, että joku jaksaa kuunnella häntä ja ylläpitää toivoa silloinkin, kun hän ei itse pysty siihen. (Romakkaniemi 2011, 141–146, 210–214. Myös Pohjola 1994, 130–131.)

Sosiaalibyrokratia auttamistyön rajoitteena

Aikaisempien tutkimuksien valossa sosiaalibyrokratia määrittyy kuudenneksi sosiaalityön prosessin ulottuvuudeksi. Ihmisten avun hakemisen kokemuksiin yhdistyy usein häpeä (esim. Pohjola 1994; Granfelt 1998; Ketokivi 2005; Romakkaniemi 2011; Roivainen ym. 2011; Eronen 2004; 2012). Häpeä on sosiaalisesti rakentunut kokemus perustuen tapoihin, arvoihin ja sääntöihin. Häpeän tunteminen edellyttää suhdetta toiseen ihmiseen ja sitä, että toisen ajattelu ja tunteet häntä kohtaan ovat merkittäviä (Eronen 2004, 361; Ketokivi 2005, 128; Romakkaniemi 2011, 109.) Asiakkaaksi tuleminen sisältää nuoren oman toimijuuden riittämättömyyden tunnustamista, johon liittyy koettua häpeää, mikä puolestaan muovaa nuoren identiteettiä (Pohjola 1994, 160). Kuvatessaan kodittomien naisten kokemaa häpeää Riitta Granfelt (1998) määrittelee häpeän seuraavasti:

”Häpeä sen sijaan on koko identiteettiä uhkaavana ruumiillinen tunne, jolla on voima saada ihminen tuntemaan itsensä jopa täysin arvottomaksi. Siten häpeän tunteeseen liittyy aina itsearvostuksen menetys.” (Granfelt 1998, 114–115.)

Anneli Pohjolan (1994) mukaan byrokraattisessa organisaatiossa nuori saattaa jäädä järjestelmän varjoon. Sosiaalibyrokratia (Liukko 2009) sisältää sääntöjä ja laillisuudesta huolehtimista, keskinäistä hierarkiaa, asiantuntijavaltaa ja vaatimuksia dokumentoinnin täsmällisyydestä, minkä seurauksena nuori saatetaan nähdä lähinnä työn kohteena. Osaltaan myös sosiaalityöntekijöiden rajoitetut vaikuttamismahdollisuudet omassa organisaatiossaan voivat näyttäytyä asiakastyöskentelyssä joustamattomuutena.

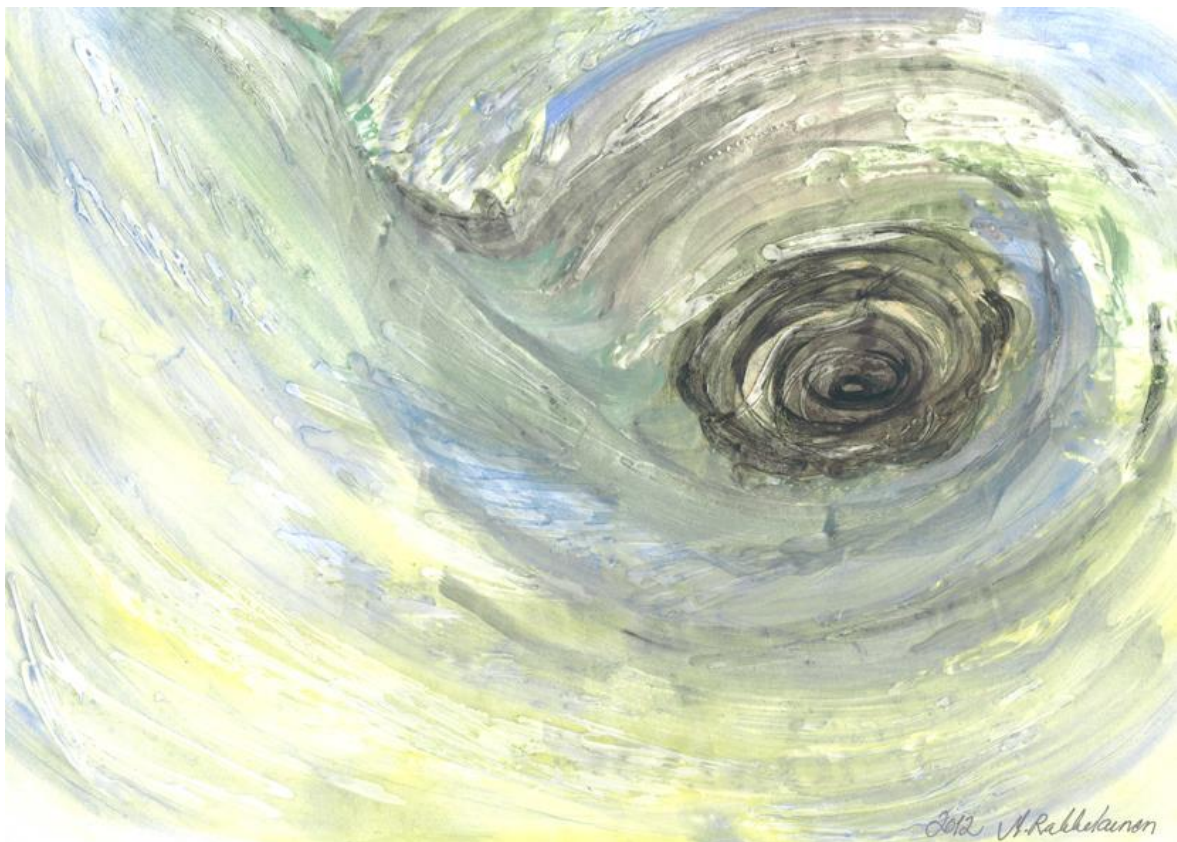
Työntekijän välinpitämättömyys voi johtaa nuoren palvelujärjestelmässä kierrättämiseen, mikä syrjäytymisvaarassa olevalle tai jo toiseuden kokeneelle nuorelle, voi merkitä toiseuden kokemuksen kertaantumista 'itseään toteuttavana ennusteena' (Mönkkönen 2007, 156). Nuoren kokemus ongelmalähtöisestä ja leimaavasta kohtaamisesta voi näkyä myös nuorten tulevaisuudenkuvien ja toimintamahdollisuuksien kielteisenä hahmottamisena (Kojo 2012, 29). (Pohjola 1994, 151–152, 163–165, 180–182.)

Käsite 'asiakas' korostaa apua hakevan kyvyttömyyttä ja työntekijän ammattillisuuden ylivertaisuutta (McLaughlin 2009, 1101–1103)⁹. Anneli Pohjolan (1994) mukaan nuorten perussosiaalityön palvelujen piirissä olemista kuvaa parhaiten jaksottaisuus pitkäaikaisuuden sijasta. Kun nuori kohdataan asiakkaana, palvelujärjestelmä ottaa oikeuden nuoren asioiden hoitoon ja puolustaa järjestelmän hyväksyttävyyttä silloinkin, kun nuoren avuntarve on lyhytaikaista tai jaksottaista, kuten työttömyyden aikana. (Pohjola 1994, 149, 156, 187–188.)

Anneli Pohjola (1994) on nostanut välittämisen palvelujen toimivuuden merkittävimmäksi voimaksi, sillä välittäminen tukee nuorten näkemistä itsenäisinä toimijoina, subjekteina. Se, miten nuori kokee tullessa kohdatuksi, ei Pohjolan tutkimuksen mukaan ole yhteydessä siihen, onko nuori kokenut saaneensa odottamaansa tukea vai ei. Auttamissuhde on eettinen suhde, jossa on oleellista tulla kohdatuksi ihmisenä. Parhaimmillaan se on yhteistyösuhde nuoren ja sosiaalityöntekijän välillä. (Pohjola 1994, 160, 163, 180–182.)

⁹ Brittiläinen Hugh McLaughlin (2009) on tutkinut asiakkaan (client, customer), palvelujen käyttäjän (service user), kuluttajan (consumer), sekä kokemusasiantuntijan (expert by experience) käsitteisiin sisältyviä oletuksia sekä näiden käsitteiden välittämää sosiaalityöntekijän ja apua tai palvelua hakevan välille muodostuvan suhteen luonnetta. Jokaiseen käsitteeseen sisältyy keskenään erilaiset käsitykset identiteetistä, suhteen luonteesta sekä valtdynamiikasta. Käsite 'hyvä asiakas' (a good client) sisältää McLaughlinin mukaan ajatuksen sosiaalityöntekijän ammatillisuuden ylivertaisuudesta, jonka avulla työntekijä pystyy arvioimaan avun hakijan tarpeet. Hyvä asiakas toimii kuten sosiaalityöntekijä häntä ohjeistaa eikä kyseenalaista sosiaalityöntekijän näkemystä. Seurauksena on kuva avun tarpeessa olevasta yksilöstä, jolta puuttuvat joko tarvittavat kyvyt tai taidot auttaa itseään, ja minkä vuoksi hän tarvitsee sosiaalityöntekijän erityistä ammatillista tietoa ja taitoa. Käsite 'asiakas' (a client) korostaa sosiaalityöntekijän hierarkkista valtaa. Sosiaalityöntekijän uskottavuus perustuu tuolloin asiantuntijatietoon ja -taitoon, sosiaalityön professioon ja toimialan organisaatioon. (McLaughlin 2009, 1101–1103.)

Myös nuorta itseään koskevat sosiaalitoimen dokumentit usein objektivoidvat nuorta, sillä ne eivät anna yhtenäistä kuvaa nuoren tilanteesta vaan vain frakmentaarisia episodeja, jotka ovat ongelmakeskeisesti värittyneitä. Nuoren todellinen elämäntilanne ja nuoren oma ääni eivät välity dokumenteista. Sen sijaan dokumenteissa painottuvat työmarkkinakansalaisuuteen liittyvät elämäalueet kuten toimeentulo, koulutus ja työ, koska dokumentit on saatettu kirjata lähinnä päätöksentekoa varten. Sosiaalityöntekijöiden kirjoittamat asiakastietojärjestelmän dokumentit ja nuorten oma kerronta kokemuksistaan tuottavat keskenään erilaista kerrontaa ja ymmärrystä nuoresta, nuoren toimijuudesta ja identiteettityöstä. (Pohjola 1994, 142–146; Eronen 2012, 83–84.) Toisaalta kerrottavuuden rajat suojelevat kertojan yksityisyyttä ja arvokkuutta. Siten henkilökohtaisista kokemuksista kertomista niin perussosiaalityössä kuin tutkimushaastatteluissa määrittää osaltaan 'suhdeperusteinen etiikka' (Eronen 2012, 107), jolloin kertojan harkittavaksi jää, mitä ja miten hän kertoo itsestään loukkaamatta sosiaalisen elämysyhteisönsä muita jäseniä, tai mitä kertoja paljastumisen uhallakin haluaa kertoa itsestään ja muista tullakseen paremmin ymmärretyksi. (Emt.)

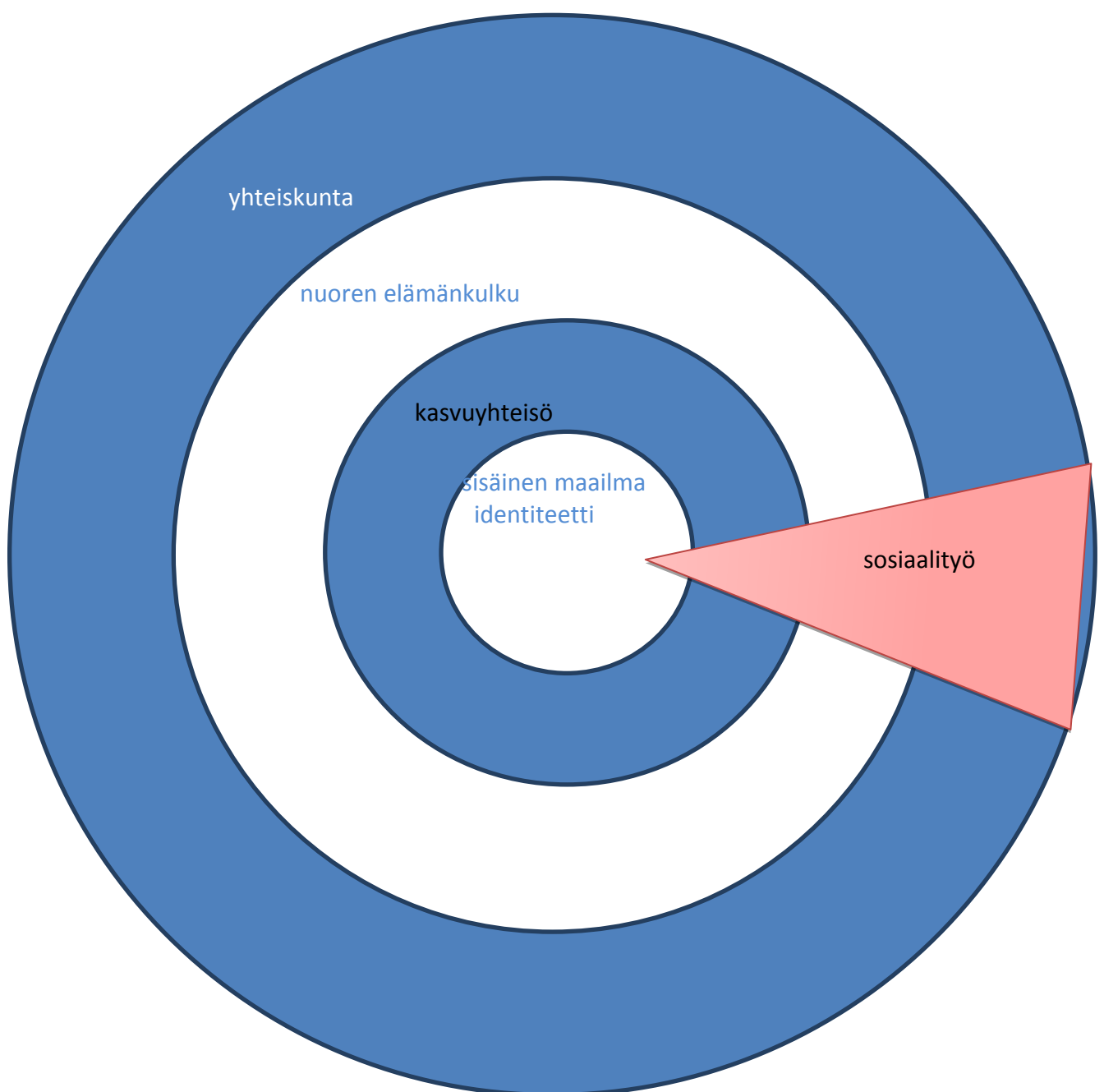

3 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHTA, TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

3.1 Perussosiaalityön ja nuoren kohtaamisen neljä tasoa

Perussosiaalityön käytännön kokemusten ja aikaisempien tutkimusten pohjalta muodostamani käsityksen mukaan perussosiaalityö on nuorten identiteetin muodostuksessa mukana neljällä eri tasolla: yhteiskunnallisella tasolla, nuoren elämäntien ja kasvuyhteisön tasoilla sekä välillisesti nuoren identiteetin muodostuksen tasolla (kuvio 1).

Kuvio 1. Sosiaalityön paikka nuoren identiteetin muodostuksessa.

Sosiaalityön läsnäolo näkyy yhteiskunnallisella tasolla, sillä yhtenä sosiaalityön tavoitteena on nuoren kansalais-identiteetin vahvistaminen nuoren yhteiskuntaan sosiaalistamisen (esim. Pohjola 2009, 26) kautta niin että nuoresta kehittyy yhteiskunnan täysivaltainen jäsen. Tätä sosiaalityön tehtävää tukee lainsäädäntö. Esimerkiksi työttömyysturvalaki (30.12.2002/1290/28.12.2012) asettaa selkeät rajoitteet nuorten oikeudelle työmarkkinatukeen. Nuorten kohdalla koulutus- ja työllistymiskysymykset ovat sosiaalityössä muita ikäryhmiä enemmän esillä, sillä moni nuori ei ole tehnyt ammatillista valintaansa 20 ikävuoteen mennessä. Joiltakin sosiaalityön piirissä olevilta nuorilta on jäänyt peruskoulu kesken ja monelta puuttuu ammatillinen koulutus, jolloin pysyvämpiluonteinen työllistyminen on vaikeampaa. Nämä tekijät rajaavat merkittävästi nuoren tulevaisuuden mahdollisuuksia sekä koulutuksen ja työelämän että epäsuorasti itsenäistymisen suhteen.

Perussosiaalityön yhteiskunnallista roolia nuoria socialisoivana toimintana vahvistaa laki toimeentulotuesta (30.12.1997/1412), jossa korostuu itsenäisen selviytymisen tukemisen lisäksi toimeentulotuen viimesijaisuus tulonlähteenä (esim. Borg 2011, 3). Toimeentulotuki on sidottu aktivointipyrkimykseen, sillä 17–64-vuotiaiden toimeentulotuen hakijoiden velvollisuus on ilmoittautua työnhakijaksi, mikäli hän ei ole työssä, opiskele, ole sairas tai muuten estynyt olemaan työnhakijana. Työnhakijana olemisen velvoitteen perusteella toimeentulotukea voidaan myös alentaa, jos henkilö ei ole työmarkkinoiden käytettävissä. Toimeentulotuen käsittelyyn liittyy myös vahva, toimeentulotukea hakevaa velvoittava, kontrolli tositteiden esittämisen muodossa (Laki toimeentulotuesta; Liukko 2009: Borg 2011, 9; Palola ym. 2012). 18–29-vuotiaista nuorista 27,4 % oli toimeentulotuen saajana vuonna 2011 (SVT 2013, Toimeentulotuki).

Psykososiaalisen kehitysteorian (Erikson 1980/1959; 1982/1951; Newman & Newman 1991/1975) mukaan nuoren identiteetin muodostukselle peruskoulun loppuun saattaminen, ammatillinen valinta ja työelämään siirtyminen ovat keskeisiä kehitystehtäviä myöhäisemmässä nuoruusvaiheessa. Siten sosiaalityössä voimakkaasti esillä olevalla yhteiskunnallisella socialisaation ulottuvuudella on suora kiinnekohta nuoren identiteetin muodostukseen.

Toinen sosiaalityön ulottuvuus, nuoren elämäntilanne (kuvio 1), liittyy kiinteästi sekä nuoren psykososiaalisen identiteetin muodostukseen että yhteiskunnan kansalaisuuden ulottuvuuteen. Nuoruusvaiheelle on yhtäältä ominaista merkittävä fyysinen kasvu ja kehitys. Toisaalta, kun nuori pohtii omaa identiteettiään sisäisesti, hän ulkoisesti suuntautuu pois vanhemmistaan etsiäkseen oman tiensä aikuiseksi. Kun nuoruuteen kuuluu lisäksi epävarmuus ja vaihtelevat mielialat sekä halut, nuoruudesta muodostuu haasteellinen aika ennen kaikkea nuorelle itselleen. Ei siis ihme, että nuorten oman elämäntilanteen pohdinta on vahvasti esillä perussosiaalityössä. Nuoren elämäntilanteen ja sosiaalityön yhteiskunnallisen tehtävän rajapinnalle kuuluu muun muassa asunnonhakeminen, opiskelu- ja työpaikan saamisen helpottaminen mutta myös erityistä tukea olevien nuorten tukitoimet. Tukitoimet voivat merkitä merkittävää sosiaalista tukea, normiratkaisuista poikkeavia määräaikaista toimintavaihtoehtoja, työkykyarviointia, terveys- ja mielenterveyspalveluiden saattamista nuoren ulottuville tai esimerkiksi tukiasunnon mahdollistamista sitä tarvitsevalle. Oleellinen tehtävä on myös toimeentulotuella, joka turvaa nuoren toimeentulon väliaikaisesti muiden riittävien tulonlähteiden puuttuessa. Toimeentulotuki voi merkitä yksittäiselle nuorelle alkuperäiseen perheeseen liittyneen vähäosaisuuden tai poikkeavuuden kokemuksen katkaisemista ja uusien tulevaisuuden mahdollisuuksien avautumista.

Kolmas sosiaalityön ulottuvuus nuoren identiteetin muodostuksessa on toimia osana sosiaalityön piirissä olevien nuorten kasvuyhteisöä (Ellonen 2008, 46–48) (kuvio 1). Noora Ellosen (2008) mukaan kasvuyhteisöön sisältyvät ne toimijat ja tahot, jotka ovat lähinnä nuorta, kuten koulu, koti, kaverit sekä asuinalue, ja jotka vaikuttavat eniten nuoren kehitykseen. Sosiaalisessa kanssakäymisessä yksilö rakentaa luottamuksellisia suhteita toisiin ihmisiin, omaksuu kasvuyhteisössään vallitsevia arvoja ja normeja osaksi omaa arvomaailmaansa, harjoittelee sosiaalisia vuorovaikutustaitoja sekä testaa omia taitojaan ja muodostuvaa identiteettiään suhteessa toisiin. Siten nuori tarvitsee sosiaalisen verkoston ja vuorovaikutusta toisten ihmisten kanssa identiteettinsä rakentumiseksi. (Erikson 1980/1959; 1982/1951; Newman & Newman 1991/1975; Ulvinen 1998; Ellonen 2008, 46–48).

Neljäs perussosiaalityön ulottuvuus on epäsuora yhteys nuoren psykososiaalisen identiteetin muodostumiseen (kuvio 1). Yhteys on epäsuora siksi, että psykososiaalinen

identiteetti on pääosin tiedostamatonta ja muutosvaiheissakin nuoren sisäisessä maailmassa tapahtuvaa. Myöhäisemmässä nuoruusvaiheessa henkilökohtaisen identiteetin muodostuminen on niiden valintojen seurausta, joita nuoret tekevät suhteessa ennustettaviin tai olemassa oleviin ympäristön asettamiin reunaehtoihin, arvoihin ja normeihin. Siten yksilöllinen identiteetti on seurausta henkilökohtaisten valintojen ja sosiaalisten odotusten integraatiosta. (Newman & Newman 1991/1975, 415.)

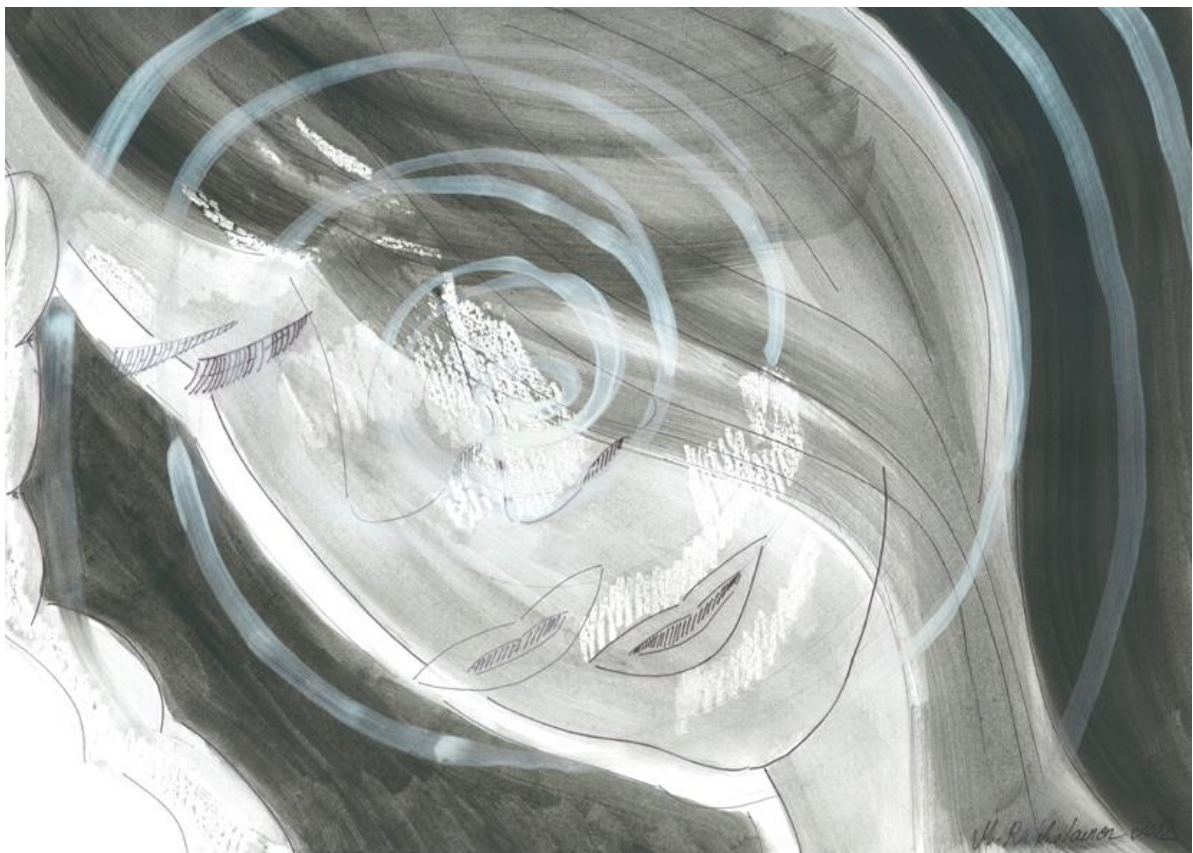
3.2 Tavoite ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen lähtökohtana on, että sosiaalityö voi olla läsnä perussosiaalityön palvelujen piirissä olevien nuorten elämässä joko suoraan tai välillisesti yhteiskunnallisella, nuoren elämänsä, kasvuyhteisön ja nuoren mielessä tapahtuvalla identiteetin muodostuksen tasolla. Tutkimuksen tavoitteena on tarkastella alle 25-vuotiaiden helsinkiläisten nuorten psykososiaalisen identiteetin muodostusta perussosiaalityön kontekstissa. Tästä ajattelusta käsin tutkimuskysymykseni ovat seuraavanlaiset:

1. Millaisena helsinkiläisten alle 25-vuotiaiden nuorten psykososiaalisen identiteetin muodostus näyttäytyy nuorten kokemuksissa perussosiaalityön prosessissa?
2. Millaisia kokemuksia alle 25-vuotiailla nuorilla on perussosiaalityöstä?

Olen kiinnostunut sosiaalityöntekijää tavanneiden nuorten perussosiaalityön kokemuksista suurkaupunkikontekstissa. Tutkimuksen keskiössä on nuorten psykososiaalisen identiteetin rakentuminen, minkä tarkastelu edellyttää nuorten perussosiaalityön kokemusten esille tuomista. Lähestyn tutkimusaiheeni narratiivisesti, sillä kerronnallinen tutkimusote soveltuu erityisesti kokemusten tutkimiseen. Tavoitteena ei perussosiaalityön todellisen olemuksen kuvaaminen tai nuorten autenttisen elämänsä esittäminen. Nuorten haastatteluissa esille tuoma on eletyn ja koetun elämän uudelleen jäsentelyä nuorelle itselleen ymmärrettävämmäksi ja siten myös yhteensopivammaksi ja eheämmäksi elämän kokonaisuudeksi. Tavoitteena on siten tutkimuksen keinoin tarkastella miten psykososiaalisen identiteetin muodostus tulee esille nuorten kertomana heidän perussosiaalityön prosessia käsittelevissä kokemuksissaan. Keskiössä on se, miten nuoret kuvaavat ja jäsentävät minuitaan suhteessa itseensä, sosiaaliseen ympäristöönsä ja

yhteiskuntaan myöhäisemmässä nuoruusvaiheessa perussosiaalityön kontekstissa. Nuorten kokemusten merkityksenannot ovat subjektiivisia eivätkä ne siten ole yleistettävissä. Narratiiviset tarinat luvussa 8 kuvaavat siten yksittäisten nuorten kokemusten ainutlaatuisuutta, monimuotoisuutta ja syvyyttä samalla kun nuoren ja tutkijan ääni vuorottelevat tarinoissa.

4 NUORET JA SOSIAALITYÖ

4.1 Nuoruusvaihe

Tämän tutkimuksen kannalta on oleellista nuoruusvaiheen biologiseen ja psykososiaaliseen kehitykseen sekä nuorten palveluverkoston rakenteeseen liittyvien ikämääritelmien esille tuominen yhdessä kulttuurisen nuoruuden näkökulman kanssa. Paula Rantamaan (2008) mukaan ikää on aikaisemmin pidetty luonnollisena tekijänä ja sitä on usein käytetty tutkimuksissa lähinnä taustatekijänä. Viime vuosina ikää ja iän merkitystä on alettu tutkia muun muassa väestön vanhenemisen ja yhteiskunnan sosiokulttuuristen muutosten seurauksena muutenkin kuin nuorten osalta. Iän merkitys määräytyy sekä kronologisen iän tai kypsymisen biologisten prosessien mukaisesti että ennen kaikkea historiallisesti, kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti. (Rantamaa 2008, 49–50.)

Tilastollisten ja hallinnollisten määritelmien mukaan nuoria ovat 15–24-vuotiaat henkilöt (Tilastokeskus 2013b) mutta myös jaottelua yli ja alle 18-vuotiaat käytetään kuten myös jaottelua 18–19-vuotiaat, 20–24-vuotiaat ja 25–29-vuotiaat (SVT 2013a). Tutkimuksissa nuoret on usein määritelty 18–29-vuotiaiksi (esim. Turunen 2009) tai 18–24-vuotiaiksi.

Erik H. Eriksonin (1968; 1980/1959) mukaan nuoruusvaiheen erityisyys perustuu siihen, että nuori kokee tuolloin merkittäviä fyysisiä ja psyykkisiä muutoksia, jotka mahdollistavat eheän psykososiaalisen identiteetin muodostumisen lapsuusvaiheen kehitykseen perustuen. Keskeistä psykososiaalisen identiteetin muodostuksessa on lapsuuden ja nuoruuden aikainen sosiaalinen ympäristö, kulttuuri ja historiallisen ajan merkitys. Nuoren kasvun ja kehityksen osalta viitataan usein englanninkieliseen käsitteeseen 'adolescence', jolla tarkoitetaan 12–22/25-vuotiaiden nuorten fyysistä ja psyykkistä kypsymistä ja osittaista psyyken uudelleen rakentumista. Psykososiaalinen kehitysteoria käsittää nuoruusvaiheella juuri 12–22 vuoden ikää. Nuoruusvaihe on saatettu myös jakaa useampaan vaiheeseen, jotta nuoren psykososiaalisen kehityksen vaiheet saadaan paremmin esille. Näin ovat tehneet muun muassa Barbara ja Philip Newman (1991/1975), sillä he ovat jakaneet nuoruusvaiheen psykososiaalisen kehityksen varhaisnuoruudeksi (12–18-vuotiaat) ja myöhäisemmäksi nuoruusvaiheeksi (18–22-vuotiaat), minkä jälkeen alkaa varhainen

aikuisuus (22–34-vuotiaat). (Erikson 1968; 1980/1959; Newman & Newman 1991/1975; Hämäläinen ym. 2008, 161–162. Vrt. Ellonen 2008.)

Käsitteellä 'transitio' tarkoitetaan nuoren elämän merkityksellisiä kulttuurisia siirtymävaiheita, jotka joko tukevat nuoren elämönhallintaa tai muodostavat nuorelle syrjäytymisriskin silloin, kun nivelvaiheen siirtymät eivät toimi. Peruskoulun suorittamisen (Williamson 1997; Ellonen 2008), koulutus- ja uravalinnan (Järvinen 2001; Komonen 2001; Pietikäinen 2005) sekä työelämään sijoittumisen (Maguire & Maguire 1997; Roberts 1997; Williamson 1997; MacDonald 1997; Laaksonen 2001; Sell 2007; Turunen 2009) lisäksi nuoruusvaiheen siirtymiksi katsotaan kuuluvan itsenäisen toimeentulon (Wilska 2001; Raitanen 2001), kotoa pois muuttamisen (Jones 1997; Raitanen 2001), parisuhteen tai avioliiton sekä lapsen saamisen (Oinonen 2001; Niemelä 2005). Edellä mainitut siirtymät yhdessä muodostavat kulttuurisen nuoruuden. Samalla ne ovat yhteneväisiä psykososiaalisen kehitysteorian myöhäisempään nuoruusvaiheeseen kuuluvien kehitystehtävien kanssa.

Yhteiskunnan nuorille suunnattu palveluverkosto on pääasiassa suunnattu 18–24-vuotiaille nuorille, joissakin tapauksissa alle 30-vuotiaille. Palveluverkostoon kuuluu muun muassa nuorisotakuu, sosiaalityö ja nuorten päihdepalvelut. Tosin myös alaikäiset ovat oikeutettuja Työ- ja elinkeinotoimiston palveluihin ja toisinaan alaikäiset hakevat myös toimeentulotukea poikkeustilanteissa. Siten palveluiden ikäjaottelussa näkyy samanlainen vaihtelu kuin nuoria koskevissa tutkimuksissa.

Biologinen ikä määrittyy elimistön kunnon, toimintakyvyn ja ulkonäön perusteella. Biologinen kehitys tapahtuu kuitenkin yksilöllisellä tahdilla. Puberteettivaiheeseen sekä tytöillä että pojilla liittyy merkittäviä fyysisiä muutoksia kuten pituuskasvua ja painonlisäystä. Sukukypsyuden saavuttaminen korostuu tytöillä rintojen kasvuna, naisellisen muodokkuuden esille tulemisena ja kuukautiskierron alkamisena. Pojilla voimakas fyysinen kasvu saa aikaan muun muassa kömpelyyttä raajojen hallinnassa ja monille nuorille ilmaantuu iho-ongelmia eritoten hormonaalisten muutosten seurauksena. (Erikson 1980/1959, 94–100; Newman & Newman 1991/1975, 368–372, 415–438; Rantamaa 2008, 55–56. Ks. myös Ellonen 2008, 18–19.)

Psykologisen iän arviointi voi perustua psykomotoriseen tai aistien toimintaan, kognitiivisiin taitoihin, persoonallisuuden piirteisiin tai käyttäytymiseen. Psykologiset kehitysteoriat luovat normin sekä järjestyksen yksilön kasvulle ja kehittymiselle, mitä kutsutaan 'epigeneettiseksi periaatteeksi' (Erikson 1980/1959, 53). Siten biologisessa ja psykologisessa kehityksessä odotetaan tietyn kronologisen iän vastaavan tiettyä kehitysvaihetta, jolloin tiedetään mitkä kyvyt ja taidot kuuluvat mihinkin ikään. (Rantamaa 2008, 55–56; Ellonen 2008, 18–20.) Kuten Juha Hämäläinen, Eila Laukkanen ja Riitta Vornanen (2008, 162) ovat todenneet, nuoren mielen kypsyminen kestää pitemmän aikaa kuin fyysinen kypsyminen. Myöhäisemmässä nuoruusvaiheessa erityisinä psykososiaalisina kehitystehtävinä nuorilla on itsenäistyminen vanhemmista, sukupuolirooli-identiteetin muodostaminen, omien arvojen ja normien muodostaminen sekä ammatillinen valinta. (Erikson 1980/1959, 94–100; Newman & Newman 1991/1975, 368–372, 415–438).

4.2 Aikuis- ja perus- ja nuorisososaalityö

Aikuissosiaalityön käsite otettiin yleisesti käyttöön vasta 2000-luvulla. Aikuissosiaalityöllä kunnallisella sektorilla tarkoitetaan tarveharkintaista, osittain toimeentulotukityöhön liittyvää pitkäjänteistä, kokonaisvaltaista, kumppanuuteen perustuvaa, vuorovaikutuksellista, intentionaalista ja suunnitelmallista sosiaalityötä 18 vuotta täyttäneiden ihmisten parissa (Juhila 2008a, 15, 16–18, 20, 45; Liukko 2009, 5, 10; Närhi ym. 2009, 13; Europaeus & Koivisto 2009, 6–7; Kuopion... Aikuissosiaalityön käsikirja, 7). Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön toimintaympäristöksi voidaan jäsentää kunnallisen aikuissosiaalityön lisäksi moniammatilliset ja erityiset julkiset areenat sekä muut hyvinvointiyhteiskunnan areenat, joihin ei kuulu toimeentulotukityön ulottuvuutta eikä lakisääteistä viimesijaisuutta. Aikuissosiaalityö kunnallisena perustoimintana on varsin laaja-alainen käsite, sillä siihen sisältyy muun muassa alueellinen sosiaalityö, toimeentulotukityö, kuntouttava työtoiminta, päihdetyö, mielenterveystyö, tukiasumis- ja asunnottomuustyö sekä alue- ja yhdyskuntatyö. (Juhila 2008a, 44.) Kunnallisesta aikuissosiaalityöstä on käytetty myös käsitettä 'sosiaalibyrokraatia' (Mäntysaari 1991, 23; Metteri 2004, 136; Liukko 2009, 12–13), jolla viitataan sosiaalityön yhteiskunnallisiin ja hallinnollisiin puitteisiin erityisesti toimeentulotukityön osalta.

Eeva Liukko (2009) käyttää aikuissosiaalityötä suppeampaa käsitettä 'perussosiaalityö' kuvaamaan kunnallisessa organisaatiossa aikuisten parissa tehtävää alueellista sosiaalityötä, johon kuuluu oleellisena osana viimesijaisen taloudellisen tuen harkinta ja päätösten valmistelu (Liukko 2009, 5; ks. myös Närhi ym. 2009, 13). Tässä tutkimuksessa käytän Eeva Liukon (2009) käsitettä perussosiaalityö kunnallisen aikuissosiaalityön merkityksessä, sillä tutkimukseni kontekstina on alueellisissa palvelupisteissä tapahtuva työskentely alle 25-vuotiaiden nuorten kanssa.

Sosiaali- ja terveysministeriön toimenpideohjelmassa nuorisososiaalityö on nostettu yhdeksi kehittämisalueeksi (Karjalainen & Sarvimäki 2005, 51–52; myös Pohjola 2009, 25). Käsitteenä nuorisososiaalityö on määritelty Juha Hämäläisen, Eila Laukkanen ja Riitta Vornasen (2008, 161–164) toimesta käsittämään lähinnä alaikäiset nuoret sekä lastensuojelun jälkihuollon palvelujen piirissä olevat nuoret 21 ikävuoteen asti. Määritelmän mukaan nuorisososiaalityöllä tarkoitetaan kaikkea nuorten parissa tehtävää sosiaalityötä, jonka yhdistävänä teoreettisena ja menetelmällisenä pohjana on sosiaalityön tieteenala ja työmenetelmät. Hämäläinen, Laukkanen ja Vornanen määrittelevät nuorisososiaalityön seuraavasti:

"Nuorisososiaalityössä on lastensuojelunäkökulmaa laajempi orientaatio nuorten parissa tehtävään työhön. Työssä tarvitaan oman teoriapohjan lisäksi tietoa nuoruusiän kehitysvaiheen erityisluonteesta, kasvun ja kehityksen ehdoista, erilaisista kasvuympäristöistä ja nuorisokulttuurista. Kyse on osin yhteisestä tietopohjasta nuorisokasvatuksen ja -psykiatrian kanssa". (Hämäläinen ym. 2008, 162.)

Myös Tiia Hippin ja Jaana Kivistön (2009, 181) mukaan nuorisososiaalityössä yhdistyvät sosiaalityön, nuorisotyön, kasvatuksen sekä psykiatrian teoriat ja käytäntö. Sekä Hämäläinen, Laukkanen ja Vornanen että Hipp ja Kivistö ovat ottaneet position, jonka mukaan nuorisososiaalityön keskeinen toiminta on lastensuojelu. Lisäksi nuorisososiaalityö on tunnistettavissa somaattisessa ja psykiatrisessa terveydenhuollossa, oppilaitoksissa, kasvatus- ja perheneuvoloissa, lastensuojelulaitoksissa, poliisin sosiaalityössä ja muissa erityispalveluissa tehtävänä työnä. (Hämäläinen ym. 2008, 163.) Edellä mainituissa artikkeleissa perussosiaalityö mainitaan vain toimeentulotukityön muodossa ja työvoimahallinto ainoastaan kuntouttavan työtoiminnan näkökulmasta. (emt., 164), mikä herättää kysymyksen nuorisososiaalityön varsin rajoittuneesta määritelmästä.

4.3 Helsinki alueellisena kontekstina

Perussosiaalityön toimintaympäristö Helsingissä on muuttunut vuodesta 2005 alkaen viiden organisaatiomuutoksen seurauksena.¹⁰ Myös alle 25-vuotiaiden nuorten kanssa tehtävän perussosiaalityön toimintaehdot muuttuivat. Sosiaaliturvapainotteisuus lisääntyi, kun

¹⁰ Vuonna 2005 Helsingin sosiaalivirastossa siirryttiin ns. elämäankaari-malliin. Elämäankaari-mallin mukaan Helsingin sosiaaliviraston lasten päivähoito, perheiden palvelut, aikuisten palvelut ja vanhusten palvelut muodostivat kukin oman toimintasektorinsa. Aikuisten palveluihin kuului sosiaaliasemien perussosiaalityö, asukastoiminta, talous- ja velkaneuvonta, työhönkuntoutus, työhönohjaus, työvoiman palvelukeskus, sosiaalinen kuntous (mm. päihdetyö), vammaisten palvelut sekä maahanmuuttajatyö. Perhekeskukset (lastensuojelu ja varhainen tuki), leikkipuistot, perheneuvolat, perheoikeudellinen yksikkö, sijoitusyksiköt ja nuorisoasemat muodostivat perheiden palvelut. Vuonna 2005 Helsinkiin muodostui neljä alueellista sosiaaliasemaa ja yhteensä yhdeksän palvelupistettä. Sosiaaliasemien toiminta käsitti perussosiaalityön sekä toimeentulotukityön, josta suurelta osin vastasivat etuuskäsittelijät. Samanaikaisesti tapahtui toinen merkittävä muutos, sillä joka kolmas sosiaalityöntekijän virka muutettiin sosiaaliohjaajan viraksi ja sosiaaliohjaajat tulivat uutena ammattiryhmänä aikuissosiaalityön areenalle. (Liukko 2009, 13–14; Sirén 2010, 12–15.)

Vuonna 2007 organisaatiouudistuksen yhteydessä perussosiaalityö jaettiin moniammatillisiin tiimeihin, joissa työskenteli sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien lisäksi etuuskäsittelijöitä. Tämä kolmas rakenteellinen muutos muutti ammatillista työnjakoa siten, että etuuskäsittelijät käsittelevät kirjalliset toimeentulotukihakemukset ja sosiaaliohjaajien tehtävänä oli huolenpidollinen ja sosiaaliturvapainotteinen työ. Sosiaalityöntekijät työskentelivät niiden nuorten kanssa, jotka joko tarvitsivat tai hyötyivät suunnitelmallisesta sosiaalityöstä. Yksittäisten tiimien esimiehenä toimivat johtavat sosiaalityöntekijät. (Liukonen & Lukman 2007, 63–81; Liukko 2009, 13; Sirén 2010, 12–15.)

Neljäs organisatorinen muutos tapahtui 1.1.2012, jolloin sosiaalityö, sosiaaliohjaus ja toimistopalvelut eriytettiin toisistaan omiksi organisatorisiksi yksiköikseen. Muutoksen ajatuksena oli vahvistaa niin sosiaaliohjaajien kuin sosiaalityöntekijöiden ammatillista identiteettiä ja työn kehittämistä. Samalla muutos kasvatti välimatkaa näiden ammattiryhmien välille käytännön työn tasolla. Etuuskäsittelijät jatkoivat edelleen työtään sekä sosiaaliohjauksen että sosiaalityön tiimeissä tiiviissä yhteistyössä muiden ammattiryhmien kanssa.

Nuorten tiimeistä poistettiin sosiaaliohjaajat vuonna 2012 aikuisten palvelujen johdon päätöksellä. Nuorten kanssa työskentelevät sosiaalityöntekijät tulivat siten työskentelemään kaikkien alle 25-vuotiaiden avun ja tuen hakijoiden kanssa. Heidän työnsä muuttui sosiaaliturvapainotteisemmaksi ja sirpaleisemmaksi, koska kaikki sosiaaliohjaajien aikaisemmin hoitamat tehtävät siirtyivät sosiaalityöntekijöille. Tällaisia tehtäviä olivat toimeentulotukea hakevien nuorten sekä puhelimitse että henkilökohtaisella ajanvarauksella tapahtuva neuvonta ja ohjaus, opiskelijoiden ja muiden lyhytaikaista tukea ja ohjausta tarvitsevien nuorten tapaaminen, nuorten ohjaus sosiaalietuuksien pariin kuten esimerkiksi yksinhuoltajaätien kohdalla usein oli tarvetta.

Viides merkittävä muutos tapahtui 1.1.2013, jolloin Helsingin sosiaalivirasto ja terveysturvasto yhdistyivät muodostaen Helsingin sosiaali- ja terveysturvaston. Kyseisen muutoksen yhteydessä alle 25-vuotiaiden nuorten kanssa työskentelevät perussosiaalityöntekijät muodostivat nuorten tiimien sijasta viisi alueellista nuorten sosiaalityön yksikköä ja joiden toiminnasta vastaa nuorten sosiaalityön päällikkö. Nuorten sosiaalityöhön yhdistettiin myös lastensuojelun jälkihuollon sosiaalityö, asumispalvelut ja vain jälkihuollon nuoria palveleva nuorten työhönohjaus. Lisäksi nuorten sosiaalityöhön yhdistettiin nuorille suunnatut aktivoivat erityistoiminnat, Voimalinja ja Talent Studio. Alueellisten yksiköiden esimiehenä toimivat johtavat sosiaalityöntekijät. (Helsingin kaupungin sähköinen työpöytä Helmi 2013a; 2013b.)

sosiaaliohjaajat poistettiin nuorten tiimeistä vuonna 2012. Toimeentulotuen palvelutakuun toteutumisen turvaamiseksi sosiaalityöntekijät valmistelevat lisäksi merkittävän osan toimeentulotuen peruspäätöksistä.

Kirsi Juhilan (2008a) mukaan kunnallisen aikuissosiaalityön sisältönä on avun ja tuen tarpeen arviointi, sosiaalityön suunnitelman laatimisen yhdessä apua hakevan kanssa sekä sosiaalisen kuntoutumisen tukeminen pitkäjänteisesti. Nämä kolme ulottuvuutta yhdessä muodostavat sosiaalisen muutostyön ketjun. Lisäksi perussosiaalityöhön kuuluu palveluohjaus itsenäisenä toimintona sekä toimeentulotuen käsittely, josta vastaavat sosiaalityöntekijät erityisesti harkinnanvaraisen ja ehkäisevän tuen osalta (Juhila 2008a, 21–25; Liukko 2009, 5, 13.)

Perussosiaalityön ydintehtävän kolmijakoisuus on nähtävissä myös Helsingissä alle 25-vuotiaiden nuorten parissa tehtävässä alueellisessa työssä. Nuorten kanssa tehtävä perussosiaalityö voidaan näkemykseni mukaan ensisijaisesti nähdä kuntouttavana ja aktivoivana sosiaalityönä sekä ennaltaehkäisevänä työnä (Karjalainen & Sarvimäki 2005, 37–40) silloinkin, kun siihen sisältyy sosiaalibyrokriatiaa.

Suurkaupungissa perussosiaalityön reunaehdot eroavat merkittävästi pienempien paikkakuntien toimintaehdoista. Pääkaupunkiseudulle muuttaa muualta Suomesta nuorta väestöä työmahdollisuuksien perässä. Helsingissä suurin osa talouksista on yhden hengen talouksia ja asumiskulut ovat korkeat, mikä vaikeuttaa huomattavasti pienituloisten kuten nuorten aikuisten mahdollisuuksia saada oma vuokra-asunto kohtuullisilla asumiskuluilla. Myös perussosiaalityön toimintaympäristö eroaa pienemmistä kunnista, sillä Helsingin kaupungilla on noin 40 000 työntekijää, joista noin puolet työskentelee sosiaali- ja terveyspalveluissa (Helsingin kaupunki 2012, 6). Ison organisaation myötä ruohonjuuritason ja ylimmän päättävän tason välille on muodostunut monta hallinnollista päätöstasoa. Isossa organisaatiossa nuorten palvelujen moninaisuutta saattaa olla vaikea hahmottaa, koska palvelut ovat sijoittuneena useisiin eri yksikköihin.

4.4 Suunnitelmallinen työskentely perussosiaalityössä

Sosiaalityössä suunnitelmallinen työote perustuu yhdessä apua hakevan kanssa tapahtuvalle tilanteen huolelliselle arvioinnille, arvioinnin pohjalta asetettavien muutostavoitteiden

asettamiselle ja tarkoituksenmukaisten välineiden valinnalle tavoitteiden saavuttamiseksi. Tähän asiakastyön ydinprosessiin on sosiaali- ja terveysministeriön sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön tehtävärakennesuosituksessa lisätty työn vaikutusten arviointi ja asiakkuuden päättäminen (Sarvimäki & Siltaniemi 2007, 22–25). Koko tämän sosiaalityön prosessin edellytyksenä on työn dokumentointi (Juhila 2008a, 16–17. Ks. myös Liukko 2009, 26–29; Kuopion...Aikuissosiaalityön käsikirja 2008, 13–23; Närhi ym. 2009, 36–40; Pysyväisohje 4.1.20; Kuvaja ym. 2007.)

Jo vuonna 1994 Anneli Pohjola otti väitöskirjatutkimuksessaan esille sosiaalitoimistojen asiakirjatietojen hajanaisuuden, minkä seurauksena ei nuoren aikuisen elämäntilanteesta eikä elämäkulusta voida saada yhtenäistä kuvaa (Pohjola 1994, 142–149; myös Kääriäinen 2003). Asiakirjojen sisältö on painottunut käyntikertojen mukaisesti ongelmakeskeisenä, sosiaalityöntekijän muotoilemana ja usein työmarkkinakansalaisen uraa kuvailevana (Pohjola 1994, 142–149; Raitakari & Virokangas 2009, 11) tai toimeentulotukilähtöisesti (Metteri 2004, 136: muutosta tuottamaton byrokratiatyö; Liukko 2009, 12–13: sosiaalibyrokraatia).

Edellä mainitun perusteella Helsingin asiakastietojärjestelmä ATJ:hin luotiin vuonna 2006 verkkopohjainen tilanearvio-näyttö perussosiaalityön asiakkaiden osallisuuden lisäämistä, asiakastyön todellista kuvaamista ja käytäntöjen yhtenäistämistä varten (Leila Palviainen 7.10.2008; Borg ym. 2008, 4; Pysyväisohje 4.1.20). Lisäksi laadittiin yhteydenotto- ja tilanearvio -näytöt asiakastietojärjestelmä ATJ:hin ja julkaistiin tilanearvio-opas (Kuvaja ym. 2007). Syksyllä 2008 uudistettiin lisäksi sosiaalityön suunnitelma -näyttö ja luotiin uutena seuranta-näyttö käytettäväksi asiakastyössä.

Suunnitelmallisuus perussosiaalityössä perustuu myös lakiin sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (SHAL 812/2000). Kyseisen lain 7. pykälä velvoittaa suunnitelman laatimiseen yhdessä asiakkaan kanssa, jollei kyseessä ole tilapäinen neuvonta ja ohjaus tai jollei suunnitelman laatiminen muutoin ole ilmeisen tarpeetonta. Työskentelyssä on otettava huomioon asiakkaan toivomus ja mielipide ja annettava asiakkaalle mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen. Ensisijaista on asiakkaan edun huomioiminen. (SHAL 812/2000, 8§.)

Nuoren avun hakijan tukemiseksi on oleellista tietää nuoren tausta, voimavarat, osaaminen, tulevaisuudentoiveet ja jo tarjotut tai kokeillut toimenpiteet. Siten saadaan kokonaisvaltainen kuva nuoren tilanteesta ja vahvistetaan luottamuksellista ja hyvää vuorovaikutussuhdetta nuoren ja sosiaalityöntekijän välillä (Mönkkönen 2002, 127–128; Pohjola 2002, 54). Tilannearvio on tarkoitettu edellä mainittujen asioiden työstämistä ja dokumentointia varten samalla kun se on työntekijän ja nuoren yhteistä pohdintaa edesauttava työväline. Tilannearviotyöskentelyn perusajatuksena on toimia positiivisena työvälineenä palvelunsaajan tukemiseksi ja vahvistamiseksi. (Kuvaja 2007; Pysyväisohje 4.1.20; Särkelä 2001, 66–67. Vrt. Pohjola 2002 ja Kääriäinen 2003, 109–110.)

Vuoden 2012 loppuun mennessä 25,4 %:lle (N=2343) Helsingin sosiaaliviraston kaikista alle 25-vuotiaista asiakkaista oli laadittu tilannearvio. Voimassa olevaksi tilannearvioksi luetaan kaikki viimeisten kahden vuoden aikana laaditut arviot. Sosiaalityön suunnitelma oli laadittu 7,2 %:lle (N=664) alle 25-vuotiaista nuorista. (Tilastoportaali 2013.) Tilannearviotyöskentelyä ja sosiaalityön suunnitelmallista työskentelyä ei siis ole hyödynnetty asiakastyössä laajasti.

Osa sosiaalityöntekijöistä kokee suunnitelmallisen työskentelyn ja työskentelyn dokumentoinnin jossakin määrin hankalaksi, aikaa vieväksi, ja joksikin ylimääräiseksi tehtäväksi 'oikean ja aidon' (Liukko 2009, 12) sosiaalityön ohella. Tilannearviotyöskentelyn ja sen dokumentoinnin puuttuessa voidaan kysyä: "Mikä ohjaa asiakasprosessia ja mihin suuntaan? Millaiseen arviointiin viranhaltijoiden harkinnanvaraiset ja ehkäisevän toimeentulotuen päätökset perustuvat? Mihin on dokumentoitu palvelujenkäyttäjän näkemys tilanteestaan ja tarpeistaan, palvelujenkäyttäjän tulevaisuuden toiveet, kokemukset, vahvuudet tai erityiset olosuhteet? Miten henkilö itse osallistuu oman elämäntilanteensa selvittämiseen?" (Vrt. Metteri 2004; Kääriäinen 2003; Pohjola 2004.)

5 IDENTITEETIN RAKENTUMINEN

Psykososiaalinen identiteetti muodostuu ihmisen mielen sisäisenä prosessina mutta se voidaan kokea lisääntyvänä psykososiaalisena hyvinvointina, johon liittyy oman kehon kanssa koettava tasapaino. Identiteetin tunteeseen liittyy myös tietoisuus siitä, mitä kohti ihminen pyrkii ja mihin hän on matkalla, sekä vahva luottamus siihen, että yksilölle merkittävät ihmiset hyväksyvät hänet sellaisena kuin hän on (Erikson 1980/1959, 127–128; 1968, 22–23; Newman & Newman 1991/1975, 415; Hänninen 2002/2000.)

Identiteetillä voidaan myös tarkoittaa elämänasennetta ja tapaa orientoitua yksilön omaan käsitykseen elämän ulkoisista ja sisäisistä reunaehdoista (Alasuutari 2007/1993, 141). Jorma Niemelän (2002) mukaan identiteetillä voidaan tarkoittaa hyvän elämän etsintää ja yksilön kokemaa sisäistä muutosta ihmisen perusolemukseen kuuluvana pyrkimyksenä tavoitella eheää minäkokemusta, joka ilmenee sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja ryhmäjäsennyksissä. (Niemelä 2002, 77, 86).

Kulttuurisia malleja tutkineet Dorothy Holland, William Lachicotte Jr., Debra Skinner ja Carole Cain (1998) ovat puolestaan todenneet, että identiteetillä tarkoitetaan ihmisen henkilökohtaista tapaa ymmärtää ja tarkastella itseään ja muiden tapaa tarkastella häntä. Itseymmärryksen muodot rakentuvat aina suhteessa yksilön hahmottamaan sosiaalisen elämän maailmaan ja ne muodostuvat pitkän ajan kuluessa suhteesta muihin yhteisön jäseniin, kulttuurisiin malleihin ja niitä määrittäviin periaatteisiin, uskomuksiin ja sosiaalisiin käytäntöihin (Holland ym. 2003/1993, 68, 285; Hakkarainen ym. 2004, 221–223.) Paul Ricoeurin (1991, 1992) ajattelu narratiivisesta identiteetistä pohjautuu puolestaan kahteen peruskysymykseen: ”Kuka minä olen?” ”Millainen minä olen?” Näihin kysymyksiin ihminen hakee vastausta sekä itseystään että toisten ihmisten kanssa koetusta samankaltaisuudesta, samuudesta. (Ricoeur 1991, 32; 1992, 116, 118.)

Vaikka yksilöllinen identiteetti toimii jatkuvuuden perustana erilaisissa olosuhteissa ja sosiaalisissa rooleissa, yksilöt joutuvat muokkaamaan tai rakentamaan identiteettiään uudelleen silloin kun se osoittautuu epäjohdonmukaiseksi tai toimimattomaksi suhteessa elämäntilanteeseen, saatuihin kokemuksiin tai on ristiriidassa sosiaalisen ympäristön arvojen tai normien kanssa. Silloin kun näin tapahtuu, on kyseessä kriisi, jossa ihminen ei

yksilöllisyytensä lisäksi koe riittävää samankaltaisuutta sosiaaliseen verkostoon kuuluvien toisten ihmisten kanssa, mikä sinänsä on psykososiaalisen ja persoonallisen identiteetin tunnuspiirre ja edellytys. Identiteetin uudelleen jäsentyminen voidaan nähdä niin psykososiaalisen identiteetin kuin narratiivisen identiteetin osana. (Erikson 1968, 22–23; 1980/1959; 122, 128; Newman & Newman 1991/1975, 441; Ricoeur 1991, 30–33; 1992, 115–125; Hänninen 2002/2000; Heikkinen 2001, 118–119; Timonen 2009; Romakkaniemi 2011.)

Nykyaikana ei voi välttyä käsitykseltä, että lähes kaikki yksilön elämää värittävät asiat voidaan jossakin määrin yhdistää ihmisen minuuteen, identiteettiin. Tällainen vaikutelma heijastaa nykyhetkeä, jossa postmodernin – tai post-postmodernin – käsityksen mukaan ihmisen identiteetti on vaihtuva eikä voida välttämättä sanoa, että ihmisen minuudessa olisi mitään pysyvää.

Tätä tutkimusta varten lukemani kirjallisuuden pohjalta olen vakuuttunut siitä, yksilön identiteettiin vaikuttavat niin geeniperimä, sosiaalinen ympäristö ja ajallisuus kuin yksilön ainutlaatuisuus. Lapsuudessa ja nuoruudessa kulttuurinen vaikutus psyykkiseen kehitykseen ja orastavaan identiteettiin on suuri kodin, kaveripiirin, koulun ja lähiympäristön välityksellä. Saamme kulttuurisesti ja historiallisesti värittyneitä minuuden ja identiteetin rakennusaineiksi, joiden avulla perusidentiteetti muodostuu nuoruusvaiheessa. Keskeistä on, että lapsi on syntymästä lähtien saanut kehittyä turvallisessa ympäristössä välittävien, hyvää hoivaa, virikkeitä, tukea ja kannusta tarjoavien aikuisten parissa sekä sellaisessa yhteisössä, jossa lapsi kokee olevansa hyväksytty, jotta lapsen identiteetti voi kehittyä myönteiseksi. Nuoruusvaiheesta nuori lähtee kohti aikuisuutta lapsuuden ja nuoruuden aikaisen kehityksen ja kokemusten pohjalta muodostetun identiteetin, minuuden, varassa. Lapsuuden ja nuoruuden sisältämä huomattava muutos yksilössä, tekee näistä kehitysvaiheista erityisen merkityksellisiä. Siksi olen nähnyt perustelluksi tukeutua perinteiseen psykososiaaliseen kehitysteoriaan.

Teoreettista lähestymistapaa valitessani olen kuitenkin ollut tietoinen, siitä, että Erik H. Eriksonin psykososiaalista kehitysteoriaa on pidetty ”vanhanaikaisena” ja kritisoitu siksi, että nuoruusvaiheessa muodotunut identiteetti olisi pysyvä. Erik H. Erikson (1980/1959, 122, 128) on kuitenkin todennut, että nuoruusvaihe on selvästi havaittavissa oleva

identiteettikriisin vaihe. Eriksonin (emt.) mukaan identiteetin muodostuminen ei ala eikä pääty nuoruusvaiheen myötä vaan se jatkuu läpi elämän. Osoituksena tästä on myös psykososiaalisen kehitysteorian kolme nuoruusvaiheen jälkeistä kehitystasoa (emt., 129). Myös Barbara ja Philip Newman (1991/1975, 4), jotka ovat Eriksonin teoriaan pohjautuen täydentäneet käsitystä yksilön psykososiaalisesta kehityksestä, pitävät psykososiaalisen kehityksen lähtökohtana käsitystä ihmisen elinikäisestä kehityksestä.

Käsitys ihmisen identiteetin jatkuvasta rakentumisesta ja muuntumisesta tulee vahvasti esille muun muassa identiteettiä määritteleviä kulttuurisia malleja tutkineiden Dorothy Hollandin, William Lachicotte Juniorin, Debra Skinnerin ja Carole Cainin (1998) tutkimuksessa. Heidän mukaansa identiteetti rakentuu sosiaalisissa ja kulttuuritoiminnoissa, jotka liittyvät erilaisiin 'mahdollisiin maailmoihin' (Hakkarainen ym. 2004, 219; Holland ym. 1998). Tällä tarkoitetaan kulttuurisia malleja tai kertomuksia, joiden varassa ihminen hahmottaa itseään, suhdettaan toisiin, psyykettään, sukupuolirooliaan ja ammatti-identiteettiään. Elämänolosuhteiden, roolien ja elinympäristön muuttuessa ihminen rakentaa uudelleen minäkuvaansa, jotta se vastaisi paremmin uusia olosuhteita, malleja. Siten yksilön identiteetin rakentaminen on pitkäaikainen prosessi, jossa identiteetti kehittyy osallistumisen ja yhteisöjen kautta. Ihmisen identiteetti ei kuitenkaan ole vain kulttuurisesti määräytynyt, vaan ihminen voi itse neuvotella identiteetistään kulttuurin kulloinkin rajoittamassa tilassa. (Hakkarainen ym. 2004, 219–223; Holland ym. 1998.) Siten esimerkiksi Holland, Lachicotte, Skinner ja Cain sekä Hakkarainen, Lonka ja Lipponen sanoutuvat irti Erik H. Eriksonin pääajatuksesta, jonka mukaan ympäristö merkittävässä määrin vaikuttaa siihen, millaiseksi ihminen kehittyy ja jollaisena hän suurelta osin pysyy koko aikuisiän.

Sosiaalipsykologia painottaa minuuden ja minuuteen liittyvien yksilöllisten ominaisuuksien rakentumista sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja minuuden riippuvuutta ympärillä olevien ihmisten yksilöön kohdistuvasta asenteesta. Toisaalta myös roolit vaikuttavat sosiaalipsykologian mukaan olennaisesti käyttäytymiseen saaden yksilön vastaamaan toisten odotuksiin. (Mönkkönen 2007, 72–73.) Kulttuurisen identiteetin tapaan narratiivinen identiteetti on muuttuva, sillä se on sidottu tiettyyn aikaan, paikkaan, kulttuuriseen tarinavarantoon, yksilön kokemuksiin ja tarpeisiin, minkä esimerkiksi Vilma Hänninen (2002/2000) tuo esille tarinallisen kiertokulun teoriaa käsittelevässä väitöskirjassaan.

Kaikkien edellä mainittujen tekijöiden vuoksi, ja koska kyseessä on narratiivinen tutkimus, käsittelen seuraavan psykososiaalista identiteettiä käsittelevän luvun jälkeen lyhyesti myös narratiivista identiteettiä. Post-postmodernina aikana näen narratiivisen identiteetin tukevan näkökulmaa yksilön identiteetin muodostumisesta ihmisen koko elinajan kattavana prosessina. Tutkijana en siis allekirjoita näkemystä, jonka mukaan kaikki yksilön vaikeudet ja kriisit juontaisivat lapsuuden käsittelemättömistä kriiseistä, sillä tällainen näkemys aliarvio yksilön kehitys- ja muutosmahdollisuuksia, kuten Tony Dunderfelt (1997/1990, 21–22) asian ilmaisee. Tällainen näkemys olisi myös ristiriidassa nykyisen sosiaalisen, yhteiskunnallisen, taloudellisen ja teknologisen kehityksen, nykyaikaan liittyvän monimuotoisuuden sekä arvomuutosten kanssa, sillä ihmisten ulkoisten olosuhteiden ja yhteiskunnan nopeat muutokset vaikuttavat myös yksilön identiteettiin sopeuttaen sitä uusiin olosuhteisiin.

Lapsuus- ja nuoruusvaiheen kehityksellä on kuitenkin suuri merkitys yksilön kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille, minkä vuoksi on erityisen tärkeää, että esimerkiksi nuorten kanssa työskentelevät sosiaalityöntekijät ovat tietoisia nuoruusajan psykososiaalisen kehitysvaiheen sisällöstä. Tämän vuoksi näen relevanttina Erik Homburger Eriksonin (1968; 1980/1959) yksilön identiteetin muodostusta käsittelevän psykososiaalisen kehitysteorian. Myös Barbara ja Philip Newman (1991/1975, 43) korostavat eri kehitysvaiheiden mukaisten kehitystehtävien huomioimista muun muassa sosiaalipalveluissa, jotta eri-ikäisten ihmisten tarpeet ja voimavarat voidaan huomioida jo palvelujen suunnittelussa. Nykyaikana positiivisen identiteetin kehityksen tukeminen on erityisen tärkeää, sillä yksilön kaikki elämänolosuhteet voivat muuttua useita kertoja elämän aikana. Yksilön tehdessä valintoja omien taitojensa, luonteensa, arvojensa ja päämääriensä mukaisesti suhteessa ympäröivään todellisuuteen, jokainen uusi päätös muodostuu integroiduksi osaksi yksilöllistä, ajassa muuttuvaa identiteettiä. Näin yksilö ylläpitää tasapainoa niin itsensä kuin ympäristönsä kanssa.

5.1 Psykososiaalinen identiteetti

”Henkilökohtaisen identiteetin löytäminen on niiden valintojen seurausta, joita nuoret ovat tehneet suhteessa ennustettaviin tai olemassa oleviin ympäristön asettamiin vaatimuksiin. Siten yksilöllinen identiteetti on seurausta henkilökohtaisten valintojen ja sosiaalisten odotusten integraatiosta.” (Newman & Newman 1991/1975, 415.)

Kehitys ihmisen elämässä tapahtuu biologisella tasolla perimänä, ympäristön tasolla oppimisena sekä ihmisen yksilöllisyyden tasolla minuuden muodostumisena. (Erikson 1968; 1980/1959). Psykoanalyytikon ja erityistä mielenkiintoa antropologiaa kohtaan osoittaneen Erik H. Eriksonin psykososiaalinen kehitysteoria käsittelee yksilön minän (Ego) kehitystä. Se perustuu Sigmund Freudin ja Anna Freudin psykoanalyttiseen ajatteluun sekä Heinz Hartmannin adaptaatioteoriaan, jotka ovat nähtävissä toisiaan täydentävinä teorioina minuuden kehityksestä. Kuitenkin Erikson esittää teoksissaan aikaisempaa psykoanalyttistä ajattelua kohtaan kritiikkiä siitä, että ihmisen sosiaalinen elinympäristö ja aikaisempi elämäntapa olivat aikaisemmassa psykoanalyttisessä ajattelussa ja käytännön psykoanalyysissä ja psykoterapiassa jääneet varsin vähäiselle huomiolle, kun taas psykoseksuaalinen ajattelu oli ollut korostuneena esillä. Erik H. Eriksonin (1968; 1980/1959) psykososiaalinen kehitysteoria oli ensimmäinen yleisluontoinen kuvaus yksilön koko elämäntavan kattavasta psykososiaalisesta kehityksestä, mikä jakautuu kahdeksaan kehitystasoon syntymästä vanhuuteen (liite 4). Erityisesti Erik H. Eriksonin ajattelu korostaa nuoruusvaihetta 12 ikävuodesta 22/24 ikävuoteen, sillä nuoruusvaiheessa aikaisempien kehitysvaiheiden samaistumiset eli identifikaatiot, kehitystehtävät ja -kriisit, lapsuusajan kokemukset sekä sosiaalisen ympäristön vaikutus yksilön identiteetin muodostukselle jäsentyvät uudeksi kokonaisuudeksi, jota Erikson nimittää identiteetiksi. Yksittäisen ihmisen identiteetin motiivit perustuvat aina yksilön henkilökohtaiseen historiaan ja siten psykososiaalinen kehitysteoria nostaa esille yksittäisen ihmisen elämäntavan ja laajemman ajallisen historian toisiaan täydentävän vaikutuksen. Keskeistä psykososiaalisen kehityksen kuvauksessa on ns. epigeneettinen periaate, jonka mukaan ihmisen kasvu tapahtuu systemaattisesti kunnes yksilö on saavuttanut täyden toimintakykynsä. (Erikson 1980/1959, 7–13, 128; Newman & Newman 1991/1975, 43, 86–88.)

Erik H. Erikson oli aikanaan hyvin tietoinen siitä, että monet yksilön psykososiaalisen kehitystä hahmottavan teorian osatekijät kuuluvat sosiaalitieteiden alaan, sillä aikaisemmasta ajattelusta poiketen, hän huomioi psykologisten tekijöiden lisäksi myös yksilön elämäntapaan liittyviä institutionaalisia, taloudellisia, sosiaalisia ja historiallisia tekijöitä psykososiaalisen identiteetin muodostumiseen vaikuttavina tekijöinä. Eriksonin mukaan psykoanalyysi ja sosiaalitieteet vain yhdessä voivat kartoittaa yksilöllisen elämäntavan muuttuvassa maailmassa. Erikson (1968, 309) mainitseekin, että identiteetin

kehityksellä on kaksi aikaa, toisaalta yksilöllisen kehitystason mukainen aika ja toisaalta vallitseva historiallinen aika. (Erikson 1968, 45; 1980/1959, 158. Ks. myös Newman & Newman 1991/1975, 37–38.)

Psykososiaaliseen lähestymistapaan liittyy ajatus ihmisen elinaikaisesta kehityksestä sekä ajatus biologiasta, psykologiasta sekä ympäristöstä ihmiseen vaikuttavina tekijöinä. Kolmanneksi psykososiaalinen lähestymistapa huomioi sekä yksilöllisen kehityksen että kulttuuriset tekijät. Siten ihmisen ja hänen ympäristönsä välinen jatkuva vuorovaikutus on keskiössä psykososiaalisessa ajattelussa. (Erikson 1980/1959, 161; Newman & Newman 1991/1975, 9, 37–39.) Psykososiaalinen teoria perustuu seuraavien perusajatusten varaan (vrt. liite 6): 1) kehitystasot, 2) kehitystehtävät, 3) psykososiaaliset kriisit, 4) kunkin kehitystason eli elämänvaiheen keskeinen prosessi kriisin ratkaisemiseksi, 5) merkittävien ihmissuhteiden laajeneminen sekä 6) uusi, ympäristöön sopeutuva käyttäytymistapa, mikä synnyttää uusia haasteita ja saa aikaan ihmissuhteiden uudelleen muotoutumista. Edellä mainittujen tekijöiden välinen vuorovaikutus muodostaa pohjan uudelle oppimiselle ja kehittymiselle. Psykososiaalinen kehitystehtävä määrittelee, mikä on tervettä ja normaalia kehitystä eri kehitysvaiheissa. Kehitystehtävään vaikuttaa myös kulttuurinen ympäristö, missä lapsi tai nuori varttuu. Kehitystehtävistä suoriutuminen puolestaan valmistaa nuorta psykologisesti ja sosiaalisesti yhteiskunnan jäseneksi. (Newman & Newman 1991/1975, 40–41, 45–46.)

Identiteetti

Käsitteellä 'identiteetti' Erik H. Erikson tarkoittaa yksilön minän (Ego) toimintaa, mikä myöhäisemmässä nuoruusvaiheessa ilmenee psykososiaalisena tasapainona. Tämä tasapaino on välttämätöntä nuorelle, jotta hän pystyy hoitamaan aikuiselle kuuluvat tehtävät. Yksilön Ego kehittyy lapsen kolmena ensimmäisenä elinvuotena ja sen tehtävänä on kaikki psyykinen toiminta, mikä liittyy yksilön ja ympäröivän maailman väliseen suhteeseen. (Erikson 1980/1959, 161; Newman & Newman 1991/1975, 87). Yksilön minällä on sekä biologinen, sosiaalinen että relativiteettinen tehtävä. Relativiteettisellä tehtävällä Erikson tarkoittaa jokaisen prosessin vaikuttavuutta muihin ihmisiin. Minä-identiteetti (Ego Identity) suuntautuu yksilön sisimpään turvaten minän jatkuvuuden ja muuttumattomuuden. Vahva minä, jonka muodostamaa identiteettiä yhteisö tukee, pyrkii

testaamisen avulla löytämään toimivia ratkaisuja elämäänsä, hallitsee hyväksi havaitsemaansa toimintatapoja, ymmärtää välttämättömien asioiden olemassaolon, iloitsee elämästä ja pääsee yli vastoinkäymisistä, kuten Erikson (1968, 70) kuvaa minän tehtäviä. Yksilön tunne yksilöllisestä identiteetistä puolestaan perustuu yhtäältä yksilön omaan käsitykseen oman minän samanlaisena pysymisestä sekä ajallisesta jatkuvuudesta. Toisaalta tunne yksilöllisestä identiteetistä perustuu yksilön ymmärrykseen, jonka mukaan toiset ihmiset tunnustavat yksilön muuttumattomuuden ja jatkuvuuden sekä arvostavat häntä juuri sellaisena kuin hän on. Näin yksilöllinen identiteetti on aina sidoksissa yksilön ja yhteisön vuorovaikutukseen, mutta myös historialliseen aikaan, paikkaan ja kulttuuriin. (Erikson 1968, 49–50, 70–72; 1980/1959, 22.)

Minä-identiteettiin liittyy myös itsearvostus (Self-esteem), johon sisältyvät yksilön kaikenpuolisten toteutettavissa olevien tulevaisuuden mahdollisuuksien ja niiden saavuttamiseen tarvittavien välineiden tunnustaminen. Itsearvostus rakentuu yksilön saavuttamille perustaidoille sekä sosiaalisen kanssakäymisen tavoille yhdistäen yksilön minä-ideaalin ja sosiaaliset roolit. (Erikson 1968, 71, 230; 1980/1959, 39, 41.)

Identiteetin tunne vaihtelee elämänsä aikana niin, että toisinaan se voi olla kadoksissa ja myöhemmin se löytyy uudelleen. Aikuistumisen myötä tällaisia vaihteluita ei esiinny yhtä usein eikä yhtä voimakkaana kuin nuoruudessa. Vaikka nuoruusvaihe on kaikkein keskeisin jakso psykososiaalisen identiteetin muodostumiselle, ei identiteetin rakentuminen ala vasta nuoruusvaiheessa eikä pääty nuoruuteen vaan jatkuu läpi elämän, pääasiassa tiedostamattomana, lukuun ottamatta erityisiä muutos- ja kriisivaiheita. Yleisesti ottaen ihmiset ovat tietoisia identiteetistään erityisesti sen muodostumisvaiheessa eli nuoruudessa ja silloin, kun ihminen kohtaa kriisin ja kokee lisääntyvää identiteetin epävakautta ja tarvetta identiteetin muutokselle. (Erikson 1968, 22–23; 1980/1959, 122, 127–128; Newman & Newman 1991/1975, 415.)

Sosiaalisen elämysyhteisön nuorelle antamalla kannustuksella ja tunnustuksella on korvaamaton merkitys yksilön minän kehitykselle sen keskeisten tehtävien hoitamisessa. Yhteisö auttaa yksilöä sovittamaan yhteen oman minänsä yhteisön hyväksymien arvojen ja kulttuurisesti hyväksytyyn käyttäytymisen kanssa. Erik H. Eriksonin mukaan ihminen alkaa jo lapsena muodostaa 'elämänsä suunnitelmaa' (a life plan) sosiaalisen yhteisön ja eri

kehitysvaiheeseen liittyvien roolien avulla. Tällä tavoin lapsi alkaa rakentaa alustavaa käsitystään siitä, millaista aikuisena oleminen tulee olemaan. Jos sosiaalinen elämysyhteisö vahvistaa näitä lapsen omaksumia käsityksiä, ne muodostuvat osaksi yksilön identiteettiä. Lapsen elämysyhteisön antama vahvistus toimii siten lapsella oman minän psykososiaalisen sopivuuden vahvistajana suhteessa yhteisön elämään ja arvoihin. (Erikson 1980/1959, 123.)

Identiteetin muodostukseen vaikuttavat koko lapsuuden aikana toteutuneet vuorovaikutteiset identifikaatiot alkaen äidistä, jatkuen isään ja edelleen lapsen laajentuneeseen elämysyhteisöön kuten opettajiin, kavereihin muihin vaikuttajiin, yhteisöihin ja lopulta yhteiskuntaan. Lapsuusajan identifikaatiot, kehitystehtävät ja kriiseistä selviämiset on nähtävissä identiteetin muodostuksen esivaiheina. Varsinainen identiteetin muodostuminen tapahtuu nuoruusvaiheessa, kun yksittäiset lapsuusajan identifikaatiot eivät enää toimi. (Erikson 1980/1959; 119–122.)

Psykososiaalisesti aikuistumisen voidaan sanoa tapahtuneen, kun yksilön kaikki lapsuudenaikaiset identifikaatiot ja samaistumiset muodostavat uuden kokonaisuuden, minkä nuori saavuttaa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa ja ikätovereittensa parissa kilpailun sävyttämällä harjoittelulla. Näin yhdentyneessä minäkäsityksessä yhdistyvät yksilön menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus. Uusi samaistuminen ja nuoren orastava identiteetti pakottavat nuoren tekemään valintoja ja päätöksiä, jotka osaltaan vahvistavat nuoren itsensä määrittelyä, nuoren omaksumia rooleja ja aikuisen elämän sitoumuksien tekemistä. Tämä uusi psykososiaalinen järjestys on riippuvainen siitä, miten yhteiskunta ja yhteisöt tunnustavat nuoren yksilön olemassaolon, tunnustavat nuoren erityisyyden ja hyväksyvät nuoren sellaisena kuin hän on. Identiteetin muodostuksesta vastaa yksilön minä ja tuloksena on ainutlaatuinen ja yhtenäinen kokonaisuus, identiteetti. (Erikson 1968, 155; 1980/1959, 119–122; Newman & Newman 1991/1975, 55–56.)

12–34-vuotiaiden psykososiaalinen kehitys

Tämä tutkimus käsittelee 18–24-vuotiaiden nuorten kokemuksia perussosiaalityöstä terveen psykososiaalisen identiteetin muodostumisen näkökulmasta. Tämän vuoksi nuoruusvaiheeseen liittyviä psykologian, psykoanalyysin ja psykiatrian alalle kuuluvia psykopatologisia häiriöitä tai niiden syitä ei tässä tutkimuksessa käsitellä. Seuraavassa ei

myöskään käsitellä psykoseksuaalista kehitystä vaikka se tapahtuu rinnakkain psykososiaalisen kehityksen kanssa. Sen sijaan tuon seuraavassa esille nuoruusvaiheen terveeseen psykososiaalisen kehitykseen liittyviä keskeisiä tekijöitä käytännönläheisesti siltä osin kuin ne liittyvät erityisesti myöhäisempään nuoruusvaiheeseen (12–22/24-vuotiaat). Koska identiteetin muodostuminen ei tapahdu kaikilla nuorilla juuri saman ikäisenä ja samanlaisena prosessina, mainitsen seuraavassa lyhyesti myös varhaisemman nuoruusvaiheen ja varhaisen aikuisvaiheen keskeisiä tekijöitä (liite 6).

Tukeudun seuraavassa pääasiassa Barbara ja Philip Newmanin (1991/1975) psykososiaalisten kehitysvaiheiden jaotteluun, koska he ovat huomioineet myöhäisemmän nuoruusvaiheen (18–22-vuotiaat) omana kehitysvaiheenaan. Kuten liitteestä 5 käy ilmi, Barbara ja Philip Newman ovat täydentäneet Erik H. Eriksonin psykososiaalista teoriaan lisäten siihen kaksi kehitysvaihetta. He ovat jakaneet nuoruusvaiheen varhaisnuoruuteen (12–18-vuotiaat) ja myöhäisempään nuoruusvaiheeseen (18–22-vuotiaat) sekä lisänneet vanhuusvaiheen (75-vuotiaista kuolemaan asti). Nuoruusvaiheen jakamista kahteen erilliseen kehitysvaiheeseen Barbara ja Phillip Newman (emt., 43) perustelevat nuorten kypsymisen aikaistumisella, nyky-yhteiskunnan koulutus- ja työelämäharjoittelun tarpeen lisääntymisellä ennen varsinaista työelämään siirtymistä ja samanaikaisella nuorten valinnanmahdollisuuksien lisääntymisellä niin työllistymisen, perhemuotojen kuin ideologioiden ja aatteiden osalta. Seuraavassa nostan esille keskeisiä varhaisnuoruuteen, myöhäisempään nuoruusvaiheeseen sekä varhaiseen aikuisvaiheeseen kuuluvia psykososiaalisia tekijöitä, jotka ovat keskeisiä tämän tutkimuksen aiheen osalta.

Kuten liitteestä 6 käy ilmi, varhaisnuoruudessa (12–18-vuotiaat) keskeisiä kehitystehtäviä ovat muodolliset operaatiot eli loogisen ajattelun kehitys, fyysinen kypsyminen, emotionaalinen kehitys, kaveripiirin jäsenyys ja seksuaalisuuden esille nouseminen. Varhaisnuoruuden psykososiaalisen kriisin vastaparin muodostavat ryhmäidentiteetin muodostuminen ja vieraantuminen. Keskeisenä prosessina varhaisnuoruudessa on kaveripaine mutta samalla varhaisnuoren erityisenä minän (Ego) tehtävänä on vahvistaa nuoren kykyä sitoutua luottamuksellisuuteen toisten kanssa ja ylläpitää lojaalisuutta. Riskinä puolestaan on vieraantumisen myötä eristäytyminen, mikä näkyy muun muassa kavereiden puuttumisena. (Newman & Newman 1991/1975, 367–413.)

Myöhäisemmässä nuoruusvaiheessa (18–22-vuotiaat) psykososiaalisen kehitystehtävän muodostavat itsenäisyys suhteessa vanhempiin, sukupuolirooli-identiteetin muodostuminen, moraalisten arvojen sisäistäminen ja ammatilliset valinnat. Psykososiaalinen kriisi keskittyy yksilöllisen identiteetin muodostukseen, jonka vastaparina on identiteettihämmennys. Itsenäistymisprosessin ja identiteetin muodostuksen myötä myöhäisemmässä nuoruusvaiheessa erityisesti roolikokeilut ovat tärkeitä nuorille. Nuoren minä (Ego) vahvistaa nuorta erityisesti arvojen ja ideologioiden omaksumiseen ja niihin sitoutumiseen. Riskinä myöhäisemmässä nuoruusvaiheessa on sellaiset arvojen ja ideologioiden torjuminen, jotka näyttäytyvät nuorelle vieraana. Tällaisia arvoja voivat olla esimerkiksi vanhemmilta tai kaveripiiristä aikaisemmin omaksutut arvot. (Newman & Newman 1991/1975, 416–459.)

Varhaisessa aikuisvaiheessa (22–34-vuotiaat), kehitystehtäviä ovat parisuhteen muodostus, lasten kasvattaminen, työelämässä oman paikan löytäminen sekä oman elämäntyylin omaksuminen. Varhaisessa aikuisiässä läheisyys ja eristäytyminen muodostavat psykososiaalisen kriisin vastaparin ja keskeisenä prosessina on vastavuoroisuuden löytäminen ihmissuhteissa. Nuoren aikuisen minän (Ego) keskeisenä muutoksena näkyy kyky lapsuusajan riippuvuuden ylittävään vastavuoroisuuteen, mihin liittyy kokemus rakkaudesta. Riskinä varhaisessa aikuisvaiheessa on, että nuori aikuinen rajaa elämysyhteisönsä hyvin kapeaksi tai olemattomaksi estäen toisten ihmisen kuulumisen hänen elämäänsä. Tällainen negatiivinen kehitys voi johtaa läheisten ihmissuhteiden katkeamiseen. (Newman & Newman 1991/1975, 460–507.)

Myöhäisemmän nuoruusvaiheen kehitystehtävät

Myöhäisnuoruudessa psykososiaalisen kehitystehtävän muodostavat siis itsenäisyys suhteessa vanhempiin, sukupuolirooli-identiteetin muodostuminen, moraalisten arvojen sisäistäminen ja ammatilliset valinnat. Irtaantuminen vanhemmista on keskeinen myöhäisemmän nuoruusvaiheen kehitystehtävä, mikä edellyttää itsenäisyyden saavuttamista. Itsenäisyys merkitsee kykyä säädellä omaa käyttäytymistä, tehdä valintoja ja ohjata omia päätöksiä ja toimintoja ilman vanhempien liiallista kontrollia tai nuoren riippuvuutta vanhemmista. Nuoren fyysinen kypsyminen, identifikaatio- eli samaistumisprosessi ja sitä seuraava arvojen sisäistäminen, kavereiden merkityksellisyyden

vahvistuminen ja nuoren älyllinen kypsyminen valmistavat nuorta jo lapsuudesta lähtien itsenäistymiseen suhteessa vanhempiansa. Toisaalta nuoren turvallinen kiinnittyminen vanhempiin nuoruusvaiheessa ja samanaikainen vanhempien harjoittama riittävä kontrolli ja hyvä keskustelusuhde nuoreen tukevat nuoren itsenäistymistä ja riippumattomuutta vanhemmista. Psykologisesti nuoren riippumattomuuden saavuttamiseen sisältyy eron ja menetyksen tunteiden työstäminen, pyrkimys taloudelliseen riippumattomuuteen, elämän epävarmuustekijöiden kohtaaminen ja itsenäisen päätöksenteon haasteet.¹¹ Kaiken kaikkiaan nuoren itsenäistymisen tunteen kehittyminen antaa nuorelle lisää itsevarmuutta ja muuttaa nuoren suhtautumista auktoriteetteihin, kuten omiin vanhempiin. (Newman & Newman 1991/1975, 415–420, 446.)

Nuoren sukupuolirooli-identiteetin muodostuminen viittaa Barbara ja Philip Newmanin (1991/1975, 421) mukaan nuoren itsestään miehenä tai naisena omaksumaan uskomusten, asenteiden ja arvojen kokonaisuuteen, jotka liittyvät muun muassa läheisiin ihmissuhteisiin, perheeseen, työhön, sosiaaliseen yhteisöön ja uskontoon. Nuoruutta edeltävien psykososiaalisten kehitysvaiheiden aikana erityisesti ystävyysuhteet saman sukupuolen kanssa, fyysinen kasvu ja seksuaalinen kypsyminen, lisääntyvä hormonituotanto, seksuaalisten impulssien lisääntyminen sekä kulttuuriset odotukset sukupuoliselle käyttäytymiselle vaikuttavat sukupuolirooli-identiteetin uudelleen jäsentymiseen ja vahvistumiseen. Vahvan maskuliinisen ja feminiinisen sukupuoliroolin lisäksi on tunnistettavissa muitakin terveitä sukupuoli-identiteettejä. Omaksuttu sukupuolirooli vaikuttaa osaltaan yksilön arvomaailmaan mutta myös käyttäytymiseen ja ammatilliseen suuntautumiseen osittain kulttuuristen rooliodotusten vuoksi. Myöhäisemmässä nuoruusvaiheessa muodostunut sukupuolirooli-identiteetti toimii Barbara ja Philip

¹¹ Barbara ja Philip Newmanin (1991/1975) viittaavat Sulivanin ja Sulivanin [1980] tutkimukseen, jonka mukaan kotoa varhaisessa vaiheessa opiskelujen vuoksi internaattiin muuttaneet nuoret arvioivat suhteensa vanhempiensa paremmaksi kuin vanhempien luona opiskeluaikana asuneet nuoret. Myös kotoa poismuuttaneiden nuorten riippumattomuus vanhemmista oli suurempi. Lisäksi nämä nuoret osoittivat enemmän läheisiä tunteita vanhempiensa kohtaan lisääntyneen fyysisen välimatkan seurauksena. Kyseisen tutkimuksen mukaan fyysinen välimatka lisäsi tunteiden ilmaisun turvallisuutta ja mahdollisti nuoren ja tämän vanhempien välisen päätöksenteon tapahtuvan ilman konflikteja. Vanhempiensa luona asuvilla nuorilla tunteiden osoittaminen vanhempiensa kohtaan saattoi tuntua nuoresta uhkaavalta. Myös nuoren itsenäistyminen saattoi olla työläämpää kuin kotoa pois muuttaneilla nuorilla. (Newman & Newman 1991/1975, 420.)

Newmanin mukaan varhaisesta aikuisvaiheesta aina keski-ikään asti. (Newman & Newman 1991/1975, 421–423.)

Kolmas myöhäisemmän nuoruusvaiheen kehitystehtävä on moraalisten arvojen sisäistäminen ja elämää ohjaavien arvojen omaksuminen. Tämä on tärkeää nuorelle siksi, että nuoren omaksuma arvojärjestelmä ohjaa nuoren käytöstä haasteellisissa elämäntilanteissa. Siten moraalisen ajattelun omaksuminen suojelee nuoren henkilökohtaista integriteettiä. Moraalisten arvojen kehittyminen perustuu oikeudentajuun ja huolenpitoon toisista. Erityisesti kaikenlaisen erilaisuuden kohtaaminen niin tiedon, ihmissuhteiden kuin maailmankatsomuksenkin osalta edesauttaa osaltaan nuoren henkilökohtaisen arvomaailman muodostamista. Moraalinen ajattelu alkaa jo lapsena (4–10-vuotiaana), jolloin kiinnitetään huomiota ulkoiseen käytökseen ja sen seuraamuksiin auktoriteettien taholta. Ikävuosien 10–18 aikana huomio kiinnittyy olemassa oleviin sääntöihin ja auktoriteettikunnioitukseen. Myöhäisemmässä nuoruusvaiheessa nuori joutuu kyseenalaistamaan traditionaalisen moraalien ja arvomaailman pystyäkseen muodostamaan yksilöllisen arvomaailman. Monet yksilöt kyseenalaistavat omaksumansa arvot vasta aikuisena. On välttämätöntä, että nuori pystyy yhdistämään henkilökohtaisen integriteettinsä ja sosiaalisen yhteisön määräämät normit, arvot ja odotukset. (Newman & Newman 1991/1975, 428–433.)

Neljäs myöhäisemmän nuoruusvaiheen psykososiaalinen kehitystehtävä identiteetin muodostumisessa on ammatilliseen suuntautumiseen liittyvät valinnat. Ammatilliset valinnat – tai niiden toteutumattomuus – vaikuttavat nuoren elämäntyyliin, ajankäyttöön, päivittäisiin rutiineihin, fyysisten ja henkisten voimavarojen suuntaamiseen ja nuoren palkitsemiseen pitkällä aikavälillä. Lisäksi ammatillinen valinta vaikuttaa nuoren sosiaaliseen arvostukseen ja tuottaa uusia etenemismahdollisuuksia. Jossakin määrin ammatillinen valinta kuvastaa myös yksilön arvojärjestelmää.

Barbro ja Philip Newmanin (1991/1975) mukaan peruskoulun käyneillä nuorilla on havaittavissa kaksivaiheisuus työelämään suuntautumisessa. Heti peruskoulun jälkeen nuori ottaa vastaa saatavilla olevia töitä mutta ei sitoudu pitkäksi aikaa. Nuori kokeilee erilaisia töitä, kursseja ja pajatoimintaa. Ylipäättänsä vaihtelu 'aloittaa-lopettaa-aloittaa-lopettaa' on ominaista tämän ikävaiheen työelämässä käyttäytymiselle. Nuorelle ei yleensä tässä

vaiheessa ole kovin tärkeää vastuun ottaminen työn tekemisestä tai työssä pysyminen. Nuoren suhdetta työhön leimaa itsekkyyys, minkä seurauksena nuori saattaa lopettaa työssä käynnin yllättäen saatuaan kokoon rahat esimerkiksi matkaa varten, löydettyään jotakin kiinnostavampaa tekemistä tai kavereiden houkuteltua nuoren harrastusten pariin. (Newman & Newman 1991/1975, 435.)

Nuoren lähestyessä 20 vuoden ikää hänen asennoitumisensa työhön muuttuu. Nuorelle tulee tärkeäksi hyvän työn löytäminen ja huolellisempi työn tekeminen. Nuori pyrkii myös pysymään työssään pidempään. Tässä vaiheessa työ näyttäytyy nuorelle positiivisena siirtymänä aikuisuuteen. Tuolloin muodostuu tärkeäksi mielekkään, omia kykyjä ja toiveita vastaavan työn tai koulutuksen löytäminen. Nuoren ammatillinen valinta¹² on merkittävä psykososiaalinen kehitystehtävä identiteetin muodostuksessa, sillä työ vahvistaa nuoren kunnioitusta yhteisön silmissä ja merkitsee vastuunottamista kansalaisena. (Newman & Newman 1991/1975, 435, 438.)

Muutoksen mahdollisuus

"Taantumisia ja vaikeita aikoja voidaan pitää kehitysprosessiin kuuluvina, varsinkin jos ei nujerruta eikä jäää kiinni risteyksiin tai alamaihin, vaan niiden myötä löydetään ymmärrystä ja elämäntaitoa vaikeuksien voittamiseksi" (Dunderfelt 1997/1990, 20).

Nuoruusvaihe on sekä nuorelle että hänen ympäristölleen ristiriitaista aikaa. Kaikki nuoret kokevat ajoittaista masentuneisuutta ja ahdistuneisuutta. Nuoret saattavat ajoittain käyttäytyä hyvin itsekeskeisesti. He saattavat pysyttäytyä omissa oloissaan ja kokea rohkeuden puutetta. Identiteetin rakentuessa nuorelle on tärkeää löytää ihmisiä ja ideoita, joihin hän voi uskoa. Toisaalta liiallinen sitoutuminen ihmisiin tai aatteisiin voi

¹² J. M. O'Neilin ym. (1980) jäsenyyksen mukaan ammatinvalintaan vaikuttavat monet tekijät. Tällaisia ovat muun muassa nuoren varhaisen lapsuuden kokemukset ja vanhempien antamat roolimallit. Toisaalta situationaaliset tekijät, kuten sattuma ja pienin vastustus, saattavat osaltaan vaikuttaa nuoren tekemiin valintoihin. Nuoren henkilökohtaiset odotukset, kyvyt, asenteet ja aikaansaamisen tarve yhdessä muiden sosiaalisten tekijöiden kuten koulutuskokemusten, kaveripiirin vaikutuksen ja saamansa tiedon kanssa ovat myös keskiössä ammatillista valintaa tehtäessä. Sosioekonomisista tekijöistä muun muassa perheen sosiaalinen asema, etninen alkuperä, sukupuoli sekä töiden kysyntä ja tarjonta vaikuttavat nuoren valintaan epäsuorasti. Psykososiaalisesti nuoren mahdollinen epäonnistumisen tai onnistumisen pelko, itseluottamuksen puute ja roolikonfliktit saattavat myös rajata nuoren valintoja. Kaiken kaikkiaan nuoren omaksuma arvomaailma ohjaa nuorta kohti sellaisia ammatillisia valintoja, jotka sopivat nuoren muodostamaan psykososiaaliseen identiteettiin, ja jotka eivät johda arvoriitiriitoihin. (J.M. O'Neil ym. 1980, 355–363; myös Newman & Newman 1991/1975, 434, 437–438.)

pelottaa nuorta. Tämä ristiriita voi saada nuoren ilmaisemaan itseään 'kyynisen epäilevästi', kuten Erikson (1968, 129) mainitsee. Samanaikaisesti nuori haluaa osoittaa toisille ihmisille olevansa luottamuksen arvoinen. Nuoruusvaiheessa nuori pohtii myös velvollisuuksiaan mutta ei missään nimessä halua tulla pakotetuksi mihinkään. Nuori hakeutuu lähelle sellaisia kavereita ja aikuisia, jotka tukevat nuoren ehkä liiankin idealistista kuvaa tulevaisuuden mahdollisuuksistaan. Samalla nuoren voi olla vaikeaa hyväksyä minkäänlaisia omaan tulevaisuuteensa liittyvien toiveiden rajoittamista, vaikka nuoren omat toiveet olisivatkin epärealistisia. Erik H. Eriksonin mukaan työ merkitsee nuorelle huomattavasti enemmän kuin palkkiota ja statusta, mutta osa nuorista ei ajoittain halua töihin, jos tarjottu työ ei tuotaisi nuorelle tyydytystä eikä antaisi nuorelle mahdollisuuksia suorittaa työtään kiitettävästi. (Erikson 1968, 128–129, 309; Newman & Newman 1991/1975, 444.)

Psykososiaalisen identiteetin muodostumisen myötä nuoruusvaihe on nähtävissä ohimenevänä normatiivisena kriisinä. Nuoren minuus on vasta vahvistumassa ja nuori elää keskellä merkittäviä fysiologisia ja genitaalisia muutoksia sekä tuntee itsensä epävarmaksi aikuisten rooleissa. Kriisin aikana myöhäisempää nuoruusvaihetta elävälle nuorelle on ominaista useat ja monimuotoiset roolikokeilut. Nuori voi kokea itsensä ajoittain myös uhrina kokemiensa ulkoisten ja sisäisten vaatimusten vuoksi, mikä voi näyttäytyä nuoren korostuneena itsekeskeisyytenä. Samanaikaisesti, kun nuorella on paljon energiaa käytettävissään, nuori kokee aikaisempaa voimakkaampaa ahdistusta sekä uusia haasteita ja ristiriitoja. Nuoruuden identiteettikriisiin voi sisältyä myös yksilön elämään aikaisemmin mielekkyyttä ja tarkoitusta tuoneiden arvojen mureneminen. Selkeän arvomaailman puuttuessa nuorelta nuoren ahdistuneisuus saattaa voimistua erilaisten impulssien päästessä esille. Jos nuoren aikaisemmin omaksumat arvot osoittautuvat arvottomiksi, nuori saattaa masentua. Siten kriisit ovat kulttuuristen odotusten ja paineiden sekä yksilön jo omaksumien arvojen välisen ristiriidan seurausta. Toisaalta nuoruuteen normatiivisena kriisinä sisältyy myös vahva uusien vaihtoehtojen löytämisen mahdollisuus. (Erikson 1968, 17, 42, 128; 1980/1959, 125–127; Newman & Newman 1991/1975, 49–54.)

Nuoret voivat kohdata monenlaisia kriisejä nuoruudessaan mutta kriisi ei läheskään aina merkitse katastrofia tai kaiken menettämistä. Kriisi voidaan nähdä käännekohtana, ratkaisevan hetkenä, nuoren elämäkululle. Koko nuoruusvaihe voidaan pääsääntöisesti

nähdä normatiivisena identiteettikriisinä ilman että se merkitsee nuoren poikkeavuutta, marginalisoitumista tai syrjäytymistä. (Ks. myös Erikson 1968, 16–17; Newman & Newman 1991/1975, 49.)

Identiteettihämmennys (Identity Confusion)

Identiteetin muodostus on dynaaminen prosessi, johon kuuluu nuoren omien kykyjen ja toiveiden arviointi muuttuvassa sosiaalisessa kontekstissa erilaisten odotusten, vaatimusten ja resurssien ympäröimänä. Siten myöhemmän nuoruusvaiheen psykososiaalisen kriisin peruskonflikti on se, missä määrin nuori pystyy integroimaan minän eri puolet yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. Vaihtoehtona saattaa olla nuoren ajautuminen tilapäiseen identiteettihämmennykseen (Identity Confusion). Identiteettihämmennys syntyy silloin, kun nuoren minän eri puolet, kuten nuoren omat odotukset, arvot ja sukupuolirooli-identiteetti sekä nuoreen kohdistuvat ulkoiset odotukset ja nuoren sosiaaliset roolit ovat ristiriidassa keskenään. Identiteettihämmennystä esiintyy nuorilla erityisesti silloin, kun nuori kokee fyysisistä tai seksuaalista läheisyyttä, kun hän on merkittävän ammatillisen valinnan edessä, kun hän joutuu voimakkaaseen kilpailutilanteeseen ikätovereittensa kanssa tai muutoin joutuu pakosta määrittelemään itseään ja minuuttaan. Tällöin nuori ei pysty muodostamaan käsitystä itsestään eikä pysty yhdistämään useita erilaisia roolejaan. Tämä saattaa johtaa arvoriititöihin tai vaikeuteen tehdä itsenäisiä päätöksiä. Erityisen vaikeaksi monet nuoret kokevat sen, mitä he itse haluaisivat tehdä ja mitä heidän vanhempansa toivovat heidän tekevän. Identiteettihämmennys voi herättää nuorella huolestuneisuutta, apatiaa tai vihamielisyyttä olemassa olevia rooleja kohtaan, joita nuori ei kykene omaksumaan. Identiteettihämmennys voi näyttäytyä nuorella täydellisenä sitoutumisen puutteena sekä varsin itsekkäänä käyttäytymisenä, jolloin nuori ei pysty ottamaan huomioon toisten tunteita. Identiteettihämmennys voi näyttäytyä myös opintojen keskeyttämisenä ja nuoren merkityksettömänä ajalehtimisena. Identiteettihämmennys on yleensä ohimenevää, mutta joillakin nuorilla se voi muodostua pysyväksi. (Erikson 1968, 128–133, 144, 156–158; 1980/1959, 175; Newman & Newman 1991/1975, 441–444, 446.)

Vaikka paluuta edellisiin kehitysvaiheisiin ei ole, nuori voi aina palata psykososiaaliseen moratoriumiumiin eli aikalisään. Osa nuorista tarvitsee aikaa voidakseen palata johonkin aikaisempien kehitysvaiheiden kehitystehtävän työstämättömään kriisiin pystyäkseen

yhdistämään aikaisemmat esikuvat ja ideaalit rakentuvaan identiteettiinsä. Nuorten elämässä tällainen psykososiaalinen viive näyttäytyy monimuotoisten kokemusten hankkimisena, erilaisten ideologisten vaihtoehtojen testaamisena ja realististen tulevaisuuden vaihtoehtojen etsimisenä kokeilun ja harjaantumisen avulla. Psykososiaalinen viive voi siten näyttäytyä pidentyneenä nuoruutena, aikalisänä, jolloin nuori ei halua tai ei vielä pysty ottamaan aikuisen vastuuta tai tekemään aikuisen valintoja. Viive voi näyttäytyä myös vaikeutena sitoutua koulutukseen tai työelämään. Viive voi näyttäytyä myös älyllisenä viiveenä, jolloin nuori esimerkiksi uskoo, että hän ei pysty oppimaan asioita, joista hän ei ole kiinnostunut. Erik H. Eriksonin mukaan viiveen syytä on usein se, että nuori on pakotettu tekemään valintoja ennen kuin hänen identiteettinsä on vahvistunut riittävästi. (Erikson 1968, 128–133, 143–144, 156–158; 1980/1959, 175; Newman & Newman 1991/1975, 441–444, 446.)

Nuori voi ratkaista psykososiaalisen kriisin myös ennenaikaisesti, millä tarkoitetaan sitä, että nuori osoittaa vahvaa ammatillista ja ideologista sitoutumista ilman että hän on työstänyt psykososiaalista kriisiä. Ennenaikainen psykososiaalisen kriisin ratkaisu voi näyttäytyä muun muassa siten, että täysi-ikäisyyden kynnyksellä oleva nuori tietää tarkalleen mitä hän haluaa tehdä, miten suuntautua ammatillisesti. Hän voi näyttäytyä muille ihmisille hyvin kypsänä nuorena. Nuori ei kuitenkaan saavuta positiivista identiteettiä, jos nuoren elämän suunnitelma pohjautuu lähinnä nuoren perheen odotuksiin ja esimerkkiin, sillä työstämättömän psykososiaalisen kriisin seurauksena nuoren aito ja syvenevä ymmärrys itsestään ei lisääntynyt. (Erikson 1968, 128–133, 144, 156–158; 1980/1959, 175; Newman & Newman 1991/1975, 441–444, 446.)

Huolestuttavina perussosiaalityön kontekstissa ovat nuoret, jotka ratkaisevat psykososiaalisen kriisin omaksumalla negatiivisen identiteetin. Sosiaalisen ympäristön kulttuuriset odotukset ja vaatimukset luovat tuolloin nuorelle itsestään sellaisen käsityksen, mikä on ristiriidassa yhteisön hyväksytyjen kulttuuristen arvojen kanssa. Nuoren käsitys itsestä 'looserina', 'saamattomana', 'nuorisorikollisena' tai 'sossun asiakkaana' ovat esimerkkejä negatiivisesta identiteetistä. Nuoren perheen sosioekonominen asema voi olla siinä määrin haasteellinen tai poikkeava, esimerkiksi vanhempien psyykkisten vaikeuksien, päihteidenkäytön, perheristiriitojen, vaikean taloudellisen tilanteen tai perheen hajoamisen

vuoksi, että se saa nuoren kokemaan omat mahdollisuutensa olemattomaksi ja itsensä niin toivottomaksi, että hän omaksuu negatiivisen identiteetin positiivisen sijasta. Negatiivinen identiteetti voi myös olla seurausta siitä, että nuori on samaistunut vahvasti sellaiseen henkilöön, jota nuoren perhe ja sosiaalinen yhteisö väheksyvät. Negatiivisen identiteetin omaksuneelle nuorelle on ominaista, että hän menettää otteensa itsestään ja tulevaisuudestaan. Samalla nuori kuitenkin hyväksyy jo saamansa leiman ja alkaa toteuttaa sitä käyttäytymisellään. Tämä puolestaan vahvistaa nuoren negatiivista identiteettiä entisestään. Psykososiaalisen identiteetin muodostamisen vaiheessa on lohdullista se, että nuori voi aina palata moratoriumiin eli aikalisä-vaiheeseen ja nuoruusajan kokeiluihin ihmissuhteissa, koulutus- ja ammattivalinnoissa sekä työelämäkokeiluihin, jolloin positiivisen identiteetin muodostumisen mahdollisuus on aina olemassa. Tähän perustuu yleinen ajattelu, että nuoruus on mahdollisuuksien aikaa. (Erikson 1968, 131–133; 1980/1959, 175; Newman & Newman 1991/1975, 442–444.)

Erik H. Eriksonin (1968; 1980/1959) psykososiaalisen kehitysteorian kehitysvaiheet ja niihin liittyvät kehitystehtävät ja kriisit on kuvattu tutkimuksen liitteessä 4. Liitteen taulukkoon keltaisella tekstillä kirjoitettu diagonaalinen suora kuvaa asteittaista psykososiaalisen persoonallisuuden muodostumista hyvinvoinnin – pahoinvoinnin akselilla yksilön iän mukaan jäsennehtynä. Normaalisssa kehityksessä hyvinvointiulottuvuuden, kuten nuoruusvaiheessa identiteetin, tulee painottua identiteettidiffuusion sijasta. Kuten Erikson on tuonut esille, jokainen osa on jo olemassa jossakin muodossa ennen sille ominaista kehitysvaihetta. Kaikki psykososiaalisen kehityksen osat vaikuttavat toisiinsa eikä yksilön kehitys noudattele orjallisesti taulukon jaottelua. Myös yksilön valmius ja ympäristön paine vaikuttavat siihen, milloin yksilö kohtaa ja eri kehitystehtävät. Kuitenkin ratkaisut eri vaiheiden kehitystehtäviin löytyvät sille ominaisesta kehitysvaiheesta, kuten identiteetin muodostuminen juuri nuoruusvaiheessa. Erik H. Eriksonin mukaan yksilön varhainen psykososiaalinen kehitys yksilön identiteetin muodostumisen esivaiheiden muodossa ei ole ymmärrettävissä näistä esivaiheista käsin, vaan takaperoisesti nuoruusaikana tapahtuvan identiteetin muodostumisesta käsin, koska nuoruusvaiheessa yhdistyvät kaikki aikaisemmat samaistumiset, kokemukset ja psykososiaalisen kehitys, eli menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus. (Erikson 1980/1959, 128–130.)

Nuoret ja nuoruus muuttuu ajan myötä, sillä ne ovat sidoksissa sekä historialliseen aikaan että vallitsevaan kulttuuriin. Nuoret ovat usein kriittisiä tarkkaan määriteltyjä vanhoja arvoja ja ideaaleja kohtaan. Samanaikaisesti muuttuva kulttuuri ja uusi teknologia muuttavat käsitystä aikuistumisesta. Edellä mainituista syistä johtuen Erik H. Erikson (1968, 309) näkee nuoruuden identiteettikriisin myös sukupolvien ja yhteiskunnan henkisen tilan kriisinä. Ajalliset muutokset, vallitsevien arvojen kyseenalaistaminen ja ajanmukainen kehitys mahdollistavat sen, että nuoremmat sukupolvet voivat luoda myös uutta kansallista identiteettiä sekä uusia innovaatioita eri tieteen aloilla. (Erikson 1968, 29–33).

”Myöhäisemmän nuoruusvaiheen päättyessä nuoret ovat täysin kykeneviä selviytymään omillaan monimuotoisessa kulttuurissa. Ne [nuoret], jotka ovat ratkaisseet tämän tason psykososiaalisen kriisin, heillä on yhtenäinen persoonallisuus, johon sisältyy määritelmä heistä itsestään seksuaalisena, moraalisenä, poliittisena ja ammatillisena osallistujana. Identiteetin saavuttaminen merkitsee sitoutumista tiettyihin arvoihin, jotka toimivat perustana myöhäisemmän elämän päätöksille. (Newman & Newman 1991/1975, 455.)

5.2 Narratiivinen identiteetti

Narratiivisuus eli kerronallisuus liittyy tämän tutkimuksen koko prosessiin. Aineisto on koottu responsiivisella haastattelukäytännöllä (Rubin & Rubin 2005, 79–105) kertomuksia hakevien kysymysten muodossa (Hyvärinen & Löyttyniemi 2009, 189). Aineistoanalyysi on toteutettu narratiivisena analyysinä. Siten analyysin painopisteenä on uuden tarinan tuottaminen aineiston kertomusten perusteella (Bruner 1986; Polkinghorne 1995; Heikkinen 2001, 122; Ricoeur 1991). Myös tutkimuksen empiirinen osa esitetään luvussa 8 juonellisten tarinoiden muodossa (Polkinghorne 1995).

Paul Ricoeurin (1991; 1992) mukaan narratiivinen identiteetti on oman elämän subjektina olemista ja toimijuutta. Pekka Kaunismaa ja Arto Laitinen (1998, 192–193) avaavat Ricoeurin käsitystä narratiivisesta identiteetistä artikkelissaan ja kuvaavat narratiivista identiteettiä kerrottujen kertomusten välityksellä muodostetuksi tulkinnaksi itsestä. Omaa elämää koskevat tarinat uudistavat ihmisen käsitystä itsestään, jos hän omaksuu elämäkerrallisia tarinoitaan. Toimijuudesta seuraa Ricoeurin mukaan se, että yksilö voi soveltaa itseymmärrykseensä muuttumattomuuden eli tradition ja luovuuden eli innovatiivisuuden vaihtelua. Narratiivinen identiteetti ei tule valmiiksi ihmisen eliniän aikana vaan yksilö määrittää itseään toistuvasti uudelleen kulttuuristen tarinoiden avulla, joita ovat esimerkiksi

tragediat, komediat, draamat, novellit mutta myös elämäkerrat, romaanit ja kirjalliset tuotokset. Myös kerronta voi toimia narratiivisen identiteetin välineenä. Sekä kirjoittaminen, lukeminen että teksti tuottavat narratiivista itseymmärrystä, minkä seurauksena yksilöstä voi tulla oman kertomuksena kertoja ja sankari olematta kuitenkaan oman elämänsä käsikirjoituksen kirjoittaja. (Ricoeur 1991, 32; Kaunismaa & Laitinen 1998, 179.)

Narratiivinen identiteetti merkitsee subjektiviteetin, toimijuuden ja itseymmärryksen lisääntymistä. Se on tulkintaa itsestä, johon ”kuuluvat vain itseni määrittelyn kannalta merkitykselliset seikat”, kuten Pekka Kaunismaa ja Arto Laitinen (1998, 170) mainitsevat. Tässä mielessä on tärkeitä, että erityisesti riskialttiissa, haavoittuvassa tai muita heikommassa asemassa olevat ihmiset saavat oman äänensä kuuluville. Ihmisen kertoessa omista monimuotoisista kokemuksistaan, hän tulkitsee joka kerta uudelleen kokemaansa ja määrittelee itseään uudelleen. Parhaimmillaan narratiivinen teksti tai kerronta vahvistaa yksilön ja ympäröivän maailman yhteyttä, yksilöiden välistä yhteyttä vuorovaikutuksellisuuden kautta sekä yksilön ja hänen minuutensa yhteyttä lisääntyvän itseymmärryksen muodossa (Ricoeur 1991, 27).

Itseys ja samuus

Narraatiivinen identiteetti vastaa Ricoeurin (1992, 113–125) mukaan kysymyksen: ”Kuka minä olen?” Tämän kysymyksen vastaparina on kysymys: ”Millainen minä olen?” Jälkimmäinen kysymys voi joiltakin osin kertoa, kuka ihminen on, mutta sen antama kuva identiteetistä on vaillinainen. ’Kuka’ määrittää identiteetin itseytenä (ipse) ja ’millainen’ samuutena, samankaltaisuutena (idem). Itseyden ja samuuden välillä on merkittäviä eroavaisuuksia ja niitä yhdistävänä tekijän Ricoeur näkee ihmisen identiteetin välittymisen kertomusten kautta, jolloin kyseessä on narratiivinen identiteetti (Kaunismaa & Laitinen 1998, 169).

Kuka- ja miksi -kysymysten ja niiden välisen jännitteen lisäksi narratiiviseen identiteettiin liittyy oleellisesti ajallinen pysyvyys, jota edustaa ihmisen luonne. Silloinkin, kun ihmisen muuttuu, hänessä säilyy jotakin, josta hänet tunnistetaan samaksi kuin aikaisemmin, ja johon yksilö ei voi itse vaikuttaa. Luonne merkitsee Ricoeurin mukaan ihmisen

suhtautumista arvoihin, asioihin ja ihmisiin. Arvot, normit, ideaalit ja mallit ihminen puolestaan omaksuu samaistumisten kautta sellaisiin esikuviin, joissa hän tunnistaa itsensä. Sisäistetyistä luonteenpiirteistä muodostuu ihmisen 'toinen luonto' (Kaunismaa & Laitinen 1998, 175), minkä vuoksi voidaan sanoa Kaunismaan ja Laitisen tapaan seuraavasti:

"Se, että ymmärrän itseni jonkinlaisena, voi myös tehdä minut sellaiseksi." (Kaunismaa & Laitinen 1998, 170).

Narratiivisen identiteetin käsityksen mukaan ihmisen luonteeseen liittyy sekä lojaalisuus että uskollisuus ja siihen kuuluvat myös ihmisen tavat. Narratiivisen identiteetin ajallista pysyvyyttä kuvastaa lupauksen pitäminen silloinkin, kun elämän olosuhteet vaihtuvat. Tämä eettinen sitoumus pitää kiinni antamistaan lupauksista osoittaa yksilön minuuden johdonmukaisuutta. Lisäksi narratiivisen identiteetin piirteenä on keskeytymätön jatkuvuus, millä tarkoitetaan sitä, että identiteetti muuttuu vähitellen ja säilyttää siten tunnistettavuutensa. (Ricoeur 1991, 113–125.)

Ricoeur (1991) on todennut, että nykyisyyteen sisältyy kerronnassa sekä menneisyys, nykyisyys että tulevaisuus. Menneisyyttä kerronnassa kuvastavat muistot, nykyisyys on läsnä erilaisten huomioiden muodossa ja tulevaisuus odotusten muodossa. Aikaan sisältyy aina epävakaisuuden ja pysyvyyden välinen ristiriita, jolloin tarinaan sisältyy aina samankaltaisuuden ja erilaisuuden jännite. (Ricoeur 1991, 31–32.)

Myös Vilma Hännisen (2002/2000) teoria tarinallisesta kiertokulusta on ymmärrettävissä narratiivisen identiteetin muodostuksena.¹³ Minuus on Hännisen mukaan kulttuuriin sidottu, muuttuva, moniulotteinen ja tarinallisesti rakentunut. Identiteetti koostuu

¹³ Vilma Hännisen (2002/2000) teoriassa tarinallisesta kiertokulusta on kiinnostuksen kohteena ihmisen tulkinta omasta elämästään kulttuuristen tarinoiden avulla, joihin kuuluvat myös yksilön aikaisemmat kokemukset. Teoria tarinallisesta kiertokulusta yhdistää tarinan (merkityskokonaisuuden), kertomuksen (merkkien muodossa olevan tarinan esityksen), sisäisen tarinan ja draaman (eletyn elämän) keskinäisiin suhteisiin. Sisäisellä tarinalla Hänninen tarkoittaa "ihmisen mielen sisäistä prosessia, jossa ihminen tulkitsee omaa elämäänsä tarinallisten merkitysten kautta". Lähtökohtana tarinallisen kiertokulun teoriassa on ihmisen kokonaisvaltainen elämäntilanne, johon sisältyvät myös sosiaaliset normit, säännöt ja lait. Ne asettavat elämälle sekä mahdollisuudet ja rajat. Yksilöllisen sisäisen tarinan muodostumiseen vaikuttavat kaikki ihmisen kohtaamat tarinat eli sosiaalinen tarinavaranto, josta ihminen omaksuu osan henkilökohtaiseksi tarinavarannokseen, johon puolestaan sisältyvät myös henkilön omien kokemusten tulkinnat. Ihmisen muodostama sisäinen tarina ohjaa Hännisen mukaan yksilön toimintaa elämässä, jossa ihminen pyrkii toteuttamaan sisäisessä tarinassa muodostamiaan projekteja. Sisäinen tarina siis muodostuu jatkuvassa vuorovaikutuksessa toisten ihmisten ja kulttuuristen merkitysten kanssa. (Hänninen 2002/2000, 19–23.)

erilaisista tasoista kuten henkilöstä, sosiaalisesta minästä, useasta toimijaminästä, moraalista ja reflektoidusta identiteetistä sekä useasta 'mahdollisesta minästä'. Näistä viimeksi mainittu sisältää tulevaisuuden odotukset.

Narratiivinen identiteetti sairastumisen ja kuntoutumisen kontekstissa

Nuorten mielialalääkitys ja mielenterveysongelmat ovat lisääntyneet merkittävästi. Marjo Romakkaniemen (2011) mukaan masennuksen taustatekijät liittyvät pääasiassa elämäntilanteisiin ja elämäntilanteisiin.¹⁴ Riitta Granfeltin (1998) näkemyksen mukaan masennus voi yhtäältä kuvastaa minuuden voimaa ja ihmisen pyrkimystä pois ahdistuksesta ja siten tehdä ihmisestä tasapainoisemman, kypsemmän ja vahvistuneen ihmisen. Toisaalta masennus voi lamaannuttaa ihmisen ja muodostua toistuvaksi tai koko elämän ajan kestäväksi rasitteeksi. (Granfelt 1998, 164–165; Romakkaniemi 2011).

Hännisen (2002/2000) mukaan teoria tarinallisesta kiertokulusta on erityisen soveltuva muuttuvien elämäntilanteiden ja niihin liittyvän identiteetin esilletuomiseen. Muutosvaiheissa yksilön itseymmärrys ei enää vastaa elämän todellisuutta ja ihminen tarvitsee uusia näköaloja ja ymmärrystä sopeutuakseen ja ottaakseen haltuunsa muuttuneen elämäntilanteensa (Esim. Hänninen 1991; Hänninen 1996; Hänninen & Valkonen 1998; Hänninen & Koski-Jännes 1999).

Tarinoiden, sairauksien ja kuntoutumisen keskinäistä suhdetta tutkineet Vilma Hänninen ja Jukka Valkonen (1998)¹⁵ ovat tuoneet esille, että ihmisen ollessa terve, sisäinen tarina jää

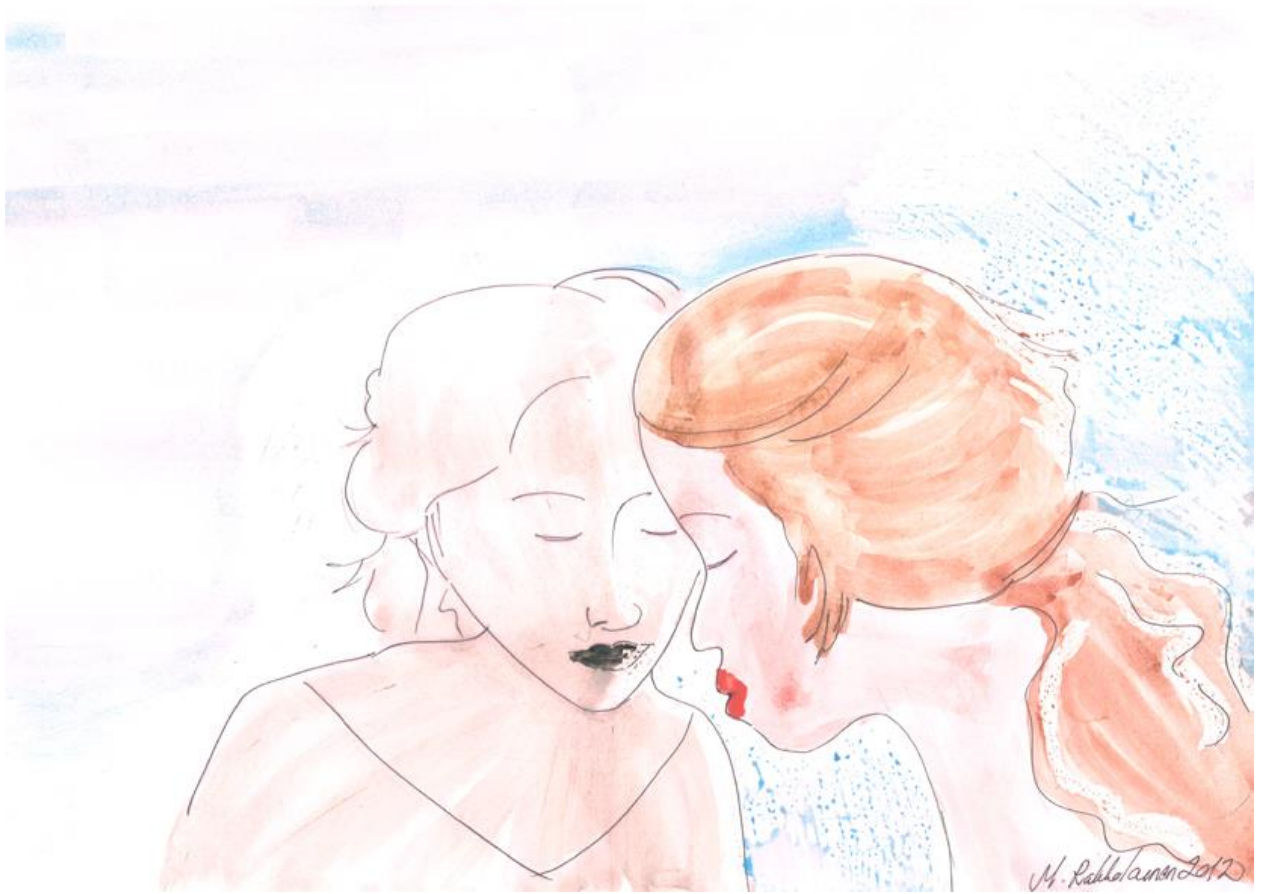
¹⁴ Marjo Romakkaniemen (2011) mukaan masennukseen johtavia tekijöitä ovat 1) lapsuuden olosuhteet ja periytyvät tekijät, 2) kriisien kasautuminen, 3) somaattinen sairastuminen, 4) ihmissuhdeongelmat, 5) itsen vaientaminen, 6) työolot ja 7) yhteiskunnalliset olosuhteet. Useimmiten masentuneella ihmisellä on havaittavissa vähintään 1 – 2 samanaikaista kielteistä elämänmuutosta. (Romakkaniemi 2011, 115, 118.)

¹⁵ Vilma Hännisen ja Jukka Valkosen (1998) mukaan vakavan sairastumisen lisäksi muu yllättävä elämäntilanteen muutos, kuten työttömyys, avioero tai vakava perhekriisi, voi johtaa tarinallisen tyhjiön. Tuolloin yksilö joutuu muokkaamaan identiteettiään uuteen elämäntilanteeseen sopivaksi. Tarinallinen tyhjiö täyttyy ihmisen aikaisemman tarinan muuntumisen tai vaihtoehtoisen oivaltamisen kautta. Tämä auttaa ihmistä palauttamaan uskonsa aikaisemmin omaksumiinsa arvoihin tai löytämään uusia merkityksiä. Kuntoutumisprosessissa ihminen etsii tarinoiden avulla vastausta siihen kysymykseen, onko hän terve vai sairas. Tarinat auttavat ihmistä saamaan sairauden hallintaan muun muassa sairauden syiden ja seurausten pohdinnan kautta ja ne auttavat ihmistä asennoitumaan uudelleen kohti tulevaisuutta. Tässä uuden identiteetin muodostamisprosessissa toisilla ihmisillä on suuri merkitys. (Hänninen & Valkonen 1998; Hänninen 2002/2000, 141–156.)

usein tiedostamattomaksi. Sairastuminen voi mitätöidä ihmisen tulevaisuudensuunnitelmat ja sen myötä identiteetin perustan sekä muuttaa ihmisen suhdetta omaan kehoonsa. Vakava sairastuminen uhkaa siten ihmisen elämän jatkuvuutta ja merkityksellisyyttä, minkä seurauksena sairastunut ihminen joutuu arvioimaan uudelleen aikaisemmin hänen elämäänsä ohjannutta sisäistä tarinaansa. (Hänninen & Valkonen 1998; Hänninen 2002/2000, 141–156.)

Uuden identiteetin muodostamisprosessissa toisilla ihmisillä on suuri merkitys. Sairastuttuaan ihminen usein omaksuu ensinnä sairaan identiteetin ja seuraavassa vaiheessa määrittelee itsensä menneisyytensä kautta. Kuntoutumisen edellytyksenä on kuitenkin uusi kuntoutujan identiteetti, jonka tavoitteena on uuden minuuden etsintä, johon sairastuneen ja kuntoutujan identiteetti integroituvat. (Hänninen 2002/2000, 143–156.)

Sairaus itsessään irrottaa ihmisen normaalista jokapäiväisestä elämästä ja antaa mahdollisuuden tarkastella elämää uudesta näkökulmasta. Siten sairastuminen tai muu merkittävä elämänmuutos voi muodostua merkittäväksi elämän käännekohtaksi uuden identiteetin rakentumiselle. Kuntoutus voidaan nähdä toimintana, joka tukee kuntoutujan pyrkimyksiä luoda arvokkaaksi kokemiaan tarinoita ja toteuttaa niitä. Pienetkin kuntoutustyön arjen tapahtumat ja puhetavat muovaavat kuntoutujan käsitystä itsestään ja tuottavat aineksia sairastumisen ymmärtämiselle ja tulevaisuuden hahmottamiselle. Kuntoutuksessa käytetyllä kielellä on merkitystä, sillä kielen kautta tulee esille se, onko kuntoutus ongelma- tai puutekeskeistä vai keskittykö kuntoutus voimavaroihin ja kuntoutujan asettamiin tavoitteisiin. Voimavarat ja mahdollisuudet korostavat kuntoutujan aktiivista toimijan roolia ja oman tarinan päähenkilönä toimimista. Positiivisten kokemusten, mielihyvän ja onnistumisen hetkien avulla ihminen rakentaa toiveita ja ihmisen itsetunto vahvistuu. Kuntoutumisessa on keskeistä ihmisen elämäntarinan monimuotoisuuden ja avoimuuden hyväksymiseen sekä vaikeasti hahmotettavien syy-seuraus -suhteiden tarkasteluun rohkaiseminen, sillä siten tuetaan uuden identiteetin rakentumista. (Hänninen & Valkonen 1998; Hänninen 2002/2000, 141–156; Romakkaniemi 2011, 4, 30. Ks. myös Timonen 2009.)

6 KERRONNALLISUUS JA TARINAT KESKIÖSSÄ

6.1 Narratiivinen tutkimus

Ihmistieteellisen tutkimuksen juuret ovat hermeneuttis-fenomenologisessa perinteessä. Fenomenologiassa painopiste on kokemuksen tutkimuksessa ja ihmisten tavassa kohdata ilmiöitä. Siten ihmisen toiminta nähdään intentionaalisenä, ilmiöitä arvioivana ja niille merkityksiä antavana. Hermeneuttisessa perinteessä painopiste on puolestaan ilmiöiden ymmärtämisessä ja tulkinnassa. Yhteistä hermeneuttis-fenomenologiselle perinteelle ovat ihmisen kokemukset, kokemuksilleen antamat yksilölliset merkitykset ja yhteisöllisyys. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 31–35; Romakkaniemi 2011, 22.)

Sosiaalityön vuorovaikutuksen tutkimuksessa narratiivinen tutkimus on Kirsi Juhilan (2004) jäsenyyden mukaan saanut vaikutteita lähinnä sosiaalisesta konstruktionismista, jossa korostuu ensinnäkin sosiaalityön historiallisuus ja paikallisuus. Siten sosiaalityön vuorovaikutuksen tutkimus ei tuota yleistettävää tietoa vaan tietoa, joka on aina sidoksissa tiettyyn aikaan, paikkaan ja sosiaaliseen vuorovaikutussuhteeseen. Toiseksi sosiaalityön paikka määrittäytyi tilaksi, jossa vuorovaikutussuhteessa käsiteltävät asiat sekä työntekijän ja asiakkaan positio tulevat määritellyiksi joka kerta uudelleen. Kolmanneksi sosiaalisen konstruktionismin vaikutus näkyy siinä, että tutkija on aina osallinen sosiaalityön vuorovaikutuksen tutkimuksessa. (Juhila 2004, 164–166, 173–175.)

Sosiaalisen konstruktionismin mukaan ihmiset rakentavat, konstruoivat, oman todellisuutensa, tietonsa ja identiteettinsä kertomusten ja tarinoiden välityksellä. Tiedon muodostaminen perustuu ihmisen aikaisempaan tietoon ja kokemuksiin, mikä saa aikaan sen, että ihmisen tieto ja identiteetti ovat alati muuttuvia. Ne ovat myös aikaan, paikkaan sekä vallitsevaan sosiaaliseen ja kulttuuriseen yhteyteen sidottuja. Narratiivinen tieto on pragmaattisen tiedon ohella toinen tietämisen muoto. Kertomusten ja tarinoiden avulla yksilö muodostaa omasta elämästä eheämmän kokonaisuuden ja lisää näin elämänhallinnan tunnettaan. Narratiivinen tieto avaa siten myös pääsyn ihmisen identiteettiin ja persoonallisuuteen. (Bruner 1986, 11–19; Ricoeur 1991, 32; Polkinghorne 1995; Hatch & Wisniewski 1995; Lieblich ym. 1998, 7–9; Heikkinen 2001, 118–120, 125; Hänninen 2002/2000; Timonen 2009; Romakkaniemi 2011.)

Narratiivinen tutkimus on kattokäsite useille eri tieteenaloille sijoittuville lähestymistavoille (Heikkinen 2001; Hänninen 2002/2000; Hyvärinen 2004, 297; Juhila 2004; Romakkaniemi 2011). Narratiivisuus voi merkitä Hannu L. T. Heikkisen (2001, 118) mukaan tietämisen tapaa ja tiedon luonnetta mutta se voi merkitä myös tutkimusaineiston luonnetta. Lisäksi narratiivisuus voi merkitä aineiston analyysitapaa tai narratiivien käytännöllisyyttä esimerkiksi työväliseenä. Narratiivisella tutkimuksella voidaan tarkoittaa mitä tahansa tutkimusta, joka käyttää tai analysoi narratiivista materiaalia (Lieblich ym. 1998, 2). Narratiivista tutkimusta kutsutaan myös kerronnalliseksi tutkimukseksi, sillä siinä on kyse kertomuksista ja niiden paikasta ihmisten elämässä, kuten Matti Hyvärinen (2006, 1) mainitsee.

Hatch ja Wisniewski (1995, 126) ovat tuoneet esille seuraavat neljä erityispiirrettä, joiden osalta narratiivinen tutkimus eroaa muusta laadullisesta tutkimuksesta. Ensinnäkin narratiivisessa tutkimuksessa painottuu yksilöllisyys. Siten aineisto kerätään ihmisiltä itseltään. Toiseksi tutkijalla on henkilökohtainen kosketus tutkittaviin, mihin sisältyy tutkijan ja osallistujien välinen dialoginen vuorovaikutus (esim. Granfelt 1998; Pösö 2004; Rubin & Rubin 2005; Väyrynen 2007; Timonen 2009; Romakkaniemi 2011; Eronen 2012). Kolmas narratiivisen tutkimuksen erityispiirre on sen käytäntösuuntautuneisuus. Neljäntenä erityispiirteenä on tietämisen subjektivisuus. Narratiivisessa tutkimuksessa huomio kohdistuu yksilöiden elämään heidän itsensä kokemana ja niihin subjektiivisiin merkityksiin, joita he antavat elämälleen tarinoiden välityksellä. Narratiiveista rakentuva identiteetti on sekä Ricoeurin (1991) että Hatchin ja Wisniewskin mukaan muuttuva, kontekstisidonnainen mutta myös osittainen, koska samasta aineistosta voidaan muodostaa monta tarinaa ja tulkintaa (Hatch & Wisniewski 1995, 126, 129–130.)

Kertomukset ja tarinat ovat narratiivisessa tutkimuksessa merkittävässä asemassa (Kaunismaa & Laitinen 1998, 168; Hänninen 2002/2000, 19–20; Hyvärinen 2004, 297; Romakkaniemi 2011, 28). Niiden kautta ihminen antaa jo hankkimilleen kokemuksille ja kohtaamilleen ilmiöille subjektiivisia merkityksiä (Ricoeur 1991; 1992; Widdershoven 1993; Kaunismaa & Laitinen 1998; Lieblich ym. 1998; Romakkaniemi 2011, 29). Kuten Leena Syrjälän seuraavasta lainauksesta käy ilmi, erityisesti ihmisten elämän käännekohtien tarkastelulla voi olla merkitystä ihmisen narratiivisen identiteetin rakentumiselle:

"(...) oleellista on nostaa esille tutkittavien ääni, heidän tunteensa, toimintansa ja kokemuksensa tarkastellen erityisesti elämän käännekohtia, jotka voivat muuttaa radikaalista niitä merkityksiä, joita ihmiset antavat itselleen ja omille kokemuksilleen" (Syrjälä 2001, 205).

6.2 Narratiivinen analyysi

Narratiivinen tutkimus voi olla narratiivien analyysiä tai narratiivista analyysiä. Narratiivien analyysi perustuu pragmaattiseen tietoperustaan. Sille on ominaista loogis-tieteelliseen tietoon perustuva siirtymä narratiiveista tietoa yleistävälle tasolle (Polkinghorne 1995, 9; Heikkinen 2001, 122). Narratiivinen analyysi puolestaan perustuu tarinalliseen tietoon elämää muistuttavien kertomusten ja tarinoiden muodossa (Bruner 1986; Ricoeur 1991; 1992; Polkinghorne 1995; Heikkinen 2001). Narratiiviseen tietoon perustuvassa narratiivien analyysissä aineiston osat järjestetään juonelliseksi, ajassa eteneväksi uudeksi tarinaksi, jonka tarkoituksena on vastata kysymykseen "Miten johonkin on päädytty?" (Polkinghorne 1995, 12, 16; Heikkinen 2001, 122–123). Uuden tarinan avulla pyritään tuomaan esille aineiston kannalta keskeisiä merkityksiä ilman aineiston luokittelua tai kategorisointia. (Heikkinen 2001, 122.) Narratiivisen analyysin tuottama tieto säilyttää sekä subjektiivisuutensa että kontekstisidonnaisuutensa. Se ei myöskään ole yleistettävissä.

Tässä tutkimuksessa sovellan narratiivista analyysiä tietoisena siitä, että kerronnallinen tutkimus on hyvin laaja ja monimuotoinen tutkimussuuntaus. Siten jokainen tutkija joutuu itse tekemään tutkimukselliset valintansa. Tätä monimuotoisuutta Leena Syrjälä on kuvannut seuraavasti:

"Viime kädessä kuitenkin jokainen tutkija luo itse oman narratiivisen metodinsa toisten tutkijoiden viitoittaman tien pohjalle. Hän kehittelee oman tapansa elämäkokonaisuuden kirjon tavoittelemiseen siten, että hänen tuottamansa teksti houkuttelee lukijaa ja saa aikaan sijaiskokemuksia, tunteita, että on itse ollut mukana kyseisen ihmisen elämässä." (Syrjälä 2001, 214.)

Donald E. Polkinghornen (1995) mukaan narratiivisessa analyysissä juonellisen tarinan tehtävänä on ensinnäkin yhdistää aineiston eri osat ja paljastaa tapahtumien ajallinen kehitys. Yleensä tarina kulminoituu kertomuksen lopussa olevaan selitykseen (denouement). Tarinan yhteneväisyys aineiston kanssa on oleellista, sillä tarinan tehtävänä on luoda sellaista järjestystä ja merkityksellisyyttä tapahtumille, mikä ei ole suoraan luettavissa aineistosta. Juonellisen tarinan tehtävänä on jossakin määrin valottaa tapahtumien kulttuurisia konteksteja, jotka antavat erityisiä merkityksiä tarinan sisältämille

tapahtumille. On myös oleellista kuvata päähenkilöä sekä sijoittaa hänet tapahtumapaikkaan ja -aikaan. Usein syyt vastuun ottamisesta tai lupauksen tekemisestä liittyvät huoleen toisen ihmisen hyvinvoinnista tai onnellisuudesta, minkä vuoksi tarinan tulee sisältää myös kuvauksia päähenkilön toimintoihin tai tavoitteisiin vaikuttaneista ihmisistä. Keskeisintä tarinassa on kuitenkin päähenkilön toiminta ja hänen tekemänsä valinnat sekä päähenkilön historiallisen jatkumon huomioiminen, sillä omaksutut tavat ja ajattelumallit pohjautuvat suurelta osin aikaisemmin elettyyn ja koettuun. (Polkinghorne 1995, 7–8, 12–21. Vrt. Alasuutari 2007/1993, 126–135.)

Retrospektiivisesti narratiivisen analyysin tuloksena syntyvällä tarinalla on alku, keskikohta ja loppu mutta tarina voi jäädä myös avoimeksi. Erityisesti tarinan alulla ja lopulla on merkitystä. Tarinan tulee myös keskittyä tiettyyn kontekstiin, jotta se olisi ymmärrettävissä. Juonellisten tarinoiden yksityiskohtaisuus erottaa ne muista samankaltaisista kertomuksista. Siten tarinan voima perustuu, kuten Polkinghorne toteaa, *”yksilön erityislaatuisuuden, ainutlaatuisuuden ja asioiden yksilöllisen käsittelyn kuvaukseen”*. (Polkinghorne 1995, 7–8, 12–21. Vrt. Alasuutari 2007/1993, 126–135.)

Donald E. Polkinghornen (1995) mukaan narratiivinen tieto tekee ihmisten toimimisen tavat ymmärrettäväksi. Narratiivisen analyysin tuloksena syntyneiden tarinoiden uskottavuus ja ymmärrettävyys riippuu siitä, miten tutkija pystyy järjestelemään tutkimusaineiston erilaiset ja toisistaan irrallaan olevat elementit merkityksiä sisältäviksi selityksiksi kertojien tavasta toimia ja antaa merkityksiä kokemuksilleen. Siten narratiivisen analyysin tehtävänä on vastata kysymyksiin: Miten ja miksi on päädytty tiettyyn lopputulokseen? Paul Ricoeurin (1991) tapaan Polkinghorne on todennut, että tarinan selityksen tulee vedota lukijaan, olla yhdistettävissä lukijan kokemuksiin, uskomuksiin ja käsitykseen ihmisen käyttäytymisestä, jotta lukija voisi hyväksyä tarinan selityksen mahdollisena. (Polkinghorne 1995, 7–8, 12–21.)

Kuten Amia Lieblich, Rivka Tuval-Mashiach ja Tamar Zilber (1998, 9) ovat maininneet, narratiivisten kertomusten kautta tutkija voi tavoittaa sekä kertojan henkilökohtaisen identiteetin ja sen merkitysjärjestelmän sekä kertojan kulttuurisen ja sosiaalisen maailman. Paul Ricoeur (1991, 30) puolestaan käyttää kertomuksen kontekstista ja taustausta käsitettä *’kertomuksen esihistoria’*, sillä mikään kertomus ei rakennu tyhjästä vaan perustuu aina aikaisempaan tietoon ja saavutettuihin kokemuksiin. Siten kertomuksen tausta sitoo

kertomuksen laajempaan kulttuuriseen kokonaisuuteen. Ricoeurin (emt.) mukaan kertomusten uudelleen kertominen, seuraaminen ja ymmärtäminen ovat kertomatta jääneiden kertomusten jatkeita muodostaen ihmisen itseymmärryksen perustan. Narratiivinen analyysi velvoittaa tutkijaa erityisellä tavalla, sillä se vaatii Amia Lieblichin ym. (1998, 10) mukaan kertojan äänen, teoreettisen viitekehyksen äänen sekä reflektiivisen lukemisen ja tulkinnan tekemisen äänen dialogista kuuntelemista. Toisaalta narratiiviseen analyysiin sisältyy merkittävä tutkijan valta-asema uusien tarinoiden kirjoittajana (Ricoeur 1991, 32). Tämä puolestaan edellyttää rehellistä dialogista vuorovaikutusta tutkijan ja tutkimukseen osallistuvien välillä.

6.3 Kertomukset ja tarinat

Narratiivisissa tutkimuksissa nousee väistämättä esille kysymys käsitteiden 'kertomus' ja 'tarina' välisestä suhteesta. Matti Hyvärinen (2004a, 297) käyttää käsitettä kertomus narratiivin merkityksessä ja käsitettä tarina kertomuksen merkityksessä (myös Hyvärinen & Löyttyniemi 2009/2005, 189–192). Monissa yhteiskuntatieteellisissä tutkimuksissa näitä käsitteitä käytetään kuitenkin rinnakkaisina (Heikkinen 2001, 116; Hyvärinen & Löyttyniemi 2009/2005, 189). Vilma Hänninen (2002/2000) puolestaan määrittelee kertomuksen tarinan esitykseksi merkkien muodossa, jolloin yksi kertomus voi sisältää monta tarinaa. Tarina merkitsee Hännisen määrittelemänä juonellista kertomusta ajallisena kokonaisuutena, jolla on alku, keskikohta ja loppu, ja joka esittää jonkin yleisen totuuden tai mahdollisuuden yksittäisen tapauksen kautta. Siten tarina määrittyy konkreettiseksi, tapahtumien muotoon saatetuksi tarinan juonen ilmaisuksi. (Hänninen 2002/2000, 20, 22.)

Tässä tutkimuksessa sovellan Hännisen näkemystä. Käytän nuorten tuottamasta, äänitetystä ja litteroidusta, haastatteluaineistosta käsitettä kertomus ja tutkimusraportin empiirisen osan uudelleen rakennetuista ja -tulkituista juonellisista kertomuksista käsitettä tarina niiden sisältämien merkityskokonaisuuksien vuoksi. Tällaista käytäntöä puoltaa myös se, että kerronnallisessa lähestymistavassa tarina nähdään keskeisenä ajattelun, elämän ja identiteetin jäsentämisen muotona (Heikkinen 2001, 118; Hänninen 2002/2003, 15, 19–23; Alasuutari 2007/1993, 141; Hyvärinen ja Löyttyniemi 2009/2005, 189–190).

Kertomukset ja tarinat voidaan siis nähdä ensisijaisena tapana, jolla ihmiset tekevät kokemaansa ymmärrettäväksi. Narratiivisen tutkimuksen käyttöä aroista tai sensitiivisistä aiheista puoltaa se, että elämästä kerrotaan erityisesti tarinoina (Eronen 2012, 113). Hyvärinen ja Löyttyniemi (2009/2005) toteavat, että tarinoiden avulla ihminen jäsentää elämäänsä ja voi muokata elämäntarinaansa. Ihminen jäsentää identiteettejään kertomuksena, kertomukset suuntaavat toimijoita tulevaisuuteen. Lisäksi kertomukset jäsentävät toimijan eettistä paikkaa maailmassa samalla kun ne toimivat vuorovaikutuksen välineenä (Hyvärinen ja Löyttyniemi 2009/2005, 189.) Sekä Jerome Brunerin (1986) että Donald E. Polkinghornen (1995) mukaan henkilökohtaiset narratiivit ovat sekä sisällöllisesti että muodollisesti ihmisen identiteettejä (Lieblich ym. 1998, 7), minkä vuoksi kerronnallinen tutkimus soveltuu erityisen hyvin nuorten identiteetin muodostumisen tarkasteluun.

Tarina voi olla luonteeltaan tragedia, jossa tavoitetta ei saavuteta. Tarina voi olla myös komedia, jossa tavoite saavutetaan (Polkinghorne 1995, 16). Tavallisimmat juonityypit ovat tragedia, komedia, romanssi ja ironia. Tragedian päähenkilön perusominaisuus on viattomuus ja myötätunnon herättäminen. Komedian päähenkilöllä puolestaan on haluja, inhimillisiä heikkouksia, tarpeita ja hän herättää sympatiaa muissa ihmisissä. Tarina voi olla romanssin muodossa oleva sankaritarina, jossa hyvän ja pahan välinen taistelu ratkeaa taistelulla. Identiteetin rakentumisen osalta sankaritarina merkitsee sankaruuden osoittamista eli minuuden ja omien kykyjen asettamista julkiseen testiin. Ironinen tarina puolestaan asettaa muiden tarinamuotojen selkeän rajan hyvän ja pahan välillä kyseenalaiseksi. Ironian päähenkilölle on ominaista älykkyys ja halu rikkoa rajoja. Lisäksi hän herättää hämmennystä ympäristössään. Vilma Hänninen (1991) on lisäksi erottanut rikostarinan, jossa ovat vastakkainen rikollisen henkilökohtainen etu ja yhteisön paras. Rikollinen tyydyttää tarpeensa yhteisön kustannuksella yhteisiä normeja rikkoen mutta lopulta rikollinen paljastuu ja saa rangaistuksensa. Perusominaisuutena rikollisella on itsekkyyttä. Hän herättää ympäristössään vihaa, kateutta tai pelkoa. (Murray 1989, 196–197; Hänninen 1991, 348–355; 2002/2000, 95–96.)

Tarinoiden suhde elettyyn elämään

Amos J. Hatch ja Richard Wisniewski (1995, 129) lainaavat E. M. Brunerin käsitteitä eletty elämä, koettu elämä ja kerrottu elämä ja kuvaavat niitä seuraavasti:

”Eletty elämä on sitä, mitä todella tapahtuu. Koettu elämä muodostuu kuvista, tunteista, tuntemuksista, haluista, ajatuksista ja merkityksistä, joita tiedetään olleen ihmisellä, jonka elämästä on kyse. (...) Kerrottu elämä, elämänhistoria, on narratiivi, johon vaikuttavat kulttuuriset kertomisen perinteet, yleisö ja sosiaalinen konteksti.” (Hatch & Wisniewski 1995, 129.)

Tieteen teorioiden filosofian osalta Guy Widdershoven (1993) puolestaan kuvaa elämän ja tarinan suhdetta seuraavasti:

”... elämä on sekä enemmän että vähemmän kuin tarina. Se on enemmän siinä merkityksessä, että elämä on monenlaisten tarinoiden varanto ja se on vähemmän siinä merkityksessä, että elämä on keskeneräistä ja epäselvää niin kauan kuin siitä ei kerrota tarinoita.” (Widdershoven 1993, 19.)

Narratiivit eli tarinat, eivät ole faktaa eivätkä todellisuuden kuvauksia mutta tutkimuksellisesti ne perustuvat todellisiin tapahtumiin ja tutkimusaineistoon. Juonellisten tarinoiden erityinen piirre on, että ne ovat todentuntuisia, jolloin lukija voi ikään kuin sijoittaa itsensä tarinaan. Tarina vaikuttaa lukijaan ja tarinan tapahtumat näyttävät lukijalle mahdollisina ja todennäköisinä, mikä parhaimmillaan saa lukijassa aikaan uusia oivalluksia. (Bruner 1986, 11, 16; Ricoeur 1991, 27; Polkinghorne 1995, 20; Lieblich ym. 1998, 8–9; Heikkinen 2001, 127.)

Tarina, elämänkulku ja elämänhistoria ovat lähellä toisiaan, sillä menneisyyteen suuntautuva oman elämän tarkastelu on läsnä niissä kaikissa (Pohjola 1994; Vilkkö 1997; Hänninen 1999; Romakkaniemi 2011; Eronen 2012). Elämänhistoriassa painottuu se, mitä kerrotaan ja tarinoissa se, miten niitä kerrotaan kulttuurisen perimän avulla. Elämänhistoriasta poiketen tarinat voivat liittyä tiettyyn hetkeen tai yksilön, ryhmän tai organisaation tarinaan yhdestä episodista. (Hatch & Wisniewski 1995, 114–115.)

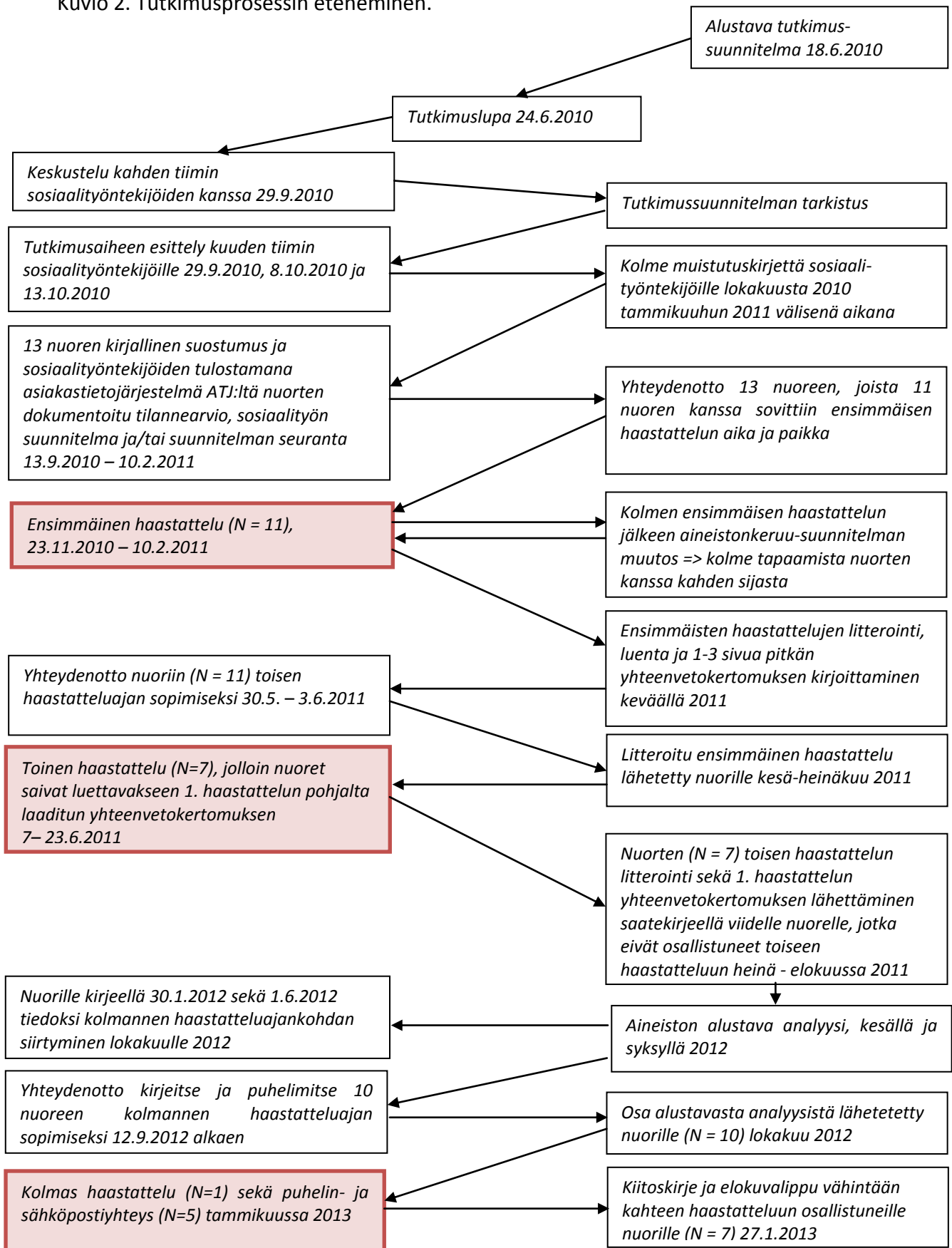
7 TUTKIMUSAINIESTOSTA KOHTI TARINOITA

7.1 Tutkimusprosessin eteneminen ja aineiston hankinta

Kuvio 2 havainnollistaa aineiston hankinnan interaktiivista vuorovaikutusprosessia sekä sosiaalityöntekijöiden että tutkimukseen osallistuneiden nuorten kanssa. Vuorovaikutusprosessi kesti yli kaksi vuotta. Helsingin kaupungin sosiaaliviraston (1.1.2013 alkaen Helsingin sosiaali- ja terveysviraston) eettisen toimikunnan linjauksen ja sosiaaliviraston 24.6.2010 myöntämän tutkimusluvan ehtojen mukaisesti kysely perussosiaalityön palvelujen saajina olevien nuorten halukkuudesta osallistua vapaaehtoisesti tutkimukseen tuli tapahtua sosiaalityöntekijöiden välityksellä. Myös asiakastietojärjestelmä ATJ:stä tilannearvioiden, sosiaalityön suunnitelmien ja suunnitelman seurannan tulostaminen tuli tapahtua sosiaalityöntekijöiden toimesta.

Edellä mainitusta käytännöstä johtuen tapasin ensin kahden eri työryhmän sosiaalityöntekijät (kuvio 2), joille esittelin tutkimusaiheen ja ajatukseni tutkimuksen toteuttamistavasta (liite 1). Koska sosiaalityöntekijöitä askarrutti heidän ja nuorten mahdollinen tunnistettavuus, päädyin siihen, että tutkimukseen valikoituisi vain yksi nuori työntekijää kohden. Tämä rajaus toteutui yhtä työntekijää lukuun ottamatta, sillä hänen kauttaan sain kahden nuoren yhteystiedot. Sosiaalityöntekijöitä askarrutti myös se, keille nuorista he esittelisivät tutkimusaiheen. Tämän osalta sovimme, että sosiaalityöntekijät kysyisivät nuoria, joita tapaisivat viikolla 36 vuonna 2010. Jos he eivät tuolloin tapaisi nuoria, jotka täyttävät tutkimukseen osallistumisen kriteerit, he kysyisivät viikolla 37 tapaamiensa nuorten kiinnostusta osallistumiselle, ja niin edelleen. Joidenkin työntekijöiden kohdalla tutkimusaiheen esittely jäi myöhäisempään vaiheeseen, jolloin he kysyivät nuoria, joita tapaisivat viikosta 1 alkaen vuonna 2011.

Kuvio 2. Tutkimusprosessin eteneminen.

Kahden työtiimin tapaamisissa (kuvio 2) nousi myös esille esimieheyteni yhdessä työyhteisössä. Tämän vuoksi aineiston hankinta vain kahden työtiimin välityksellä koettiin liian suppeaksi. Työntekijöitä arvelutti myös se, käyttäisinkö tutkimushaastatteluissa esille tulevia tietoja myöhemmin työyhteisössä. Saamieni kommenttien vuoksi päätin laajentaa aineiston hankintaa siten, että esittelin tutkimusaiheen henkilökohtaisesti kuudelle eri puolella Helsinkiä toimivalle työryhmälle syksyllä 2010 (kuvio 2). Pyysin kyseisissä työryhmissä työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä kysymään sosiaalityön palvelujen piirissä olevilta alle 25-vuotiailta nuorilta halukkuutta osallistua tutkimukseen. Sovimme että sosiaalityöntekijät välittäisivät nuoren kirjallisen suostumuslomakkeen minulle postitse, jos nuori on kiinnostunut osallistumisesta. Suostumuslomakkeella (liite 2) kysyttiin nuoren yhteystietoja, ilmaista suostumusta osallistua tutkimukseen sekä ilmaista lupaa tilannearvion, sosiaalityön suunnitelman ja suunnitelman seurannan tulostamisesta sosiaalityöntekijän toimesta käytettäväksi oheismateriaalina tutkimushaastatteluissa.

Tapaamissani kuudessa työryhmässä työskenteli yhteensä 23 sosiaalityöntekijää, joista esittelytilaisuuksiin osallistui 19 henkilöä. Esittelin sosiaalityöntekijöille tutkimusaiheen (liite 1) sekä nuorille suunnatun saatekirjeen ja suostumuslomakkeen (liite 2). Korostin sitä, että tutkimuksen keskiössä olivat nuorten kokemukset sosiaalityöstä – ei työntekijän osaaminen, näkemys, rooli tai asiakkaan ja työntekijän luonnollinen vuorovaikutus.

Tutkimusaiheen esittelyn jälkeen lähetin sosiaalityöntekijöille kolme muistutusta sähköpostilla syksyn 2010 aikana, jotta saisin riittävästi osallistujia tutkimukseen (kuvio 2). Toivoin tavoittavani 12 – 15 tutkimuksesta kiinnostunutta nuorta, sillä alkuperäinen tarkoitukseni oli kerätä aineisto yhdellä haastattelukerralla. Toisen kerran aioin tavata nuoret tutkimuksen loppuvaiheessa, jolloin kertoisin heille alustavista tutkimustuloksista.

Osallistumiset kriteerit

Tarkoituksena oli löytää nuoria, joilla oli kokemuksia sosiaalityöstä, sillä heidän sosiaalityölle antamat merkitykset olivat tutkimuksen kiinnostuksen kohteena (Rubin & Rubin 2005, 37), Tämän vuoksi asetin tutkimukseen kysyttävälle nuorille seuraavat rajaukset:

- Nuori kykenee ilmaisemaan itsensä puhumalla.
- Nuorella on riittävä suomen kielen taito.

- Nuori ei ole sosiaalipalvelujen piirissä pelkästään toimeentulotuen osalta.
- Nuori eivät ole lastensuojelun jälkihuollon palvelujen piirissä.

Monet maahanmuuttajanuorista jäivät siten tutkimuksen ulkopuolelle, sillä tutkimushaastattelujen yhteydessä ei ollut käytettävissä tulkkia. Koska aineiston kerääminen tapahtui kerronnallisen haastattelun avulla, oli oleellista, että tutkimukseen osallistuvat nuoret pystyivät ilmaisemaan itseään riittävän hyvin suomen kielellä. Rajasin tutkimuksen ulkopuolelle myös ne nuoret, joille sosiaaliturvatyö (Borg 2011, 3) eli neuvonta, ohjaus ja kirjallinen toimeentulotuen hakeminen oli riittävää. Perusteena oli, että heillä ei ollut kokemusta sosiaalityöntekijän kanssa työskentelystä muutoin kuin satunnaisesti. Tehdyistä rajauksista huolimatta kahdella osallistumisesta kiinnostuneella nuorella oli lastensuojelu- ja lastensuojelun jälkihuollon tausta. Kummankin osalta jälkihuolto oli päättynyt heidän täytettyään 21 vuotta. Nämä haastattelut sisällytin kuitenkin tutkimusaineistoon, sillä perussosiaalityössä kohdataan jatkuvasti nuoria, joilla on lastensuojelutausta. Myöhemmin osoittautui, että lastensuojelutaustan myötä näiden nuorten psykososiaalisen identiteetin ja kerrotun identiteetin merkityksenannot erosivat merkittävästi muusta aineistosta, mikä antoi yhden uuden näkökulman tutkimusanalyysiin. Lastensuojelukokemuksista tässä tutkimuksessa huomioidaan vain ne osuudet, jotka ovat selkeästi yhteydessä myöhäisemmän nuoruusvaiheen identiteetin muodostumiselle.

Nuorten tavoitettavuus haasteena

Joitakin nuorista tavoitin vasta useiden puhelinsoittojen tai puhepostiviestillä, kirjeellä tai tekstiviestillä tapahtuneiden yhteydenottojen jälkeen. Yhden nuoren kohdalla menin sosiaalitoimen toimipisteeseen, kun nuorella oli seuraava tapaaminen sosiaalityöntekijän kanssa, jotta saisin tietää, haluaako hän osallistua vai ei. Yleisesti ottaen nuorten tavoittaminen on haasteellista, sillä puhelinnumerot saattavat vaihtua usein, vailla vakinaista asuntoa olevalta saattaa jäädä Poste Restante -osoitteen mukainen posti noutamatta, puhelinliittymä saatetaan sulkea, tuntemattomasta numerosta tuleviin soittoihin ei vastata tai sovittu haastattelu-aika saattaa unohtua. Mutta samalla tavalla vaikeus tavoittaa nuoria näkyy perussosiaalityön arjessa.

Tutkimuksen yhteydessä tavoittamisvaikeudet herättivät kysymyksen siitä, kuinka monta yhteydenottoa nuoreen on tutkimuseettisesti hyväksyttävää (vrt. Pohjola 1994, 43–44). Jokainen nuori sai kuitenkin itse päättää, vastaako hän viestiini, osallistuuko tutkimukseen ja tuleeko sovittuun haastatteluun. Ensimmäisellä tapaamisella sekä myöhemmissä yhteydenotoissa toin aina esille osallistuminen vapaaehtoisuuden.

Kun on kysymys nuorista, joilla saattaa olla vaikea elämäntilanne, henkilön tavoittaminen ja hänen kiinnostuksensa herättäminen tutkimukseen osallistumiselle ei ole helppoa eikä aina eettisesti tavoiteltavaakaan. Näin siitä huolimatta, että haastateltavana oleminen saattaisi vahvistaa henkilön statusta ja antaa kokemuksen oman minän arvokkuudesta (Rubin & Rubin 2005, 89). Myös Herbert ja Irene Rubin ovat todenneet, kaikkien vaikeinta on tavoittaa taloudelliseen ja poliittiseen eliittiin kuuluvia sekä niitä, jotka ovat kaikkein heikoimmassa asemassa (Rubin & Rubin 2005, 93).

7.2 Kanssakertojat

Helmikuuhun 2011 mennessä olin saanut 13 nuoren yhteystiedot ja kirjallisen suostumuksen tutkimukseen osallistumiselle. Näistä nuorista tavoitin 11 nuorta. Heistä jokainen halusi osallistua tutkimukseen (taulukko 1). Tutkimukseen osallistuvat nuorilla on paljon kokemuksia perussosiaalityöstä, sillä he ovat olleen perussosiaalityön palveluiden käyttäjinä vähintään 6 kuukauden ajan ennen tutkimushaastatteluja ja pisimmillään noin 6 vuoden ajan. Siten näillä nuorilla oli sellaista tietoa ja sellaisia kokemuksia, joita ei voida saada muulla tavoin kuin heidän kertomanaan.

Kutsun tutkimukseen osallistuneita nuoria 'kanssakertojiksi' (Eronen 2012, 55; ks. myös Rubin & Rubin 2005, 14: keskustelukumppani) Nuoret ovat tuottaneet kertomuksia, joista tutkijana olen jäsentänyt juonellisiksi, ajassa eteneviksi ja subjektiivisia merkityksiä sisältäviksi tarinoiksi. Nuoret eivät ole yhdessä tutkijan kanssa analysoineet tutkimusaineistoa eikä kyse siis ole kanssatutkijuudesta. Tämän tutkimuksen aineiston tulkinnasta vastaa yksin tutkija siitäkin huolimatta, että nuorilla on ollut useissa tutkimuksen vaiheissa mahdollisuus lukea ja kommentoida itseään koskevaa aineistoa (kuvio 2). Tuija Eronen (2012) mukaan kanssatutkijuus antaa tilaa kanssatutkijan oman elämän aktiiviselle

jäsentämiselle ja siitä kertomiselle (Eronen 2012, 69–70, 74). Näkemykseni mukaan myös kanssakertojuus mahdollistaa tämän.

Tutkimukseen osallistuneet nuoret kanssakertojat ovat paikantuvia, tunnistettavia ja eläviä ihmisiä vain tutkijalle (Eronen 2012). Tutkimusraportissa nuorista käytetyt pseudonymit suojaavat nuoren anonymiteettiä mutta eivät millään tavoin mitätöi nuorten subjektiivista kertojan ja toimijan asemaa. Sosiaalityöntekijöillä, jotka saattavat tunnistaa yksittäisen nuoren sosiaalityön prosessin kulusta tai sitaateista, on elinikäinen vaitiolovelvollisuus yksittäisiä henkilöitä koskevista asioista, joista he ovat saaneet tiedon virantoimituksessa.

Kanssakertojien taustatiedot

Taulukosta 1 käy ilmi, tutkimukseen osallistuneiden nuorten taustatiedot. Nuorista kahdeksan oli iältään 20–21-vuotiaita ensimmäisen haastattelun ajankohtana. Ensimmäisen haastattelun ajankohtana viisi nuorista asui omassa asunnossa ja yksi nuorista oli asunnoton. Merkittävää on, että viisi nuorista oli saanut ensimmäisen asuntonsa joko lastensuojelun jälkihuollon tai perussosiaalityön kautta tukiasuntona. Tämä kertoo nuorten elämäntilanteen haasteellisuudesta tukiasunnon saamista edeltäneenä aikana, sillä tukiasunto on nuorten mahdollista saada vain erityisin perustein.

Tutkimukseen osallistuneista nuorista seitsemän oli tavannut sosiaalityöntekijää yli 2 vuoden ajan, useimmat 18-vuotiaasta lähtien ja neljä jo alaikäisenä. Seitsemällä nuorella tapaamiset sosiaalityöntekijän kanssa olivat olleet säännöllisiä, vähintään kerran kuukaudessa toteutuneita, lukuun ottamatta 1 – 3 kuukauden taukoa esimerkiksi kesällä tai lyhyen koulutus-, työllistämistoimenpide-, työ- tai sairauslomajakson aikana. Neljällä nuorella tapaamiset olivat olleet pääasiassa epäsäännöllisiä tai jaksottaisia pitempiaikaisen koulutuksen, työssäolon tai varusmiespalveluksen vuoksi. Nuorista seitsämän oli naisia ja neljä oli miehiä.

Taulukko 1. Tutkimukseen osallistuneiden nuorten taustatiedot.

		Naiset(N)	Miehet (N)
Sukupuoli		7	4
Ikä	18 – 19 v.	0	1
	20 – 21 v.	6	1
	22 – 24 v	1	2
Asuminen	vanhempien luona	(2) 1	2
	oma asunto	(5) 6	1
	tukiasunnon kautta omaan asuntoon	4	1
	asunnoton	0	1
Lastensuojelun jälkihuolto		1	1
Omia lapsia		1	0
Haastatteluihin osallistuminen	osallistui 1 haastatteluun	2	2
	osallistui 2 haastatteluun	5	2
	osallistui 3 haastatteluun	1	0
Tavannut sosiaalityöntekijää	alle 1 vuoden ajan	1	1
	yli vuoden ajan	1	1
	yli 2 vuotta	4	
	yli 4 vuoden ajan	1	2
Sosiaalityöntekijän tapaamiset keskimäärin	ajoittain	3	1
	1 kerta kuukaudessa	1	2
	useammin kuin kerran kuukaudessa	3	1
Tilannearvio (TA)		6	4
Aikuistenpalvelujen sosiaalityön suunnitelma (SUUN) ¹⁶		2	0
Suunnitelman arviointi (SEUR)		1	
Toimeentulotuen saaja		7	4

Nuorista neljä oli keskeyttänyt lukio-opinnot joko siksi, että he kokivat lukio-opinnot itselleen liian työläinä tai liian teoreettisina. Myös nuorille suunnatun ammatillisen koulutuksen keskeyttäneitä oli neljä. Yleisin syy ammatillisen koulutuksen keskeyttämiseen oli alan kiinnostamattomuus liian varhain tehdyn valinnan seurauksena. Yhden nuoren kohdalla terveydelliset tekijät estivät opintojen jatkamisen.

¹⁶ Tutkijalle toimitettua yhden nuoren lastensuojelun jälkihuollon suunnitelmaa ei ole tässä laskettu mukaan, koska kyseinen suunnitelma oli useita vuosia vanha.

Huomionarvoista on, että pitkästä asiointiajastaan huolimatta sosiaalityön suunnitelma oli laadittu ainoastaan kahden nuoren kanssa. Suunnitelman seuranta oli toteutunut vain yhden nuoren osalta. Tilannearvio, joka pääsääntöisesti laaditaan asiakkuuden alkuvaiheessa, oli laadittu 10 nuoren kanssa. Seitsemän nuoren kohdalla suunnitelmallinen työskentely oli kuitenkin dokumenttien mukaan alkanut varhaisessa vaiheessa. Kolmen nuoren tilannearvio oli luonnosvaiheessa, jolloin laatimispäivämäärä ei ollut tulostunut. Yhden nuoren tilannearvio oli laadittu juuri ennen dokumentin tulostamista tutkimuskäyttöön.

Tutkimukseen osallistuneiden nuorten kanssa työskentelyn vähäinen dokumentointi sosiaalityön suunnitelmana kuvastaa todellista tilannetta, sillä Helsingissä oli vuonna 2012 yhteensä 9211 toimeentulotukea hakenutta alle 25-vuotiasta päämiestä. Sosiaalityön suunnitelma oli laadittu vain 7,2 %:lle näistä nuorista. Tilannearvioita oli laadittu 25,4 %:lle nuorista toimeentulotuen saajista. (Tilastoportaali 2013.)

Perussosiaalityössä toimeentulotuki on vahvasti sidoksissa nuorten kanssa työskentelyyn muun muassa nuorten tulottomuuden, pienien tulojen ja rajoitetun työttömyyskorvausoikeuden vuoksi. Tutkimukseen osallistuneista nuorista jokainen oli toimeentulotuen saajana vähintäänkin jaksoittain (taulukko 1). Yksi nuorista oli saanut pääasiassa täydentävää toimeentulotukea kuntoutustuen ollessa hänellä pääasiallisena tulona. Asiointikatkosten aikana nuorilla oli ollut tulona työmarkkinatuki, opintotuki, määräaikainen palkkatuki tai ansiotulo pätkätöistä. Yksikään nuorista ei ollut vakituisessa työssä. Yksi nuorista oli juuri päättänyt vanhempainvapaan ja suoritti viimeistä vuotta iltalukiota, missä suoritettavat opinnot eivät tuota oikeutta opintoetuuksiin.

7.3 Interaktiivinen haastattelu

Haastatteluista neljä toteutettiin nuoren kotona. Viisi nuorta haastateltiin asukastaloilla. Kaksi haastatteluista tapahtui sosiaalitoimen vastaanottotiloissa, kaksi muussa yleisessä tilassa sekä yksi haastattelu baarissa. Jokainen nuorista sai itse päättää, millaisessa tilassa ja milloin halusivat tavata tutkijan.

Kun olin suorittanut ensimmäiset kolme haastattelua syys- ja lokakuussa 2010, päätin muuttaa aineistonkeruuta siten, että haastattelin nuoret yhden kerran sijasta kaksi kertaa

puolen vuoden välein aineistonkeruuta varten, jolloin nuoret saivat asteittain tutustua heitä itseään koskevan aineiston työstämiseen eri vaiheissa (kuvio 2). Kolmas tapaaminen olisi alustavien tutkimustulosten esilletuomista ja niistä keskustelemista varten ja samalla nuorilla olisi vielä mahdollisuus täydentää omaa kertomustaan.

Päädyin kahteen aineistoa tuottavaan haastatteluun siksi, että ensimmäiset haastattelutilanteet osoittautuivat varsin sensitiivisiksi. Tutkijana olin epävarma siitä, tavoitinko riittävän syvän ymmärryksen tutkimuskysymyksiini yhdellä haastattelukerralla. Myös ne kolme nuorta, joita haastattelin ensiksi, pahoittelivat haastattelun päättyessä sitä, että he olisivat voineet kertoa kokemuksistaan enemmänkin kuin mitä olivat tuolla ensimmäisellä kerralla tuoneet esille. Kysyessäni näiltä nuorilta, mitä he ajattelisivat mahdollisuudesta tavata uudelleen haastattelun merkeissä, he kannattivat ajatusta toisesta tapaamisesta. Litteroidessani ja lukiessani ensimmäisiä haastatteluja aineisto herätti minussa myös kysymyksiä, joista toivoin voivani kysyä nuorilta toisella haastattelukerralla.

Näin tutkimukseni muuntui alkuperäistä suunnitelmaa interaktiivisempaan muotoon. Seuraavassa ote kahden nuoren, Villen ja Tarjan, kanssa käymästäni keskustelusta ensimmäisen haastattelun lopussa:

- Eija: "Keväällä voin ottaa sen koko [ensimmäisen] haastattelun mukaan ja sä voi lukasta sen läpi."*
- Ville: "Joo. Se ois ihan kiva."*
- Eija: "Saat sit ihan kattoo, et mitä nyt on. Ja sit mä voin vähän tarkistaa sulta ehkä muutamii kohtii."*
- Ville: "Joo, mä tos mietinkii, et mun ois ehkä pitäny vähä etukäteekin pohtii. Tää on nyt vähän ollu tällai näi."
(...)*
- Eija: "Et sovitaan sit joku paikka. Mikä se sun elämäntilanne sitte siinä vaiheessa onkaa, sit ei vielä tiedetä."*
- Ville: "No sit ei tosiaan tiedä. Puol vuotta on pitkä aika."
(...)*
- Eija: "Yks kysymys mul on vielä. Millanen kokemus tää haastattelu oli sulle?"*
- Ville: "No ihan mukava. Sit mä en taas toisaalt tiedä, et kuinka paljon näil vastauksil on loppupeleis sitte merkitystä. Mut ohan se ihan mukavaa, jos pääsee vaikuttamaan. (...) Sillee mä sen ajattelin, et jos pääsee jotenki vaikuttamaan, mukaan. (...) Nii ja sit on sellasii ihmisii, et he ei todellakaa avaudu asioistansa hyvin kenellekää."*
- Eija: "Sit mul on viimenen kysymys, et miltä sust tällanen haastattelu tuntui?"*
- Tarja: "Hirveen puhdistavalta. Siis semmoselt hyvältä. Et mä tiedän, et mä lähen ilosena täältä pois enkä sillee, et 'voi et, mikä tilanne, et en haluu uudestaa', vaa ehdottomasti semmoselt, et tää autto. Tuntu hyvältä. Ja just vaik mä sanoin aikasemmin, et mä en tykkää jakaa aina tätä asiaa kaikkien kanssa, mut sä tunnuit jotenkin vaan semmoselt ... hyvältä. Et jos mä pystyn*

jotenkin auttaa tällä, ni se on vaan hyvä asia. Ja et viel itellee saa hyvän mielen. (...) Hyvä jos on hyötyä. (...)Tää päivä lähti paremmin käyntiin ku hyvin.”

Tutkimukseen osallistuneet Ville ja Tarja kuvasivat ensimmäiseen haastatteluun liittynyttä jännitystä ja epävarmuutta tuntemattoman edessä mutta myös tutkijan ja nuoren välisen luottamuksen asteittaista rakentumista. Nuorten elämäntilanteet muuttuvat usein ja yllättäen, jolloin puoli vuotta näyttäytyy nuorille pitkänä aikana. Tutkimukseen osallistumisen motiivina oli sekä Villellä että Tarjalla oli halu pyrkiä vaikuttamaan nuoria koskevan tutkimuksen kautta asiassa, josta heillä oli erityistä kokemusta. Herbert ja Irene Rubin (2005, 34) toteavat, että tutkija saa tutkimukseen osallistuvilta aikaa, huomiota ja avoimuutta ja vastavuoroisesti haastattelun tulisi parhaimmillaan jättää tutkimukseen osallistuja paremmalle mielelle. Tämä toteutui selkeästi Tarjan kohdalla.

Nuori ja tutkija keskustelukumppaneina

Muuttamalla tutkimuksen toteuttamistapaa, halusin taata nuorille tilan toimia keskustelukumppanina (Rubin & Rubin 2005, 79–105). Edellytyksenä oli tutkijan ja nuoren välinen luottamuksellinen suhde. Kertomusta hakevien kysymysten (Hyvärinen ja Löyttyniemi 2009, 189) avulla tutkimushaastattelutilanteet muuttuivat responsiivisiksi haastatteluiksi (Rubin ja Rubin 2005, vii–ix, 30–35). Responsiivisessa haastattelussa pyritään tavoittamaan keskustelukumppanin tapa ymmärtää asioita, joita hän on nähnyt, kuullut tai kokenut. Saadusta aineistosta tutkija rakentaa oman ymmärryksensä mukaisen kokonaisuuden.

Responsiivinen haastattelu on eettisesti haastavaa tutkijalle keskustelukumppanuussuhteen vuoksi, sillä tutkijan on oltava tietoinen omista käsityksistään ja odotuksistaan, jotka saattavat vaikuttaa haastateltavaan. Toisaalta tutkijan kyky empatiaan rohkaisee osallistujia kertomaan kokemuksistaan. Responsiivisessa haastattelussa, joka on lähellä syvähaastattelua, haastattelija ja haastateltava muodostavat suhteen, jossa kummankin persoonallisuus on läsnä, ja jossa molemmat ovat aktiivisia toimijoita. Myös tutkimuksen muoto on responsiivisessa haastattelussa koko ajan joustava, jolloin kaikille haastateltaville ei välttämättä esitetä samoja kysymyksiä. Responsiivisen haastattelun tavoitteena on saavuttaa mahdollisimman syvä ymmärrys tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä (Rubin ja Rubin 2005, 27–37.)

Toinen haastattelu toteutui seitsemän nuoren kanssa. Yksi nuori ilmoitti, että hän ei halunnut tulla haastatelluksi toiseen kertaan mutta hänen ensimmäisen haastattelunsa aineisto sisältyy tutkimusaineistoon, koska hän ei esittänyt sitä poistettavaksi. Yksi nuori ilmoitti syyksi yllättävän esteen toisen haastatteluajan perumiselle enkä tavoittanut häntä sen jälkeen. Myös hänen haastatteluaineistonsa sisältyy tutkimusaineistoon. Kolmea nuorta en tavoittanut useista yrityksistä huolimatta sopiakseni toisen haastatteluajan. Kaikki 11 nuorta saivat kuitenkin kotiin lähetettynä luettavakseen ensimmäisen haastattelun ennen toista haastattelukierrosta keväällä 2011.

Toinen haastattelu syvensi merkittävästi tutkimusaineistoa ja nosti esille muutamia merkittäviä tekijöitä nuorten identiteettityön osalta. Osa nuorista halusi oma-aloitteisesti täydentää kertomustaan heille merkityksellisellä tiedolla, joka ei ollut tullut esillä ensimmäisessä tapaamisessa. Toinen haastattelu toi myös esille nuoruusvaiheen erityisen aikakäsityksen, sillä nuorille puoli vuotta näyttäytyi pitkänä aikana, mihin voi sisältyä useita nopeita, äkillisiä ja yllättäviä muutoksia, jotka osaltaan vaikuttavat nuorten identiteetin muodostukseen ja tulevaisuuden näkymiin.

Kertomusta tuottavat kysymykset

Oletin, että ensimmäistä haastattelua varten olisi hyvä olla olemassa joitakin etukäteen valmisteltuja kysymyksiä tukena, sillä nuoret tuottavat kertomusta eri tavoin. Oletin myös, että nuorten kanssa Fritz Schützen kaltainen elämäkerrallis-kerronnallinen yhden kysymyksen haastattelu (Hyvärinen & Löyttyniemi 2009/2005, 194) ei tullut kyseeseen. Valmistelin joitakin kertomusta tuottavia kysymyksiä (emt., 189–204) asiakkuuden alkamisesta, nuoren sosiaalityön kokemuksista, sosiaalityön dokumentoinnista¹⁷, sosiaalityön merkityksestä nuorelle ja mitä nuori mahdollisesti haluaisi sanoa tutkimushetkellä omalle työntekijälleen. Haastattelun alussa kerroin haastateltaville nuorille, että he voisivat vapaasti kertoa perussosiaalityön kokemuksistaan. Osa nuorista esitti kuitenkin toivomuksen, että tutkija esittäisi kysymyksiä. Oli ilmeistä, että uusi tilanne ja uuden ihmisen tapaaminen jännitti nuorta – ja tutkijaakin. Joidenkin nuorten kohdalla

¹⁷ Oheismateriaalina haastatteluissa käytin tilannearviota, sosiaalityön suunnitelmaa ja/tai sosiaalityön seuranta -näytön tietoja.

valmistellut kysymykset ohjasivat keskustelua 'kysymys-vastaus, kysymys-vastaus' -vuorotteluna. Osa nuorista puolestaan tuotti kertomusta itse esittämieni aloituskysymysten avulla. Tällöin tutkijan tehtäväksi jäi keskustelun aiheesta pitäminen. Yhteistä jokaiselle haastattelulle olivat aloituskysymykset: "Milloin tapasit sosiaalityöntekijän ensimmäisen kerran?" "Voisitko kertoa millainen elämäntilanteesi oli silloin?"

Toiselle haastattelukerralle olin valmistellut joitakin tarkentavia kysymyksiä ensimmäisen haastattelun pohjalta. Tarkentavat kysymykset olivat jokaiselle seitsemälle nuorelle erilaisia. Toisella kerralla haastattelut nuorten kanssa olivat luonteeltaan enemmän syvähaastatteluja (Rubin & Rubin 2005, 30; Tuomi & Sarajärvi 2009, 75). Tutkijan tehtävänä oli pitää haastattelu aiheessa mutta antaa samalla haastateltavan puhua vapaasti. Syvähaastattelut perustuvat avoimiin kysymyksiin, jolloin vain tutkittava ilmiö on haastateltavan tiedossa. Syvähaastattelussa tutkijan tehtävänä on syventää kertomusta tarkentavien kysymysten avulla, jotta ilmiö tulisi avatuksi mahdollisimman laajasti. Tutkimuksen viitekehys ei määrittele syvähaastattelun suuntaa mutta se helpottaa tutkijaa hahmottamaan tutkittavaa ilmiötä. (Rubin & Rubin 2005, 30–35; Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.)

Oheismateriaali nuoren kerronnan tukena

Käytin tilannearviota ja sosiaalityön suunnitelmaa oheismateriaalina ensimmäisessä haastattelussa. Ne eivät kuitenkaan sisälly tutkimusaineistoon.¹⁸ Nuoret, joiden kanssa toinen haastattelu toteutui, saivat toisessa haastattelutilanteessa luettavakseen tutkijan laatiman 1 – 3 sivun pituisen yhteenvedon (esim. liite 3) ensimmäisestä haastattelusta kertomuksen muodossa. Olin kirjoittanut yhteenvedon ajassa etenevän kertomuksen muotoon yhdistäen sekä nuoren autenttista kertomaa ja tutkijan tekstiä täysin aineistoon perustuen. Olin ottanut yhteenvedon mukaan se asiat, jotka ensimmäisestä haastattelusta olivat useiden aineiston lukukertojen jälkeen nousseet esille keskeisiksi nuoren antamiksi

¹⁸ Pyysin nuoria lukemaan heitä itseään koskevan tilannearvion tai sosiaalityön suunnitelman. Tämän jälkeen pyysin nuoria kertomaan seuraavia asioista: Millaisia ajatuksia tilannearvion tai suunnitelman lukeminen nuorissa herätti? Kuvasiko suunnitelma heidän todellista elämäntilannetta? Miten suunnitelma oli laadittu? Miten tietojen kirjaaminen asiakastietojärjestelmään oli vaikuttanut nuoreen ja sosiaalityöntekijän yhteiseen työskentelyyn? Ja mikä merkitys dokumentoinnilla tai sosiaalityön yhteisellä arvioinnilla mahdollisesti oli nuorille? – Siten sosiaalityön dokumentit toimivat lähinnä keskustelun ja nuoren kerronnan tukena.

merkityksiksi nuoren elämänsä, identiteetin muodostumisen ja perussosiaalityön kokemusten osalta. Pyysin, että nuoret lukisivat kertomuksen ja sen jälkeen kertoisivat, mitä ajatuksia kertomus heissä herätti. Oliko yhteenvedossa sellaista, mitä olin tutkijana ymmärtänyt väärin? Oliko jotakin oleellista, mitä kertomuksesta puuttui? Lisäksi pyysin nuoria lukiessaan merkitsemään ne kohdat tekstissä, jossa oli sellaisia tunnistetietoja tai muita mainintoja, jotka nuoret halusivat poistettavaksi tai jotka askarruttivat heitä.

Lopuksi kysyin kultakin nuorelta, saisinko käyttää heidän lukemaansa yhteenvetoa tutkimuksen liitteenä esimerkkinä. Seitsemästä nuoresta kuusi antoi heti suostumuksensa. Yksi nuori halusi vielä miettiä asiaa. Kolmannen haastattelun yhteydessä myös hän antoi suostumuksensa. Niille neljälle nuorelle, joita en tavoittanut toista haastattelua varten, sekä yhdelle nuorelle, joka ei halunnut osallistua toiseen haastatteluun, lähetin myös yhteenvetokertomuksen luettavaksi saatekirjeellä, jossa pyysin heitä ottamaan minuun yhteyttä, mikäli he eivät halunneet, että heidän tuottamaa kerronnallista aineistoa käytettäisiin tutkimuksessa. He eivät kieltäneet itseään koskevan aineiston käyttämistä eikä yksikään heistä ottanut yhteyttä lähettämäni kirjeen johdosta.

Aineistonkeruu-prosessin arviointia

Tutkijasta riippumattomista syistä kolmannen haastattelun ajankohta siirtyi lähes vuodella eteenpäin, lokakuulle 2012. Siten toisen ja kolmannen haastattelun välillä kului yli vuosi. Tahaton viive toisen ja kolmannen tapaamisen välillä oli liian pitkä. Arvelen viiveen vähentäneen nuorten mielenkiintoa kolmatta tapaamista kohtaan. Kolmannen haastattelun lykkääntymisestä ilmoitin kirjeitse kymmenelle nuorelle. Kirjeessä kerroin, että nuoret saisivat luettavakseen yhden analyysiosion ennen kolmatta haastatteluajankohtaa lokakuussa 2012. Kolmannella tapaamisella tutkimukseen osallistuvilla nuorilla olisi siten mahdollisuus kommentoida tekemääni analyysiä, täydentää aikaisemmin kertomaansa ja antaa palautetta tutkimukseen osallistumisestaan.

Aineiston analyysin yhteydessä nousi esille erityisesti kolmen nuoren kohdalla psykososiaalinen identiteettityö vasta siihen valmistautumisena. Merkittävää on, että kukaan näistä kolmesta nuoresta ei osallistunut toiseen haastatteluun. Pohdin jälkikäteen useaan otteeseen seuraavia kysymyksiä: Oliko aihepiiri liian arkaluontoinen nuorelle? Oliko

nuori kokenut keskeneräisyytensä tulleen korostetusti haastattelussa esille? Herättikö ensimmäinen haastattelu erityistä ahdistusta nuorella? – Yksi nuorista ilmaisi ensimmäisen haastattelun aikana, että hänelle oli tutkimuksen aihe jäänyt etukäteen epäselväksi, ja että häntä jännitti haastattelutilanne erittäin paljon. Jännitys oli ollut havaittavissa myös hänen olemuksestaan.

Suomen kielellä kertominen tuotti jossakin määrin vaikeuksia yhdelle nuorelle. Erään toisen nuoren kohdalla pohdin: Oliko hän mahdollisesti kertonut itsestään liikaa ensimmäisessä haastattelussa? Kysyin itseltäni myös: ”Olinko keski-ikäisenä naispuolisena ’sossu-tanttana’ liian arvolutautunut haastattelija eräälle nuorelle hänen aikaisempiin kokemuksiinsa liittyen?” Yhden nuoren kohdalla vaikutti siltä kuin ensisijaisen osallistumisen motiivina oli ollut se, että hän voisi kertoa toisille osallistuneensa tutkimukseen. Kyseinen nuori ei halunnut osallistua toiseen haastatteluun. Tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista ja osallistumisesta päätti nuori itse. Ottaen huomioon nuorten vaikean tavoitettavuuden, olen iloinen tavoitettuani seitsemän nuorta toista haastattelua varten.

Vaikka interaktiivinen tutkimuksellinen menettelytapa on aikaavievää, on sillä myös monia etuja. Saatoin tutkimuksen eri vaiheessa tarkistaa tutkimukseen osallistuvilta nuorilta heidän näkemyksensä heitä koskevan aineiston henkilötietojen suojauksen rajoista. Tutkimukseen osallistuneet nuoret olivat kaikki täysi-ikäisiä. Viisi nuorista kertoi haastattelujen yhteydessä kertoneensa vapaaehtoisesta tutkimukseen osallistumisestaan myös vanhemmilleen tai antaneet vanhempien lukea joko haastatteluaineistoa tai yhteenveto-kertomuksen. Yksi nuori halusi säästää yhteenveto-kertomuksen lapselleen, jotta lapsi voisi vuosien päästä lukea, millaista hänen äitinsä elämä oli ollut eräässä elämänvaiheessa. Siten haastatteluun osallistuminen oli ainakin osalle nuorista merkityksellinen kokemus. Yleisin osallistumisen motiivi oli halu vaikuttaa nuoria koskeviin asioihin. Tutkimusprosessin aikana osallistuminen näyttäytyi nuorilla myös oman elämän ja identiteetin pohdinnan välineenä, josta nuori oli ylpeä.

Nuorten palaute tutkimukseen osallistumisesta

Lähetettyäni osan tutkimusraporttiluonnoksesta kymmenelle nuorelle, tavoitin puhelimitse ja sähköpostilla kuusi nuorta. Jokainen tavoittamastani nuoresta oli kiinnostunut lukemaan sen osan tutkimusraportista, jossa heidän tuottamaa aineistoa oli käytetty eniten. Lisäksi he saivat luettavakseen johtopäätösosion luonnoksen. Kolmas tapaaminen toteutui vain yhden nuoren kanssa. Osoittautui, että nuorten päästyä koulutukseen tai työhön, he halusivat elää arkeaan täysillä, jolloin tapaamisajan löytäminen ylimääräisten työvuorojen, kokeisiin lukemisen ja harrastusten keskeltä oli vaikeaa.

Yksi nuorista kommentoi erityisesti erään sitaatin käyttöä, sillä hän koki sen epäselväksi ja koki sen antavan huonon kuvan hänestä. Ehdotin, että nuori muokkasi kyseistä sitaattia itse haluamaansa muotoon. En kuitenkaan saanut häneltä ehdotusta tekstimuutokseen, joten selvensin sitaattia itse nuoren esille tuoman mukaisesti ja poistin siitä osan. Kirsi oli ainoa nuorista, jonka tapasin kolmannen kerran. Kirsielle tutkimukseen osallistuminen oli ollut positiivinen kokemus – hän voisi ajatella osallistuvansa uudelleenkin. Tarja kommentoi sähköpostilla lukemaansa tekstiä ja kuvasi sitä ”hienona”. Tarjan ja muiden nuorten kommenttien vähäisyydestä sain sellaisen vaikutelman, että nuoria kiinnosti ennen kaikkea ne tekstit, jotka koskettivat heitä itseään. Yhteenvedon luvun luonnosta nuoret eivät kommentoineet lainkaan.

7.4 Aineistosta tarinoiksi

Äänitin kaikki haastattelut nauhalle ja litteroin ne sanatarkasti. Aineistoa ensimmäisiä kertoja lukiessani huomioni kiinnittyi siihen, miten erilaiset hyminät ja joo-joot osoittivat haastattelutilanteessa tutkijan läsnäoloa. Ne kyllä kannustivat nuorta kertomaan, jatkamaan ja täydentämään kertomaansa mutta samalla ne häiritsivät lukemista merkittävästi. Tämän vuoksi kävin aineiston uudelleen läpi poistaen siitä täytesanat kuten ”ahaa”, ”hmmm”, ”joo-oh”, ”tota noin” ”niinku” sekä merkityksettömät tauot ja keskeneräiset lauseet. Siten aineistosta muodostui ymmärrettävämpi versio. Päätin kuitenkin säilyttää nuorten puhekieliasun, sillä siten nuoret puhuvat. Arvioni mukaan puhekieliasu ei haittaa tekstin lukemista vaan elävöittää tekstiä. Litteroitua haastatteluaineistoa kertyi ensimmäisellä

haastattelukierroksella 198 A4-arkkia (N=11) ja toisella haastattelukierroksella yhteensä 109 arkkaa (N=7) fontilla Calibri leipätekstin fonttikoolla 12 ja rivinvälillä 1 kirjoitettuna.

Litteroin haastatteluaineiston mahdollisimman pian jokaisen haastattelun jälkeen. Kirjasin samalla ylös huomioita haastattelun olosuhteista, kokemastani ilmapiiristä, nuorten eleistä sekä merkityksellisistä tauoista, jotka eivät käyneet ilmi nuoren kertomasta. Luin ensimmäisen haastattelun aineistoa ensin kokonaisuutena useita kertoja saadakseni kokonaiskäsityksen aineiston sisällöstä. Kirjoitin lukiessani itselleni muistiin aineistosta nousevia merkityksiä sekä asioita, joista nuoret kertoivat ja mistä he eivät kertoneet.

Kokonaisuennan jälkeen siirryin lukemaan yksittäisten nuorten tuottamaa aineistoa tavoittaakseni yksittäisen nuoren merkityksenannot ja nyanssit. Lukiessani kirjasin jälleen itselleni huomioita erityisesti siitä, milloin, miten ja mitä nuori kertoi sosiaalityöstä, itsestään, elämysyhteisöstään, suhteestaan yhteiskuntaan tai jostakin muusta nuorelle tärkeästä asiasta. Toisen haastattelun kanssa menettelin samalla tavoin kuin ensimmäisen haastatteluaineiston kanssa.

Luettuani ensimmäisen haastattelun aineistoa useita kertoja, laadin jokaisen nuoren ensimmäisestä haastattelusta ajalliseen järjestykseen jäsennetyn yhteenvedo-kertomuksen haastattelun sisällöstä (esim. liite 3). Nuoret saivat luettavakseen yhteenvedon toisen haastattelun yhteydessä. Yhteenvedo-kertomus oli tutkimusmetodisesti merkityksellinen, sillä sen avulla pystyin hahmottamaan, oliko saamastani ensimmäisestä aineistosta käsin mahdollista muodostaa tarinallinen kokonaisuus. Yhteenvetokertomus osoitti selkeästi myös sen, mistä nuoret eivät olleet kertoneet ja missä vaiheessa kertomusta oli ajallisia aukkoja.

Luennasta tutkimukselliseen käännekohtaan

Aineiston lukemiseen liittyi jatkuvaa tutkimusmenetelmällistä pohdintaa. Pyrin lukiessani soveltamaan Amia Lieblichin (1998, 10) mainitsemaa Bakhtinin näkemystä narratiivisen aineiston kolmen äänen dialogisesta kuuntelemisesta, millä tarkoitetaan kertojan äänen, teoreettisen viitekehyksen äänen ja refleksiivisen lukemisen ja tulkinnan äänen läsnäoloa. Mielessäni oli usein myös Anni Vilkon (1997, 185) 'empaattinen luenta'. Pyrin nuorten kertomaa lukiessani pääsemään Vilkon (ks. myös Riitta Granfelt 1998, 22) tavoin edes

jossakin määrin sisälle nuorten kokemusmaailmaan, jotta sitä kautta nuorten oma kokemusten jäsenys ja merkitystenanto avautuisi tutkijalle. Tällaisen luennan kautta myös nuorten kertomusten samankaltaisuus erilaisuus ja erityisyys nousivat esille luennassa. Mutta kuten Anni Vilkkonen (1997, 187) myös toteaa, empaattinen luenta on samanaikaisesti 'samaistumisen ja etäisyyden ottamisen maailma', joka edellyttää varmistuksia, ja jossa tutkijan tulee olla tietoinen omista oletuksistaan ja ennakkoluuloistaan olla valmis kerta toisensa jälkeen uudelleen arvioimaan lukemaansa. Liz Stanleyn ja Sue Wisen (1993, 167–169) mukaan tutkijan tulee asettaa itsensä alttiiksi siten, että tutkimukseen osallistuvat voivat arvioida hänen tekemiensä tulkintojen paikkansa pitävyyttä (ks. myös Riitta Granfelt 1998, 21, 24).

Ajoittain lähes kadotin tutkimukseni punaisen langan: Tutkimukseni on narratiivinen. Analyysi tulisi tapahtumaan ajassa etenevien nuorten subjektiivisia merkityksiä sisältävien tarinoiden muodossa. Kuitenkin narratiivinen analyysi alkoi vaikuttaa hyvin haasteelliselta toteutettavaksi. Miten lähestyä psykososiaalisen identiteetin käsitettä? Miten tehdä näkyväksi identiteetin rakentumisen yhtymäkohdat perussosiaalityön prosessin kanssa? – Tuossa vaiheessa kävin lävitse kolmen nuoren tuottaman aineiston jäsentäen sen fläppitaululle post it -lappujen avulla. Muodostin ajassa etenevän sarakkeen seuraaville viidelle ulottuvuudelle: nuoren elämäntilanne ja kasvuyhteisö, identiteetin muodostus, sosiaalityö ja sen yhteys nuoren identiteetin muodostukseen, yhteiskunnalliset tekijät nuoren elämäntilanteessa ja tutkimusprosessiin liittyviä huomioita.

Fläppitaulun käyttämisestä muodostui käännekohta aineiston analyysille. Työstettyäni kolmen nuoren aineiston tällä tavoin, oivalsin, että tällainen jäsenys olisi parempi tehdä Word-ohjelmalla, jolloin pystyisin selkeämmin ja vähemmällä työllä tarkastelemaan jokaista edellä mainittua ulottuvuutta sekä yksittäisen nuoren osalta että koko aineiston osalta. Siten palasin jälleen aineiston luentaan. Lukiessani yksittäisen nuoren tuottamaa aineistoa merkitsin eri värein ne tekstin osat, jotka käsitelivät nuoren identiteetin rakentumista, perussosiaalityön kokemuksia, rakenteellisia yhteiskunnallisia tekijöitä ja tutkimusprosessia. Kopioin koko aineistosta eri värein merkityt kokonaisuudet omaksi tiedostokseen.

Poimittuani eri ulottuvuuksien ilmentymät aineistosta, siirryin lukemaan yksittäisen nuoren kertomaa yksi ulottuvuus kerrallaan, jolloin yksittäisen nuoren merkityksenannot

identiteetin rakentumiselle, perussosiaalityölle, yhteiskunnallisille asioille ja tutkimukseen osallistumiselle nousivat selkeämmin esille. Tämän jälkeen luin koko tutkimusaineiston vuoroin neljän eri ulottuvuuden osalta. Tämän lukemisen kautta avautui selkeästi ne viisi erilaista identiteetin rakentumisen prosessia, joihin tämän tutkimuksen empiirinen luku perustuu. Tämän jälkeen aloin jäsentämään löytämiäni merkityskokonaisuuksia ajallisesti eteneviksi, juonelliseksi, nuorten subjektiivisia merkityksiä sisältäviksi tarinoiksi, joiden keskiössä on nuorten psykososiaalisen identiteetin rakentuminen perussosiaalityön prosessista käsin tarkasteltuna. Samassa vaiheessa sain merkittävää tukea ohjaajiltani löytääkseni narratiivisen tutkimuksen ytimen sekä itselleni ominaisen tavan tarinan kirjoittamiselle.

Kirjoitettuani narratiivisen analyysin palasin jälleen aineistoon ja luin sitä perussosiaalityön prosessista käsin ja havaitsin siinä kolme keskenään eri tavoin painottuvaa työskentelyprosessia. Nuorten tuottamasta aineistosta nousi toistuvasti esille myös joitakin merkityksellisiä tekijöitä perussosiaalityössä, jotka joko tukivat perussosiaalityön prosessia ja nuoren identiteetin rakentumista tai muodostivat niille hidasteen tai esteen. Perussosiaalityön erilaiset prosessit sekä nuorille merkitykselliset tekijät perussosiaalityössä ovat mukana viiden identiteetin rakentumista kuvaavissa tarinoissa mutta kooste niistä on luettavissa luvussa 9.

Vaikka tämän tutkimuksen empiirinen luku 8 muodostuu viidestä identiteetin rakentumista kuvaavasta kokonaisuudesta, ei kyse ole aineiston luokittelusta. Jokaisen kokonaisuuden yksittäisillä tarinoilla on merkittäviä yhteisiä piirteitä juonen, identiteetin rakentumisen ja perussosiaalityön kokemusten osalta. Samanaikaisesti jokainen tarina muodostaa oman ainutlaatuisen kokonaisuutensa sisältäen yksittäisen nuoren antamia subjektiivisia merkityksiä. Yhteiskunnallisen, perussosiaalityön ja nuoren identiteetin rakentumisen ulottuvuudet ovat varsin voimakkaasti toisiinsa kytkeytyneinä nuorten elämäkulussa. Tarinoiden muodossa narratiivinen analyysi antaa mahdollisuuden tuoda esille nuorten elämäkulun monisäikeisyyden sekä ne tekijät yhteiskunnassa, perussosiaalityössä, nuoren elämäkulussa ja kasvuyhteisössä, jotka vaikuttavat merkittävästi nuoren psykososiaalisen identiteetin muodostuksen prosessiin.

7.5 Tutkimuseettistä pohdintaa

Tutkijalla on eettinen vastuu niin tutkimukseen osallistuneita kuin tiedeyhteisöä kohtaan. Nuoria kanssakertojia kohtaan vastuu merkitsee nuorten arvokkuuden, yksityisyyden ja hyvinvoinnin takaamista ja tiedeyhteisöä kohtaan vastuu merkitsee tutkimuksen tarkkuutta, autenttisuutta ja tulkintaa, kuten Tuija Eronen (2012, 67–68) on tuonut esille. Tämä kahtaalle suuntautuva vastuu saa aikaan valtasuhteen kanssakertojan ja tutkijan välillä. Ilman vahvaa eettisyyttä äänen antava tutkimus voi olla yhtä alistava kokemus kuin mikä tahansa muu valtasuhteisiin liittyvä määrittely (emt., 78). Tämän tutkimuksen tavoitteena on ollut, että osallistuminen nuorille olisi ollut omien kokemusten jakamisen paikka ja elämäkokemusten ja oman identiteetin uudelleen jäsentämisen mahdollistava, parhaimmillaan valtaistava kokemus. Jotta tämä olisi ollut mahdollista, on nuorilla ollut tutkimuksen eri vaiheissa mahdollisuus lukea aineistoa ja tuoda esille, mitä he haluavat kertoa ja mitä eivät halua. Nuorilla on ollut mahdollisuus myös vaieta, olla muistelematta ja olla osallistumatta (ks. Pösö 2004; Eronen 2012).

Tutkimuseettisesti on ollut aiheellista pohtia, nähdäänkö sosiaalityön ja toimeentulotuen piirissä olevat nuoret 'köyhinä', 'huono-osaisina' ja 'syrjäytyneinä' (Pohjola 1994, 14; vrt. Granfelt 1992, 137). Olen tietoisesti välttänyt tällaisten käsitteiden käyttämistä. Näkemyseni mukaan nuoret kanssakertojat ovat kertoneet yhdestä elämäkulkunsa vaiheestaan – nuoruudestaan – jossa he rakentavat psykososiaalista identiteettiään yksilöinä, sosiaalisina toimijoina ja yhteiskunnan jäseninä aikaisempiin elämäkokemuksiinsa ja sosiaaliseen maailmaansa perustuen. Nuorten kertomassa huono-osaisuutta käsitellään vähän mutta tuen ja avun tarvetta ja sen väliaikaisuutta sitäkin enemmän. Nuoret eivät näe itseään syrjäytyneinä tai huono-osaisina vaan nuorina, joiden elämässä on tapahtunut merkittäviä, haasteellisia ja kipeitäkin asioita jo nuoruusvaiheeseen mennessä. Nuorten kertomasta käy ilmi, että toiset ihmiset kuten 'sossutantat', muut viranomaiset ja nuoren elämysyhteisön jäsenet, luokittelevat osan nuorista marginaalissa tai syrjäytymisvaarassa oleviksi. Taloudellinen niukkuus on nuorten elämässä todellisuutta mutta siinäkin nuorten kerronnassa korostui väliaikaisuus, jota Anneli Pohjola (1994, 59) kutsuu elämänvaiheköyhyydeksi.

Myönnetty tutkimuslupa rajasi ensimmäisen yhteydenottoni nuoriin tapahtuvaksi sosiaalityöntekijöiden kautta. Näin toimittaessa kyse on osaltaan 'suhdeperusteisesta eettisestä pohdinnasta' (Eronen 2012, 61), jossa sosiaalityöntekijöille muodostui eräänlainen portinvartijan rooli. Sosiaalityöntekijöillä, jotka kysyivät tapaamiensa nuorten kiinnostusta osallistua tutkimukseen, on tiedossa nuorten henkilöllisyys mutta samanaikaisesti heillä on elinikäinen vaitiolovelvollisuus. Tämä suojaa nuorten anonymiteettiä siinäkin tapauksessa, että työntekijä tunnistaisi yksittäisen nuoren tutkimusraportin tarinoista. Arvioni mukaan en olisi välttämättä tavoittanut 11 tutkimukseen osallistunutta nuorta ilman sosiaalityöntekijöiden myötävaikutusta, sillä he toimivat nuorille myös tutkimuksen ja tutkijan luotettavuuden mittareina.

Olen pohtinut myös ammatillisen roolini vaikutusta tutkimuksen tavoitteisiin, toteutukseen, analyysiin ja johtopäätöksiin. Tutkimuksen aihe nousee käytännön työstä, sillä ammatillisesta roolistani käsin näin tutkimusaiheen eksploratiivisuuden ja tärkeyden. Tutkimusaiheen valinta on siten sidoksissa siihen sosiaalityön ja nuorisotyön ymmärrykseen, minkä olin muodostanut koulutuksen ja yli 30 vuotta kestäneen työurani aikana. Näen ammatillisen roolini osana tutkimuksen aihepiirin ymmärrystä sekä peilinä sosiaalityön todellisuuteen. Ammatillinen taustani auttoi minua fokusoimaan tutkimuskysymyksiä, vahvisti kykyä kuunnella haastattelutilanteissa, se auttoi minua kohtaamaan nuoret avoimesti, kunnioituksella ja tasavertaisesti. Lisäksi ammatilliset kokemukseni auttoivat minua varautumaan vaikeuteen tavoittaa nuoria ja antoivat varmuutta käyttää nuorten käyttämiä viestimiä kuten tekstiviestejä.

Aineiston hankintatapaan esimiesroolillani oli merkitystä. Osoittautui, että tutkimuksen alkuvaiheessa esimiesrooliin yhdistyi epäily siitä, käyttäisinkö tutkimushaastatteluissa esille tulevia, yksittäisten työntekijöiden toimintatapoja koskevia asioita hyväksi palatessani töihin.

"(...) on tullut voimakkaasti esille sosiaalityöntekijän pelko oman työn esilletulosta ja siitä, mitä omat asiakkaat mahdollisesti työntekijästä kertovat. Myös esimiesroolini kanssa samanaikainen tutkijan roolini arveluttaa työntekijöitä. Esille nousi huoli siitä, miten esimiehenä mahdollisesti käytän hyväksi sitä tietoa - varsinkin asiakkaiden esille tuomia kriittisiä ääniä - palatessani töihin. Itselleni tämä on ollut yllätys. (Tutkimuspäiväkirja 25.9.2010.)

Edellä mainitusta johtuen päätin lähestyä yhden tai kahden työtiimin sijasta kuutta eri työtiimiä Helsingissä tavoittaakseni halukkaita nuoria tutkimukseen. Näin ei mikään työyhteisöistä saanut korostettua roolia ja samalla työntekijöiden tunnistettavuuden riski pieneni. Suuremman osan ajasta, jolloin keräsin tutkimusaineistoa ja analysoin sitä, olin poissa päivätyöstäni, joten työ ei arvioni mukaan juurikaan vaikuttanut tutkimuksen toteuttamiseen eikä sen tuloksiin. En myöskään ole ennen tutkimuksen toteuttamista enkä sen jälkeen ollut millään tavoin yhteydessä tutkimukseen osallistuneisiin 11 nuoreen. Siten yhteydenpitoi ja vuorovaikutukseni heidän kanssaan liittyi ainoastaan tähän tutkimukseen.

Jouduin useaan kertaan pohtimaan kuinka monta kertaa yrittäisin tavoittaa nuoria haastatteluja varten. Joidenkin nuorten viestit olivat toistuvasti ristiriitaisia. Oli tilanteita, jolloin nuori kertoi osallistuvansa mielellään ja antoi kirjallisen suostumuksensa osallistumiselleen mutta soittaessani nuorelle hänelle ei sopinut tapaaminen ”juuri nyt”. Nuori saattoi sanoa: ”Soita uudelleen.” – Soittaessani uudelleen nuori ei vastannut. Havaitsin, että nuoret eivät myöskään vastaa mielellään tuntemattomasta numerosta tulleihin soittoihin. Nuorten tavoittamattomuus puhelimitse on myös sosiaalityön arjessa usein esille nouseva asia. Erityisesti nuoret, joiden elämäntilanne on haasteellinen, ovat vaikeasti tavoitettavia.

Nuorten tavoittamisen osalta tein tapauskohtaisia ratkaisuja sen mukaan vaikuttiko nuori aidosti kiinnostuneelta ja vastasiko hän muutamia kertoja lähettämäni yhteydenottopyyntöön. Joka tapauksessa nuorten tavoittaminen tutkimustarkoituksessa on hyvin aikaa vievää (vrt. Pohjola 1994). Nuorten tavoittamattomuus saattaa olla yksi tekijä sille, että kaiken kaikkiaan on erittäin vähän tutkimuksia, joissa nuoret itse kertovat sosiaalityön kokemuksistaan (Högdin & Sjöblom 2012, 40). Nuorten puheen näkymättömyys on tulkittu osattomuutena ja asiantuntijapuheen ja nuorten kokemusten kohtaamattomuutena (Eronen 2012, 37) mutta myös kerronnan voimakkaimpana muotona, hiljaisuutena (Pösö 2004).

Erityisesti kahdessa haastattelussa huomasin siirtyneeni tutkijan roolista sosiaalityöntekijän rooliin, kun haastateltava nuori oli hankalassa elämäntilanteessa eikä nuorella itsellään ollut riittävää tietoa asiansa eteenpäin viemiselle. Näissä tilanteissa annoin haastattelun ohessa nuorille käytännön tietoa siitä, miten he voisivat halutessaan toimia, keneen ottaa yhteyttä

ja mistä löytää yhteystietoja. Koin tällaisen toimintatavan osaksi eettisesti ja vastuullisesti toimivan tutkijan roolia, jossa ihmisiä ei käytetä hyväksi vaan pyritään toimimaan vastavuoroisesti ja toista kunnioittaen (vrt. Granfelt 1998, 41; Rubin & Rubin 2005, 30–35). Erityisesti tähän velvoittaa dialoginen aineiston hankintatapa ja nuoret kanssakertojina.

Aivan ensimmäisten haastattelujen yhteydessä tunnistin oman arkuuteni toimia dialogisena keskustelukumppanina (Rubin & Rubin 2005, 14). Olin arka viemään haastattelua eteenpäin vuoropuheluna ja sen sijaan enemmän hymisin, nyökyttelin ja toistelin joo-joo:ta. Litteroituani ensimmäiset haastattelut, vakuuttelin itselleni, että harjoitus tekee haastattelijankin, joten jatkossa otin aktiivisemmän roolin ja tartuin tapaamisissa suoraan niihin asioihin, joita nuoret toivat esille, ja jotka heti herättivät jatkokysymyksiä.

Nuoret halusivat oman kertomansa luettavakseen. Nuorilla oli oma ajatuksensa siitä, miksi he halusivat kertoa tutkijalle perussosiaalityön kokemuksistaan (Blomenfeld-Jones 1995, 28; vrt. Pösö 2004, 94–95). Osa nuorista osallistui tutkimukseen, koska aihe oli heille tärkeä, he halusivat tuoda julki kokemuksiaan samalla kun he halusivat olla hyödyksi ja vaikuttaa sosiaalityön palvelujen kehittämiseen. Osa nuorista osallistui tutkimukseen sosiaalityöntekijän kannustamana ja ehkä enemmänkin velvollisuudentunnosta. Osalle nuorista tutkimukseen osallistuminen vaikutti olevan ikään kuin meriitti siinä mielessä, että he voivat kertoa toisille: ”Olen osallistunut.” Tutkimus näyttäytyi kahdelle nuorelle myös huonojen kokemusten esille tuomisen mahdollisuutena. Vaikkakin nuorten tutkimukseen osallistumisen motiivit vaihtelivat, uskon, että nuoret ovat olleet vilpittömiä osallistuessaan tutkimukseen. Nuorten motiivit osallistumiselle ovat osaltaan vaikuttaneet siihen, että nuorten kerronnassa painottuivat keskenään erilaiset asiat.

Pääasiassa tutkija asettaa kysymykset ja ohjaa ei-luonnollista haastattelutilannetta. Siten haastattelutilanteet eivät ole aitoja eivätkä demokraattisia (vrt. Pösö 2004, 29). Toisaalta tutkimukseen osallistuvien nuorten kanssa toteutui ’suhdeperusteinen etiikka’ (Eronen 2012, 107) siinä mielessä, että nuoret saivat mahdollisuuden pohtia tutkimuksen eri vaiheissa, mitä he halusivat kertoa vaarantamatta olemassa olevia sosiaalisia suhteitaan.

Tutkimukseen osallistuneet nuoret saivat luettavakseen sekä ensimmäisen haastattelun aineiston, sen pohjalta laaditun yhteenveto-kertomuksen sekä tutkimusraporttiin sisältyvän

tarinan eli narratiivisen analyysin. Nuorilla oli siten mahdollisuus täydentää kertomaansa, oikaista tutkijan väärin ymmärtämää sekä kommentoida tutkijan tulkintaa nuorten kokemuksista. Nuoret saattoivat koko kahden vuoden tutkimusprosessin ajan myös muokata tutkimusraporttiin sisältyviä tunnistetietoja. Seuraavassa Tarjan, Villen ja Kirsin kommentit tunnistettavuudesta, kun he olivat lukeneet ensimmäisen haastattelun pohjalta kirjoitetun yhteenvetokertomuksen:

Tarja: "Mä en varmastikaa ole ainut ihminen, kenen äiti on sairastanu ja jonka vanhemmat on eronnu. Ei. Ihan noin on hyvä. (...) Saat käyttää sitä sellasena ku haluat. Et mul ei o mitää huolta. (...) Mä oon vaa ilonen, jos on jotai hyötty."

Ville: "Ei siis, kyl tää muuten on ihan, ei o lisättävää eikä o poistettavaa, muuta jos sä haluat sen parisuhdeasian tohon laittaa tiedoksi. (...) Jos siit jotai hyötty on, ni siit vaa."

Kirsi: "Mun mielest tää oli tosi hyvä. Ihan nauratti vaa toi ..., tääl on monta. Nää, mitä mä oon itte sanonu, et 'hyvä filis' ja 'hyvä tyyppi'. Ei tässä ollu mun mielestä mitää semmost. Tää oli ihan mun elämää, eikä siit mun mielest ulkopuolinen, ehkä kukaan, arvais, et se ois just minä."

Useat tapaamiset nuorten kanssa mahdollistivat sen, että tutkimusraportti ei sisällä sellaisia tunniste- tai muita henkilökohtaisia tietoja, mistä lukija saattaisi tunnistaa nuoret kanssakertajat. Tämä olisikin vastoin tutkijan suojeluvuorotetta ja eettisiä periaatteita. Toisaalta esimerkiksi Ville halusi lisätä tarinaan tekijän, joka osoittautui keskeiseksi hänen kertomalleen.

Olen pohtinut myös tutkimuksessa oheismateriaalina ensimmäisessä haastattelussa käytettyjen asiakirjojen kuten tilannearvioiden, sosiaalityön suunnitelmien ja suunnitelmien seurannan vaikutusta aineiston analyysiin (vrt. Pösö 2004, 31)¹⁹. Varsin ongelmakeskeisten asiakirjojen vaikutus tämän tutkimuksen analyysiin on näkemykseni mukaan neutralisoitunut sitä kautta, että en lukenut niitä ennen nuorten haastatteluja vaan vasta yhdessä nuorten kanssa. Siten sekä nuoren kertoma kokemuksistaan että asiakirjan esille tuomat elämäntilanteet ja työskentelyprosessi nivoutuivat yhteen kahtena erilaisena näkökulmana kunkin nuoren perussosiaalityön kokemuksiin. Asiakirjat ensimmäisen haastattelun oheismateriaalina täyttivät tehtävänsä.

¹⁹ Koulukotinuorten osalta Tarja Pösön (2004) tutkimuksessaan käyttämien asiakirjojen valossa nuoret määriteltiin psyykkisestä oireilusta kärsiviksi koulu- ja päihdeongelmaksi nuoriksi, joille ei ollut tarjolla muuta hoitopaikkaa. Pösön mukaan tähän ongelmakeskeisyyteen on saattanut vaikuttaa koulukodin paikan muuttuminen lasten ja nuorten palveluiden kentällä ja se, että nuorten ongelmat ovat muuttuneet haasteellisimmiksi ja monimuotoisimmiksi. Asiakirjojen luonne saattaa Pösön mukaan johtua myös siitä, että institutionaaliset kirjoittamistavat ovat muuttuneet. (Pösö 2004, 48–54, 65.)

Tutkimukseen osallistuneet nuoret eivät saaneet palkkiota osallistumisestaan. Tutkimuksen aikana kylläkin huomioin yhden nuoren onnittelukortilla ylioppilastutkinnon johdosta. Toiselle nuorelle maksoin bussilipun hinnan hänen jouduttua matkustamaan haastatteluun toisesta kunnasta. Tutkimusprosessin päättyessä lähetin kiitoskirjeen mukana elokuvaalipun niille seitsemälle nuorelle, joita olin saanut tavata vähintään kaksi kertaa.

Mieltäni jäi askarruttamaan joidenkin nuorten kohdalla, miksi toinen ja kolmas haastattelu eivät toteutuneet. Kysyin itseltäni: ”Olisinko voinut toimia toisin?” Kukaan nuorista ei kuitenkaan millään tavoin kieltänyt häntä koskevan aineiston käyttöä tutkimukseen vaikka kerroin heille tästä mahdollisuudesta toistuvasti. Tutkijasta riippumattomasta syystä toisen ja kolmannen haastattelun välille muodostui yli vuoden tauko. Tämä oli valitettavaa, sillä selkeästi pitkä tauko laimensi nuorten mielenkiintoa vaikka lähetin heille tiedon viiveestä kahteen otteeseen kirjeellä. Nuorten erityinen mielenkiinto kohdistui nuorten itsensä esille tuomaan ja sitä koskevaan analyysin osaan. Kolmas tapaaminen toteutui vain yhden nuoren kanssa. Olin tuossa vaiheessa kuitenkin yhteydessä kuuteen nuoreen, joista neljä lähetti minulle kommentteja sähköpostilla. Yleisellä tasolla nuorten perussosiaalityön kokemusten kommentoiminen ei näyttäytynyt tämän tutkimuksen kanssakertojille kiinnostavana. Ehkä olisi ollut parempi lähettää nuorille yhteenveto-luku vasta sen saatua lopullisen jäsennyksensä.

Analyysin yksittäisiin tarinoihin sisältyy aina riski osallistuneiden nuorten tunnistettavuudesta. Tyypikertomus ei kuitenkaan olisi tehnyt oikeutta nuorten perussosiaalityön kokemusten moninaisuudelle ja nuorten syvällekin luotaavalle pohdinnalle omasta identiteettinsä rakentumisesta. Siten päädyin toteuttamaan narratiivisen analyysin useiden tarinoiden muodossa. Nuoret hyväksyivät tämän tutkimuksellisen valinnan. Tutkimuksen alusta lähtien myös kerroin nuorille, että heidän äänensä tulee tutkimuksessa esille ”uuden tarinan” muodossa.

Tutkimusprosessin aikana pohdin sitä, missä määrin näin toteutettu tutkimus saa esille olleellisen nuorten perussosiaalityön kokemuksista ja nuoren psykososiaalisen identiteetin muodostumisesta. Pohdin myös sitä, missä määrin minulla on tutkijana oikeus puhua toisten kokemuksista ja analysoida niitä (vrt. Pösö 2004, 35–36). Keskeisenä olen nähnyt nuorten omalle puheelle tilan antamisen lukuisten lainausten muodossa narratiivisessa analyysissä.

Pidin tärkeänä nuorten ja tutkijan äänen vuoropuhelua myös tutkimusraportissa. Luettaessa analyysiä läsnä on myös kolmas eli lukijan ääni. Lukuisat nuorten puheen lainaukset tekevät lukijalle mahdolliseksi muodostaa oman käsityksensä lukemastaan. Tutkijan toiveena on, että teksti alkaisi elää lukijan mielessä.

Narratiivinen tutkimus ja varsinkin yksittäisen nuoren elämäntapahtumiin ja kokemuksiin pohjautuva narratiivinen analyysi edellyttää tutkijalta erityistä herkkyyttä ja kuuliaisuutta noudattaen tutkimustyön eettisiä periaatteita. On tärkeää, että osallistuva nuori ei koe itseään alistetuksi tai hyväksikäytetyksi, eikä koe, että hänestä tulee tutkimukseen tietoja, jotka paljastavat hänen henkilöllisyytensä. Tutkimukseen liittyy aina valta-asetelma tutkijan ja haastateltavan välillä (esim. Heikkinen 2001; Rubin & Rubin 2005; Eronen 2012).

Narratiivisen analyysin osalta nuoret kanssakertajat toimivat tulkintojeni varmistajina. Heidän mukanaolonsa koko tutkimusprosessin ajan auttoi minua tutkijana uudelleen arvioimaan tekemiäni tulkintoja vaikka analyysistä ja tulkinnoista vastaa yksinomaan tutkija. Narratiivinen analyysi tarinoiden muodossa saattaa osaltaan avata myös sosiaalityön salattua ja suljettua maailmaa niille lukijoille, joille se on aikaisemmasta tuntematon. Kertomuksista käy ilmi, mitä sosiaalityö voi olla, miten työskentely nuoren ja sosiaalityöntekijän välillä voi toteutua, mitä asioita yhteisessä työskentelyssä saattaa nousta esille sekä mitkä ovat nuorten kanssa työskentelyn erityispiirteitä perussosiaalityössä. Sosiaalityön toimintatapojen ja sisällön avaamisen näen hyvin tärkeänä, jotta sosiaalityö voi ottaa sille kuuluvan aktiivisen toimijan paikan muun muassa nuorten syrjäytymisvaaraa koskevassa yhteiskunnallisessa keskustelussa.

8 TARINOITA NUOREN IDENTITEETIN RAKENTUMISESTA

Tämä luku koostuu 11 tarinasta, jotka on rakennettu tutkijan tulkinnan ja uudelleen jäsentelyn avulla ajallisesti eteneviksi juonellisiksi tarinoiksi (Polkinghorne 1995, 15). Tarinoiden keskiössä ovat nuorten psykososiaalisen identiteetin muodostuksen prosessi, nuorten kokemukset perussosiaalityöstä sekä kerronnan kautta narratiivinen identiteetti. Tutkimusaineistosta erottautui viisi erilaista juonta. Kutsun näitä identiteetin rakentumisen prosesseja seuraavasti: 1) itsenäistymiseen valmistautuminen, 2) syrjitystä aktiiviseksi toimijaksi, 3) kriisin kautta uuteen alkuun, 4) oikotie aikuisuuteen ja 5) lastenkodista toiseuden kautta aikuisuuteen.

Tarinat on ryhmitelty niiden juonen mukaisesti viiteen alalukuun. Kyseessä ei kuitenkaan ole kertomusten luokittelu. Jokaisen alaluvun yksittäiset tarinat sisältävät keskenään osittain yhteneväisiä tekijöitä samalla kun tarinat ovat keskenään erilaisia, ainutlaatuisia ja subjektiivisia. Siten jokainen alaluku muodostaa eräänlaisen metakertomuksen, joita voidaan Helena Timosen (2009, 64) esille tuoman mukaisesti pitää julkituotuna mallikertomuksena. Tarinoiden tarkoituksena on tuoda esille nuorten perussosiaalityötä koskevien kokemusten ja nuorten identiteetin muodostumisen prosessin monimuotoisuus. Jokaisen nuoren kokemus on subjektiivinen. Tarinoiden kautta olen halunnut antaa tilaa nuorten omalle äänelle rinnakkain tutkijan äänen kanssa. Kokonaisuuden ja luettavuuden säilyttämiseksi empiirinen luku ei sisällä viitteitä muihin tutkimuksiin.

Tarinat ovat kahdesti uudelleen tulkittuja. Ensin nuoret ovat uudelleen jäsentäneet ja tulkinneet henkilökohtaisia kokemuksiaan kertoessaan niistä tutkijalle. Tämän jälkeen tutkija on puolestaan tulkinnut nuorten kertomaa uudelleen analysoidessaan aineistoa ja jäsentäen sen uudeksi juonelliseksi, ajassa eteneväksi tarinaksi tutkimuskysymysten ohjaamana. Siten tutkimusraportin tarinat eivät ole todellisuutta kuvaavia tai faktatietoja välittäviä vaikkakin ne ovat todellisuuteen pohjautuvia tarinoita, joille nuoret ovat antaneet subjektiivisia merkityksiä. Tarinat ovat tiettyyn aikaan, paikkaan ja vuorovaikutukseen sidottuja, sillä nuorten kokemuksiin ovat vaikuttaneet yhteiskunnan ja sosiaalisen ympäristön normit ja arvot, perussosiaalityön konteksti sekä vuorovaikutuksen toimivuus tutkijan kanssa. Tarinat eivät siis pohjautu luonnolliseen aineistoon, mikä on osaltaan vaikuttanut nuorten kertomaan. Jokaisen nuoren tarina identiteetin muodostumisen

viitekehystä käsin ansaitsee tulla kerrotuksi ja kuulluksi, koska ne tuovat esille nuorten kokemusten keskinäisen eroavaisuuden, samankaltaisuuden sekä erityisyyden.

Keskeistä narratiiviselle analyysille tämän tutkimuksen tarinoissa on nuoren elämäkulussa korostuvat käännekohdat ja muutokset, joilla on vaikutusta nuoren identiteetin muodostukseen. Tarinoiden käsittelemän psykososiaalisen ja narratiivisen identiteetin rakentumisen kontekstina on perussosiaalityö. Ympäröivää sosiaalista maailmaa ja nuoren elämysyhteisöä kuvataan jokaisessa tarinassa muutaman vuoden ajalta, Tarinoihin sisältyy myös kuvaus yhteiskunnallisesta kontekstista, johon nuorilla liittyy erityisesti koulutuksen ja työn reunaehdot ja oman tulevaisuuden vaihtoehtojen pohdinta. Erityisenä viitekehysenä seuraavassa esitettävissä tarinoissa on nuoruusvaiheen psykososiaalinen identiteetin muodostus, narratiivinen itseymmärrys ja niiden ilmentymät perussosiaalityön prosessissa.

Nuorten kertomukset eivät ole keskenään saaneet yhtäläistä painoarvoa tutkimuksessa. Osittain tämä johtuu siitä, että joitakin nuoria olen tavannut vain kerran, toisia 2 – 3 kertaa kahden vuoden aikana. Joidenkin nuorten kertoma painottui kerrotun minän, identiteetin, nuoren sisäisen puheen ja oman kasvun pohdintaan. Toisten nuorten kertomassa puolestaan painottuivat enemmän perussosiaalityön prosessiin liittyvät kokemukset. Nuoret olivat myös tavanneet sosiaalityöntekijää eri tiheydellä ja aikavälillä aina kuudesta kuukaudesta kuuteen vuoteen.

Usealla tutkimukseen osallistuneella nuorella tutkimukseen osallistumisen motiivina oli tietty asia tai kokemus, jonka hän halusi tuoda tutkimuksen kautta esille. Joidenkin nuoren kerronta painottui jonkin erityisen asian esilletuomisen ympärille ja oli sisällöltään muilta osin rajatumpi. Esimerkiksi Katjalla osallistumisen motiivina oli kokemus syrjityksi tulemisesta, jonka hän halusi tuoda esille tutkimuksen kautta.

Katja: "Mä oon aika samoil mielipiteil, koska noi, mitkä mua ärsyttää, ne ei johdu vaan musta, ne johtuu myös muistakii, ku mua ärsyttää. (...) Mä oon ihan tyytyväinen, et mä pääsen nyt sanomaa. (...) Ne on varmaan kaikki noi ollu ne tärkeimmät. Et mä oon jo aika suuni puhtaas puhunu."

Olen antanut nuorille satunnaiset peitenimet, pseudonymit, nuorten tunnistettavuuden vähentämiseksi, sillä kukaan tutkimukseen osallistuneista nuorista ei halunnut esiintyä tässä tutkimuksessa omalla nimellään. Myös joitakin yksityiskohtia lainauksissa on muutettu tai jätetty pois tunnistettavuuden vähentämiseksi.

Yksittäisillä tämän tutkimuksen tarinoilla ei ole selkeää loppua, sillä nuorten elämänsä jatkua kohti aikuisuutta ja osa heistä on jo siirtymässä aikuisuuteen. Tarinoiden lopun puuttuminen kuvaa myös poststrukturalistisen näkemyksen mukaista käsitystä identiteetistä alati kehittyvänä ja muuttavana – tai poissaolevana (Hatch & Wisniewski 1995, 130; Heikkinen 2001, 118–119; Niemelä 2002, 79, 81). Tästä seuraa, että tarinaa kerrottaessa ei tiedetä miten se päättyy ja siksi tarinaa on päivitettävä ajan kuluessa (Hatch & Wisniewski 1995, 30). Jokainen tarina sisältää alun, keskikohdan, kääntopisteen, eräänlaisen kertomuksen huipentuman ja selityksen. Narratiivinen identiteetti on Hatchin ja Wisniewskin (1995, 130) mukaan *”dynaaminen, osittainen, pirstaloitunut ja kontekstisidonnainen”*, minkä vuoksi ei voida sanoa, että tutkijan tai lukijan tulkinta nuorten kertomasta olisi väärä tai oikea. Erilaiset tulkinnat kuvaavat enemmänkin asioiden, tapahtumien ja tekojen monimuotoisuutta.

M. Rakkilainen 2013

8.1 Itsenäistymiseen valmistautuminen

Nuorista Annikan, Patrickin ja Rikun kertomukset käsittelevät itsenäistymiseen valmistautumista. Nämä nuoret asuivat kotona vanhempiensa luona tutkimusjakson aikana. Vanhempien mahdollisuudet tukea nuorten itsenäistymistä ja identiteettityötä olivat jossakin määrin rajoittuneet yksinhuoltajuuden tai vanhempien maahanmuuttajataustan vuoksi. Vanhemmat olivat kuitenkin vahvasti mukana nuoren asioiden hoitamisessa joko toimien nuoren puolesta tai yhdessä nuoren kanssa.

Patrick: "Esimerkiks en itse maksa laskuja, ko asun vanhempieni kanssa. Vanhempani maksavat. Ja sitten saattaa tulla vähän ongelmia, jos muutan pois, en oikein tajua sitä systeemiä sitte."

Eija: "Luetko yleensä ne päätökset silloin ku ne tulee kotiin?"

Riku: "Joskus. Mut yleensä äiti ne lukee. Et ku se o just yleensä se, kuka hoitaa mun asiat sillai."

Annikalla, Patrickilla ja Rikulla oli peruskoulupohja. He olivat työorientoituneita nuoria mutta heillä ei ollut lainkaan työelämäkokemusta. Heille oli jossakin määrin epäselvää, miten he todellisuudessa voisivat saavuttaa ensisijaiset tulevaisuudentoiveensa, kuten ammatillisen koulutuksen, työpaikan ja oman asunnon.

Eija: "Onks sulla selvillä jollakin lailla se, että mitä sä haluat tehdä?"

Riku: "No mua sillee kiinnostai just jotkut tietokonealat ja tällee. Mutta niit ei taida ehkä Helsingissä olla. Nii että ei oikee viittis toisel paikkakuntaa lähteä. Että nytte tällä hetkel kiinnostas raksalla [työskentely]."

Eija: "Miltä mahdollisuudet näyttävät?"

Riku: "No mitä mä oon kuullu, että sinne kouluun pääsee helposti eli tohon ammattiopistoon. Mutta en tiä sitte, ku en o viel kerinny hakee sinne."

Annika: "Ni se oli taas semmonen homma, et täs huomaa, et mä oikeesti saan oman näyttelyn ehkä joskus."

Annikan, Patrickin ja Rikun tulevaisuudentoiveet eivät sinänsä erottuneet muiden tutkimukseen osallistuneiden nuorten toiveista, mutta päätöksiä tavoitteidensa toteuttamiseksi he olivat tehneet vain osaksi tai ei lainkaan.

Kuitenkin Annikan, Patrickin ja Rikun kerrotut identiteetit rakentuivat keskenään hyvin eri tavalla. Psykososiaalisesta identiteetin muodostuksesta käsin katsottuna heistä jokainen valmistautui vanhemmista ja lapsuudenkodista irtautumiseen, mutta irtautuminen tapahtui eri tavoin ja heidän jokaisen itsenäistymisprosessi oli eri vaiheessa. Annikan kerrottu identiteetti käsitteli tulevaisuuden rakentamista toiveiden varaan, jossa todellisuus ja toiveet eivät vielä kohdanneet toisiaan. Patrickilla identiteettityö käsitteli ennen kaikkea

maahanmuuttajaperheen jäsenenä kiinnittymistä suomalaiseen yhteiskuntaan. Rikulla identiteettityö tapahtui viiveellä kohti aikuisuutta. Seuraavassa käsittelen lähemmin Annikan, Rikun ja Patrickin identiteetin rakentumista sellaisena kuin se näyttäytyi heidän kertomastaan käsin.

... toiveiden varassa

21-vuotiaalla Annikalla oli ollut tapaamisia sosiaalityöntekijän kanssa kahden vuoden ajan noin kerran kuukaudessa. Hän asui äitinsä ja veljensä kanssa ja oli päättänyt mukautetun peruskoulun neljä vuotta aikaisemmin, minkä jälkeen hän oli jäänyt työttömäksi ja tulottomaksi. Annikan ja sosiaalityöntekijän tapaamiset olivat alkaneet Annikan sukulaisen yhteydenotosta sosiaalitoimeen. Yhteydenoton taustalla oli huoli Annikan tilanteesta.

Annikan kerronnassa painottui sosiaalityöntekijän antama rohkaisu, sillä hänen itseluottamuksensa oli vahvistunut, ja hän oli alkanut uskoa tulevaisuuden toiveittensa toteutumiseen sosiaalityöntekijän tapaamisten myötä.

Eija: "Jos sinun työntekijä ois tässä, niin mitä sinä haluaisit sanoa hänelle?"

Annika: "Varmaankin kiittää sitte siitä, et se on rohkassu uskoo itteensä ja semmosee unelmaansa. (...) Toiveet voi toteutuaki sitte joskus."

Annika: "Niin no, ainakin uskon, että, ku mä tykkään hirveesti just tästä, ku mul on harrastuksena tää taide. Ni se oli taas semmonen homma, et täs huomaa, et mä oikeesti saan oman näyttelyn ehkä joskus. Et se oli semmonen. (...) Mun mielest se on hyvä kokemus, että mä oon käynyt siellä [sosiaalitoimessa]. Et mä oon aistinu siel semmost tukea tai semmost apua siihen sitte. Et se on mun mielest hyvä, positiivinen juttu ollu."

Annikan sisäistämät tulevaisuuden mahdollisuudet rakentuivat taideharrastuksen, oman näyttelyn ja taiteella itsensä elättämisen ympärille. Kun hän saisi taiteellisen työnsä kautta tuloja, hän voisi myöhemmin hankkia itselleen myös rivitalon ja auton. Annika rakensi identiteettiään toiveittensa varaan. Muita ammatillisia polkuja Annika ei maininnut.

Annikan ja sosiaalityöntekijän yhdessä laatima tilannearvio, jota tarkastelin yhdessä Annikan kanssa, antoi toisenlaisen kuvan Annikan elämäntilanteesta. Tilannearvioon oli dokumentoitu kahden vuoden prosessinomaisen työskentelyn eteneminen sekä kirjattu yksityiskohtaisesti yhteistoimintaa Työ- ja elinkeinotoimiston kanssa sekä Annikalle tarjotut erilaiset toimintavaihtoehdot. Sosiaalityön dokumentoinnista kävi ilmi, että työskentelyn tavoitteena oli ollut Annikan työllistyminen tai hänelle sopivan, taidesuuntautuneen työvoimapolitiittisen toimenpiteen tai koulutusvaihtoehdon löytäminen. Ehdotukset eivät

olleet toteutuneet. Annika ei ollut saanut hakemiaan työpaikkoja ja toisinaan hän oli jättänyt työnhakunsa uusimatta. Viimeisimpänä vaihtoehtona Annikalle oli esitetty Duurin asiakkuutta.

Toiveiden ja unelmien varassa identiteettiään rakentanut Annika sai yhtäältä toivoa tulevaisuudenkuviansa kautta. Toisaalta toiveet auttoivat häntä suojautumaan arjen todellisuudelta, siltä, että hän ei ollut saa hakemiaan työpaikkoja, hänelle ehdotetut toimenpiteet eivät olleet kiinnostavia tai vaikuttivat liian vaativilta tai pelottavilta. Annikan toive tulevaisuuden ammatista taiteilijana näyttäytyi kuin oljenkortena, joka antoi hänelle toivoa jatkon osalta. Annika oli kahden vuoden ajan tavannut sosiaalityöntekijää, joka merkitsi hänelle rohkaisijaa, ja joka auttoi häntä uskomaan itseensä. Kuitenkin Annikan identiteettityö näyttäytyi perustuvan toistaiseksi enemmän toiveisiin ja unelmiin, joissa viranomaisten aktiivointipyrkimysten kautta esille tuomat todellisuuden reunaehdot olivat tulleet toistaiseksi torjutuiksi.

... kiinnittymällä suomalaiseen yhteiskuntaan

18-vuotias Patrick oli monilapsisen perheen jäsen ja toisen polven maahanmuuttaja. Patrickin maahanmuuttaja-tausta tuli esille myös hänen puheessaan, sillä hän joutui useasti haastattelun aikana hakemaan sopivia suomenkielisiä sanoja ilmaistakseen sosiaalityöhön liittyviä kokemuksiaan ja tuntemuksiaan, varsinkin kun kaikki asiat olivat olleet hänelle uusia vielä puoli vuotta aikaisemmin.

Eija: "Millanen vaikutelma sulle tuli [ensimmäisestä yhteydenotosta sosiaalityöntekijään]?"

Patrick: "Mä en osaa sanoa sitä sillee. Mä en löydä sitä oikeet sanaa siihen. Jos joutuu miettimään, ni mä en osaa sanoa. (...) No sillee vähän, mä en tiedä suomalaisittain, mut niinku slangii, vähän 'kuumotti' puhua henkilön kanssa, ku mä en tienny asioist vielä mitään."

Kun Patrick oli täyttänyt 18 vuotta, vanhemmat olivat kehoittaneet häntä ottamaan yhteyttä sosiaalityöntekijään. Patrick suoritti ammatillista koulutusta, josta hänellä oli tuolloin ollut noin 1,5 vuotta jäljellä. Hän ei ollut hakenut opintotukea, hän oli tuloton eikä vanhemmilla, jotka itsekin olivat toimeentulotuen saajia, ollut varaa elättää Patrickia.

Sosiaalityöntekijän tapaamisilla Patrick sai tietoa toimeentulotuesta sekä pohti taloudellista selviytymistään jatkossa. Talousasioiden pohdinta oli osa Patrickin valmistautumista kotoa pois muuttamiselle ja itsenäistymiselle ja Patrick mielsi ne tulevaisuudelleen merkittäviksi.

- Patrick: "Mut tota, sitte ku mä mä itse olin huono talousasioissa, ni juttelin sosiaalityöntekijän kanssa. Hän kertoi näistä asioista hieman."*
- Eija: "Kun sanot, että 'huono talousasioissa', niin mitä se tarkoittaa?"*
- Patrick: "Mä meinaan, että en oikeen tavallaan tajua kunnolla viel (...) tota taloussystemiä. Mä en oikee tajua sitä, miten se kaikki menee."*
- Eija: "Onks jotain sellasia asioita näiden lisäksi, mitä sä oot ite alkanu pohtimaa, ku sä oot tavannu sosiaalityöntekijän?"*
- Patrick: "Mä oon vaan, ku mä oon käynny tapaamisessa, ni mä oon nyt alkanu vähä miettiä enemmän näitä talousasioita. Pistäny mielee jotain asioita, mitkä on esimerkiks tärkeitä."*

Patrickille toimeentulotuki ja sosiaalityöntekijän ohjaamana haettu opintotuki muodostivat ensimmäisen oman tulon, mikä oli suuri muutos aikaisempaan verrattuna. Toimeentulotuen saaminen merkitsi Patrickille aikuisen taloudellisen vastuun opettelemista, sillä osan tuestaan hän antoi vanhemmilleen.

- Patrick: "Onhan sil iso merkitys, että saa nyt rahaa. Ku ennen en o saanut kuukausittain. Välil mä oon saannu sillee pari euroo vähä välii, ja tälle. Ja sit tietenkii synttäripäivänä sain vähän enemmän. Mut nyt mul on omaa rahaa (...), mitä mä käytän sillee osan perheelle ja käytän osan itelle."*

Patrick oli tavannut sosiaalityöntekijää puolen vuoden ajan kerran kuukaudessa. Ensikäynnillä äiti oli mukana Patrickin pyynnöstä, mutta jatkotapaamisille Patrick meni yksin. Patrickille sosiaalityöntekijän tapaaminen ja hänen kanssaan käydyt keskustelut olivat merkityksellisiä, sillä Patrick ei juurikaan ollut kertonut ajatuksistaan tai kysymyksistään muille ihmisille. Sosiaalityöntekijän kanssa avautuminen oli mahdollista, koska Patrick luotti sosiaalityöntekijään. Osittain Patrickin luottamus rakentui sen varaan, että sosiaalityöntekijä tapasi myös Patrickin vanhempia ja sisaruksia sekä tunsu koko perheen tilanteen. Siten sosiaalityöntekijällä oli Patrickin vanhempien antama valtuutus.

- Patrick: "Onhan se aina kiva keskustella ja saada jutella muuten vaa. En mä o hirveen sosiaalinen ite, ni sit ku pääsee, ku o enemmänki nähnyt kyseisen henkilön monta kertaa, ni mä luotan siihen. Mä pystyn puhuu paremmin. Avautuu jonkin verran."
(...)
"No mä luotan sosiaalityöntekijääni sen takia myös, kun hän on työskennelly, hän työskentelee, tapaa siskooni ja vanhempiani vieläkin."*

Patrickille sosiaalityöntekijän tapaamiset muodostuivat suomalaisen yhteiskuntaan sopeutuvan nuoren pohdinnaksi, kyselyksi ja keskusteluksi, jonka kautta hän maahanmuuttajataustan omaavana pyrki sijoittamaan itsensä suomalaiseen yhteiskuntaan. Hän haki itselleen valmiuksia selviytyäkseen itsenäisesti sitten, kun hän muuttaisi pois kotoa. Hän haki myös tasapainoa vanhempiensa ja suomalaisen kulttuurin välille.

- Eija: "Mikä siinä sun mielestä on noussu sellasiks tärkeiks asioiks?"*
- Patrick: "No ku meil on niit aiheit mist me keskustellaan, ni me ollaan keskusteltu aika paljon mun koulusta. Ja siitä työssä oppimisesta, ennen ku menin sinne. Siis koulusta ja työssä oppimisesta enimmäksee".*
- Eija: "Joo. Auttoko se sua työharjottelussa?"*
- Patrick: "No kyllä se itse asias autto joo."*

Patrickille työssä oppimisen jakso oli ollut ensimmäinen askel suomalaiseen työelämään ja siinä mielessä merkittävä siirtymä aikuisten maailmaan työelämäkansalaisena. Tähän siirtymään hän koki saaneensa apua ja tukea keskusteluista sosiaalityöntekijän kanssa.

Maahanmuuttajavanhemmat saattavat itse edelleen opetella suomalaisen yhteiskunnan toimintatapoja eivätkä aina pysty vastaamaan nuoren kysymyksiin tai tukemaan nuorta tämän pohtiessa, mitä hän omaksuisi kahdesta eri kulttuurimaailmasta, joiden vaikutuksen alaisena hän eli. Siten maahanmuuttajanuori saattaa jäädä ilman vanhempien riittävää tukea monikulttuurista identiteettiään rakentaessaan. Sosiaalityöntekijä näyttäytyi Patrickille 'oheisvanhempana', joka vanhempien valtuuttamana ja nuoren hyväksymänä tuki Patrickin identiteettityötä, jonka kautta tämä valmistautui ottamaan paikansa suomalaisen yhteiskunnan jäsenenä.

Vaikka Patrick kunnioitti vanhempiaan, toisen polven maahanmuuttajana hän ei voinut turvautua vanhempiensa esikuvaan kaikessa. Vanhemmat kun olivat kasvaneet toisessa maassa ja toisenlaisessa yhteiskunnassa, missä vallitsi erilaiset arvot kuin Suomessa. Sosiaalityöntekijää tavatessaan Patrickin identiteetin muodostuksen prosessissa yksi keskeinen osa oli pohdinta varusmiespalveluksen suorittamisesta Suomessa.

- Patrick: "Kerroin sosiaalityöntekijälle, että halusin mennä itse asiassa x-voimiin. Tästä puhuimme. Ja en muista kuinka laajasti, mutta ite en silleen, [mutta] kaverit ja sisko ovat halunneet, et menen x-voimiin. Ja naapuri oli x-voimissa. Niin sitä on kyllä ite vähän kiinnostunu x-voimista, ku kaikki aina miettii näit, ne jotka on lähellä, ne miettii ite sillee, et x-voimat kuulostaa ihan kivalta. Niin no, sen armeijan kautta mä menin tämmöseen, mikä tää on, inttikondis-ryhmään, missä käydään salilla ja se on ilmasta. Se on liikuntaviraston tämmönen ilmanen."*

Patrickin valintaprosessi varusmiespalveluksen suoritustavasta muodostui neuvotteluksi hänen elämisspiiriinsä kuuluvien ihmisten mielipiteiden kanssa. Hän halusi löytää ratkaisun, joka tyydyttäisi sekä häntä itseään että hänen sosiaalista ympäristöään. Patrickille varusmiespalvelus näyttäytyi siinä määrin tärkeänä, että hän halusi tietoisesti valmistautua siihen ilmoittautumalla vapaaehtoiseen inttikondis-ryhmään. Varusmiespalveluksen pohdinta ja sen suorittaminen merkitsivät keskeistä riittä nuoren miehen suomalaiseen

yhteiskuntaan sitoutumiselle. Koska Patrick oli perheestään ensimmäinen varusmiespalveluksen suorittaja, hänen oli haettava keskustelukumppaneita perheen ulkopuolelta, jollaisina toimivat mm. Patrickin naapuri ja sosiaalityöntekijä.

... viiveellä

21-vuotias Riku oli puolestaan jo suorittanut varusmiespalveluksen ja asui äitinsä kanssa. Hän ei oikein tiennyt, mitä tehdä seuraavaksi, sillä hänet oli erotettu ammatillisesta koulutuksesta lukuisten poissaolojen vuoksi. Hän ei ollut päässyt hakemaansa koulutukseen, minkä seurauksena hän oli ollut vuoden työttömänä työnhakijana.

Riku: "No just vuos sitten mä pääsin armeijasta. Ja sitte sain pitää huikeen viikonlopun vapaata ja sen jälkeen jouduin kouluun. Mutta mä olin jo saanu puol vuotta [aikaisemmin] eroanomukset koulusta, ku oli jo paljon poissaoloja. Nii no, sit mä vähän siit suutuin, että kun mä jouduin saman tien kouluun, ku mä oisin halunnu pitää omaa lomaa. Sit mä pidin kaks viikkoo omaa lomaa, ja sit mä sain lopullisesti potkut koulusta. Yritin just hakee tohon catering-alalle, mutta liian paljon hakijoit ja mua ei sitte otettu sinne. Että koht' ollu taas vuoden tekemättä mitää. Tai no, oon mä nyt ollu sen vuoden ilman tekemättä mitää. Että pitäis hakee nytte uutee kouluu. Vielä johonkin töihin jos pääsis. Ku vanhemmat ei varmaa oikee tykkää, ku mä lojuilen kotona vaan ja nukun."

Eija: "Mikä sai sut ottamaan yhteyttä sosiaalityöntekijään siin tilanteessa?"

Riku: "No se tuli mun isoveljen kautta. Et se oli jo kertonu aikasemmin siit, ku mä lojuilen vaa kotona et 'kannattas mennä just tänne hakee rahaa ees'. Ku vanhemmat ei oikee tykkää, kun niilt koko ajan kysytää."

Eija: "Oliks sun veljellä myöskin kokemusta, että hän oli itse hakenut toimeentulotukea aikasemmin?"

Riku: "Joo, et sil on sama juttu. Sil kesti varmaa, ku se on nyt, onko se xx-vuotias? (...) Ku silläki oli nuorempana aika samanlainen juttu ku mulla: Koulu ei kiinnostanu eikä käynny kouluu. Kymmenen vuotta, seittämän vuotta kesti, et se pääs kouluu takasin."

Rikun veli oli kehottanut Rikua hakemaan toimeentulotukea, koska äiti ei ollut halunnut elättää Rikua eikä ollut pitänyt Rikun toimeettomuudesta. Veljen esimerkki toimi esikuvana ja antoi ikään kuin valtuutuksen Rikun pidentyneelle nuoruudelle, sillä Riku oli vakuuttunut, että hänellä ei ollut vielä kiire; kyllä hän veljensä tapaan löytäisi oman tiensä joskus. Rikulle kotoa pois muuttaminen ei ollut ajankohtaista ennen kuin hän olisi suorittanut ammatillisen koulutuksen sekä saanut vakituisen työpaikan.

Rikun toimeettomuus oli johtanut univaikeuksiin. Pitkään jatkuneen toimeettomuuden ja arkirytmien puuttumisen myötä aika oli menettänyt merkityksensä ja Rikun vuorokauden rytmi oli vaihtunut.

Riku: "Ku toi mu unirytmii o ihan sekasin. [Vilkuillee ympärilleen.] – Ei, mä vaa katoin kelloa. Ku siin on vaa sellai, että mu unirytmii o niin pilalla, et jos mul ei olis ollu tätä tapaamista tänää, ni mä

oisin varmaa just pikapuolii menossa nukkuu, [haastattelu alkoi 10.15] ja sitte mä oisin varmaa heränny illalla. Ja valvonu taas koko yön."

Eija: "Miten sä saat yön kulumaan?"

Riku: "Katon teeveetä tai oon tietokoneella tai pelaan tai luen. Se riippuu vähän, että mitä tekee mieli tehdä."

Toimettomuus merkitsi Rikulle merkityksettömyyttä: Miksi nousta ylös mielekkään tekemisen puutteessa? Riku oli pyrkinyt itse muuttamaan vuorokausirytmiaan ja se oli häneltä tarvittaessa onnistunutkin. Jos hän saisi töitä, hän uskoi pystyvänsä muuttamaan unirytmää omin neuvoin uudelleen, sillä työ tai opiskelu antaisi hänen arjelleen merkityksen.

Kotona Rikun ei tarvinut kantaa vastuuta omista asioistaan, sillä äiti hoiti hänen asiansa. Vastuun puuttuminen omien asioiden hoitamisesta pitkitti kotona asuvan Rikun itsenäisyyteen valmistautumista, mutta samalla se lisäsi Rikun toimettomuutta ja olemisen merkityksettömyyttä.

Eija: "Lueks sä yleensä ne [toimeentulotuki]päätökset, silloin ku ne tulee kotiin?"

Riku: "Joskus. Mut yleensä äiti just ne lukee. Et ku se o just yleensä se, kuka hoitaa mun asiat sillai."

Eija: "Onks hän myös sun mukana ollu sun tapaamisilla täällä tai jollakin lailla?"

Riku: "Joo. Yhen kerran se oli. Olikoha se silloin, ku mä kävin toisen kerran täällä? Ni sillo se oli mukana. Vai kolmannen kerran? Jompikumpi. Silloin ku mä tulin tänne ekaa kertaa, ni mä olin mun isonveljen kanssa. Et se sitte autto siihe ihan alkuu."

Luonteeltaan Riku ei kokenut olevansa opiskelija vaan enemmänkin toimija. Ala, jota hän oli opiskellut aikaisemmin, ei ollut kiinnostanut häntä. Yhteishaussa hän oli pakon edessä hakenut catering-alan koulutukseen mutta sekään ala ei kiinnostanut häntä. Riku olisi halunnut mennä suoraan töihin rakennuksille. Töitä hakiessaan hän oli kuitenkin huomannut, että ilman ammatillista koulutusta mahdollisuudet saada vakituinen työpaikka olivat vähäiset. Tärkeintä Rikulle oli hankkia ammatillinen koulutus mahdollisimman nopeasti ja mahdollisimman pienellä vaivalla. Ammatillisen identiteetin etsimisestä olikin muodostunut keskeinen teema Rikun ja sosiaalityöntekijän tapaamisille.

Eija: "Millasista asioista on kysymys [sosiaalityöntekijän tapaamisilla]?"

Riku: "No, just näistä kouluasioist ja työasioista."

Eija: "Joo. Eli miten sulla menee, ooksä hakenut ja onks löytynyt mitää?"

Riku: "Joo. Just tollee. Mutta emmä nytte käynny hakee, vaikka just ihan koht pitäs käydä sinne hakee, kouluu, jos pääsis."

Eija: "Onks se koulu, mikä sua kiinnostaa tällä hetkellä?"

Riku: "No eipä oikeestaa. Mieluummin mä jättäsin koko koulun välii. Et menis töihi. Mutta ku ei o mitää todistusta, että olis koulun käynny, ni sit on aika vaikeet hakee töitä."

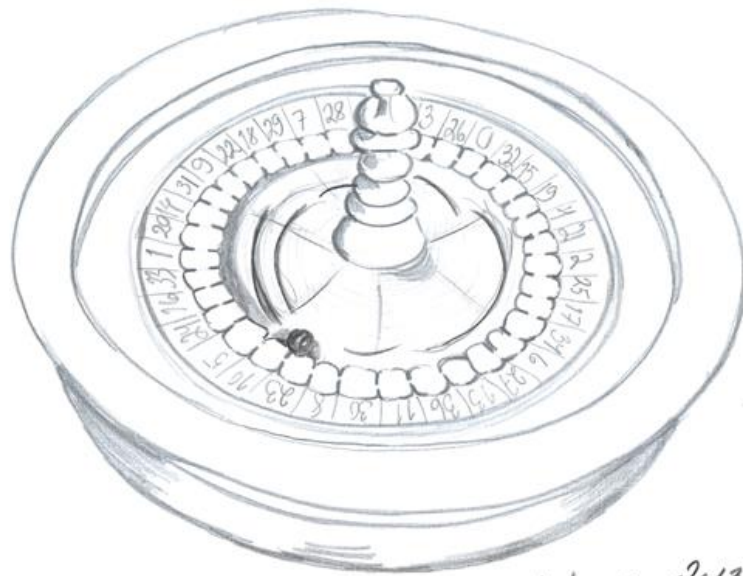
(...)

Eija: "Miltä mahdollisuudet näyttää?"

- Riku: "No mitä mä oon kuullu, että sinne kouluun pääsee helposti, eli tohon ammattiopistoon. Et sinne pääsis helposti. Mutta en tiä sitte, ku en o viel kerinny hakee sinne."
(...)*
- Eija: "Tossa sä kerroit vähän, mitä sä ajattelet työstä ja opinnoista. Jos sä ajattelet aikaa kahden vuoden päähän, ni miltä sinun elämä mahtaa näyttää?"*
- Riku: "No toivoisin, että oisin koulussa ja pääsisin mahdollisimman helposti läpi. Ettei tarvitsis sit asuu kymmen vuotta taas kotona tai vanhempien luona. Että toivosin kans saavani kämpän."*
- Eija: "Ajatteleks sä sillä lailla, että ensin just siihen kouluun tai työhön ja sitten vast asumiseen?"*
- Riku: "Joo. Mä just toivoisin, että olis ainaskii vakituinen duunipaikka, jos saisin jostai. Ja sitte tulis vaa rahaa sillai kunnolla, ni sitte vois sen kämpänkii sitte jostai hommata."*
- Eija: "Pystytkö ajattelee niin pitkälle ku viiden tai kymmenen vuoden päähän, et miltä elämä silloin näyttää?"*
- Riku: "Sinne asti en o ihan pitkälle päässy vielä."*

Vaikka Riku koki ammatillisen koulutuksen suorittamisen välttämättömänä pakkona, ammatillinen koulutus merkitsi hänelle parempia mahdollisuuksia työllistyä. Vakituinen työ toisi Rikulle ansiotuloja, joiden turvin hän voisi muuttaa pois kotoa omaan asuntoon. Vakituinen työ, taloudellinen itsenäisyys ja oma asuminen merkitsivät Rikulle omillaan toimeen tulemista, omien toiveiden toteuttamista, itsekunnioituksen vahvistumista ja itsenäisyyttä. Ammatillinen koulutus ja työpaikan saaminen olivat hänelle välineitä tulevaisuuden toiveiden toteuttamiselle. Toisaalta tulevaisuus merkitsi Rikulle jatkuvaa epävarmuutta, sillä pääkaupunkiseudulla koulutuspaikoista, työpaikoista sekä asunnoista hänen oli kilpailtava toisten halukkaiden kanssa. Tämän epävarmuuden myötä Rikun tulevaisuudenkuvat ulottuivat vain lähivuosiin.

Rikulle sosiaalityöntekijän tapaamiset näyttäytyivät kiinni pitävänä, huolta kantavana voimana, joka sitoi hänet yhteiskuntaan löyhästi silloinkin, kun hän oli toimeettomana. Sosiaalityön pyrkimys kiinnittää Riku yhteiskuntaan ilmeni puolestaan sosiaalityön aktivoivassa työtöteessä, sillä Rikun ja sosiaalityöntekijän tapaamisissa keskeisiä kysymyksiä olivat kouluttautuminen ja työllistyminen. Tässä mielessä Rikun pohdinta ja sosiaalityön aktivoiva pyrkimys kohtasivat toisensa Rikun ja sosiaalityöntekijän välisissä keskusteluissa vaikkakin Rikun toimijuus perustui toistaiseksi enemmän ulkoiseen kuin sisäiseen motivaatioon.

M. Rakkolainen 2013

8.2 Syrjitystä aktiiviseksi toimijaksi

22-vuotiaalle Johnille ja 21-vuotiaalle Katjalle oli yhteistä syrjityksi tulemisen kokemukset sosiaalitoimessa. Syrjityksi tuleminen ja erityisesti asunnottomuus muodostivat heille merkittävän identiteetin rakentumisen osan ja itsenäistymisen esteen. Asunnottomuuden lisäksi John oli kokenut oman toimijuutensa vähättelyä hankittuaan työpaikan omatoimisesti ja Katja tarpeidensa huomioimatta jättämistä täydentävän toimeentulotuen osalta.

John: "Ja sit yleensä ollaa ilosia ku työtä löydetää ite, mut he [Duurissa] olivat pettyneit siitä, et mä olin löytäny työn, koska he ei antanu mulle sitä, mut mä suosittelin heille sitä heti."

Katja: "Voinhan mä nyt itestänikin sanoa, että mä oon hakenu asuntoa – mä nyt tarkoitan halpaa asuntoa – aika kauan. Ja se, että emmä o saanu. Mä sain, no itse asias, oon mä joitakin etuuksii saanu, mut tosi vähän verrattuna muihin."

Vaikka sekä Katjan että Johnin ensimmäinen yhteydenotto sosiaalitoimeen oli tapahtunut koulun keskeyttämisen seurauksena, molemmat heistä määrittivät itsensä tavalliseksi nuoreksi, jolla ei asunnottomuutta lukuun ottamatta ollut suurempia ongelmia. Heidän kerrottua identiteettiään määritti tutkimushetkellä itsenäisyys, tietoisten valintojen tekeminen sekä vahva usko omiin mahdollisuuksiinsa selviytyä elämässään – kunhan vain saisivat ensin asunnon. Sekä Johnilla että Katjalla oli ympärillään ihmisiä, jotka omalla esimerkillään ja läsnäolollaan kannustivat heitä. Katjalla tällaisia henkilöitä olivat äiti ja poikaystävä. Johnilla puolestaan oli useita hyviä ja hyvin toimeentulevia kavereita, jotka vuorotellen tarjosivat hänelle myös yösijan.

*Katja: "No mä itse luokittelen itseni täl hetkel semmoseks, jolla ei ole ongelmia pahemmin."
(...)*

Eija: "Sä oot aikasemmin kuvannut itseäsi niin, että sinä et ole niin sanottu 'ongelmanuori'?"

Katja: "Nii. En. Mä oon nuori."

John: "Ja nytte, ku mä oon hoitanu tän, ni mä en haluu olla niiden kans enää yhteydes vaa olla iha normaali työvoimapolitiittinen asiakas. En enää Duurin kanssa, koska ei siit o mitää apua. Ja he hankaloittaa vaa tota mun elämäntilannetta. Eivät tajuu miten mä koitan heille selittää."

John: "Kyl täs vaihees, jos ois asunto, kyl täs vaihees ni vois vuodes käydä ihan mis vaa töissä. Et pääsis vähä sellasee elämänmakuu."

Eija: "Jos sä ajattelet elämäntilannetta kahden vuoden päähän, niin mitä sinä näät edessäsi?"

John: "Hyvä koulutus alla ja pystyn elättämään itteni. Niin vois jopa ottaa elämästä irti. Miten nyt normaalistiki sillee elämäs toimittaa."

Sekä Johnin että Katjan asunnottomuus oli osaksi ollut tulosta heidän tekemistään valinnoista, sillä kummallekin heistä oli tarjottu mahdollisuutta tukiasumiseen – Johnille tosin vasta usean vuoden jälkeen. Katja oli ottanut tarjouksen tukiasunnosta vastaan mutta

sanonut asunnon sopimuksen irti kahden vuoden kuluttua, jolloin hän jäi uudelleen asunnottomaksi.

Katja: "Vaik täs [sosiaalityön suunnitelmassa] lukee 'asuminen sujunu hyvin', ni se ei oikeesti sujunut yhtää hyvin. Mä en tykänny yhtää asua siinä. Sekin on yks syy, miks mä muutin pois siitä. Mä en tykkää asuu tommosis nuorten asunnois. Se oli, ku siin oli viel se toimisto, se oli hirveet kyttäämistä. Eikä mitää voinu tehä. Tai siis emmä nyt tarkotakkaa, et mun pitäs hirveesti mitää tehä semmosta mitä ei sais mutta se on jotenki, se on ihan ku asuis vanhemmilla, ku koko ajan joku on niin tossa."

Katjalle tärkein syy kotoa pois muuttamiselle oli ollut vanhempien kontrollin ja vaikuttamisen alaisuudesta pois pääseminen sekä oman tilan ja yksityisyyden saaminen. Tukiasunnon ohjaajien läsnäolo, heidän antama tuki ja Katjan itsenäisen asumisen seuranta olivat näyttäneet Katjalle ahdistavana kontrolloimisena, koska ne muistuttivat kotona olleesta vanhempien läsnäolosta. Itsenäisen asumisen sijasta Katja muutti takaisin vanhempinsa luokse, kunnes saisi mieleisensä asunnon.

Tukiasunto merkitsi sekä Johnille että Katjalle aikuisten kontrollia, poikkeavuutta ja väliaikaisuutta. He kokivat olevansa tavallisia nuoria, jotka halusivat tavallisen asunnon.

John: "Joo, sinne X-säätiö. Mut ei siit tullu mitään. Sinne ois tarvinu kaikkee, kaikennäkösii lippu-lappuja. Sit mun mielest se X-säätiö ei ois kovin hyvä, et siin on sellanen, et se ois sellai väliaikanen paikka. Et pitää olla jotai, opiskella tai joku duuni sillee, et se siks ajaks vaa. Se ois sellai. Ni kummiski mä haen pitkäaikaikaist asuntoo, en mitää sellai pientä. Koska mun kaveri asuu siellä, ni mä tiedän minkä kokost on, paljo tyylii 24 [m3]. Ei sellases oikee viihdy. Haen kummiski kaksiot."

Sekä John että Katja pitivät kaupungin vuokra-asuntoa pysyvänä, edullisena ja tavallisena, ilman erityisiä ehtoja olevana asumisratkaisuna, jonka he halusivat itselleen. Kumpikaan heistä ei halunnut erottautua muista nuorista asumismuotonsakaan kautta.

John ja Katja eivät olleet tietoisia siitä, miten vaikeaa kaupungin vuokra-asuntoa olisi saada pääkaupunkiseudulta, mikä sai heidät kokemaan itsensä syrjityiksi. Asunnottomuus näyttäytyi Johnin ja Katjan identiteettityössä tulevaisuuden esteenä siinä määrin, että kumpikin heistä halusi tuoda julki oman äänensä, kokemuksensa syrjityksi tulemisesta, asunnottomuudesta ja siitä, miten heidät oli kohdattu sosiaalitoimessa – tähän tutkimukseen osallistumalla.

Katja: "No ettei saa syrjiä tääl niitä, joil ei ole ongelmia. Mä toivoisin vaa, et se nousis nii hyvin esii. Ei meistä pitäis tulla huonompia sen takia, että me saadaa jotain ja päästäis jaloimme. Koska kyllähän meidänkin pitää. Et se on yks, että pitää ottaa huomioon."

Katja oli 16–17-vuotias tavatessaan perussosiaalityöntekijän ensimmäisen kerran. John puolestaan tapasi sosiaalityöntekijän täytettyään 18 vuotta. Siten heillä kummallakin oli sosiaalitoimesta kokemuksia 4 – 5 vuoden ajalta. Seuraavassa tuon esille sekä Johnin että Katjan identiteettityötä ja kerrottua identiteettiä sellaisena kuin oli rakentunut prosessinomaisesti usean vuoden aikana perussosiaalityön kontekstista käsin tarkasteltuna.

... asunnottomana sinnittelijänä

John: "Ai elämäntilanne? No elämäntilanne oli: Just koulusta päässy, täyttäny kaheksantoista, työtä ei ollu ja sit piti hakee kummiski toimeentulotukee, jollai keinolla sit selvii. No sitä kautta sitte lähin hakee toimeentulotukee täytettyäni kaheksantoista."

Eija: "Mikä koulu sulla päättyi silloin?"

John: "Ammattikoulu. Tai se jäi kesken. Ja sit sen jälkee piti tehdä jotai ja piti hakee sitte toimeentulotukee."

Eija: "Joo. Miten sinä asuit siinä vaiheessa?"

John: "No siin vaiheessa asuin vielä kotona äidin luona. Muutama vuosi olin siellä ja sit menin siitä armeijaa. Ja sit ku tulin takas, ni piti muuttaa jo pois. Mut ei ollu mihin muuttaa. Se oli se asia. Ja siit päivästä vaa aina tähä päivää asti hakenu asuntoa."

Johnin yhteydenotto sosiaalitoimeen alkoi kuten useilla tutkimukseen osallistuneilla nuorilla: John asui kotona, saavutti täysi-ikäisyyden ja haki toimeentulotukea aikuisten kehotuksesta ollessaan työtön työnhakija. Varusmiespalveluksen suorittuaan Johnin äiti päätti, että Johnin oli aika muuttaa kotoa pois, sillä hän uskoi Johnin olevan riittävän aikuinen ja kykenevä selviämään omin päin. Johnin äidin kulttuurissa vanhemmat päättävät, milloin nuoren on aika itsenäistyä. John itse koki, että täysi-ikäisenä hänen tuli kyetä hoitamaan omat asiansa eikä luottaa siihen, että muut tekisivät ne hänen puolestaan.

John: "Vanhempi päättää. Et meidän äiti päättää. Ja hän katsoo, että mä olen valmis omille reiteille varusmiespalveluksen jälkee. Nyt hoidellu omat, yrittäny pärjätä sit omilla."

John: "Kyllä mä hain niitä [asuntoja]! Kyl, totta kai pitää olla itsetoiminen siin vaiheessa. Et ei voi vaan antaa muitten hakee sun puolest. Et kai nyt täs vaihees, ku o yli kaheksantoist, pitää myös osata tehdä asioita. Totta kai hain ite, mut ikinä ei tullu vastauksii siit toisesta päästä."

Ammatillisen koulutuksen keskeyttäminen oli puolestaan Johnin oma, harkittu päätös, sillä kyseinen ala ei häntä kiinnostanut. Ei hän ollut tiennyt vielä peruskoulun 9. luokalla, mitä hän oikeastaan olisi halunnut tehdä. Johnille ammatillinen suuntautuminen selvisi vasta vuosia myöhemmin työharjoittelussa.

John: "Ei mua enää tuo ala, se oli siin vaihees, silloin ku oli nuorempi. Et muka vaa sit johonkin ois pitäny saada, tai ysilt ku pääs, ni piti johonki ammattikouluu hakee. Ja sit päätin jotenkin vaa tonne. Mut ei toi ollu se mun juttu. Et kyl mä haen enemmän sellast liikunnallista. Mä olin liikuntavirastos työharjoittelussa. Et sellast työtä mä haluisin jatkaa, missä vähä enemmän liikuttaa ja tälle."

John oli tavannut lukuisia sosiaalityöntekijöitä eri toimipaikoissa viiden vuoden aikana. Hän oli vihainen, sillä hän koki, että häntä ei ollut kuunneltu eikä otettu vakavasti asunnottomuuden osalta. Johnin kokemusten mukaan sosiaalitoimen ensisijaisena pyrkimyksenä oli ollut työllistäminen. Vain viimeisin työntekijä, jota hän oli tavannut parin kuukauden ajan, oli ottanut Johnin asunnottomuutensa vakavasti.

- John: "Et nyt vast loppupeleis otetaa vakavasti. Muut työntekijät ei o siihen suhtautunu mitenkää niin kummallisesti."*
- Eija: "Toiks sä jollail lailla esille heille, näille aikasemmille työntekijöille?"*
- John: "No kyllä mä sanoi niille, kerroin: "Elämäntilanne näin-näin-näin." Mut sit ne jotenki varmaa oletti, et mul o asiat oikeesti tuol paljo paremmin, mitä mä sanon niille nyt tässä. Ne on varmaa odottanu et 'kyl hän selvi tuol. kyl hänel on asuinpaikka tuol jossai' et."*
- Eija: "Jäikö sulle sellanen fiilis?"*
- John: "Joo. Jäi. Just sellanen fiilis, et ei otettu vakavasti! En tiedä miks."*
- Eija: "No miten sinä oot selvinnyt tämän ajan?"*
- John: "Noo mä just ja just selvinny. Ei tää ny kovin kivaa o."*
- Eija: "Vanhempien avulla vai ystävien ...?"*
- Eija: "Ystävien avulla, harvemmin vanhempien avulla. Tässä vaiheessa pitäis jo iha omin neuvoin, täs vaihees."*
- Eija: "Ooks sä ollu eri kavereitten luona yötä?"*
- John: "Joo."*
- Eija: "Ihan koko ajan?"*
- John: "Joo-joo. Juoksevaa tahtii. Et ei o mitää vakinaist oleskelupaikkaa, et missä sitä ollaa. Viikottain eri paikoissa."*
- Eija: "Kuulostaa tosi rankalta."*
- John: "Se on ollu tätä. Tällaista monta vuotta nytte."*

Puoli vuotta myöhemmin:

- Eija: "Haluuks sä kertoa, et mikä sun elämäntilanne on tänään?"*
- John: "Elämäntilanne nyt on se, et ei o vielä asuntoa. Duunii oon täs nyt tehny neljä kuukautta ja hakenu aktiivisesti asuntoa, mut en o viel ainakaa saanu mitää aikaseksi. Et on tää nyt aika kummallista."*
- Eija: "Mites sä nyt asut?"*
- John: "Emmä tiä. Siellä sun täällä edelleen. Eikä tää o kivaa edes. Et kummiskii töitä pitää tehä arkipäivisin, joka päivä, ni et hankaluuttaa oikeesti asiaa kaikil tavoin. Joutuu vähä stressaa, mihin sit seuraavaks pääsee nukkuu."*
- Eija: "Miten sä oot selvinny tän ajan? Viime kerrasta on kuitenkin puoli vuotta."*
- John: "On siit niin pitkä aika. Nyt on joutunu punkkaa vähä eri puolil, kavereilla ja välil tuol vanhemmil. Mut ei o kiva sillee. On vähä vaikeet nukkuu jossai lattial vaa. (...) Ku ei o omaa asuntoa, ni on työtäki vaikee hakee. Koska sit ei ikinä tiedä, et mistä sitä herää. Ja työssä pitäis samalla käydä."*
- Eija: "Joo. Onko samal lailla edellee, et sä käyt silloin tällöin siellä [äidin luona]?"*
- John: "Silloin tällöin. Et onhan siel mun vaatteita ja siel pitää kai joskus käydä. Tällee ku asunnoton, emmä voi säilyttää mun kavereil missää tuol sellasta."*

Johnin tietoisien valinnan seurauksena hänen asunnottomuutensa jatkui. Vaikka John oli päässyt palkkatukityöhön, asunnottomuus määrittyi Johnille edelleen keskeiseksi hidasteeksi ja haittatekijäksi niin työssäkäynnille, opiskelulle kuin itsenäistymiselle.

Asunnottomana hän oli kavereiden lojaalisuuden ja huolenpidon varassa, jolloin hän määrittyi hyvin pärjäävien ystäviensä joukossa heitä huonommaksi. John oli pettynyt myös itseensä ja koki nöyryyttävänä, että hän ei ollut pystynyt ratkaisemaan asuntoasiaa itsenäisesti, sillä sitä sosiaalinen ympäristö, kuten äiti, häneltä odotti. Asunnottomuus piti Johnia myös irrallaan yhteiskunnasta. Hän ajelehti, koska häneltä puuttui oma koti, mikä merkitsi Johnille kiinnekohtaa elämälle ja perustaa tulevaisuudelle.

John: "Koulutus, totta kai olis hyvä saada koulutuski. Mut ei se sen enempää. Mut ku nyt ku sais sen asunnon, pääsis aloillee. Istahtaa omaa asuntoon, mieltii hetki siin, ja sit vasta lähtee vaik töihin tai kouluun, ku on se oma kämppä alla. (...) Jos ois asunto, kyl täs vaihees vois vuoden käydä ihan mis vaa töissä. Et pääsis vähä sellasee elämänmakuu."

Määräaikainen työ merkitsi Johnille työelämäkansalaisen elämän alkamista, mutta oma asunto muodostaisi kiinnekohdan itsenäistymiselle, aikuistumiselle ja tekisi Johnin tasavertaiseksi toisten ihmisten kanssa. Asunto, koulutus, työ ja itsensä elättäminen merkitsivät Johnille tavoiteltavaa, normatiivista elämää, mikä mahdollistaisi elämästä nauttimisen yhdenvertaisena toisten kanssa. Ne tekisivät Johnista myös täysivaltaisen kansalaisen, joka tulisi toimeen omillaan, ja joka pystyisi toteuttamaan tulevaisuuden toiveitaan.

John: "Mun sosiaalityöntekijä sano, et haluunks mä jatkaa niiden [Duurin] kaa tekemist. Mut mä sanoin, et emmä oikeestaa halua olla niiden kaa tekemisis siellä. Oikeesti. Ne painostaa. Eikä siin o mitää järjee, ku ne painostaa. Et eihä siit tuu yhtää mitää. Sen pitää tulla itsestään sieltä."

Eija: Eli sä hommasit ite sen paikan. Miten se onnistu?

John: "Se onnistu, ku mä katoin vaa tuolta, mun kavereilta ja niin pois päin, et tollanen työkii on. Yleensä ollaa ilosia ku työtä löydetää ite, mut he olivat pettyneit siitä, et mä olin löytäny työn, koska he ei antanu mulle sitä, mut mä suosittelin heille sitä heti."

Johnin kokemus oli, että viranomaiset eivät arvostaneet sitä, että hän oli oman sinnikkyytensä, yhteyksiensä ja oma-aloitteisuutensa ansiosta löytänyt työpaikan. Työpaikka ei näyttänyt sopivan byrokraattisiin käytäntöihin. John ei kuitenkaan luovuttanut, vaan jatkoi asiansa ajamista sinnikkäästi ja lopulta palkkatuki myönnettiin kyseistä työpaikkaa varten. Johnin kokemus oli, että hänen oma-aloitteista toimijuuttaan ei arvostettu. John halusi olla tavallinen, normaali nuori, joka asioisi Työ- ja elinkeinotoimistossa. Hän ei halunnut olla erilainen eikä halunnut vastaanottaa erityispalveluja, sillä se merkitsi hänelle leimautumista, poikkeavuutta, huonommuutta ja kyvyttömyyttä. Johnia ohjasi oma sisäinen motivaatio hänelle tärkeiden aikuisen elämän edellytysten saavuttamiseksi silloinkin, kun se merkitsi

asunnottomuuden jatkumista. Ulkoinen motivaatio, kuten ohjaus erityispalveluihin, sanktiot tai pakottaminen eivät olleet vieneet häntä eteenpäin. Sen sijaan John koki tulleen leimatuksi ja väheksytyksi sosiaalitoimen ja erityispalveluiden kautta.

... oman paikan etsijänä

Katja: "Oiskohan ollu jotenki, et mul oli äidin kans silloin jotain näit riitoja. Mutta mä en niist oikein pahemmin muista, ku siit on aikaa."

Katja: "Ku ei viihdy kotona vanhempien luona. (...) Mua ei kiinnostanu olla siellä. Sit ku mun piti olla siellä, ni sit mua ei kiinnostanu mikää muu, ku mun piti olla siellä. Ja sit mul meni vähän tällai."

Katja oli hakenut etäisyyttä vanhemmistaan jo teini-ikäisenä, sillä hän oli kokenut vanhempiensa läsnäolon rajoittavan itsenäisyyttään. Oma asunto merkitsi Katjalle itsenäistymisen välinettä. Alettuaan tapaamaan sosiaalityöntekijää, Katja sai tukiasunnon sosiaalitoimen kautta. Katja asui kyseisessä tukiasunnossa noin kahden vuoden ajan, mutta siten hän sanoi asunnon vuokrasopimuksen irti.

Kun Katja muutti takaisin vanhempiensa luokse, hän oli pettynyt, koska hän ei ollut saanut asunto-osoitusta ensimmäisen puolen vuoden aikana. Hän, joka oli vastuuntuntoinen, huolellinen, rehellinen ja taloudestaan hyvin huolta pitävä, miksi hän ei saanut kaupungin asuntoa? Samanaikaisesti hän oli kuullut monen muun nuoren saaneen suntotarjouksen. Katja määritteli itsensä syrjityksi normaaliksi nuoreksi. Suhteessa muihin nuoriin hän erontekemisen kautta määritteli itsensä monia muita paremmin toimeentulevaksi.

Katja: "Esimerkiks, et jos mä haen toimeentulotukea, mä käytän sen niin, että mulla riittää se koko kuukaudeks. (...) Ja mä käytän sitä ruokaan ja tämmösi tarpeellisiin, mitä mä tarvitsen. Mä oon monesti miettiny, et mun kuule tekis mieli tuhata se raha ihan mihin sattuu, ja sit mennä sanoa et 'nyt mul ei o ruokaa, eikä mul o rahaa eikä mul o mitää'. Näin monet käyttäytyy. Ja sit se on taas meitä kohti väärin, jotka ei käyttäydy noin."

Katja: "Nii, mulla on tällanen ajatusmaailma. Totta kai siis, onhan se, et perheet on etusijalla ja tällai, kaikkissa asunnonhakujutuissa. Ja sit se, että mä oon huomannu, et hirveesti paljon enemmän saa tukea nuoret, jol on jotain ongelmia, tai ne, [jotka] ovat alkoholiriippuvaisia tai lääkeriippuvaisia. Ni mun mielestä kyllä sit tarttee ihan normaalitkin nuoret, koska ne jää sit niin paljon varjoon. Ja sit ku ne jää varjoon, niin ne alkaa käyttäytyy samal lail, koska ne ajattelee, että 'ehkä mä sit kans alan juomaan, jotta mä saan jotain enemmän – tai saan tämmöst tukee enemmän'. Mä en koe itse itselläni tällasta tilannetta, mutta siis mä tunnen niin paljon munkin kavereita, millä on."

Katjan erontekeminen muihin nuoriin tapahtui niin suhteessa rahaan kuin muihin etuuksiin. Katja itse oli sisäistänyt rehellisen ja vastuuntuntoisen nuoren identiteetin mutta erontekemisen kautta hän punnitsi omaksumiaan moraalisia arvoja ja sitä, olivatko hänen

omaksumansa arvot sellaisia, jotka kannattelisivat häntä elämässä eteenpäin. Näitä asioita Katja oli pohtinut sosiaalityöntekijän kanssa. Katjalla oli myös halu vaikuttaa yhteiskunnallisesti kokemiinsa epäkohtiin, mutta hänellä ei ollut vielä riittävää itsevarmuutta tuoda näkemyksiään julki, sillä näkemysten esilletuominen vastuuttaisi häntä. Tutkimukseen osallistumisen Katja näki kuitenkin turvallisenä kanavana vaikuttaa, koska hän ei esiinny tutkimuksessa omalla nimellään.

Katja: "Kyl mul on yks [toive]. Mä haluisin kirjottaa kirjan. Tai sit mä haluisin tehdä semmost lehtikolumnia. (...) Just näistä asioista mä haluisin oikee kirjottaa mun mielipiteet ja ottaa muiden mielipiteitä. Mä oon aina miettiny, et mun tekis mieli kirjottaa. Et sen takia menee iha päin mäkee kaikki jutut. (...) Kyl mä vähän mollaisin myös eduskuntaaki. Mä oon niin jotenkin, mun varmaan pitäs mennä väittelyryhmää, ku mä oon jotenkin näis kaikissa eri jutuissa. Kyllä tekis mieli, ku varmaa niit asioit pitää nostaa ylös, että sitte tapahtuiskii jotai."

Katja oli tavannut kolmea sosiaalityöntekijää. Ensimmäisen kanssa tapaamiset olivat olleet luonteeltaan sosiaalibyrokraatiaan keskittyviä. Siitä ajasta Katja ei muistanut paljoakaan, sillä silloin hän oli alaikäinen ja äiti oli hoitanut hänen asioitaan. Toisen sosiaalityöntekijän kanssa tapaamiset olivat olleet säännöllisiä ja Katjalle merkityksellisiä. Niillä tapaamisilla hän sai kertoa omasta toimijuudestaan, sekä siitä, miten hänellä tärkeät asiat olivat edistyneet jokaista tapaamista edeltävän kuukauden aikana. Tämä omasta toimijuudesta kertominen näyttäytyi Katjan kertomassa sisäisen puheen esilletuomisena, aivan kuin hän olisi kertonut itselleen: "Tällainen minä olen. Tällä tavalla minä toimin. Näitä arvoja minä arvostan." Siten tapaamiset sosiaalityöntekijän kanssa olivat yksi väline Katjan identiteetin rakentamiselle. Sosiaalityöntekijän tapaamiset merkitsivät Katjalle myös tukea tulevaisuuteen suuntautumiselle.

Eija "Voisitko vähän kertoa, et millasii asioita te olette käsitelly näillä tapaamisilla? Teil on aika monta tapaamista ehtiny olee tässä."

Katja: "Yleensä me ollaan puhuttu aluks, että mitä uutta just on Työvoimatoimistolla ja oonks mä hakenu joihinkin koulutuksiin tai oonks mä hakenu töitä. Ja sitte miten muuten on menny. Yleensä me puhutaan aika paljon kaikesta. Et se just kyselee, sanoo esimerkiks, et mä voin mennä ammatinvalinnanohjaukseen ja tämmösiä. Ollaan puhuttu näistä eri vaihtoehtoista, mitä voi tehdä. Kaikkea. Käyty sitä hakemustakii aika usein läpi, että on selkeä."

Eija: "Mikä sinulle on itselle jääny näistä tapaamisista tärkeimmäks asiaks?"

Katja "Mä en oikein osaa sanoa. Itse asias mun mielest [tärkeintä] täs koko hommassa on ehkä se tapaaminen, ainakin mun kannalta. Koska sitte just saa kerrottua esimerkiks omii mielipiteitä. Vaikken nyt niin tiedä vaikuttaaks ne mitenkään, mut ainakin saa kerrottuu. Mä hirveen usein kerron mun omia mielipiteitä tiettyihin asioihin."

Katja: "Mä oon just tämmönen, et mä puhun niin paljon ja mä haluan just ilmasta mun mielipiteet, ni sekin on yks syy, miks mä haluan – halusin – käydä [sosiaalityöntekijää tapaamassa]. Et sain myös sitte aina vähän kerrottuu et 'nyt päästy eteenpäin vaik tässä asiassa ja tässä tosi hyvin'. Se on juttu. Suosittelen sitä kaikille."

Katja: "Näitäkin me ollaan just nykyisen sosiaalityöntekijän kans puhuttu. Mua on niin monesti ärsyttäny. Et mä oon oikein purkautunu nää jutut. Mut nää on tämmösiin, mihin pitäis mun mielest tulla muutos."

Katja: "Et jos ois ihan täysin pelisäännöt, ihan kaikilla samat kriteerit saada jotain, ni sit ois varmaan ihan hyvä mun mielestä. Et se on taas, et laitetaa ihmiset eri luokki, ni sitte on ihan eri arvosiaki."

Katja: "Mä aina valitan siel, et se raha on liian pieni. (...) Se on ihan kauheen pieni. Mä en ees ymmärrä, miten mä oon pärjänny sillä."

Toimeentulotuen pienuus sekä nuorten eriarvoisuus olivat keskeisiä asioita, joiden kautta Katja määritteli itseään ja rakensi identiteettiään. Toisaalta Katjan identiteetti vastuuntuntoisena ja selviytyvänä nuorena vahvistui, kun hän huomasi tulevansa toimeen pienellä perustoimeentulotuella. Hänen oli kuitenkin vaikea hyväksyä harkinnanvaraisen toimeentulotuen myöntämistä nuorille, jotka käyttivät tuen muuhun kuin välttämättömiin menoihin.

Katja oli kokenut tulleen syrjityksi sosiaalityössä sen vuoksi, että hänellä ei ollut riittävästi ongelmia. Erontekeminen toisiin nuoriin arvojen ja moraalien osalta johti Katjan itsemäärittelyyn. Hän oli päätenyt siihen, että hänen vastuullinen elämäntapansa ja omaksumansa identiteetti tavallisena nuorena ja siihen liittyvät moraaliset arvot olivat kuitenkin sellaisia, joiden kanssa hän pystyi elämään sovussa sekä suhteessa ympäristöönsä ja yhteiskuntaan.

Katja: "Sitä mä ihmettelen, että mitä pitäis sitte [tehdä]? Pitäis sit kai mennä ongelmii mukaan, ni ois heti asuntoki varmaan tarjolla. Mutta sit kuitenkin mä ite en o kiinnostunu huume- enkä ryyppyporukoista. Et en ala myöskää niitä käyttämää niin pahasti. Tai siis en mä nyt huumeita käytä ollenkaa. Mutta alkoholia en ainakaa käytä niin pahasti, et menisin ongelmalliseksi nuoreks."

Katja: "Mä en rupee muuttuu sen takii, että mä saisin jotain. Se on vähän epäoikeudenmukasta kyllä."

Katja: "Emmä sit tiedä, ku mä kysyin kerran nykyiseltä sosiaalityöntekijältä, et voinks – mä en muista mitä mä kysyin – ni se sano, et ne ei yleensä. Et pitää olla hirveesti sitä ongelmaa ja tätä ongelmaa ja tota ongelmaa. Ei voi sitte mitään, et ei oo niit ongelmia. Et toi on vähän tommonen juttu."

Katja: "Ku mä oon kysyny sosiaalityöntekijöiltä, ni kumpiki on sanonnu, et mun tilanne on niin hyvä. Ne ei voi mua auttaa. Ni toi on vähän jääny mietityttää. Et mitä mun ois pitäny sit tehä ja millanen mun ois pitäny olla, et ois auttanu siinä?"

Tavatessaan sosiaalityöntekijää Katja pohti myös ammatillisista identiteettiään sekä mahdollisuuksiaan selviytyä ammatillisista opinnoista. Katja oli aikaisemmin keskeyttänyt

lukion käytyään sitä noin puoli vuotta. Pohtiessaan vahvuuksiaan Katja oli sisäistänyt ajatuksen, että hän ei ole niinkään opiskelija kuin käytännöllinen tekijä luonteeltaan.

Katja: "Et mä ajattelin, et siin on hirveen paljo lukemist. Ja mä en jotenki, mua ei innostanu yhtää. Ei tuntunu omalta jutulta."

Vaikka hänen peruskoulun päästötodistuksensa keskiarvo oli ollut 6,5, hän halusi opiskella, jos vain mieluisen ala löytyisi ja hän onnistuisi saamaan opiskelupaikan. Katja oli kuitenkin epävarma kyvystään suorittaa ammatillisia opintoja. Sosiaalityöntekijä kannusti Katjaa miettimään valintojaan eikä tekemään liian nopeita ratkaisuja.

Katja: "Niin no, siis nuorten tarpeet, se, että se [sosiaalityöntekijä] ymmärtää, jos joku nuori ei oo opiskeluihminen esimerkiks, niin se tukee sit enemmän siihen työhön. (...) Et ku me on tosi monesti puhuttu, että mä haluisin opiskella mutta mä en ehkä o niin hyvä opiskelee, ni se on aina sanonu, et se on itekki pohtinu monesti, et mitä se tekis. Että hyvä se on. Se ymmärtää tosi hyvin tollai, että valintoja voi tehdä, että pitää miettiäkkii."

Katja oli hakenut yhteishaussa koulutuspaikkoja välttyäkseen taloudellisilta sanktioilta työmarkkinatuessa ja toimeentulotuessa, mutta hän aikoi opiskella vain jos hän löytäisi mieluisan alan. Sen sijaan Katja tunnisti itsessään työelämä-suuntautuneisuuden.

Katja: "No toivon mukaan se, et mul ois vakituinen työpaikka. Siihen mä pyrin vaik mul ei o ammatillist koulutusta. Mut se on ihan vaan oman motivaation ja tämmösenki, miten hyvin hoitaa hommat. Kyl pystyy ihan. Esimerkiks mun poikaystävä sai vakituisen työn, vaik sil ei oo sitä ammattiakaan. Se on vaa se oma tämmönen sitoutuminen ja motivaatio. Se on ainakii yks mun tavote, mut ei sitä koskaa tiä sitte. Ja sitte, no ei ainakaa lapsii. Mä en haluu lapsia ainakaa tähän ikään. Kaupungin asunto, se o mulla nyt [tavoitteena]. Mä en tajuu, miten sit on niin vaikee saada. Mäki oon hakenu sitä niin kauan. Välillä on töitä ja välillä ei. Ja mä on Poste Restante'kii, että pitäis vähän senki vaikuttaa."

Katja uskoi omiin kykyihinsä työntekijänä. Hän halusi tehdä töitä ja ansaita rahaa eikä olla toimeentulotuen saajana. Jos työ olisi riittävän kiinnostava, hän sitoutuisi siihen. Hyvänä esikuvana hänellä oli vakituisen työpaikan ilman ammatillista koulutusta saanut poikaystävä.

Katjan pohdinta tulevaisuudesta oli ollut usein esillä Katjan ja sosiaalityöntekijän tapaamisilla. Työelämässä oleminen antaisi jatkoaikaa muiden tulevaisuudensuunnitelmien pohtimiselle, sillä Katja ei vielä tiennyt, mitä hän tulevaisuudeltaan haluaisi kaupungin vuokra-asunnon ja vakituisen työpaikan lisäksi. Perheen perustamiseen hän katsoi olevansa 21-vuotiaana liian nuori.

Katja: "Mä haluan niin paljo eri asioita ja sit mä haluan taas yht'äkkiä toista. Mul on niin paljon suunnitelmia, et mä toivon vaa, et mä voitan lotossa. Se on ainakii yks. Ois niin ihana."

Valintojen tekeminen oli Katjalle vaikeaa. Ei ollut myöskään varmaa, että hän saisi haluamaansa koulutuspaikkaa. Vaikka Katja uskoi mahdollisuuksiinsa saada vakituinen työpaikka, niin hän oli saanut huomata, miten kovaa kilpailu nuorten työpaikoista oli. Katja saattoi tehdä ammatillisia suunnitelmia mutta todellisuudessa niin opiskelu- kuin työpaikan saamisen vaikeus sai Katjan oman toimijuuden näyttäytymään toivomisena, aikomisena ja yrittämisenä.

Katja: "Oon yrittäny ettiä uutta työpaikkaa. En päässy kouluun, se nyt on ainut huono juttu tässä. Mutta töitä etin nyt. Vähän semmonen lomafiilis. Kyl haluis vähä olla, mut ei viitti jäädä tulee makaamaa."

Katja: "No mä [olen] ehkä miettiny työharjoitteluja nyt myöskin. En tiää. Täytyy nyt kattoo, mitä on työmarkkinoilla tarjolla. Nyt aika huonosti ollu kaikkee. Et ei o vielä ainakaa mitää löytyny."

Katjan sisäistävä identiteetti tunnollisena, ahkerana ja vastuuntuntoisena nuorena sai hänet yrittämään yhä uudelleen, vaikka hän ei ollut saanut hakemiaan opiskelu- ja työpaikkoja. Katja oli tullut tietoiseksi työtä hakiessaan, miten hän oli aikaisemmin ollut ennakkoluuloinen joidenkin töiden osalta. Mutta toisaalta hän oli oppinut itsestään, että hän ei jaksaisi olla työpaikassa, jossa hän ei viihtyisi.

Katja: "Tai siis kyl mä nyt lapsista, mut ei ne oo mitenkää sillai, et mä haluan elämäni tehdä lasten parissa. Mut sit ku mä sanoin työkkärissä, et 'mä voin kyllä ottaa ihan päiväkotitai leikkipuisto- tai näit paikkoja. nyt mä en ala nirsoilee täs työnhaussa', ni heti sitte, ku ei o ottanu sitä asennetta, että 'mä teen vaan tätä ja tätä', niin heti tuli. Mul on ollu vähän semmonen, et 'mä en oikein haluis sitä enkä tätä'. Mut nyt mä oon huomannu, et ku mä oon ollu tuolla, ni ihmettelen etten oo aiemmin menny. Mä en päiväkotiin, mut tommonen leikkipuisto, ni se on, kouluikäset. (...) Et mä oon hirveen ennakkoluulonen ollu. Ei sais olla. Nyt huomaan."

Katja: "Kuhan vaa jaksaa yrittää ettiä jonkun paikan. Mä en täs haluu ihan mitä vaa, että se on. Taas mulla nousee tää 'nirsous' vaikkei sais. Ku jos mä en viihdy jossai, ni sit mä en siel pysy."

Kaiken kaikkiaan lukion keskeytymisestä lähtien Katja oli elänyt pidentynyttä nuoruutta: välillä hän oli töissä, välillä työvoimapoliittisessa koulutuksessa ja toisinaan työttömänä ja toimeentulotuen saajana. Myös Katjan asumishistoria näyttäytyi pidentyneen nuoruuden aaltoliikkeenä vanhempien luona asumisen ja itsenäisen asumisen vuorotteluna. Perheen perustaminen ei ollut vielä ajankohtaista 21-vuotiaalle Katjalle, sillä hän katsoi olevansa siihen liian nuori. Katjan tulevaisuuteen suuntautuneisuus sisälsi toiveet kaupungin asunnosta, vakituisesta työstä, omasta toimeentulosta ja mahdollisesti ammatillisesta kouluttautumisesta. Oma asunto merkitsi Katjalle kuitenkin perusedellytystä itsenäiselle elämälle ja aikuistumiselle ilman erityisiä ehtoja.

– Pari kuukautta ensimmäisen tutkimushaastattelun jälkeen Katja sai tarjouksen kaupungin vuokra-asunnosta oman aktiivisen toimijuutensa seurauksena.

Katja: "Se on aikamoine onnen juttu. Siis mä aloin hoitaa mun äidin kans niit asioita ihan kunnolla, ja sitte ei menny ku ihan pari viikkoo, ni sit sain. Oon ilonen."

Neljän vuoden aikana Katja suhde äitiinsä oli muuttunut merkittävästi. Kun Katjan tapasi sosiaalityöntekijän ensimmäisen kerran teini-ikäisenä, hänellä oli ollut riitoja äitinsä kanssa. Vuosien myötä teini-ikäisestä Katjasta oli tullut itsenäinen, vastuuntuntoinen nuori nainen, jolle oma äiti merkitsi kaveria, läheistä, jonka kanssa hän saattoi keskustella kaikesta, ja joka tiesi asioista ja ymmärsi elämää. Katja teki mielellään asioista äitinsä kanssa ja arvosti hänen näkemystä asioista. Äidistä oli tullut Katjalle tasavertainen keskustelukumppani mutta myös naisena olemisen malli.

Katja: "Useinmiten mä pohdin näit asioit mun äidin kanssa. Et sen kans, ku se ymmärtää näistä ja tietää tollai. Ni sen kans mä oon voinu aina oikee keskustella nää selväks, ku mua ärsyttää näis just joku juttu. Että kyllä niit on hyvä mieltä, jos on kauankii ollu asiakas."

Katja: "No, samallahan niit [muita perheenjäseniä] näkee siinä. Mut äidin kans nyt ollaan vähän sillai kavereita. Et meil on aika paljon kaikkii omia, tehää juttuja. Vähän sit taas ku mun isäl ja veljel on omia. (...) Kyl me sillai yhdessäki ollaa mutta enimmäkseen nyt on äidin kans tulee touhuttuu juttuja."

Katja koki yhä vaikeammaksi toimeentulotuen hakemisen ja yhteydenpidon sosiaalityöntekijän kanssa aikuistumisensa ja identiteetinsä vahvistumisen myötä. Toimeentulotuen hakeminen ja sosiaalityö merkitsivät 21-vuotiaalle Katjalle jossakin määrin epäonnistumista ja riippuvuutta yhteiskunnan avusta. Toimeentulotuen hakemiseen ja sosiaalityöntekijän tapaamisiin yhdistyi myös häpeää.

Katja: "Viiminen vaihtoehto on se sosiaalivirasto. Et se on nyt tavoite. Mutta jos niin käy, ni minkäs sille voi sitte. Mutta mä yritän taas nopeesti päästä siitä."

Katja: "Se on nykyisin vähän vaikeempaa sanoo, jos siel [sosiaalitoimessa] käy, kun on sitte jo niin omissa jutuissa."

Katja: "Enemmin mä töihin meen, ku oon sillä rahalla."

Johnin ja Katjan sisäistämä tavallisen mutta syrjityn nuoren identiteetti muuntui usean vuoden pituisen prosessin aikana aktiiviseksi toimijuudeksi, jolloin he pyrkivät omalla toiminnallaan vaikuttamaan elämänsä kulkuunsa, muuttamaan epäkohtia syrjittynä olemisen sijasta. Vahvistunut identiteetti antoi Johnille ja Katjalle toivoa. He jaksoivat edelleen uskoa tulevaisuuden mahdollisuuksiinsa kohtaamistaan pettymyksistä huolimatta. He kantoivat

vastuun omien päätöstensä seurauksista silloinkin, kun se oli johtanut pitkittyneeseen asunnottomuuteen, ja kun tulevaisuus näyttäytyi epävarmana.

Sosiaalityöntekijän tapaamiset olivat merkinneet Johnille pääasiassa syrjityksi tulemisen areenaa, jonka kanssa hän ei halunnut enää olla tekemisissä. Katjalle sosiaalityöntekijän tapaamiset olivat merkinneet ensisijaisesti omien ajatusten ja moraalisten arvojen pohdintaa oman toimijuuden tarkastelun, säännöllisen selontekemisen ja erontekemisen välityksellä.

8.3 Kriisin kautta uuteen alkuun

Tutkimukseen osallistuneista Marja, Riina ja Tarja, jotka kaikki olivat 21-vuotiaita nuoria naisia, olivat kokeneet kriisin, joka oli merkittävästi vaikuttanut heidän käsitykseensä itsestään. Marjan tarina kertoo irtautumisesta alkoholistiperheestä, Riina puolestaan joutui keskeyttämään opinnot sairastumisen vuoksi sekä koki identiteettivarkauden ja Tarjan äiti sairastui vakavasti. Kriisit olivat asettaneet näiden nuorten identiteettityölle rajoitteita ja pitkittäneet itsenäistymistä, siten nämä tarinat ovat sekä nuorten identiteetin rakentumisen tarinoita että selviytymistarinoita.

Marjalle, Riinalle ja Tarjalle oli ensinnäkin yhteistä oma sisäinen motivaatio sekä psykososiaalisen tuen että konkreettisen avun hakemiselle.

Riina: "Mähän en menny tonne sosiaaliapuun sen takii, et mul ei ois tahtoo lähtee koulutukseen tai työhön ite. (...) Ok, mut totta kai sitä apuuki. Mut et rahan takii mä en periaattees menny sinne. Et mä lähin vaa, et mä sain jutella, et mikä mul on. Ja et mihin mä periaattees tarvisin apua. (...)Mut mun elämäntilanne sillo, ni sehän oli sitä ettei ollu oikeesti."

Marja: "Mä ajattelin lähinnä, et jos tän kautta sais apua siihen asumiseen. Et sais just asunnon. Et se oli nii hankalaa. Mun oli periaattees pakko päästä pois sieltä [kotoa]. Et se ol semmonen, mikä mulla koko ajan enemmän tavallaan [lisäsi] masennusta [ja sai mut] huonovointisemmaks. Et kotiolut siihe aikaa."

Marja, Riina ja Tarja olivat toimeettomina pitkään. Toimeettomuudesta muodostui heille ajan myötä taakka, sillä arki merkitsi heille elämää rytmittävää, mielekkyyttä tuovaa ja tulevaisuuden toiveita mahdollistavaa tekijää. Toimeettomuuden kausina he kokivat olemisensa merkityksettömänä ja aika menetti merkityksensä.

Tarja: "Et kyl mä just eilen sanoin mun tutulle, että en mä täst tilanteest muuten oo harmissani paitsi se, et mun pääkoppa ei ehkä välttämät kauan kestä enää sitä jokapäiväist tekemättömyyttä. Tai siis kyllähän me tehään kaikkee, mut ku mä rakastan taas semmost arkee, just rutiini, et aamul herätään ja illal mennään nukkumaa. Eikä semmost, et vetelehditää ja jotenkin ollaan ja möhnätää. Ja sitä on nyt ollu melkein vuoden. Ni alkaa vähän olla semmonen, et ei enää jaksa."

Nämä nuoret olivat vastuuntuntoisia, perhekeskeisiä ja usein toiset omien tarpeidensa edelle asettavia. He jäsensivät itsensä toissijaisina ja toiset ihmiset ensisijaisina. He myös syyllistivät jossakin määrin itsenään kriisiin syntyemisestä.

Riina: "Mut kaks vuotta, mitä noi nyt on mulle opettanu, ni et 'välitä ittestäs, älä aina muista'. Et 'älä jätä ittees varjoo'. Et mähää oon just, et kaverit ja perhe mun etee ja ite jää sit sinne alas. Et saa kerää itteesä ylös sieltä. Et se oli semmost aikaa."

Marja: "Et ehkä mä oon se herkin meistä lapsista tai jotai. Kyl sitte, ku vanhemmiten se alko jotenkin enemmän sitte ... Et en mä ikinä o pystyny oikee puhumaa mun vanhemmille sillee. Tavallaan mä en o oppinu sitä puhumista. Et sit aina, jos vanhemmat oli juonu, lapsen silmissähä se on ollu ihan eri ihminen ku muut. Sit ku se on ollu selvin päin, ni se on vähän semmosta ristiriitasta, et ei oikein tiedä kuka se on tai kumpi se on. Sit on vaa ollu sillee, kasvanu tavallaan vähän sillee, et ei ees halua puhuu periaatteessa."

Avun vastaanottamiseen liittyi Marjalla, Riinalla ja Tarjalla häpeää, joka kohdistui siihen, että he eivät tulleet taloudellisesti toimeen itsenäisesti. Häpeän kokemus liittyi myös heidän pelkoonsa leimautua muita huonommaksi sosiaalisessa elämysyhteisössä, jos muut tietäisivät heidän hakeneen apua. Pelko leimatuksi tulemisesta liittyi myös sosiaalitoimen ja mielenterveydellisten palvelujen käyttämiseen.

Eija: "Nouseeko se häpeäntunne sinusta itestä vai nouseeko se muiden kommentteista tai arvostuksesta?"

Tarja: "Ehkä omasta. Siitä, et mitä luulee. Et ne voi sanoo et 'sinäkin luuseri siinä!' En mä siis tiedä siit. Mul on vaan semmonen pelko, että se keskustelu vois päättyy tosi ikävästi jotenkin sillee aliarvioiden. Mut tosin sit taas ne ystävät, jotka on mulle tärkeitä ja tuntee mut, ja jotka mä haluan pitää mun elämässä, niin ne tietää tasan tarkkaan mun tilanteen tällä hetkellä, eikä ne odota mult sit kuitenkaan semmost et 'joo, et sun pitäo olla aamukaheksast neljää asti töissä ja yrittää jaksaa äitis kanssa viel'. Et onneks ei ne oo sellasii. Et jotenkin, en mä halua pitää semmosii ihmisii mun lähellä ketkä aliarviois sitä mun tapaa selvitä."

Tarja: "No ehkä se, että ku on kavereita ja ystäviä, ketkä on mun ikäsii ja ollu työelämässä ja saa sitä omaa rahaa ja maksaa siitä kaikke. Nii ehkä semmonen pieni häpee sit siitä, että mä en ite tienaa sitä rahaa, vaan käyn joka kuukaus jossain asioimassa, et mä saan sen rahan. Mut siitkin mä oon yrittänyt päästä pois. En mä mainosta sitä kenellekkää, et 'joo, et mä oon sosiaalitoimiston asiakas'. En. Se on vähän semmonen, et siit ollaa hissukseen."

Marja: "Ennen ku mä en ollu hakenu ikinä apuu mistää, ni emmä tienny mimmosta se olis. Ehkä liian moni ihminen täällä ajattelee et 'ei nyt noist oo kuule. kallonkutistajat esimerkiks, kaikki ne o semmosii ja semmosii'. Semmosii hirveit tarinoita ehkä liikkuu, tai ihmiset luulee, ei tiedä asioista. Mut sit tosiaa, kyl sitä jotenki mietti et 'voisko siit oikeesti olla apua?"

Marjaa, Riinaa ja Tarjaa yhdisti myös ajatus kokemansa hyvän kierrättämisestä. He kokivat moraalisen velvollisuutenaan hyvittää jollakin lailla saamansa taloudellinen apu, jotta joku muu voisi aikanaan saada vastaavanlaista apua. He legitimoivat toimeentulotuen saamisen joko tuen väliaikaisuudella tai työttömyydellä. Ajatus moraalisesta velvollisuudesta hyvittää vastaanotettu apu oli kolmas tapa legitimoida toimeentulotuen vastaanottaminen vaikka se samanaikaisesti osoitti nuorten kiitollisuutta saadusta avusta ja tuesta.

Tarja: "Et mä pystyn sitten joskus antaa sen taas periaattees takasin jollekin muulle, ku mä en enää ite tarvi sitä apuu. Ja sit ku elämäntilanne on semmonen, et on asiat kunnossa ja on työelämässä tai opiskelee tai saannu ammatin, ni sitte on joku muu, joka voi nauttia siitä."

Nuorten kerrottu minuus ja psykososiaalinen identiteettityö olivat vahvasti Marjan, Riinan ja Tarjan kerronnassa mukana heidän sisäisesti työstetyn puheen muodossa. Nuorten

pohdinta keskittyi heidän kokemaansa kriisiin ja sen vaikutukseen heihin itseensä ja heidän toimijuuteensa. He pohtivat myös omaa olemustaan, kykyjään ja tulevaisuudentoiveitaan suhteessa toisten ihmisten, kuten vanhempien ja kavereiden odotuksiin. Nämä sosiaalisen ympäristön odotukset olivat toinen keskeinen osa Marjan, Riinan ja Tarjan kerrontaa.

Riina: "Mä otan ilomielin mielipiteet vastaan ja kuuntelen ja ymmärrän ne, mut silti, et se on kumminki mun oma elämä. Vaikuttaahan siihen kaikki, mut mitä sä periaattees teet niillä? Poikaystävä voi jättää, vanhemmist ei ikinä tiedä. Ni mitäs sä sit teet, jos kuuntelee vanhempien mielipiteit? Se o kuitenkin mun oma elämä, ni kyl mä ihan näitten sanojen, oman elämän mukaa meen. Mul on nii paljo ollu unelmii. Et nyt mä oon päättäny, et yks unelma ehkä kerrallaa, ni ehkä ne toteutuu eikä kymmenen samaa aikaa."

Tarja: "Ehkä mul vaan painaa eniten se, et just kun muut sanoo, että 'kyllä sun nyt pitäis tossa iässä olla tehtynä sitä ja tätä'. Mut onneks ne ihmiset ei kovin tärkeitä mun elämässä. Et se vaan semmost sanahelinää, mikä on jääny mulle. Entä jos mä oisin opiskellu loppuun, entä jos mä oisin jatkanu siel työpaikas. Nekin on vaa semmosii hetkittäisii ajatuksii."

Sisarukset olivat olleet Marjalle, Riinalle ja Tarjalle tärkeitä ihmisiä. Marjalle sisarukset olivat merkinneet tukea, turvaa ja pysyvyyttä lapsuuden ja nuoruuden aikana. Tarjalle sisarukset olivat hyvin läheisiä, kuin ystäviä, joiden kanssa Tarja vietti paljon aikaa. Nuoremmat sisarukset saivat Tarjan kokemaan itsensä tarpeelliseksi ja hän toimi tietoisesti esikuvana heille. Myös Riina kantoi huolta sisaruksistaan. Hän halusi suojella ja auttaa heitä mahdollisuuksiensa mukaan, mutta hän koki saaneensa myös itse sisaruksiltaan tukea ja apua.

Marja: "Sisarukset on ainut sellanen turva. Vaikka ne itekkii on kaikki ollu lapsii, mut kuitenkin on ollu joku siinä selvin päin aina. Ne ei o koskaa muuttunu sil samallail ku just vanhemmat, (...), et ku ois ihan eri ihmisii."

Tarja: "Mut toisaalta mä tiedän, et sisarukset tarvii mua. Ni se tuo mulle semmost lohtuu, et joku tarvii mua. Mä tarvin niitä."

Riina: "Me olemmat molemmat tuken toisillemme siinä. Mä autan mun veljeeni täyttää papereita ja viemään niitä ja sama on sit toistepäin. On tosi paljo apuu. Ja molemmat on ollu tosi kiitollisii siit, mitä me ollaa saatu."

Pohtiessaan omaa minuuttiaan ja olemustaan, Marja, Riina ja Tarja havaitsivat itsensä ja äitinsä välillä sekä merkittävää samankaltaisuutta että erilaisuutta, mikä puolestaan vahvisti nuorten omaa minuutta ja erityisyyttään suhteessa toisiin ihmisiin. Erityisyys kohdistui nuorten pohdinnassa sisäiseen maailmaan, minuuteen sekä toimijuuteen ja samankaltaisuus lähinnä ulkoiseen olemukseen.

Riina: "Et ne [vanhemmat] on ollu ylpeit siit, et mä oon oikeesti nii omatoiminen et mä pystyn tekee. Jos mä jotain haluun, ni mä myös muute teen. Jos mä haluun sanoo jotai, ni mä myös sanon"

sen. Et tost ne on just ylpeit. Ne on vaan aina et 'vitsi, et meil o tommonen tyttö, joka tekee ite'. (...) Mä oon ihmettelly ittekii, et miten must on tullu tällai. No okei, et ehkä ikä, tai ku o kasvanu, ni mä oon alkanu ymmärtää enemmän et ittehän tääl [epäselvä sana]. Ei o semmost, et vois oikeesti multa koko aika viedä ja olla pyytämässä.”

Tarja: ”Mun ja äidin, meiän mielialat vaihtelee ihan toistemme mukaa. Jos toinen on huonol on tuulel, ni toinenki on. Et toisil siskoil ei oo sit ehkä nii vahva se mielialan vaihtelu. Mut mulla ja äidil se on iha. Et huomaa heti, että ei tarvi ku soittaa, ku kuulee toisen äänestä jo, et kaikki ei oo hyvin tai sit kaikki on tosi hyvin. Se on pelottavaa! Ja sit me ollaan ihan saman näkösiä viel. Ollaan kaks marjaa. Meit sanotaanki, et me ollaan siskoksii lähinnä, eikä niinku äiti ja tytär.”

Marja, ja Tarja kokivat läheisyyttä erityisesti äitinsä kanssa perheen vaikeuksista huolimatta. Kun nuori muuttaa pois kotoa, hän saattaa tulla paremmin toimeen vanhempiansa kanssa kuin kotona asuessaan. Näin tapahtui muun muassa Marjalle, joka koki, että muutto omaan asuntoon antoi sekä riittävän fyysisen välimatkan että riittävästi aikaa muokata suhdetta uudelleen, minkä jälkeen uudistunut suhde toimi Marjan asettamilla ehdoilla.

Marja: ”Et vaik se saattas olla nyt tietynlaist, et he juo mun mielest vähemmän ku silloil, ku ite asuin kotona vielä. Mut tota, en minä haluu nähä sitä, et jos ne vähänkää ottaa, et mieluummin lähtee sit vaa pois. Et ehkä se joku semmonen, et ei pysty kattoo lisää. Mutta äitiä mä mielellään ... [Hänet] nään ihan erilaisena ihmisenä, ku mä nään vaan sen hyvän puolen. Mut jos se riittää, et se on mun äiti, ni se on tosi mielekäst nähä tää ihminen. Mä en haluu nähä sitä toista puolta, silloin ku se on juovuksissa. Tai kun hän oli vielä semmonen ihminen.”

Sen sijaan isät esiintyivät Marjan ja Tarjan, kuten muidenkin tutkimukseen osallistuneiden nuorten naisten kertomassa vähän. Riina oli tässä suhteessa poikkeus. Hänelle isä oli merkityksellinen ihminen, jota Riina kunnioitti suuresti. Riina myös viihtyi enemmän pojista koostuvassa kaverijoukossa kuin ikäistensä nuorten naisten kanssa.

Riina: ”Mut isän ei tarvi sanoo ku 'ei', ni eihää se teekkää. Okei, onhan sekii kaksikymppinen, mut kyl se ... Me molemmat kunnioitetaa vanhempii ja luotetaa niitte sanoihin. Ni kyl se sit menee nii, et se on 'ei', jos niist jompikumpi sanoo 'ei'.”

Riina: ”No iskähä on mulle just semmonen jos vois sanoo et 'kuningas' periaattees. Et sitä kun mä vaa katton, ni kyl sitä tulee vähä mietittyy et 'apua, et kunnioittaaks toi mua, ku mä istun kotona?' Mut kyl sielt on tullu sit et 'hyvä, et mä oon ylpee susta, et sä pystyt kaikkee' ja siihen, et mä hoidan ite mun asiat enkä soittale koko aika: ”Äiti, miten mä kirjotan mun nimen tähän paperii?” Tai toi oli nyt esimerkki, mut kumminki! Et mä hoidan iha yksin.”

Marja Riina ja Tarja olivat hyväksyneet heitä kohdanneen kriisin, tehneet jossakin määrin sovinnon osallisten kanssa ja antaneet anteeksi osallisille siinä määrin kuin se oli mahdollista heidän tilanteessaan. He eivät kriisi- ja kuntoutumisvaiheen jälkeen halunneet miettiä menneitä asioita, sillä ”mennyt oli mennyttä”. Menneisyyteen suuntautumisen he kokivat merkittävänä esteenä tulevaisuuden mahdollisuuksille.

Riina: "Toi, mikä on tässä näis [tilannearviossa], se jää. Et se on sitä huonompaa hetkee. Mut nythän mul periaattees rahallisesti, taloudellisesti ja jopa koulupaikkojen perusteel menee hyvin. Ei mul o mitää, miks mä itseasias jäisin mieltii enää tot vanhaa juttua."

Marja: "Mut äitin rakkaus on nii uskomaton juttu, et emmä voi olla ku siit kiitollinen loppuelämän. Et kunnioitan äitiä äitinä ja pyrin olemaa sille tosi hyvä. Menneet on menneitä. Se on silti mun äiti. Ja isä myös. Mut äidin kans mä oon aina ollu paljo läheisempi ku isän kanssa. Mut isäkii on tärke tekijä siinä, et se on ollu. (...) Se on vaa, et ite just sisälläi mieltiny sillee, et on vaa jotenki ihan sillee erilaista. Äiti on äiti ja äitiä pitää kunnioittaa."

Selvittyään akuutista kriisistä nuoret saattoivat nähdä kokemallaan myös myönteisiä vaikutuksia minuuteensa: Marja koki, että hänestä oli tullut kokemuksiensa kautta herkkä mutta luja, suvaitseva, sopeutuva ja toisia ihmisiä sekä heidän mielipiteitään kunnioittava. Tarja ja Riina puolestaan havaitsivat olevansa perusluonteiltaan toisista huolehtivia mutta arvelivat pystyvänsä jatkossa olemaan herkempiä omille tarpeilleen ja huomioimaan niitä aikaisempaa paremmin.

Tarja: "Jotenki vaa, et ku on tottunu nii siihen roolii perheessä, että mä autan muita. Sit kukaa ei auta mua. Sit toisaalt ku mä tiedän sen ton verstaan jäljiltä, että mul on oikeus siihen hyvää oloo. Mul on oikeus olla sellanen oma, et mä nautin elämästäni ja vaik on kaikkee inhottavaa myös, mut et mä saan aamul olla ilonen, et mä herään. Eikä sitä et 'voi helveti, mihin mä oon taas joutunu. et tää elämä odottaa vieläki edessä'. Ni ehkä mä pidän siitä nyt tiukemmin kiinni. Et mä en meinaa jämähtää siihen, et mä vaa paapon muita, vaa mä haluan omalle elämälle jonkun nii sanotusti tarkotuksen."

Varsinkin Marja ja Tarja, osittain myös Riina, eivät olleet juurikaan avautuneet elämysyhteisöön kuuluville ihmisille, kuten vanhemmille, sisaruksille tai kavereille. Heidän luottamuksen saavuttaneiden läheisten joukko oli pieni, vaikka heiden elämysyhteisöönsä kuului paljon ihmisiä. Siten tapaamiset sosiaalityöntekijän kanssa muodostuivat Marjalle, Riinalle ja Tarjalle merkittäväksi, perheen ulkopuoliseksi, luottamuksellisen pohdinnan areenaksi.

Riina: "No tosiasias, ainoat, ketkä mua tukee mun kaveripiiristäkii on just toi mun poikaystävä ja sit iskä ja äiti ja sisko."

Marja: "Et en mä ikinä o pystyny oikee puhumaa mun vanhemmille tavallaa. Mä en o oppinu sitä puhumista sillee."

Tarja: "Mut mä oon ehkä vaa sit taas niin semmonen, vaikeesti lähestyttävä. Et ne kyl tietää, et ku mut pitää jättää rauhaa. Ja mä pidän sit semmoset omat asiat todella omina asioinani."

Marjalle, Riinalle ja Tarjalle oli merkityksellistä, että heidät oli kohdattu sosiaalitoimessa aikuistuvina yksilöinä, ja että heidän hetkittäinen vointinsa ja jaksamisensa oli otettu huomioon. Tärkeää heille oli ollut myös kokemus sosiaalityöntekijän pyrkimyksestä auttaa,

tehdä parhaansa. Psykososiaalisen kriisityön aikana nuorille oli annettu riittävästi aikaa pohtia elämäänsä yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa ja he olivat kokeneet nuo keskustelut merkityksellisinä. Työntekijät eivät nuorten kokemusten mukaan olleet kiirehtineet eteenpäin, vaan olivat pysähtyneet nuoren kanssa pohtimaan tapahtumia nuorten näkökulmasta, ikään kuin asettuen nuoren asemaan. Nuoren ja sosiaalityöntekijän välille oli muodostunut kiinteä ja luottamuksellinen auttamissuhde. Nuorten kokemuksissa kriisivaihe näyttäytyi omasta tilanteesta puhumisena, tunteiden esille purkautumisena ja tiiviisti jatkuneena vuoropuheluna sosiaalityöntekijän kanssa, jolloin sosiaalityöntekijän psykososiaaliset kriisityön taidot empaattisen kuuntelemisen lisäksi olivat keskiössä. Vasta kun nuori oli työstänyt kriisiään riittävästi, oli kuntouttavan sosiaalityön aika. Tärkeää kuntouttavassa vaiheessa oli nuorten valmiuksien ja jaksamisen huomioiduksi tuleminen erilaisten toimintavaihtoehtojen pohdinnassa. Kuntouttavassa vaiheessa keskeiseksi muodostui sosiaalityöntekijän tietovarasto erilaisista toimintavaihtoehdoista sekä kyky innostaa, kannustaa ja rohkaista nuorta toimimaan. Psykososiaalisen tuen rinnalla yhtä tärkeää nuorille oli konkreettisen avun saaminen toimeentulotuen, asumisen ja muiden konkreettisten asioiden osalta.

Marja: "Mul o ollu semmonen tunne, et et mua halutaanki auttaa. Et ei o ollu semmosta et 'aah, yks lisää. no mitä sä haluat?' Ei semmost ollu. On se tärkeet mun mielest. Mä oon huomannu sillee, et en oo ylimääräinen, 'yks muiden joukossa'. Tavallaa katotaa sillee, et tulee semmonen hyvä olo."

Riina: "Et aikaaha siihen on menny, mut kyllä se. Et sen ensimmäisen sosiaalityöntekijän kanssa oli niit parhait. Oikeesti mä tykkäsin niin paljo, et tuntu jo pahaltaki, ku se lähti pois. No tää ensimmäinen sosiaalityöntekijä tuntu niinku osalt mun elämää, tai sillee. Mä sain soittaa sille, kertoo. Et emmä koskaa puhunu rahast. Mä vaa kerroin, et milt must tuntuu ja näin. Ja sit se meinas et 'joo, tuu tänne näin ja jutellaan'."

Sosiaalityöntekijän antama apu, tuki ja ohjaus merkitsivät Marjalle, Riinalle ja Tarjalle valtaistumista. Nuorten oma tahto vahvistui, he asettivat itsensä ja omat tarpeensa elämän keskiöön ja alkoivat toimia siitä positiosta käsin. Nuoret valtaistuivat myös siinä mielessä, että he pystyivät hyväksymään tulevaisuuden yllätyksellisyyden luottaen omaan selviytymiskykyynsä. Avun hakeminen ja vastaanottaminen eivät enää näyttäytyneet heille häpeällisenä vaan oikeutettuina toimintoina.

Tarja: "Mutta nyt ku tietää, et on mahdollisuus, et sitä apuu saa myös jostain muualta, ja et mä oon oikeutettu siihen apuu, ja meiän koko perhe on oikeutettu siihe, ni jotenki taas ihan uusin silmin kattoo tota. Et on mahdollisuus vaikka mihin. Et ei sitä loppujen lopuks oo yksin tässä tilanteessa. Vaik ehkä sillon, ku me viimeks nähtii, ni mä olin sitä mieltä, et jotenkii mikää ei oo

sallitua, tai et se on jotenki noloo käyttää hyväkseen tämmösii palveluit. Mut nyt mä oon täysin sitä mieltä, et mä meinaan nauttii niist niin kauan ku vaa pystyn, koska emmä muuten täst elämäntilanteest selvi. Varsinkaa just ku on taas semmonen olo itellä, että on ihan tyhjän päällä.”

Tarja: ”Mutta mul on tullu ihan semmonen uus ajattelutapa tietyis asioissa. Mä en pysty ole vastuussa kaikesta. Mä en halua olla vastuussa kaikesta. Mitä mä taas en mielestäni ollu silloin puol vuotta sitten. Silloin mulle se oli niin yksiselitteistä, et mä joudun selvi kaikesta yksin. Ni seki tuo mulle kyl voimaa. Et se puoli ei tu ikinä lähtee musta, et mä huolehdin kuitenkin. (...) Koska mä en voi vaa huolehtii kaikesta. Ku ei mun tarvi. Niit on muitaki ihmisii, ketkä voi huolehtii.”

Tarja: ”Koska mä huomasin, et mä voin nauttii oikeesti niist aamuista, ku mä saan herätä töihin. On todella outoa, et voi työnteost nauttia.”

Seuraavassa Marjan, Riinan ja Tarjan tarinat ovat tarkastelunkohteena erillisinä identiteetin muodostumisen tarinoina, jotta heidän elämänsä ja identiteetin erityisyys pääsee esille.

...huolenkantajana

Tarja otti äitinsä suosituksesta yhteyttä sosiaalitoimeen 19-vuotiaana saadakseen rahaa vuokranmaksuun, kun jälleen yksi lyhyt työsuhde oli päättynyt. Tarjalle toimeentulotukeen turvautuminen ja yhteydenotto sosiaalityöntekijään olivat olleet vaikeita asioita, sillä hän olisi halunnut tulla toimeen omilla tuloillaan. Siten avun hakeminen merkitsi Tarjalle epäonnistumista ja häpeää. Hän myös epäili oikeuttaan toimeentulotukeen, sillä joku toinen saattaisi tarvita tukea häntä enemmän.

Tarja: ”Mä en ois ehkä toivonu, et sen ikäsenä joutuu kääntyy tommoseen, et saa rahaa jostain muualta kun ite tienamalla. Niin se oli tosi vaikee pala kääntyy. Ja mä en ees ekaks halunnut mennä sinne, koska se oli niin semmonen, et 'ei oo mun paikka'. Ei mun kuulu mennä sinne pyytää rahaa keneltäkää. Se oli kova pala ja on periaattees vieläki.”

Tärkeintä Tarjalle oli oman asunnon säilyttäminen. Se merkitsi hänelle omaa tilaa, rauhaa sekä selviytymisen ja aikuistumisen välinettä. Takaisinmuutto äidin ja sisarusten luo olisi merkinnyt hänelle epäonnistumista. Tarjan kokema täysi-ikäisyyden velvoite selvitä itsenäisesti, korostui myös sosiaalityöntekijän tapaamisilla.

Tarja: ”Mulle oli vaa tärkeintä se, että kun oli just muuttanut omaa kotiin, niin että saa pidettyä sen oman kodin ja et saa apuu siihen. (...) Et mä vaa osasin odottaa sitä, et mä saan sitä vuokratukee. (...) Koska, totta kai, ku oli just muuttanu, nii sit halus pitää sen oman kodin ettei joudu sen takii muuttaa takasin äidin luo, ettei ole rahaa pitää sitä.”

Eija: ”Halusitko sä itse, että äiti tulee mukaa?”

Tarja: ”Joo. Mä ite pyysin, että lähtiskö mukaa. Ja sit käyti mun mielest just joku pari kertaa yhdessä, ja sit mä tajusin, et kyl mä siel ihan aikuisena ihmisenä itekin pärjään.”

Tarja oli ajatellut tarvitsevänsä toimeentulotukea vain lyhyen aikaa kunnes työllistyi uudelleen mutta toisin kävi. Yllättäen Tarjan äiti sairastui vakavasti. Tieto sairaudesta oli Tarjalle järkytys ja siitä muodostui Tarjan elämän reunaehto.

Tarja: "Mul on ajantaju aivan täysin hukassa, koska mun äiti sairastu viime vuonna, itse asiassa just näinä päivinä. En oikein tiedä mistään mitään ja kaikki keskittyy vaan siihen viime vuoteen. Sitä edellinen on täysin poissa. Ei ees muista."

Tarjan perhesuhteet olivat hyvin kiinteät. Perheessä vallitsi sisäinen, vapaaehtoisuuteen perustuva, vastavuoroisen auttamisen periaate. Perheestä oli tullut entistä tiiviimpi ja suljetumpi Tarjan äidin sairastumisen myötä. Äitiään Tarja oli tuolloin pitänyt parhaana ystävänä mutta perheenjäsenten varsin tiiviit keskinäiset suhteet kyseenalaistettiin perheen ulkopuolisten toimesta. Tarjalle äiti oli läheisempi kuin hänen sisaruksilleen, sillä Tarja koki suurta samankaltaisuutta sekä ulkonäkönsä, mielialansa että luonteenpiirteidensä osalta äitinsä kanssa. Äidissään Tarja saattoi nähdä itsensä myös naisena.

Tarja: "Meil on sillee, että kaikki tehään yhdessä, jos joku vaa halua. Et ei ketään jätetä yksin. Meit on neljä lasta ja sit äiti. (...) Ja meillä ei sit ikäeroa huomaa, et me ollaan kaikki yhtä blondeja. Me ollaan tämmönen sakk. Ja äiti mukaan lukien me ollaa siis ihan uskomaton tiimi. Et sen takii ollaan ihan kaikkien tukena. Oli ihan mistä käynnistä tahansa, niin mennä kyl mukaan jos tarvii."

Eija: "Aika hienoo, ku sä käytit tot sanaa 'tiimi'."

Tarja: "Joo. Sitä me ollaa. Viimesen vuoden aikana se on viel tullu selvemmäks. Ja siis totta kai me ollaan aina oltu. Ku just neljä lasta ja sit aina äidin kans ollu hyvät välit. Mut nyt sitte, kun on niin paljo pelissä periaattees ton sairauden takii, nii sitte me ollaan semmone viiden henkilön tiimi, mikä menee vaa eteenpäin. Ja ketää ei jätetä yksin. Se on opittu kantapään kautta nyt vuoden aikana."

Tarja: "Mut joittenkin mielestä se on vaa liian jotenki, et me ollaan liian kiinni kaikki toisissamme. Et siit kuulee kyl positiivist mut myös negatiivist. (...) Ja siis ilman sitä [perhettä] mä en vois elää. Mä oon vaan ylpee siit, et me ollaan niin läheisii, ja et äiti on myös paras ystävä meille."

Vaikka Tarja oli jo aikaisemmin tunnistanut itsessään taipumuksen ottaa vastuuta ja asettaa läheiset ihmiset omien tarpeidensa edelle, niin äitinsä sairastumisen myötä samankaltaisuus osaltaan vahvisti Tarjan roolia perheen huolenkantajana. Tarjan koki ja eli tapahtumia toisten perheenjäsenten kautta ja otti kantaakseen toisten perheenjäsenten huolia yhä enemmän. Jossakin määrin Tarjan ja hänen äitinsä roolit vaihtuivat keskenään: Tarjasta tuli huolehtija ja hänen äidistään huolehdittava.

Tarja: "Tää ehkä kuulostaa tosi tyhmältä, mut mä elän tosi paljon niitten [perheenjäsenten] kautta. Tai sil taval, ett jos niil on asiat huonosti, ni mullakii on. Jos siskolla on joku asia huonosti, ni mä elän tosi paljon niit tunteita. Ja mä myös kyl näytän sen niille, et jos mä oon vihanen jostai asiasta, vaik ne on niitten asioita. Ne tietää sen, et jos mä saan tietää jotain, ni mä en jätä huomioimatta sitä. Ja elän sit niitten kans siin surussa ja ilossa tosi intensiivisesti. Et ku mä en

seurustelee, (...) ni mul on ehkä enemmän sit aikaa ja voimii semmoseen erilaiseen tukemiseen ja siihe.”

Äitinsä voinnin lisäksi Tarja kantoi huolta sisaruksistaan. Hän oli mukana nuoremman sisaruksensa käynneillä sosiaalitoimessa, hän kehotti nuorempia sisaruksiaan hakemaan koulutukseen ja koki velvollisuudekseen toimia heille esikuvana. Näin Tarjasta oli tullut perheen koossapitävä voima. Huolenkantajana Tarjalle tuotti tyydytystä huomata, että toiset tulivat autetuiksi. Myös sosiaalitoimessa sisaren käynnit muodostuivat tärkeämmiksi kuin Tarjan omat tapaamiset. Hän näki itsensä korvaamattomana.

Tarja: ”Mähän noi kaikki asiat oon hoitanu meiän perheessä.”

Tarja: ”Et ku mä oon käynny sen mukana joka kerta [sosiaalitoimessa], niin mun sisko saa siit ihan semmost uskomatont helpotusta, mikä sit taas tuo mulle semmosen hyvänolon tunteen siitä, et sisko on siel käynny ja saanu apuu sieltä samal tavalla ku minä. Niin mä ehkä enemmänkin oon mukana jotenkin siin siskon tapaamisessa, koska mulle se on jo niin semmost tuttua, kun mä käyn sil omal ajalla. (...) Yritän tsempata sit kaikennäköseen, mitä sille ollaan annettu mahdollisuuksii siel. Kaikkeen harrastustoimintaan, jos sisko haluais, ja et se sais sit rahallista apua sieltä.(...) Yritän pönkittää siskoa siihen, että silläkin on just oikeus siihen, ja et mä [olen] sen turvana periaattees siellä. Ja sit ku se on sille niin uus juttu vielä, ja ku se on niin paljon arempi ku minä sit taas. (...)Et se ei kyl pärjäis yksin siellä.”

Vaikka toisista huolehtiminen oli Tarjalle merkittävää, niin itsensä hän mielsi perhepiirissä vaikeasti lähestyttävänä, joka ei kertonut omista asioistaan toisille, ja joka halusi säilyttää yksityisyytensä. Hän halusi suojautua eikä halunnut, että muut puuttuisivat hänen elämäänsä, sillä itsenäistyminen tiiviissä perheessä ei ollut helppo tehtävä. Mutta Tarja koki olevansa myös luonteeltaan sisaruksistaan poikkeava pitäessään kiinni yksityisyydestään. Tarja oli kuitenkin perheestään ja muiden perheenjäsenten hyvinvoinnista varsin riippuvainen. Hän koki masentuneisuutta perheensä tilanteen vuoksi mutta hän halusi uskoa myös omiin tulevaisuuden mahdollisuuksiin, joiden aika olisi vasta sitten, kun hänen äitinsä olisi tervehtynyt.

Tarja: ”Mut mä oon ehkä vaa sit taas niin semmonen, vaikeesti lähestyttävä. Et ne kyl tietää, ku mut pitää jättää rauhaa. Ja mä pidän sit semmoset omat asiat todella omina asioinani. Se just siin on, et ku ne tietää kaiken. Mut ne tietää, et jotku asiat on mulle sit semmosii, et niist ei puhuta. Et mulle annetaan sit se oma rauha kuitenkin. (...) Mut sit muilla sisaruksilla on se, et niil ei oo sitä yksityistä omaa elämää. Et kaikki on jaossa. Siis kaikki tiedetään. Et meil on tosi semmoset vahvat roolit kuitenkin meiän perheessä, mikä vaikuttaa just koko ajan kaikkeen.”

Tarja kohtasi arjessaan merkittäviä normatiivisia sosiaalisia odotuksia, joiden mukaan hänen olisi pitänyt jo hankkia koulutus ja olla töissä. Tarjaa häneen kohdistetut odotukset ahdistivat, sillä hän tiesi, että hän ei voinut täyttää niitä. Perheen ulkopuolisten odotukset

pakottivat Tarjan pohtimaan jo tekemiään valintoja mutta hän ei kuitenkaan katunut päätöksiiään, jotka olivat sidoksissa hänen äitinsä sairastumiseen ja vallitsevaan elämäntilanteeseensa.

Katja: "Ehkä mua vaan painaa eniten se, et just kun muut sanoo, että 'kyllä sun nyt pitäis tossa iässä olla tehtynä sitä ja tätä'. Mut onneks ne ihmiset ei kovin tärkeitä mun elämässä. Et se vaan semmost sanahelinää, mikä on jääny mulle. Entä jos mä oisin opiskellu loppuun, entä jos mä oisin jatkanu siel työpaikas. Nekin on vaa semmosii hetkittäisii ajatuksii."

Tarja koki, että perhetilanteen tuntemuksen kautta sosiaalityöntekijä ymmärsi häntä paremmin, tuki häntä sekä pyrki esittämään vaihtoehtoja, jotka sopisivat juuri hänen vallitsevaan tilanteeseen. Tarjan mielestä hänet kohdattiin sosiaalitoimessa yksilöllisesti ja sosiaalityöntekijän odotukset näyttäytyivät Tarjalle realistisina. Siten sosiaalityöntekijän kohtaamisista ja sosiaalityöstä muodostui Tarjan elämään vastavoima perheen ulkopuolisten ihmisten normatiivisille odotuksille.

Tarja: "Mut on kyl ihan joka kerta, ku mä siel käyn, ni mult kysytää, et miten äiti voi. Nii siel välitetää oikeesti. Nii se on semmonen lämmin tunne, et mä en käy siel vaa laittaa nimeeni mihkää paperii ja saa rahaa, vaa et siel oikeesti kysytää, mitä mulle kuuluu ja mitä meidän äitille kuuluu ja mitä meidän elämää kuuluu. Se on kyl tosi tärkeitä."

Eija: "Toi on iso asia, kun sä sanoit puhelimesakin, että sun äiti sairastu vuos sitte. Onks tää jollakin lailla tullu esille siinä sun asioinnissa sosiaalityöntekijän kanssa?"

Tarja: "On todella tärkeenä osana ollut sitä, koska äiti on ollut siel aikaisemmin ite asiakkaana ja nyt se joutunut, totta kai, palaamaan sinne asiakkaaks tän sairauden takii, kun ei saa olla työelämässä. Tai ei voi olla. Nii must tuntuu, että mua ymmärretään siel paremmin. Koska kaikki sanoo, et mun pitäis opiskella ja mun pitäis olla työelämässä ja mul pitäis olla jo ammatti. Kaikil on tän ikäselä ihmiselä hirveet odotukset. Mut siellä ei sil taval mult odoteta mitään liikoja, vaan mua tsempataan siihen mun elämäntilanteeseen sopivaks ja yritetään antaa vaihtoehtoja, et mitä mä voisni tehdä, ku on tämmönen elämäntilanne. Ja että mikä ois mulle parasta. Koska ne tietää, tai siis tää mun sosiaalityöntekijä tietää, et miten matalana mun mieli on ollu tän asian takii, et sen huomaa musta. Ja sit ku siel on muutamat kyyneleetki ehkä tullut tirautettuu tän asian tiimoilta. Ni siel ymmärretään mua. Et ku ne on huomannu, et minkälaine äiti-tytär-suhte meil on. Mikä on ehkä joittenkin mielest ehkä epänormaalia. Et me ollaan niin läheisiä. Mutta sen takia siel ymmärretää eikä vaadita sitä, et mun pitäis ny elää sitä kakskytöksvuotiaan elämää ja unohtaa äiti tonne kotii."

Sosiaalityöntekijän tapaamiset merkitsivät Tarjalle rauhallista, yksityistä ja luottamuksellista tilaa, jossa hän saattoi miettiä omaa identiteettiään, itsenäistymistään, selviytymistään sekä tulevaisuuden mahdollisuuksiaan. Sosiaalityöntekijä tunsu Tarjan perheen tilanteen, huomiosi sen, osoitti perhetilannetta kohtaan vilpitöntä kiinnostusta, mutta keskittyi täysin Tarjaan ja hänen yksilölliseen tilanteeseensa. Yhteinen työskentely tapahtui Tarjan jaksamisen, aikataulun ja mielenkiinnon mukaan. Työ- ja elinkeinotoimistosta Tarja sai työllistymisvaihtoehtoja, joita hän pohti sosiaalityöntekijän kanssa. Siten sosiaalityöntekijän

tehtäväksi työllistymisen ja koulutuksen osalta määrittyi kannustaminen ja keskustelukumppanina oleminen.

Eija: "Tos nyt tuli toimeentulotuki, pystyt pitää asunnon, on rahaa millä elää ja äidin tilanne sekä miten se vaikuttaa suhun. Onks jotain muita asioita, joita on tullut siinä asioinnin aikana esille, joko sinun tai työntekijän esille ottamana?"

Katja: "Ei oikeestaan. Et kyllähän siin käydään myös läpi sitä, et pystyinks mä palaa työelämää vai haluaisinks mä opiskella. Et kyl siel käydää semmosia asioita läpi. Mut sit taas ku mä oon sitä mieltä, et työelämää mä en oo valmis. Et johonki semmosee "työt kaheksast neljää", et mä en saa pitää puhelinta lähellä jos tapahtuu jotain, ni must ei oo siihen. Mun pää ei kestäis sitä tietämättömyyttä kaheksaa tuntii päivässä. Ja sitte opiskelu, se on ehkä enemmän nyt semmonen mitä nyt ollaa yritetty ajaa eteenpäin. Et sitä ollaa suunniteltu sillee työvoimatoimiston kanssa. Sitä kautta saan apuu siihen. Sit myös sosiaalitoimistosta, et siel tsempataan siihen."

Sosiaalityöntekijän ja Tarjan tapaamisissa Tarjalle oli merkityksellistä sosiaalityöntekijän empatia, kyky asettua toisen asemaan, sekä aito välittäminen ja huoli Tarjan jaksamisesta. Sosiaalitoimi merkitsi Tarjalle alussa vuokratuon saamista mutta perhetilanteen muututtua sosiaalitoimesta muodostui häntä henkisesti kannustava ja kannatteleva voima. Sosiaalityöntekijän tapaamiset merkitsivät Tarjalle myös oman toimijuuden vahvistumista, sillä tapaamisten myötä Tarja sai mielekkyyttä edes yhdelle arkipäivälle kuukaudessa työttömyyden ja toimeettomuuden aikana. Sosiaalitoimessa hänet kohdattiin yksilönä eikä perheenjäsenenä tai toisista huolta kantavana ihmisenä. Liikkeelle lähteminen, oma toimijuus puolestaan vahvisti Tarjan itsetuntoa.

Eija: "Mikä on sulle jääny erityisesti mieleen teidän tapaamisista ja asioinnista? Mä tarkoitan siis sitä, kun sä soitat tai käyt toimipisteessä tai tapaat sosiaalityöntekijää."

Tarja: "No ehkä joka kerta se hyvänolon tunne ja se, kun se tulee joka kerta. Et se ei oo joskus vaan, et on kiva käydä. Et mä ku yleensä haluan sen ajan aamuks. Ni ensin ku sä aamul ekaks heräät, ni oot ihan et 'voi ei, et mä en jaks. et onko pakko?' Mut sit ku sinne pääsee, ni siin tulee heti sellanen hyvä olo, et on saanu jotain aikaseks. Ja sitte, et on ite lähteny sinne ja vähän ehkä omaa aikaaki. Ja sit ku siit tulee just semmonen, et sult iteltään kysytään, et mitä sulle kuuluu. Et miten sä voit. Sit siit tulee semmonen olo, et 'tääl on oikeesti kivaa käydä'. Ni se on se tärkein tunne siinä. Joka kerta melkein."

Eija: "Ootko sä miettiny, et miltä sinun elämä näyttää kahden, viiden tai kymmenen vuoden päästä? Tai miten ite toivosit, et miltä se näyttäis?"

Katja: "No äitin leikkaukset on menny hyvin. Mahollisesti, jos ajatellaan kahen vuoden päästä, ni se on palaamas työelämään. Mitä se sit tuo? Meille kaikille lapsille suurta helpotusta, koska sit meidän ei tarvi olla nii kiinni siinä äidin arjessa. Pystyy ehkä ottaa vähä rennommin. Ei tarvi pelästyy joka kerta ku puhelin soi. Itellä on opiskelupaikka; mä uskon siihe. Ja että kaikil mun sisaruksil on asiat ehkä vähän paremmin ku tällä hetkellä yksityiselämäs."

Tarja oli laittanut oman elämänsä sivuun, sillä hänen tulevaisuudenkuvia ohjasi ensisijaisesti äidin sairaus. Tarjan oma elämä alkaisi vasta kun äiti olisi leikattu, toipuisi ja palaisi

työelämään. Sitten Tarja saattaisi luopua perheen koossapitäjän ja huolenkantajan roolista. Sitten hän voisi ottaa rennommin ja jatkaa omaa elämäänsä.

Toimettomuus muodostui kuitenkin Tarjalle vuoden aikana taakaksi, sillä edeltäneiden vuosien aikana Tarja oli ollut pääasiassa ansiotyössä. Työttömänä Tarja vietti päivittäin aikaa sisarustensa kanssa sovitun aikataulun mukaisesti, mutta hän toivoi arkeensa mielekästä tekemistä. Myös perhekeskeisyys alkoi ahdistaa häntä. Puuhastelu sisarusten ja äidin kanssa merkitsi Tarjalle päivien täyttämistä jollakin, mutta samanaikaisesti arki ja vapaa-aika sulautuivat yhteen eikä arjessa ollut vaihtelua. Myös aika menetti merkityksensä. Niinpä Tarja päätti hakeutua nuorten pajalle, joka oli tarkoitettu 15–19-vuotiaille nuorille. Hän oli saanut Työ- ja elinkeinotoimistosta tiedon, että siellä hänen ei tarvitsisi olla kahdeksaa tuntia päivässä, vaan hän voisi aloittaa pajalla oman jaksamisen ja elämäntilanteen mukaan. Pajalta saamansa puhelinsoiton perusteella hän saattaisi päästä mukaan, vaikka hän oli jo 21-vuotias, jotta hän saisi omaa tekemistä.

Tarja: "Mut sieltä kyl soitettiin mulle, kun mä täytin internetissä semmosen hakemuksen, et mun elämäntilanne on semmonen niitten korvissa, et mun ois vähän pakko saada jotain omaa. Ni hyvin mielin kyllä odotan, et jos se alkais, ja et mä pääsisin siihen ryhmään mukaan. (...) Ja mä tiedän, et mä tuun pettytty tosi pahasti, jos se ei onnistu."

Paja-ajasta muodostui merkittävä käännekohta Tarjan elämälle, sillä siellä hän sai olla tavallinen nuori. Hän oli muita nuoria vanhempi, jolloin hänestä tuli jälleen huolehtija, neuvoja ja ohjaaja nuoremmille. Päivittäinen pajatoiminta toi mielekästä tekemistä Tarjalle ja rytmitti hänen arkeaan, kuten hän oli toivonut. Arkirytmistä erotti viikonloput vapaa-ajaksi, jolloin Tarja pystyi pitkästä ajasta rentoutumaan ja pitämään hauskaa muiden nuorten tapaan.

Eija: "Sä sanoit, että paljon on tapahtunu niin, haluatko kertoa millanen sun elämäntilanne on nytte [kun edellisestä haastattelusta on kulunut 6 kk]?"

Tarja: "No siis silloin ku me tavattiin, ni senhän jälkeen mä pääsin sinne nuorten työpajalle. Ja se oli siis maailman parasta, mitä voi oikeesti mulle käydä. Se alko silloin tammikuussa. Ni sehän on sit ollu arjessa koko ajan mukana viikottain ja päivittäin. Et aamusta sinne mentii ja sit ollu iltapäivää asti siellä. Sit se loppu mulla nyt toukokuussa, koska mä jouduin leikkaukseen. Mul jäi sit se kuukaus vajaan. Ni se on nyt ollu semmonen isoin asia, mitä mulle kuuluu, koska mä oon nauttinu siitä. Mä oon voinu paljo paremmin. Mul on arki, mitä mä rakastan. Tai, no ei nyt enää. Silloin oli. Ja mä oon osannu ottaa etäisyyttä meiän perheeseen, mikä on vaan tehny hyvää ihan jokaikiselle meistä. No äitin vointi on huonontunu valitettavasti, mikä on sit taas nii iso asia siin meiän arjessa. Mutta muuten mä oon kyl tyytyväinen tähän alkuvuoteen, kevääseen ja alkaneeseen kesään. Ihan hyvää kuuluu."

Eija: "Tuo herätti aika monta kysymystä. Voisitko sinä vähän kertoa tarkemmin siitä, et ku sä sanoit, että se nuorisopaja oli parasta, mitä sulle on tapahtu täs puolen vuoden aikana, ni mikä teki sen nii hyväks ajaks?"

Tarja: "No siis se arki ensinnäki. Et mä saan herätä tiettyy aikaa aamulla ja lähen johonkin pois kotoota ja sit illalla ajoissa nukkumaan ja kunnon yöunet. Sit taas se sama rundi. Viikonloput sä nauttit paljo enemmän, ku sä teet viikot jotain. Sit viikonloput on niitä, et sä saat oikeesti rentoutuu ja ehkä pitää hauskaakin vähän. Ni se on ihan erilaista. Ja sit ku mulle se on semmonen elinehto, et on arki, et sä teet jotain, sit nautit vapaa-ajasta, ni se oli se paras ehkä siinä. Mut myös se, minkälaisen tukiverkoston mä sain sieltä. Aivan ihania ihmisiä. Hirveet ennakkoluulot mul oli siit paikasta, koska siel oli ikäraja 16 – 19 mä oon kuitenkin 22. Ni vähän ehkä sillee, et miten siel nuorten kaa tulee toimee. Mut ihan loistava porukka. Ihanii ystäviä saanu. Jotenkin mä vaan kaipasin tollasta. Ja se tuli just oikeesee rakoo."

Tarjan ja muiden perheenjäsenten keskinäiset välit olivat huonontuneet. He olivat väsyneet toisiinsa ja perhe-elämän sairauskeskeisyyteen, minkä seurauksena kaikki perheenjäsenet olivat ottaneet välimatkaa toisistaan. Tarja näki oman toimijuutensa, identiteettinsä ja toiveessa uudessa valossa saadessaan tarkastella elämäntilannettaan kauempaa käsin. Pajatoiminnan avulla myös Tarja saattoi ottaa etäisyyttä perheestään, sillä pajatoiminta antoi Tarjalle legitiimin syyn lähteä kotoa aamulla ja rajoittaa yhteistä aikaa perheenjäsenten parissa. Mutta muutos sai Tarja kokemaan itsensä itsekkääksi. Hän koki, että hän oli hylännyt perheensä asettaessaan ensimmäistä kertaa omat tarpeensa etusijalle, sillä pajalla hän oli oivaltanut, että hänellä itselläänkin oli oikeus hyvään oloon ja omaan elämään.

Tarja: "Mut jotenkin tätä on kestäny nyt kuitenkin niin kauan, tätä sairautta. Kaikkien mielest se on ihan normaalia, et tulee jossai vaiheessa taantumaa. Kaikki on väsyneitä ja kukaa ei oikee jaksais. Se vaikuttaa just äitiin ja kaikkiin sen läheisiin, eli meihin lapsiin. Se on vaikea asia ja siit on vaikee puhua, koska tuntuu, et mä oon jotenki hylänny mun perheen. Koska mä en jaksa enää yrittää hirveesti. Mut jossain vaiheessa taas tulee etee."

Tarja: "Jotenki vaa, et ku on tottunu nii siihen roolii perheessä, että mä autan muita. Sit kukaa ei auta mua. Sit toisaalt, ku mä tiedän sen ton verstaan jäljiltä, että mul on oikeus siihen hyvää olooo. Mul on oikeus olla sellanen oma, et mä nautin elämästäni ja vaik on kaikkee inhottavaa myös, mut et mä saan aamul olla ilonen, et mä herään. Eikä sitä, et 'voi helveti, mihin mä oon taas joutunu. et tää elämä odottaa vieläki edessä'. Ni ehkä mä pidän siitä nyt tiukemmin kiinni. Et mä en meinaa jämähtää siihen, et mä vaa paapon muita, vaa mä haluan omalle elämälle jonkun nii sanotusti tarkotuksen."

Eija: "Kuulostaa tosi hyvältä. Sä puhuit viime kerralla tästä."

Tarja: "Joo. Nii puhuin. Se on nyt joku kerta, ku me ollaa oltu sairaalas kahestaa [äidin kanssa], ni sanoin sille, että mä en haluu joutuu siihen tilanteesee, et parin vuoden päästä, kun se on tervehtyny ja se ettii taas uutta työpaikkaa tai opiskelupaikkaa ja sil on kaikki ovet avoinna, ni mä en haluu sit tajuta, että mä oon ollu täs kolme, neljä vuotta tekemättä mitää. Sit yht'äkkii pitäis ruveta tekee jotain. Ni et mä en haluu joutuu siihen. Ni äiti, totta kai se oli vaa ilonen, et mä oon tajunnu sen. Ni kyl mä meinaan tehdä nii myös. Kahen vuoen päästä, mä uskon, et äiti on tervehtyny, mul on samat mahdollisuudet ku mu äidillä. (...) Tää on ollu ihan uskomaton kevät, tää alkuvuos."

Tarja tunnisti etäisyyttä ottaessaan roolinsa perheen huolenkantajana. Tarja myös huomasi, että hän oli jäänyt yksin perheen piirissä, koska hän ei ollut päästänyt muita lähelleen, ja koska avun pyytäminen oli ollut hänestä aikaisemmin häpeällistä. Huomattuaan tämän, Tarja oivalsi oman elämänsä tärkeyden sekä sen, että hän ei voinut jäädä odottamaan oman elämän alkamista äitinsä sairauden varjossa, sillä muuten elämä kulkisi hänen ohitseensa.

Paja-ajan päätyttyä masentuneisuus palasi Tarjan elämään, sillä hänellä ei ollut mitään, mitä odottaa, vaikka juuri tulevaisuuden näkymät olisivat antaneet hänelle toivoa. Mielekkyyttä Tarjan elämään toimettomuuden aikana toivat nuoremmat sisarukset, jotka saivat hänet edelleen tuntemaan itsensä tarpeelliseksi.

Tarja: "Mut toisaalta mä tiedän, et kaks sisaruksista, kummatkin tarvii mua. Ni se tuo mulle semmost lohtuu, et joku tarvii mua. Mä tarvin niitä."

Eija: "Jos sä ajattelet omaa elämää tällä hetkellä, niin mikä asia sulla on päälimmäisenä?"

Tarja: "No jotenki se, että, et mä vaa taas oon. Jotenki mä haluaisin vaa jotai semmost rutiinia ja sit arkee. Mä en kaipaa mitää muuta nii paljo. Nyt sitä ei oo, ni must tuntuu vaa taas, et mä vaan poljen paikallaan. Ettei o mitää, mihin suuntaa mennä. Et sen takii tää sairasloma on mulle vähän tämmöstä, et mä en mielellään ole. Ennen mä oisin ollu vaa et 'jee-jee! ei tarvi selitellä kenellekkää, ku on se todistus'. Nyt mä tekisin mitä vaa, et ois kunnossa."

Sosiaalityöntekijälle Tarja oli soittanut pajajakson aikana lähes viikoittain kysyen neuvoa etuuksien hakemisen osalta. Pajajakson jälkeen Tarjan tapaamiset jatkuivat sosiaalityöntekijän kanssa, jolloin tärkeimmäksi asiaksi muodostui Tarjan omat tulevaisuuden suunnitelmat, lähinnä koulutukseen hakeutuminen. Jotta Tarja ei jäisi ilman koulutuspaikkaa, sosiaalityöntekijä oli tarjonnut hänelle mahdollisuutta tavata erityinen ohjaaja, joka voisi yhdessä Tarjan kanssa miettiä koulutusvaihtoehtoja ennen seuraavaa hakuaikaa.

Tarja: "No tuolta X-sosiaalitoimistosta sain semmosen numeron jollekki, mä en oikein tiedä kuka se ihminen on, mutta se on luvannu auttaa kaikis opiskelu- ja työhaku[asioissa] ja kaikis mahdollisessa. Nii nyt ois tarkoitus siis se tavata ja sit kattoo, et mitä sil o annettavaa. Mitä apua se pystyy mulle antamaa. Ni mä oon aatellu, et se on ensimmäinen, et mitä mä meinaan ton eteen tehdä. Se on tarkoitus. Seki oli ihan uskomaton ylläri, et ku mä kävin, no varmaa viime kuussa, sosiaalitoimistossa, se mun sosiaalityöntekijä oli vaa, että oisinks mä kiinnostunu tämmösestä. Ni mä olin et 'totta kai!' Et kaikki apu on sallittua."

Eija: "Kiitos, ku sä oot kertonu sun elämäntilanteesta. Haluatko sä lisätä siihen jotakin?"

Tarja: "Eipä oikeestaa. Mä oon vaa tosi ilonen tosta, et mä saannu eri tahoilta apuu kaikkii sosiaalitoimintoihin. Ja saanu vähä enemmän tietää niistä. Et nykyää terveyskeskuksessakii on joku sosiaalityöntekijä, kuka on luvannu ottaa meiän koko perheen vastaan ja kattoo porukassa ja sit yksitellen, että mitä jokainen meist tarvii ja ois vailla, ja kaikkennäköst apuu, mitä kukin meist haluaa. Ni siit mä oon ollu tosi ilonen. Mähän noi kaikki asiat oon hoitanu meiän perheessä. Mutta nyt ku tietää, et on mahollisuus, et sitä apuu saa myös jostain

muualta, ja et mä oon oikeutettu siihen apuu, ja meiän koko perhe on oikeutettu siihe, ni jotenki taas ihan uusin silmin kattoo tota. Et on mahdollisuus vaikka mihin. Et ei sitä loppujen lopuks oo yksin tässä tilanteessa.”

”Vaik ehkä sillon, ku me viimeks nähtii, ni mä olin sitä mieltä, et jotenkii mikää ei oo sallitua, tai et se on jotenki noloo käyttää hyväkseen tämmösii palveluit. Mut nyt mä oon täysin sitä mieltä, et mä meinaan nauttii niist niin kauan ku vaa pystyn, koska emmä muuten täst elämäntilanteest selvii. Varsinkaa just ku on taas semmonen olo itellä, että on ihan tyhjän päällä. Ni meinaan kyllä tavata ja oikein [pari epäselvää sanaa] ne pystyy auttamaa mua mun elämässä eteenpäin. Ni siin samalla mä pystyn auttaa mun perhettä sitten.”

Suurin muutos Tarjan suhtautumisessa sekä perheen että hänen omaan tulevaisuuteen oli se, että hän oli halukas ottamaan vastaan apua. Hän oli oivaltanut, että hän ei voisi enää etsiä mielekkyyttä elämäänsä toisten ihmisten elämästä. Hän tehtävänänsä ei ollut perheen huolenkantajana toimiminen, vaan siihen tarvittaisiin kaikki perheen ulkopuolinen apu, mitä olisi saatavilla. Vain sitä kautta hän saisi tilaa oman elämän rakentamiselle. Tarja oivalsi myös sen, että huolten kantamisen sijaan hän pystyi auttamaan äitiään parhaiten elämällä omaa itsenäistä elämää ja toteuttamalla tulevaisuuden toiveitaan, olemalla itsenäinen nuori nainen. Nuoremmille sisaruksille Tarja halusi kuitenkin olla esikuvana, jotta he eivät ajautuisi samaan tilanteeseen kuin Tarja itse oli ajautunut 22-vuotiaana.

Tarja: ”Mä en haluu, että ne [nuoremmat sisarukset] on 22-vuotiaana täs tilantees. En todellakaa. Ni sen takii mul on semmonen vastuu mun mielest siitä, et mun on pakko näyttää niille, et tommoset [koulutus]asiat on tärkeitä. Vaik eihän se oo mun vastuulla. Mä tiedän. Mutta mul on tullu ihan semmonen uus ajattelutapa tietyis asioissa. Mä en pysty olee vastuussa kaikesta. Mä en haluu olla vastuussa kaikesta. Mitä mä taas en mielestäni ollu silloin puol vuotta. Silloin mulle se oli niin yks'selitteistä, et mä joudun selvii kaikesta yksin. Ni seki tuo mulle kyl voimaa. Et se puoli ei tu ikinä lähtee musta, et mä huolehdin kuitenkin. (...) Koska mä en voi vaa huolehtii kaikesta. Ei mun tarvi. Niit on muitaki ihmisii, ketkä voi huolehtii.”

Kun Tarjan ajattelutapa muuttui, hän keskittyi oman tulevaisuutensa rakentamiseen, missä ammatillisen suuntautumisen valitseminen oli osoittaunut sattumanvaraiseksi ja pakon sanelemaksi ja koulutuspaikan saaminen arpapeliksi.

Eija: ”No tota, ooks sä hakenu kouluun?”

Tarja: ”Joo, mut en päässy.”

Eija: ”Saanko kysyä minne kouluun?”

Tarja: ”Joo, tonne kauneudenhoitopuolelle, sinne kosmetologipuolelle. Mut en päässy. [Oli] 400 ensisijaista [hakijaa] ja sit kaikki muut. Et mä jäin, mitäköhän mä jäin, neljän pisteen päähän siit tavotellust pistemääräst. Mut toisaalta mä sen yhten päivän sit tätä asiaa surin, et mä en päässy, mut toisaalta nyt mul on paljo parempi mahdollisuus ettii oikeesti semmonen koulu, mihin mä haluun. Koska toi oli vähän semmonen'pakko-vaa-hakee'. Koska silloin ku osallistu tohon nuorisopajan toimintaa, ni siel kerrottii jo alussa että 'ku sä olet täällä, ni sä joudut hakee yhteishaussa. se on vaa pakko.' Ni sit se oli meille suurimmalle osalle semmoset et 'ei jumankekka. heitetää vähän tikkuu siit, et kuka hakee ja mihinki. et sit katotaan päästäänkö.' Se oli semmonen joukkotapahtuma, et kaikki haki johonkin, mut ei kukaa oikeen santsannu

siihen niin paljon ku ois ehkä pitänyt ja ottanut tietoa. Nii nyt sitte mä epäilen, et mul on paremmat mahdollisuudet oikeesti päästäki semmoseen kouluun, mihin mä haluan."

Eija: "Onko selvinnyt mikä se 'oikea koulu' on, minne sinä haluat?"

Tarja: "Ei vielä. Ku mä aattelin lähinnä johki aikuiskoulutukseen. Koska mulle on kuitenkin se tärkein, et ku mä oon sen ikänen, että mä tiedän, et mä teen sen opiskelun itteni takii, enkä sen takii, että mä oon päässy ysilta ja pakko opiskella. Ni se aikuiskoulutus on ehkä siit, et siel on ne muutki semmosia, että ne haluaa varmasti sitä. Ja se sit motivoi mua opiskelemaa. Eikä se, että siel on ties minkä vuoden lapsosia, [joiden on] pakko opiskella. Ku mä oon sen kerran jo kokenu, ni ei kiitos enää. Et toisaalt mä oon vähä ilonen vaa et, mul on ainakin viel syksy aika mieltii ja hakee sit syksyllä ja alottaa mahdollisesti tammikuussa, vai koska nyt noi koulut alkaakaa. Et en sure sitä, etten päässyt kouluun."

Eija: "Jotenkin kuulostaa siltä, et sinä uskot siihen, että selviää aika pian sulle kuitenkin, jos sä syksyllä meinaat hakee?"

Tarja: "Joo. Kyl. Pakkohan sen on, koska mä en halua enää jäädä missään vaiheessa semmoselle tyhjän päälle. Semmoselle, et mä vaan oon. Ja yht'äkkii taas vuos menny. Ni ei. Ei missään nimessä. Ni sen takii mä meinaan pitää kiinni siitä, että mul on viimestää tammikuussa opiskelupaikka."

Eija: "Kuulostaa tosi hyvältä."

Tarja: "Kyl se. Silloin ku me haettiin nyt niin kouluihin, ni meille kerrottiin semmosest avoimest hausta. Ni mä jotenkin aattelin vaa, et se on nyt helpompaa, jos hakee vaa sil ni tavallisel tavalla. Mut kyl mul ois kannattanu hakee sillä avoimella, koska silloin mä oisin luultavastiki päässy, koska se on jotenki, siellä ei katota niin tarkasti kaikkii noit opiskelunumeroita ja tämmösii vaa siin katotaan kokonaan se kuva, että mitä kaikkee ihminen on tehny ja miksi. Ja sit voi tulla helpommin valituks."

Tarja ei enää halunnut joutua pelkän olemisen, ajan kuluttamisen ja toimeettomuuden tilaan, jossa hänellä ei olisi mitään häntä vahvistavaa ja kannustavaa edessään, missä hänellä ei olisi päivätoimintaa, ja missä vuosi vaihtuisi toiseen ilman että mitään olisi muuttunut hänen elämässään. Hän ei halunnut toimia nuorempien opiskelijoiden tukeana, sillä se rooli hänellä oli ollut sisarusten kanssa, aikaisemmissa opinnoissa sekä pajalla. Tarja halusi opiskella aikuisten joukossa. Hän etsi sellaista mahdollisuutta, jossa hänen välttävä peruskoulun päästötodistuksensa ei muodostuisi esteeksi.

Tarjan uudeksi tavoitteeksi muodostui myönteisen ja itsenäisen nuoren naisen identiteetin rakentaminen, jonka suunnan hän määräisi itse, mutta jonka rakentamiseen hän otti mielellään vastaan tukea ja apua, mistä sitä vain oli saatavilla.

... rikkinäisenä

21-vuotias Marja oli kasvanut alkoholitiperheessä. Hän otti yhteyttä sosiaalityöntekijään 18-vuotiaana kaverin ja poikaystävän kannustamana, sillä hän halusi päästä pois kotoa, jossa vanhemmat olivat juoneet viikonloppuisin koko Marjan lapsuuden ajan. Marja ymmärsi, että kavereiden, poikaystävän ja vanhempien sisarusten tuki ei ollut enää riittävää, sillä hänen oli paha olla ja hän ymmärsi tarvitsevansa ammattilaisten apua.

Marja: *"No mul oli ollu masennusta siinä ihan ehkä peruskoulun jälkeen jo melkein. Mut sit mä en viel tiedostanu sitä ite, et se oli masennusta. Kotona oli vaikeet olla ja sit kaveri sano, et kannattais ehkä ottaa [yhteyttä] sosiaalityöntekijään. Sit vähä sain kannustusta poikaystävältä."*

"Mä ajattelin lähinnä, et jos tän [sosiaalitoimen] kautta sais apua siihen asumiseen. Et sais just asunnon. Et se oli nii hankalaa. Mun oli periaattees pakko päästä pois sieltä [kotoa]. Et se ol semmonen, mikä mul koko ajan enemmän tavallaan [lisäsi] masennusta [ja sai mut] huonovointisemmaks. Et kotiolut siihe aikaa."

Marja: *"Et se on sit varmaa ollu osasyt tiettyihin masennuksiin ja tommosii, et oli vaikeet olla kotona. Oli parempi päästä pois. Ja sit täältä mä sain apuu siihen. (...) Ja sit mä löysin [nuorten tuki-] asunnon. Ja sit mul oli siihen aikaa vielä oma psykologi ja oma lääkäri. Ja mä kävin sitte terapias vähän matkan päässä."*

Samaan aikaan, kun Marja otti yhteyttä sosiaalityöntekijään, hän haki apua huonoon oloonsa myös psykiatrisesta avohoitoyksiköstä, jossa hän tapasi sekä psykologia, lääkäriä että terapeuttia. Avun hakeminen oli Marjalle viimeinen vaihtoehto, sillä hän joutui ensin voittamaan omat ja sosiaaliseen ympäristöön kuuluvien ihmisten vahvat ennakkoluulot psykiatrisen hoitoon ja sosiaalityöhön hakeutumisen osalta. Marja ei halunnut, että hänet leimattaisiin mielenterveysongelmaiseksi, epäonnistuneeksi tai erilaiseksi nuoreksi.

Marja: *"Ennen, ku mä en ollu hakenu ikinä apuu mistää, ni emmä tienny mimmosta se olis. Just ehkä liian moni ihminen täällä ajattelee et 'ei nyt noist oo kuule. kallonkutistajat esimerkiksi, kaikki ne o semmosii ja semmosii'. Semmosii hirveit tarinoita ehkä liikkuu, tai ihmiset luulee, ei tiedä asioista. Mut sit tosias, kyl sitä jotenki mietti et 'voisko siit oikeesti olla apua?' Ku näkee ihmisiäki tuolla kaduilla vaikka alkoholissa, et niitäki otetaa hoitoo. Mä aattelin et 'kyl varmaa mäkin sitten saisin [hoitoo]'. Jossai vaiheessa vaan käänty, ko oli nii sillä rajalla et tarvitsi sitä apuu. Ni sit se oli ehkä se viimeinen keino tavallaa. Viimeinen vaihtoehto. Tavallaa et yritti ite kaikkensa ennen ku joutu sit hakee apuu lääkärilt. Mut sit ku sen kynnyksen yli menet tonne hakemaan apua ja näin, se muutti tavallaa joka puolelta sitä omaa näkemystäki siitä."*

"[Toiset] just ajattelee sillee, että jos sä meet psykiatrille ni 'toi o hullu'. Et 'se menee [ottaa lääkkeitä] kolmiopurkista. hän on hullu'. Leimataa heti. Ja sit ku ite ei o ees käynny siellä, et vois tietää, et mimmost se on. Et mäki aattelin ekan, et 'miten siit voi olla apua, jos mä meen puhuu jollekin ventovieraalle mun omast elämäntilanteest? ni miten se helpottaa mua olenkaa?' Mut kyl siit ajan kanssa näköjää, vaikka vähä häiriötekijöit [pääsi] tulemaan, masennuslääkitystäki, mutta kyl mun oma mieli ainaki muuttu."

Marjan oli ennen yhteydenottoaan ollut vaikea käsittää, miten omasta elämästä puhuminen ventovieraalle, lääkärille tai sosiaalityöntekijälle, voisi auttaa häntä. Eri ammattiryhmien edustajien tapaaminen toistuvasti muutti kuitenkin merkittävästi Marjan käsitystä psykiatrisesta hoidosta ja sosiaalityöstä aikaisempaa myönteisemmäksi.

Hoidon aikana Marjan huono olo oli diagnostisoitu masennukseksi. Marja yhdisti sairastumisensa vuosia jatkuneeseen vaikeaan perhetilanteeseen ja vanhempien juomiseen. Ratkaisuna hän näki muuton pois kotoa, sillä hän ei enää kestänyt

vanhempiaan vaan koki vihaavansa heitä. Marja oli pohtinut oman luonteensa vaikutusta sairastumiseen, sillä hän oli ollut ujo ja seurasta vetäytynyt nuori. Tukena Marjalla oli ollut koko lapsuuden ajan kaksi vanhempaa sisarusta, jotka olivat vakaita, luotettavia, turvallisia ja raittiita, ja joihin hän oli saattanut aina turvautua.

Eija: "Millanen se sinun arki oli? Oisko sulla ois antaa vaikka joitakin esimerkkejä?"

Katja: "Joo. Arkipäivät oli periaattees ihan normaaleja, niinku muidenkin ihmisten elämä. Mun vanhemmat kävi töissä ja lapset koulussa tai kotona tai töissä, missä milloinkin. Mut viikonloput oli sit semmost, et melkein joka viikonloppu oli sit juomista. Ja ihan pienestä lähtien."

Eija: "Rankka tilanne ollu silloin."

Marja: "On se ollu. Mut kyl ajatus siitä helpottaa. Onneks mul on ollu kaks sisarusta pienenä. Jos mä oisin ollu ainut lapsi, ni emmä sit tiedä, et oisko mul ollu sit tuo teini-ikä tavallaa pahempi, semmonen ko niil nykynuoril on. Just semmonen, et huitelee tuos missä ja miten sattuu."

Marja: "Sit periaatteessa kyl se persoonastaki riippuu, et mä oon ollu just semmonen aika ujo ja semmonen. Emmä ees jaksanu lähtee semmosii mukaa. Et on mul ollu kavereit, jotka on hoidellu tuol sillee. Mä olin sit et 'emmä jaksu, mä meen kotii'. (...) Sisarukset on ainut sellanen turva. Vaikka ne itekkii on kaikki ollu lapsii, mut kuitenkin on ollu joku siinä selvin päin aina. Ne ei o koskaa muuttunu just sil samallail ku just vanhemmat, (...), et ku ois ihan eri ihmisii."

Marjan lapsuuden identiteettinä oli ollut alkoholistiperheen lapseus. Nuoruuden identiteettiin liittyi herkkyyys ja masentuneisuus. Marja oli pohtinut sekä omassa mielessään että ammattilaisten, myös sosiaalityöntekijän kanssa, sairastumisensa syitä. Perhetilanteen ja luonteensa lisäksi Marja oli oivaltanut, että hän ei ollut koskaan oppinut puhumaan asioistaan vanhempiensa kanssa eikä ollut luottanut heihin, sillä vanhemmilla oli ollut kahdet kasvot: isän ja äidin välittävät ja turvalliset kasvot sekä juopon satuttavat, epäluotettavat, itsekkäät, pelkoa ja hämmennystä herättävät kasvot. Marjalle vanhempien muuttuminen toisenlaisiksi ihmisiksi heidän juodessaan oli merkinnyt turvattomuutta ja jatkuvaa epävarmuutta, mikä oli saannut hänet kääntymään sisäänpäin, sulkemaan omat ajatukset ja pohdinnan sisäänsä. Marja ei kuitenkaan halunnut syyllistää vanhempiaan sairastumisestaan. Sen sijaan hän jossakin määrin syyllisti itseään ja piti ujoa, arkaa ja herkkää luonnettaan syynä sairastumiseensa. Marja oli valmis hyväksymään senkin, että hänen masennuksellaan ei välttämättä ollut lainkaan selkeää syytä – se oli vain tullut.

Marja: "Et ehkä mä oon se herkin meistä lapsista tai jotai. (...) Et en mä ikinä o pystyny oikee puhumaa mun vanhemmille. Tavallaan mä en o oppinu sitä puhumista. Et sit aina, jos vanhemmat oli juonu, sit lapsen silmissähä se on ollu ihan eri ihminen ku muut. Sit ku se on ollu selvin päin, ni se on vähän semmosta ristiriitasta, et ei oikein tiedä, kuka se on, tai kumpi se on. Sit on vaa ollu sillee, kasvanu tavallaan vähän sillee, et ei ees haluu puhuu periaatteessa. (...) Tuli vaa mitta täyttee sit. Tuli masennusta. Emmä syytä periaatteessa vanhempia, et ei se välttämät pelkää heidän vika oo. Et voihaa se olla, et on mussakin. Mulle vaa tuli se [masennus] jostai

periaatteessa. Et masennus on semmonen, et se vaa voi tulla ja ei tarvita mitää konkreettist syytä.”

Ottaessaan yhteyttä sosiaalitoimeen sosiaalityö merkitsi Marjalle toivoa taloudellisen tuen ja tukiasunnon muodossa. Marjalle, joka ei ollut oppinut puhumaan asioistaan tai kokemuksistaan vanhempiensa kanssa, oli merkittävää, että hän uskalsi avautua sosiaalityöntekijälle elämäntilanteestaan ja uskalsi näyttää vaikean tilanteen herättämät tunteensa perheen ulkopuolisille aikuisille. Kertominen helpotti hänen mieltään. Avautumisen edellytyksenä oli auttamissuhteen ehdoton luottamuksellisuus.

Marja: ”Ja se elämäntilanne oli viel siihe aikaa aika sekasin ja asuin tosiaan kotona vielä siihen aikaan ennen kuin mä sain sen mun asunnon. Niin kyllä sosiaalityöntekijän [kanssa] käytti sit tilannetta läpi, et kerroin hänelle mun tilanteen. Ni kyl seki on aika luottamuksellista sanoo omasta tilanteest kenellekkää. Ni on se aika iso kynnyks mun mielestä ja iso itellekkii oli siihen aikaa. Tosiaa, niinku kerroin, et mul itku tuli siellä. Aina ku näin ja puhuin tost mun tilanteest, mul tuli aina itku. (...) Ja sit tosiaan se, et sit mä sain, hän autto mua saamaan sen oman asunnon.”

Marja: ”Ja sit, olihan mulla kuitenkin omal tavallaan helpottunu olo. Sit tavallaa sai taas siitä ja tälle. Ja sit ties kuitenkin, et [sosiaalityöntekijä] yrittää auttaa ehkä mua. Mul ainakin helpotti mieltä.”

Sosiaalityöntekijän antama konkreettinen apu toimeentulotuen ja tukiasunnon muodossa, hänen antamaansa samanaikainen tuki ja kannustus sekä keskustelukumppanina toimiminen erottivat sosiaalityöntekijän muista ihmisläheisten ammattiryhmien toimijoista, kuten lääkäreistä, psykologeista ja terapeuteista. Marjan kokemana vain sosiaalityössä yhdistyi konkreettinen apu ja henkinen tuki.

Eija: ”Miten sitten, jos ajatellaan psykologia, lääkäriä, terapeuttia ja sosiaalityöntekijää, millainen sun kokemus oli, että käytiinkö samat asiat joka paikassa läpi vai sosiaalityöntekijä siihen jotakin lisää, siihen sun tilanteeseen? Miten sinä ajattelet?”

Marja: ”Kyl mä ite koen, että se toi lisää. Just esimerkiks tän asunnon. Et muiden kanssa me puhuttiin vaa siitä mun omasta elämäntilanteesta ja siitä, et mikä helpottais sitä. Et jos mä pääsisin kotoo pois. Mut eihän he voi mulle tavallaan apuu tarjota siinä asunnonhakemisessa ja näin. Mut et täältä mä sain taas siihen asumiseen myöskin enemmän. Et mä voin ihan hyvin.”

Eija: ”Et myöskin konkreettinen apu siinä?”

Marja: ”Nii.”

Eija: ”Tavallaan et tukiasunto?”

Marja: ”Joo. Henkisen lisäksi. Toiselt puolelt oli vaa sitä henkist apuu enemmän.”

Marjan kokemus omasta jaksamisestaan ja voinnistaan määrittä yhteisen työskentelyn tahdin, sillä sosiaalityöntekijä oli ollut herkkänä Marjan kulloisenkin jaksamisen suhteen. Masennuskaudella Marja olisi velvollisuudentuntoisena halunnut vaatia itseltään enemmän kuin mitä hänen terveytensä antoi myöten. Sosiaalityöntekijän tukemana hän oli kuitenkin

joutunut hyväksymään sairastumisensa aiheuttaman rajoitteet, kuten sen, että hän ei aina jaksanut eikä voinut riittävän hyvin toimiakseen. Tämä oli merkittävä muutos Marjalle.

Marja: "Tota alus mä ... Tai joskus mä mietin sitä, et kuinka kiva, jos hän tavallaan patistaa mua koko ajan eteenpäin tai töihin, et 'pitäs tehdä sitä, pitäs tehdä tätä'. Kun ei vaa voi sille ololle mitää. Jos on semmonen, et ei oikeesti pysty."

Eija: "Miltä sust on tuntunu lukea omasta elämäntilanteesta?"

Marja: "Ei se mun mielest niin pahalt tavallaa, ku itse nyt tietää sen tietenkin. Nyt jos kattoo, ku mul on noita varmaa vanhempiaki päätöksiä, ku lukee niit vanhimpia, ja sit ku vertaa vaik uudempii, ni siit ei välil meinaa tajuta, miten paha tilanne oli silleesti. Et itekki välillä et 'o-hoo!' et onks se ollu tälle' et. Yllättyny tavallaan niist."

Sosiaalityöntekijän tapaaminen ja säännölliset, tiheään toistuvat keskustelut olivat olleet merkityksellisiä Marjan kriisistä selviytymiselle. Marja oli kokenut tullessa autetuksi. Sosiaalityön varhaisempien ja myöhempien dokumenttien lukemisen kautta Marja huomasi, miten hänen elämäntilanteensa oli muuttunut kolmen vuoden aikana parempaan suuntaan. Marjan identiteetti alkoholiperheen kaltoinkohdellusta lapsesta oli muuntunut masennukseen sairastuneen nuoren identiteettiin ja muuntautunut edelleen kuntoutujan identiteetiksi omaan asuntoon muuton, useiden hoitosuhteiden ja lääkityksen myötä.

Yksi keskeinen osa Marjan kuntoutumista oli ammatillisen identiteetin pohdinta sekä hänen ja hänen vanhempiensa suhteen eheytyminen.

Eija: "Voisitko sä kertoa, et millanen sun elämäntilanne on nytte? Puoli vuotta on menny siitä, ku me on tavattu."

Marja: "Elämäntilanne ei o muuttunu periaatteessa mitenkään. Et ihan sama tilanne on: Työvoimatoimistossa hakemassa töitä ja oon laittanu työhakemuksia, mut ei o mitää tullu sen kautta eikä o koulutusta."

Eija: "No mitäs sinä ajattelet tilanteesta?"

Marja: "No ei o mulle mieleinen tilanne. Mä haluisin työllistyä tosi paljon. Et sen takii mä oon todella aktiivinen. Ku mul on kotona tietokone, ni sieltä mä katon tosi paljon työtä ja koulutuksiiki luen, mut työllistyminen on se mun ykköstavote kuitenkin. Et haluaisin tehdä töitä."

Eija: "Nyt ku sulla on työntekijä vaihtunu, ni ootteks te jotenkii jatkanu tätä tilanearviota hänen kansaa tai puhunu suunnitelmista?"

Marja: "Ollaan puhuttu. Just täst nykytilanteesta. Mä olin just että 'mitä mä teen?' Just koulu tai työ tai näin. Sitä me ollaa kyl puitu tossa läpi."

Marja: "Nyt mä on pistäny [työhakemuksia] ihan hirveen moneen paikkaan, ni ei o tullu. Ei o yhteenkään haastattelu pyydetty. Et emmä sit tiedä. Sit mä oon yrittäny mun CV:täkin muuttaa nii, että työnantajat kiinnostuis must. Ei o pyydetty haastatteluun. Mut siihen ehkä jossai vaihees sitte. Ja täl viikol mä oon laittanu viis työpaikkahakemusta."

Kuntoutumisvaiheessa Marja alkoi jälleen toimia aktiivisemmin saadakseen työ- tai koulutuspaikan. Työtä hakiessa Marjan sisäinen toiveikkuus, toimijuus ja yrittämisen

sinnikkyys joutuivat kovalle koetukselle. Marjalle oli tärkeintä työpaikan saaminen, sillä työ antaisi hänen elämälle rytmin, tarkoituksen sekä mahdollistaisi taloudellisen itsenäisyyden. Työssä oleminen merkitsi Marjalle myös samankaltaisuutta, normaaliutta, kuntoutumista ja hyväksytyksi tulemistä sosiaalisessa yhteisössä ja yhteiskunnassa.

Eija: "Ku sä mietit tulevaisuutta, ni jos ajattelet kahden vuoden päähän niin, mitä sä näät omassa elämässä? Millanen sun elämäntilanne on silloin ja mitä siihen kuuluu?"

Marja: "No toivomus olis ainaki se, että mul olis työ tai opiskelu. Ja sit just et olis tietty rytmi elämässä: töihin ja kotiin, töihin ja kotiin. Et se on aika semmost, niin sanottua normaalielämää. Se o semmonen toive ainakii."

Eija: "Onko se se, mitä sä kaipaat tällä hetkellä?"

Marja: "Joo, et se on. Työ on aina semmone, tavallaa turva. Et se on se, joka tuo sen leivän pöytään ja tietenki rytmit elämää. Et kyllä."

Peruskoulun päätettyään Marja oli työskennellyt pääasiassa itse hakkimissaan työpaikoissa, kuten varastossa, kaupan kassalla, päiväkodissa ja ravintolassa. Hän oli ollut myös työharjoitteluissa, kahdessa työvoimapoliittisessa koulutuksessa sekä nuorten työpajalla. Kädentaito-painotteisella työpajalla Marjan kiinnostus, luontainen taipumus ja osaaminen pääsivät esille tekemisen kautta. Muutaman kuukauden paja-ajan jälkeen Marja hakeutui kuitenkin lähihoitajakoulutukseen, jonka hän keskeytti puolen vuoden kuluttua, koska ei kokenut itseään sopivaksi hoitoalalle herkän luonteensa vuoksi. Paja-ajan vahvistamana Marja jälleen haki koulutuspaikkaa kolmelle kädentaitopainotteiselle alalle yhteishaussa, mutta tulisiko hän valituksi, sitä hän ei vielä tiennyt.

Eija: "Miten sitten nää sun omat suunnitelmat? Kun sä mainitsit tos 'tulevaisuudensuunnitelmat', niin millä lailla ne on ollu esillä näissä tapaamisissa?"

Marja: "No ollaan me tietenki puhuttu siitä työllistymisestä tai opiskelusta; niin et mitä sitä itte tekis. Ja samalla tavalla jokaisen on kuitenkin sit pakko tehdä jotain elämäs. Et ei voi vaa olla. Ja mäki haluaisin tehdä jotai mutta ... Ollaan siis mietitty sitä, et mikä se olis, mitä mä tekisin. Jos se ehkä on mun juttu. Mut mä oon nii semmonen ihminen, et ku mä kattelen vaikka töitä, 'joo', mä aattelen et 'no kyl mä sopisin vaikka varastoo töihi'. Sit toisaalt mä haluisin olla töissä iha eri alalla, jossain myyjänä liikkeessä. Tommoses, mis ei ois ihmisii, ei mulle tavallaan kävis. Mut sit ku ei kuitenkaa mikää nouse sielt sillee et 'toi on se mun'. Taikka tollai. Näit on yritetty miettii siis tulevaisuudest."

Ammatillisen suuntautumisen vaihtoehtoja Marja pohti yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa suhteessa aikaisempiin kokemuksiinsa ja luonteenpiirteisiinsä. Ammatinvalinnan miettiminen vuodesta toiseen oli ollut hänelle henkisesti raskasta. Marjan oli ollut vaikeata valita lukemattomista vaihtoehdoista, mutta lopulta peruskoulun päästötodistus, oma kiinnostus, koulutuspaikoista käytävä jatkuva kilpailu sekä oma sinnikkyys saattaisivat

ratkaista hänen ammatillisen valintansa. Siten ammatillinen valinta ei ollut viime kädessä Marjan vallassa, vaan hän saattoi vain miettiä toteutettavissa olevia vaihtoehtoja. Näiden kysymysten parissa sosiaalityöntekijä merkitsi Marjalle keskustelukumppania, kannustajaa, rohkaisijaa ja erilaisten näkökulmien esilletuojaa ja Työ- ja elinkeinotoimisto puolestaan konkreettisten ehdotusten ja toiminnan paikkaa.

Muutettuaan pois kotoa Marja ei uskonut, että hän haluaisi olla enää tekemisissä vanhempiansa kanssa. Oman asunnon tuoma fyysinen välimatka vanhempiin, oma rauha ja kulunut aika oli saanut aikaan Marjan ja hänen vanhempiansa suhteen uudelleen muotoutumisen, mikä oli yllättänyt Marjan.

Marja: "Mutta tosiaan, välit alko olla aika huonot vanhempiin. (...) Ja sit alko ehkä vihaamaan niin sanotusti omia vanhempiaan. Mutta kyllä sitä sit alko olee tavallaa aika täynnä sitä tilannetta. Ei jaksanu, oli pakko päästä pois kotoo, ku emmä halunnu sitte elää sillee. Itse mä en kyl ehkä vois tehdä mun omille lapsille sillee, et mitä itte on kokenu. Eikä hekkää tahallee sitä tee, mutta jos alkoholi ois jätetty pois, ni ei ois ehkä mitää tommost tarvinu nähä pienenä. Et oon nähny aika paljon pienenä. Ja sitten just alko tulee masennukset ja sit tuli ne hoitosuhteita ja sit sosiaalisuhteita. Et onneks mul oli poikaystävä koko ajan kuitenkin vieres, et sit siltä tuli se tuki. Mut eihän se riitä tietenkää enää. Et oli pakko vaa hakea [apua]. Ja sit mä onneks hain."

Eija: "Viime kerralla sä sanoit, että suhde vanhempiin lähti muuttumaan siitä, kun sinä muutit omaan asuntoon. Millaisia ajatuksia sulla nyt on, ku sä käyt äidin luona auttamassa tai vanhempien luona?"

Marja: "Tuota joo, tällä hetkellä on aika eri tilanne. Et mä meen sinne tosi ilomielel tapaamaa äitiä. Se on mun yks ystävä nykyä. Et silloin ku mä muutin kotoa, ni mä aattelin vaa et 'joo, tonne mä en kyl mee vähää aikaa, et jos mä pääsen pois'. Mut sit ku oli ollu vähä aikaa siel omas rauhas ja tälle, ni ei tarvinu kestää sitä toista elämää siellä. Ni sit sitä jaksoki mennä sinne. Ja sit mä pidin sillee, et mä en menny sinne viikonloppusin ollenkaa, et vaa arkipäivisin. Ja et nyt mä oon käynny silloin tällöin viikkonloppusin, mut sit jos ne juo, ni sit mä yleensä lähen pois sieltä. Et vaik se saattas olla nyt tietynlaist, et he juo mun mielest vähemmän ku silloin, ku ite asuin kotona vielä. Mut en minä haluu nähä sitä, et jos ne vähänkää ottaa, et mieluummin lähtee sit vaa pois. Et ehkä se joku semmonen, et ei pysty kattoo lisää. Mutta äidin mä nään ihan erilaisena ihmisenä, ku mä nään vaan sen hyvän puolen. Mut jos se riittää, et se on mun äiti, ni se on tosi mielekäst nähä tää ihminen. Mä en haluu nähä sitä toista puolta, silloin ku se on juovuksissa. Tai kun hän oli vielä semmonen ihminen."

(...)

"Joo, ni tosiaan nään ne erilaisessa valossa ihan molemmat vanhemmat. Et ite pystyy nyt vaikuttaa nii hyvin siihen, ku ei tarvi olla siel viikkonloppusin. Et mul on tosiaan se toinen paikka missä oon. Kyl se voi olla vähän siitaki tietenkii, et vanhempiin kohtaa se kunnioitus on erilaista. Emmä ite o äiti, en mä kyl tiedä mimmost on olla äiti, mut pelkkä ajatuskii siitä, et se kantanut ensinnäkii mua yheksän kuukautta ja ruokkinu mut. Tänäki päivän ruokkis, jos mä tartteisin jotai tosi apua. Et mä voin aina mennä äidin luo. Mut kyl mä haluan pärjää omillai. Mut äitin rakkaus on nii uskomaton juttu, et emmä voi olla ku siit kiitollinen loppuelämän. Et kunnioitan äitiä äitinä ja pyrin olemaa sille tosi hyvä. Menneet on menneitä. Se on silti mun äiti. Ja isä myös. Mut äidin kans mä oon aina ollu paljo läheisempi ku isän kanssa. Mut isäkii on tärkeä tekijä siinä, et se on ollu."

Eija: "Kiitos kun kerroit. Sanoit kauniita asioita."

Marja: "Joo. Se on vaa, et ite just sisällään miettiny sillee, et on vaa jotenki ihan erilaista. Äiti on äiti ja äitiä pitää kunnioittaa."

Marjan ja hänen vanhempiensa välinen uusi suhde oli alkanut rakentua Marjan omilla ehdoilla, koska hän ei ollut enää vanhemmistaan riippuvainen. Marjan suhde äitiin muuttui eniten, sillä naisesta, jonka Marja oli nähnyt kotona asuessaan kaksinaamaisena juoppona, tuli Marjalle ystävä. Selvänä olevasta äidistä tuli Marjalle myös naiseuden ja äitiyden malli. Marja kunnioitti äitiään tämän osoittaman äidillisen rakkauden ja huolenpidon perusteella, sillä niistä hän oli kokenut saaneensa osansa. Marja tiesi myös, että hän saisi jatkossa aina apua äidiltään, jos vain sitä tarvitsisi.

Työstettyään sisimmässään lapsuuden kokemuksiin muutaman vuoden ajan, Marja oli valmis jättämään menneisyyden taakseen ja rakentamaan uuden, tasavertaisemman ja molemminpuoliselle kunnioitukselle perustuvan suhteen vanhempiinsa ja hyväksymään heidät sellaisena kuin he olivat. Marja pystyi kunnioittamaan vanhempiaan heidän juomisestaan ja laiminlyönneistään huolimatta – kunhan hänen ei tarvinnut kohdata heitä alkoholisteina. Sisimmässään Marja teki sovinnon alkoholistiperheen lapsuuden muistojen kanssa ja suuntasi katseensa kohti tulevaisuutta.

Marja: "Et mä oon vähän semmonen just, että antaa jokaisen kukan kukkii. Et kaikki saa olla iha mimmosia haluaa, olla mulle mitä vaan, että mielipiteestä ei voi taistella. Pitää pystyy oikeesti sopeutuma ja pyrkii edes asettumaa toisen asemaan. Et ku mul on tosi vahvoi mielipiteit joistai asioista. Ja mä en muuta niitä niitä edes kirveellä oikeesti. Mä oon sitä mieltä ja se on. Mut emmä lähe väittelemää. Et mul on monissa asioissa mun isän kans ihan erilaiset näkemykset. Ja me ollaa molemmat semmosii, et silloin ku me väitellää ni me väitellää oikeesti. Meidän välii ei pysty tulle, et seinä ei pysty estää sitä. Mieluummin sit oon vaa hiljaa ja näin."

Marja: "Et siis mä oon aika kovapäinen ihminen. Et mun poikaystäväki sanoo, et se ei o ikinä ennen tavannu yhtä kovapäistä ihmistä ku minä. Mut kyl mä sit pystyn ain asettuu tavallaa toisenkii asemaa. Et emmä sillee jokapäiväsest kovapäinen [ole]. Et ulkopuolelt jos joku kattoo, nii ei ne sanos et 'et sä oo yhtää kovapäinen', et 'ei sussa oo kovapäisyyttä', mut kyl mussa on sitä."

Marja oli tunnistanut ja hyväksynyt itsessään samankaltaisuuden ja erilaisuuden sekä isänsä että äitinsä luonteenpiirteiden kanssa. Marjan lapsuuden ja nuoruuden kokemukset alkoholistiperheessä olivat vaikuttaneet hänen käsitykseen itsestään ja hänen identiteettinsä muotoutumiseen. Marjasta oli tullut erilaisiin tilanteisiin hyvin mukautuva, erilaisuutta salliva ja toisia ihmisiä kunnioittava nuori nainen, joka pystyi tarvittaessa asettumaan myös toisen ihmisen asemaan. Herkän kuoren alla hänen oma tahtonsa, peräänantamattomuutensa ja sinnikkyytensä olivat yhdistyneet osaksi hänen identiteettiään. Marja oli kuntoutunut ja hänestä oli tullut sisäisesti sekä herkkä että vahva nuori nainen, joka etsi edelleen työmarkkinakansalaisen paikkaansa yhteiskunnassa. Siinä

etsinnässä sosiaalityöntekijä oli edelleen tukija, kannustaja, rohkaisija ja keskustelukumppani.

... identiteetin kadottaneena

Täytettyään 18 vuotta Riinalla oli edessään valoisa tulevaisuus, sillä hän oli suorittanut peruskoulun ja aloittanut ammatilliset opinnot unelma-ammattiinsa. Riina asui tuolloin vanhempiensa ja sisarustensa kanssa. Pari kuukautta opintojen alkamisen myötä hän kuitenkin sairastui, minkä vuoksi hän joutui keskeyttämään koulutuksen.

Eija: "No ihan siihen alkutilanteeseen vielä, kun sä otit yhteyttä, ni voisiks sä kertoa vähän siitä, et millanen sun elämäntilanne oli siinä vaiheessa?"

Riina: "Mä asuin äitin ja isän kanssa. Okei, mä oon täysikänen. Vanhemmil ei o enää velvollisuus elättää mua ja ostaa mulle mitä mä tarvin. Mä kävin ammattikoulua. Mua esti allergia, et mä jouduin lopettaa sen. Et mä olin koko aika kipeenä. Ja et ei ollut mahdollisuuksia. Mä halusin lähteä hakee uutta, jotai apuu. Ja silloin mulle ehdotettiin sosiaalipalveluja, ni mä ajattelin, et 'no, minähän sit menen apuu hakemaan'.

Riina oli pakotettu etsimään uusia vaihtoehtoja elämälleen, kun ammatillinen unelma oli kariutunut sairastumiseen, jolloin hän koki menettäneensä osan itsestään. Pohdittuaan tilannettaan, hän otti itse yhteyttä sosiaalityöntekijään perhetuttavan ja äitinsä suosituksesta. Riina tarvitsi myös rahaa elämiseensä, mutta vastikkeettoman rahan vastaanottaminen ei tuntunut hänestä hyvältä.

Riina: "Et mä en kehtais lähteä ees pyytää kahvinkeitint tai sillee. No mut jokainen elää omal tavallaa. Mun mielipide on se, et jos sä jotain haluat, niin sun on pakko ite tehdä sen etee jotai. Tai emmä halua ainekaa elää sillee et 'joo, mä saan teilt kaiken, jee! sosiaalipalveluit mä saan ihan kaiken.' Ni ei se. Ei. Mulle tää on ollu väli-, tämmönen -ratkaisu ja tuki. Et mä oon saanu apua, no tämmöstä tukea!"

Riinalle toimeentulotuen väliaikaisuus sekä yhteiskunnan tuen varaan joutumisen tarkastelu oppimiskokemuksena työttömyyden perusteella legitimoivat tuen vastaanottamisen, johon liittyi myös häpeää. Tärkeintä Riinalle oli saada sosiaalitoimesta keskusteluapua oman elämäntilanteensa jäsentämiseksi ja selviytyäkseen. Riina näki itsensä kykenevänsä itsenäisenä toimijana, joka ei olosuhteiden seurauksena pystynyt hallitsemaan elämäänsä, mikä puolestaan sai hänessä aikaan hämmennystä ja pettymystä.

Riina: "Sosiaalityöntekijä, heti se kerto et X-säätiö. Ja sitte se jakso kuunnella mua ja oli heti, et se tuki. Ja sit taas, kyl mä oon saanu niin hyvää palveluu. Sosiaalityöntekijä oli just semmonen, joka jäi mun mielee heti. Et silt mä sain heti. Et se autto mua kaikessa ja mä sain soittaa ihan millon vaa sille ja kertoo, et mitä tuli. Ja kyl sielt tuli heti apu ja vastaus. Tollee."

Eija: "Mutta just ku te juttelitte, ni mitkä sulla oli sellaset päälimmäiset asiat siinä?"

Riina: "No itse asias tuki. Tuki, se et mä sain. No puhuminen! Ja se, et mä saan tukee. No okei, saanhan mä mun vanhemmiltakii, mut must se tuntuu nii eri asialt, et mä saan ulkopuoliselt, keneen mä saan tutustuu."

Riinan ja hänen järjestyksessä ensimmäisen sosiaalityöntekijän tapaamiset muodostuivat erityisesti Riinan särkyneen identiteetin eheyttämisen areenaksi. Lisäksi hänen itsenäistymistään vahvisti muutto nuorten tukiasuntoon sosiaalityöntekijän mahdollistamana. Työskentely koostui säännöllisistä tapaamisista, puhelinkeskusteluista sekä ajan myötä Riinan tulevaisuuden tavoitteiden dokumentoinnista. Riina pystyi puhumaan työntekijänsä kanssa kaikesta, mitä hänen elämässään tapahtui ja sen mukaan, miten hän itse halusi. Keskustelujen ja Riinan oman sisäisen pohdinnan kautta Riina alkoi vähitellen uskoa jälleen itseensä ja mahdollisuuksiinsa, jolloin hänen oma tahtonsa vahvistui.

Riina: "Ni se jotenki autto ja sai näkee mut asiat asiat iha uudellee: Et kyl mä tuun pärjää. Et ei mun tarvi välittää tommost, jotka tekee mulle pahaa. Et, no poliisihan sen hoitaa sit mun hartioilt pois. Mut sillee et tuki, puhuminen. Nii et se ois semmonen, mikä on oikeesti saanu mut innostuu jopa ihan kaikest. Sillee et mä oon niin valmis puhuu nuorteki puolest ja kaikkee. Et mä oon saanu tosi hyvää palveluu."

Riina: "Et aikaaha siihen on menny mut kyllä se. Et sen ensimmäisen sosiaalityöntekijän kanssa oli niin parhait. Oikeesti mä tykkäsin niin paljo, et tuntu jo pahaltaki, ku se lähti pois. No tää ensimmäinen sosiaalityöntekijä tuntu osalt mun elämää, tai sillee. Mä sain soittaa sille, kertoo. Et emmä koskaa puhunu rahast sillee. Mä vaa kerroin, et milt must tuntuu ja näin. Ja sit se meinas et 'joo, tuu tänne näin ja jutellaan'."

Riina: "Mut ensimmäinen sosiaalityöntekijä, hän tuntu nii ystävältä, et mä oisin varmaanki kiittäny. Et mä oisin kiittäny siit, et mitä mä silt sain, ja mitä se mul merkitsi. Et mä pidin siitä, et se oli mulle tärke ihminen. Ja on vieläki. Kyl mä toivon, et se tulis takaski. Tai sillee et sais nähä."

Riina kiintyi sosiaalityöntekijään, jota hän kuvasi "ystävänä" eli tavoitettavana, läheisenä, luotettavana, ymmärtävänä, uusia näkökulmia esilletuovana ja kysymyksiin vastaavana. Sosiaalityöntekijästä tuli Riinalle 'oheisvanhempi', jonka osoittama kiinnostus, empatia ja huoli yhdistyneenä ammatilliseen kykyyn kuunnella ja toimia konkreettisella tavalla tukivat Riinaa nuorena itsenäistyvänsä aikuisena. Erona vanhempien antamaan tukeen ja apuun oli se, että vanhempien auttaessa Riinaa, hän tuli kohdatuksi perheenjäsenenä kun taas sosiaalityöntekijä kohtasi hänet yksilönä. Asumisvaihtoehtojen osalta sosiaalityöntekijä merkitsi Riinalle tiedonlähdeä sekä itsenäisen asumisen mahdollistajaa.

Samaan aikaan opintojen keskeytymisen kanssa Riina oli havainnut, että hänen identiteettiään käytettiin väärin taloudellisessa hyötymistarkoituksessa. Hän oli alkanut

saada tuhansien eurojen arvosta laskuja, joita hän luuli aluksi omikseen. Riina pyrki sopimaan identiteettivarkauksista vastuussa olevien kanssa takaisinmaksusta mutta hän joutui pettymään toistuviin turhiin lupauksiin ja teki lopulta rikosilmoituksen identiteettivarkauksista.

Riina: "Tai mä luulin, et mä saan kaikki takas mulle ittelleni N.N:ltä, et se maksaa, ku se sano et 'hän antaa'. Mut en mä sit saanukkaa mitää. Joka kerta mä petyin. Se oli yht' itkemistä ja sitä, et mä en oikeesti saanu mitää. Muut saa koko aika, tilailee ja pystyy makselee omii juttuja. Mä oon sit taas et 'voisinks mä saada sun vanhat? et mul ei o varaa lähtee osteleekaa ja esittelee mitää'."

Riinan toiveikas, lukemattomia mahdollisuuksia sisältänyt maailma romahti jälleen, sillä hän oli 18-vuotiaaksi asti hoitanut omat asiansa tunnollisesti ja maksanut aina laskunsa ennen muita menoja. Ammatillisen koulutuksen keskeytyminen oli merkinnyt hänelle ammatillisen unelman menetystä, yhteydenotto sosiaalitoimeen riippuvuutta yhteiskunnan tuesta mutta identiteettivarkauksien myötä Riina koki menettäneensä sekä identiteettinsä, työmotivaationsa, tulevaisuuden mahdollisuutensa että luottamuksen sosiaalisen yhteisönsä jäseniin.

Riina: "Mul ol aina nii, et laskut eka ja sit vast niinku elämine. Et jos ei o varaa maksaa, ni sitte ei otetakkaa. Se on mun tämmönen tavote. Mut siinä sit menikii. Et siinä meni vähä mun unelmat ja mun elämä. Jos, no esimerkiks, jos mä nyt lähtisin töihi, ni mul ei jäis mitää kätee, et ne menis kaikki. Mun kolmensadan euron veronpalautuksetki meni N.N1:en takii nytte ulosottoo."

Riina: "Et okei, ei välttämät nii raskast verrattuna mihinkää pahempaa, mut mulle toi on tosi kova pala. Et se on pudottanu mut monta kertaa ihan maahan asti."

Kun Riina tapasi sosiaalityöntekijää, heidän keskustelunsa keskittyivät alkuvaiheessa kriisistä selviytymiseen ja konkreettiseen auttamiseen toimeentulotuen ja tukiasunnon muodossa. Akuutin vaiheen jälkeen Riina työsti tapaamisilla seuraavia kysymyksiä: Kuka minä olen? Millainen minä olen? Mitä minä haluan?

Riina: "Mä oon ihmettelly ittekii, et miten must on tullu niinku tällee. No okei, et ehkä ikä, tai ku o kasvanu, ni mä oon alkanu ymmärtää enemmän et ittehän tääl [epäselvä sana], ei o semmost, et vois oikeesti multa koko aika viedä ja olla pyytämässä."

Perhe oli Riinalle mittapuu, jonka varassa hän pohti luonnettaan ja omaksumiaan arvoja. Vanhemmat olivat hänelle esikuvia mutta samankaltaisuuden lisäksi Riina oli alkanut tunnistaa omaa erityisyyttään suhteessa vanhempiansa ja sisaruksiinsa. Riina tunnisti itsessään vahvan auttamishalun sekä sisarusten että kavereitten parissa, mutta hän oli myös oivaltanut, että hän oli jättänyt usein huomioimatta omat tarpeensa ja hyvinvointinsa.

Riina: "Mut sit ku lähetää näit mun kavereit kattoo niin emmä nyt tiä, pidäks mä niit niin hirveen hyvin kaverein sit sillee. Et ku mä tarvin apuu, ni mä en saa apuu. Mut sit ku ne tarvii apuu, ni mähä annan heti apuu. Kyl mä oon heti auttamas ja näin."

Riina: "Ja sit ku ne on kumminki jo kaksnyt, yli kaksnyt vuotiait. Ja niil on vieläki tämmöset kakstoistvuotiaitten touhut, et haukuttaa selän takana ja ja puhutaa semmosii, mitkä ei o ees totta. Ihan älyttömii tommosii hölmöi. Ni mä oon ehkä vähän jättäny niit sillee taaksepäin, yrittäny ite vähän aikuistuu. Et ei ois hirveesti ... Tyttöjen kanssa on tämmöstä. Mutta poikien kanssa tulen toimeen. Et täälläkin [Riinan kotona] ne käy pelaamas pelejä ja istumassa ja moikkaamas, kahvilla ja sun muuta. Enemmän mä niitten kaa sit taas lähen mökkeilee, jos on semmost, et voi lähtee. Ja just ku ne pyytää mukaa. Ni niitten kaa sit sillee. Mä oon aina yleensä ainut tyttö, et ei meit o sillee enempää. Et o iso kasa poikii mut sit mä o ainut tyttöne siin nii. Mut tämmöst. On se kiva, et ne tulee tänne. Et noi tytöt on vähä semmosii. Ainut, no yks N.N., mut enemmän on toi poikapuoli. Et ihan pienest asti mä oon aina ollu poikien kans. Et tytöt on vähän semmosii sivukavereit. Jos joskus on tylsää, ni voi soittaa, vaikka sillee."

Eija: "Ne asiat, joista sä juttelet sosiaalityöntekijän kanssa ja se tapa, jolla sä juttelet hänen kanssa, niin onks sun ympärillä muita sellasia ihmisiä, joiden kans sä jaat asioita samalla lailla?"

Riina: "Iskä ja äiti. Etteipä oikeestaa o. Sillee et, no kyl mä kavereitten kaa puhun näist asioist, mut emmä kaikkee kerro."

Riina määritteli elämysyhteisönsä ihmiset kolmeen ryhmään. Läheisinä ja luotettavaina ihmisinä hän piti vanhempien lisäksi poikaystävänsä, yhtä sisaruksistaan sekä ensimmäistä sosiaalityöntekijäänsä. Vanhempiin ja ensimmäiseen sosiaalityöntekijään Riinalla oli varaukseton luottamus. Heidän kanssaan hän saattoi pohtia elämäänsä, perheessä itsenäistyvänä nuorena perheenjäsenenä, sosiaalityöntekijän kanssa kokemaansa kriisiä työstävänä ja identiteettiään uudelleen muokkaavana nuorena aikuisena. Toisen elämysyhteisön ryhmän muodostivat Riinan kaverit, joita olivat yksi tyttöystävä ja lukuisat poikakaverit. Heidän kanssaan Riina puuhasteli, vietti aikaa kotonaan, ulkona tai mökillä. Muihin tyttökavereihin ja -tuttuihin Riina oli ottanut tietoisesti välimatkaa, sillä hän piti tyttökavereita epäluotettavina ja ikäisekseen lapsellisina. He merkitsivät Riinalle toissijaista, "sivukaveruutta". Nämä kaverit merkitsivät Riinalle tuttavina, pääasiassa Riinan ikäisiä nuoria naisia, joihin Riina piti yhteyttä satunnaisesti, mutta joihin hän ei luottanut, ja joihin hän ei halunnut samaistua. Riina pyrki tietoisesti itse toimimaan toisin kuin tyttökaverit. Hän tavoitteli tasavertaista, oikeudenmukaista ja toisia kunnioittavaa aikuisuutta.

Tavattuun sosiaalityöntekijää kahden vuoden ajan, koettuaan identiteettivarkauden ja maksettuaan sen seurauksena syntyneet velat, raha oli menettänyt korostetun merkityksensä Riinalle – toisin kuin hänen kavereilleen. Riina oli alkanut rakentaa identiteettiään uudelleen. Hän oivalsi, että hänen tuli laittaa itsensä ja omat tarpeensa etusijalle ja pyrkiä tasapainoon omiensa ja sosiaalisen ympäristönsä odotusten ja

vaatimusten kanssa. Tämä edellytti välimatkan ottamista sekä vanhemmista että kavereista.

Riina: "Mut kaks vuotta, mitä noi nyt on mulle opettanu, ni et 'välitä ittestäs, älä aina muista'. Et 'älä jätä ittees varjoo'. Et mähää oon just, et kaverit ja perhe mun etee ja ite jää sit sinne alas. Et saa kerää itteesä ylös sieltä. Et se oli semmost aikaa."

Riina: "Itse asias mä otan kaikki muut huomioo paljo paremmin ku taas itteni."

Erontekemisen kautta Riina määritteli itseään suhteessa kavereihinsa. Hän vertasi omaa elämänasennettaan sekä tapaansa ajatella, elää ja arvostaa asioita kavereiden ja perheenjäsentensä ajatus- ja arvomaailmaan. Riina asetti myös toimeentulotuen laajempaan elämän kokonaisuuteen: Paljonko sen eteen olisi itse tehtävä töitä? Toimeentulotukea vastaava neljäsataa euroa omalla työllä ansaittuna sai Riinan ajatusmaailmassa osakseen kunnioitusta. Riina oli kiitollinen sosiaalitoimesta saamastaan avusta ja tuesta mutta tehdessään eroa kavereistaan hän näki monien kavereiden olevan kiittämättömiä, laiskoja ja katkeria. Sellainen hän ei halunnut itse olla, sillä hän halusi itselleen elämän.

Riina: "Mut sit taas, mitä mä o nyt monii muita vähän tos kuunnellu ja näin, kyl välil vähä alkaa sääliittää, et eiks noil oikeesti oo, eiks noil oikeesti kelpaa se, et ne saa kotona istumisest noinki paljo. Moni raataa tuol töitä sen etee, et ne saa. Ni sit nää istuu kotona ja valittaa pienest, semmosest summast, mikä oikeesti auttaa sua elää. Tai et sä opit arvostaa sitä rahaa, mitä sul on."

Riina: "Mun kaverit, ne on nyt kaikki vähä tommosia. Ne ei periaattees o tyytyväisiä. Ne ei jaksa mennä töihi, ei jaksa tehdä mitää. Ja sit valittaa viel rahast, mitä saa ilmatteeks. Hmm ... aika kiittämätöntä tollee. Mä o aina vaa sanonu et 'just joo, et ei o paljo elämäntahtoo'. Mieti sitä sitte, ku oot kolkkyt vee, et sä istut vieläki kotona. Ja et joo, et kaikki sun kaverit: "No hei, me lähetää ulkomaille, ku o töitä ollu täs nii paljo. Nyt o vihdoinki lomat, ja o rahaa ja on näin." – Ja jää sit kotii makaa sillee et 'no voi vitsi! et mä en o ollu ees töissä, pälä-pälä-pälä ...' Et sit taas on turha periaattees lähtee ees katumaa."

Riinan erontekeminen kavereista oli samalla hänen omaa sisäistä puhettaan suhteestaan rahaan, työntekoon, toimijuuteen ja arvoihin. Riina piti itseään räväkkänä ja uteliaana, taiteellisena nuorena naisena, joka nautti kauniin kotinsa sisutamisesta, ja joka pakosta joutui viettämään paljon aikaa kotonaan. Hän uskalsi kaveriporukassa puhua asioista suoraan vaikka ei avautunutkaan kavereilleen henkilökohtaisista asioistaan. Kun Riina oli maksanut identiteettivarkauden myötä syntyneet velat pois kahden vuoden aikana, hänelle määrittyi kaveriporukassa taloudellisen neuvonantajan sekä sosiaalitoimen puolestapuhujan

rooli. Riina oli myös oivaltanut, miten suuri merkitys omalla asenteella oli tulevaisuuden tavoitteiden saavuttamiselle niin hänen kuin toisin ajatelevien kavereiden elämässä.

Sosiaalityöntekijän kanssa Riina keskusteli kaikesta. Näiden keskusteluiden ja oman sisäisen pohdintansa kautta Riina alkoi rakentaa uutta identiteettiä menetetyllä tilalla, mikä johti myös tulevaisuuden toiveiden uudelleen jäsentämiseen. Alkuvaiheen jälkeen hän ja sosiaalityöntekijä kirjoittivat Riinan uudet tulevaisuuden tavoitteet asiakastietojärjestelmään tilannearvioksi ja suunnitelmaksi. Riina oli myös oivaltanut, että tulevaisuuden suunnitelmien toteuttaminen edellytti häneltä itsenäisten päätösten tekemistä.

Riina: "Ja nyt mä oon itse asias mennykkii sen mukaa, et mitä mä haluan. Kyl se alkaa täst pikkuhiljaa toteutuu."

Riina: "No mut jos et sä pidä unelmasta kiinni, ni mitä periaattees saavuttaa? Tai tollee mä sen mietin. Et aikaaha siin menee mut kyl sitä saa, jos haluu. Siin pitää olla vaa tahtoo."

Riina: "Mä otan ilomielin mielipiteet vastaan ja kuuntelen ja ymmärrän ne, mut silti, et se on kumminki mun oma elämä. Vaikuttaahan siihen kaikki, mut mitä sä periaattees teet niillä? Poikaystävä voi jättää, vanhemmist ei ikinä tiedä. Ni mitäs sä sit teet, jos kuuntelee vanhempien mielipiteit? Se o kuitenkin mun oma elämä, ni kyl mä ihan näitten sanojen, oman elämän mukaa meen. No mul on nii paljo ollu unelmii. Et nyt mä oon päättäny, et yks unelma ehkä kerrallaa, ni ehkä ne toteutuu. Eikä kymmenen samaa aikaa."

Kaksi vuotta, jonka Riina oli ollut työttömänä työnhakijana, toimeentulotuen saajana ja jolloin hän oli tavannut säännöllisesti sosiaalityöntekijää, merkitsivät Riinalle ensimmäisen tavoitteen saavuttamista eli velattomuutta.

Riina: "Elikkä siis parempaa suuntaa. Et ei täs nyt enää sen kannalta hirveesti mitää ongelmaa o. Itselläni menee nii hyvin. Mul ei o ku yks lasku enää jäljellä. Et mul ei o enää velkaa mihinkää. Sit ku nyt tän kuun viimeinen päivä lähtee viimeinen velkaerä omist laskuista, sit mul ei okkaa enää mitää."

Eija: "Sehän on todella hienoa!"

Riina: "Joo. Mut kato mä en ostanu ittelleni mitää. Mä oon maksanu kaikki laskut. Ja nyt mä voink koht' olla taas 'oh-hojjaa, et eipä o mitää', ottaa rennosti."

Eija: "Eli sinä oot pysynyt ihan siinä, mistä puoli vuotta sitten sinä sanoit, että kesällä koittaa se aika?"

Riina: "Joo. Kyllä."

Eija: "No miltä se sinusta tuntuu?"

Riina: "No onhan se kivaa. Jää rahaa kätee. Jee! No ei. Siis sillee, et mul ei o itelläni laskui. Mul o hyvä olla. Et mun ei tarvi enää laskee jokaist senttii, et riittäaks mul elää. Mut nyt mul riittää. Ettei o enää mitää sitä stressii. Et toi o ihan hyvä. N.N1:n kans menee sillee, et neki on saatu nyt hoidettua. Et mä en o osallisena koko juttuun, poliisi hoitaa loput. N.N2 maksaa viel mulle takas niitä, mitä on tehny. Et ihan hyvin."

Riina: "Mä oon jaksanu oikeesti, mä oon niin ... Emmä tiä. Mä oon kestäny aika hyvin sen, et mä eläny ilman periaattees mitää. No täs sen näkee! Ku sä jaksat tehä jotai, ni kyl parempi vuosi tulee. Ja näin se tapahtu just mulle."

Kahden vuoden sitoutuminen velkojen maksuun ja identiteettivarkauden varjossa eläminen ja siitä selviytyminen olivat vahvistaneet Riinan itsetuntoa. Hän ei ollut enää uhri, joka oli menettänyt identiteettinsä, vaan hän oli jotakin, hän oli selviytyjä, joka saattoi alkaa suunnittelemaan tulevaisuuttaan. Selviytyminen veloista vahvisti Riinan jo entisestään vastuuntuntoista käsitystä rahankäytöstä, mutta se tuotti hänelle myös taloudellisen neuvonantajan identiteetin kaveriporukassa.

Riina: "Mä oon ite tehny meinaan virheen tos tilantees. Ja nyt mä oon sen ymmärtäny, et mitä se on. Et ei oikeesti, et ei se neljäsataa euroo o sitä varten, et sä voi oikeesti leikkii sun elämälläs ja tilailla tuol kaikkea, luulla, et sul ois nii paljo rahaa. No ohan se iso raha ja näin, mut sil pitää pärjää kuukaus."

Riina: "Mut nää nuoret pojat sit, mun kaverit, ne on sit taas et 'hetkonen, toihan onkin fiksuu. sehän puhuu ihan järkee'. Ni nyt neki on huomannu, et kuun lopus niil onki vaik viel se kaksikymppi kädes, ku tulee seuraavat rahat et 'jee, kaksikymppi ylimäärästä! tässä alkaa säästää'."

Kriisivaiheen ja velanmaksun jälkeen Riina keskittyi enemmän ammatillisen identiteettinsä pohtimiseen. Unelma-ammattiin hänellä ei ollut paluuta, sen hän tiesi. Hän oli myös oivaltanut, että hän halusi toimia ihmisläheisessä ammatissa. Riina oli koko kriisin ajan hakenut aktiivisesti töitä, mutta osoittautui, että niitä oli vaikea saada.

Riina: "Siis itse asias, mä oon hakenu töitä koko aika. Mut ku niihin ei näytä noi helpolla vaan pääsevän. Et mä oon harkinnukki monta viikkoa, et 'oppisopimus – oiskohan se semmonen, et ehkä pääsisin jopa helpommallaki, ku mä pääsisin töihinki siinä?'. Sit kumminki, et on se opiskelu siin rinnalla. Ni kyl mä sit päädyin, et ehkä tää on paras ratkaisu. Et oppisopimuksel alkuu ja sit katotaan, mitä käy ku opinnot loppuu."

Työllistymisen vaikeus ja toisaalta yhteiskunnan sosiaalietuuksien yhteensopimattomuus olivat muodostuneet esteeksi lyhytaikaisten työsuhteiden tai työharjoittelujaksojen vastaanottamisella. Riina koki etuuksien vaihtelun raskaana ja turhauttavana. Myös päivittäinen toimetttömyys oli alkanut painaa häntä. Niinpä erityisesti oppisopimuksella kouluttautuminen näyttäytyi Riinalle järkevänä vaihtoehtona.

Riina: "Nyt mä en hirveesti kyl työpaikkoja eti. Et mä etin koulutust. Mä lähen mieluummin kouluu. Et turhaa mä lähen pelleilee esimerkiks mun toimeetulla ja asumistuella, ku mä joudun jatkuvasti niit sit muuttaa. Et olen töissä ja en ole töissä ja joudun lopettamaan työt ja en olekaan töissä ja olen taas töissä. Ni se on ihan turhaa ja aika stressaavaa. Et ei sitä jaksu koko aika. Mut koulutus. Et koulupaikkoi mä oon laittanu."

Ammatillista suuntautumistaan Riina pohti kokemustensa valossa. Riina oli muun muassa kohdannut entisen kuvaamataidon opettajansa, jonka kannustuksesta innostuneena Riina saattoi harkita hakevansa taidekouluun. Riina sai myös tarjouksen toimia opettajan sijaisena, mutta siihen hän ei kokenut olevansa riittävän aikuinen.

Riina: "Kyl se vois olla ihan kivaa. Mut sit ku mä oon itte samal, tiätsä, ku mä en pidä itteeni sillee, et mä oisin nii aikuinen tai sellanen."

Opettajaltaan Riina sai vahvistusta ajatukselleen, että lapset ja nuoret saattaisivat liittyä hänen tulevaan ammattiinsa. Riinaa kiinnosti muutenkin nuorisonohjaajan tehtävä ja nuorten kanssa tehtävä päihdetyö, mihin kiinnostuksen oli herättänyt lähitalon nuori päihdeidenkäyttäjä. Myös sosiaalityöntekijästä oli tullut Riinalle ammatillinen esikuva, sillä Riina saattoi nähdä itsensä parin vuoden kuluttua sosiaalitoimen työntekijänä kohtaamassa avun tarpeessa olevia.

Riina: "Itse asias mä osaisin kuvitella, et mä oikeesti istuisin joko siel sosiaalitoimistos pöydän takana tai sit mä oisin oikeesti noitten nuorten kaa sit tuol tekemäs, nuoriso-ohjaajana. Ja kyl mä osaisin. Kyl mä oon kuvitellu. No yks mikä ois kans, ni se ois toi poliisi. Mul on niin paljo unelmii! Mä haluisin niist toteuttaa kaikki mut ... Kyl mä osaisin kuvitella, et mä istuisin oikeesti. Voi olla, et mä istuisin oikeesti vaikka työharjoittelus kahen vuoden pääst sit sosiaalitoimiston pöydän takana ja neuvoisin ihmisii. Kyl se vois olla. Se vois semmonen."

Riinalle ammatillinen valinta ei ollut vielä selkiytynyt. Oli myös epävarmaa, saisiko hän hakemansa oppisopimus- tai koulutuspaikan. Epävarmuudesta huolimatta Riina oli identiteettityössään ja toimijuudessaan suunnannut katseensa kohti tulevaisuutta ja oli valmis kokeilemaan erilaisia vaihtoehtoja. Työssä viihtyminen oli hänelle kuitenkin tärkeää, sen hän oli oppinut ollessaan työharjoittelussa päiväkodissa.

Riina: "Et se oli pelkkää sitä siivoomist, mitä mä teen kotonaki. Ni eihän se o kiva. Kyl mä haluan vähä vaihteluu, et mä teen muutaki ku siivoon. Kyl mä siit mun pomolle sanoin ki, et 'teil lukee vähä väärin tääl näin papereis, et mikä mä oon. et mul heitetään, ku mä tuun töihin, ni moppi kätee ja sit mä istuin siel yksinä, keittelin kahvii niille tarhatädeille.' Et oli se 'reilu' meininki."

Riina: "Ku mä oon niin vaikee. Emmä oikee osaa päättää, mitä mä haluan tehdä. Sen takii mä lähenkii kokeilee kaikkee. Mä oon valmis kokeilee ihan mitä vaa. Mut sit taas, jos mä en tykkää, ni sit mä en tykkää, ja sit se jää siihen."

Riina: "Ainaki tajunnu sen, et 'älä mee tekee sitä, mitä ei oikeesti välttämät haluukkaa'. Tai opin nyt sen, et mä nään et 'ei, aha, et tää onki tämmöst. et ei tää okkaa hirveesti mun juttu'."

Ammatillista identiteettiä etsiessään Riinan käsitys minuudestaan määrittyi 'ei-vielä-aikuinen' -identiteetiksi, sillä hän koki innostuvansa nopeasti, olevansa muiden vietävänä mutta hänen kiinnostuksensa saattoi loppua tai vaihtua toiseen yhtä nopeasti. Käytännön

työ, esimerkiksi päiväkodissa, toimi Riinalla eri vaihtoehtojen poissulkijana, sillä siellä hänen mielikuvansa päiväkotityöstä ja todellisuudesta kohtasivat toisensa. Ammatillisen suuntautumisen löytäminen oli Riinalle ensisijaista, sillä hän ei saattanut kuvitella perheen perustamista tai äitiyttä ennen kuin hän olisi suorittanut ammatillisen koulutuksen ja saanut työpaikan. Tulevaisuus ei kuitenkaan pelottanut Riinaa, sillä hänen itseluottamuksensa oli vahvistunut kahden vuoden aikana. Riina ei enää edes uskonut voivansa hallita tulevaisuuttaan täysin itse. Tulevaisuus näyttäytyi hänelle epävarmana, yllätyksellisenä ja osittain sattuman varaan perustuvana tapahtumien ketjuna.

Riina: "Mun tilanne, no jaa. Emmä tiiä. Itse asias mä olen vähä semmonen, tieätsä, mä en ees suunnittele mun asioit, ne vaa menee miten menee."

Ei-vielä aikuinen' -identiteettiä vahvisti Riinan kroonisen sairauden tuoma epävarmuus, joka väritti Riinan jokapäiväistä elämää ja loi toiseutta Riinan olemassaloon. Sairauden kulku oli arvaamaton ja Riinaa turhautti epätietoisuus sekä lukuisat tutkimukset, jotka eivät tuottaneet mitään uutta. Sairauden vuoksi Riina oli joutunut keskeyttämään sekä ammatillisen koulutuksen että työharjoittelun päiväkodissa. Sairaus rajoitti hänen tulevia ammatillisia valinnanmahdollisuuksiaan ja jokapäiväistä arkeaan. Sairaus rasitti Riinan taloutta, rajoitti hänen sosiaalista elämäänsä ja oli esteenä lapsuuden unelmille. Sairaus rajoitti myös Riinan halua korostaa naiseutta hiusten laittamisen, meikkaamisen ja pukeutumisen avulla. Riina ei ollut täysin hyväksynyt sairauden mukanaan tuomaa erilaisuutta suhteessa muihin samanikäisiin eikä sen tuomaa toiseutta.

Eija: "Millanen sen vaikutus on sun elämää?"

Riina: "Itseasias mä en voi tehdä mitää. Et ku se iskee, ni sit se iskee, ja sit mä makailen tääl sohval ihan kipeenä. Se vetää mulla saman tien semmosen flunssan päälle. Et se tulee aika kovana. Ja sit, kylhän se nyt sillee haittaa, et jos mä haluan tuol kavereit [tavata] ja ulkona mennä ja olla, ni sit mä joudunki koko aika vaa raapii itteeni, juosta rasvailee ja tälle. Mä en vois itteeni laittaa. Mä en sais käyttää ees hiuslakkaa, et se kuivattaa mun pään niin pahasti. Ja meikit kokonaa. Ainut mitä mä voin käyttää, ni on ripsiväri. Et ei mitää meikkivoiteit, ei mitää huulikiiltoja ja mitää. Et kyl se vähän tollee noi. Mut ei se kyl mua haittaa, et kai ei mun tarvikkaa meikkaa eikä mitää tälle. Mut kumminki, et kylhän kaikki nuoret, jokainen, laittaa itseensä. Ni mä oon oikeestaa ainut, joka voi vaa vaatteiden perusteel laitella. Hiuksiikkaa mä en sais värjää, mut nyt mun on pakko ottaa ne raidat, et vähä riski. Et miten mä itte haluan kärsivän siitä, ni sit siten se menee."

Eija: "Jos mä kuulen oikein, ni se haittaa ihan sun sosiaalist elämää tää vaiva myöskin?"

Riina: "Joo. Kyllä."

Eija: "Kavereitten kanssa olemista ja tekemistä?"

Riina: "Joo. Ja just se, et mä en voi uida. Mä en voi mennä saunaan. Mä en voi mitää."

Riina: "Kun pitäis olla koko aika imuri kädes tai putsaamassa ja näin. Ku mä tykkään siivoo, ei siin mitää, mut kyl se sitte stressaa vaa, et emmä voi tehdä mitää. Ja jos mä haluisin mökille lähtee,

ni mähän joutuisin olee takki päällä ja kaikkee semmost. Et ollaa sit 'napit' mukana ja kaikennäköst. Mitä mul on melkee kuutta eri allergialääket. Et näin. Onneks saan sosiaalityöntekijästä sen lääkelapun, et mä sen kautta ne. Eihän mul ois muuten varaa ees hakee lääkkeit."

Eija: "Sil on aika iso vaikutus sitte sun elämää?"

Riina: "Kyllä. Mä haluisin koiran. Ei voikkaa ottaa. Kissa ois toinen. (...) Et kaikkii just tommost, et periaattees kaikki tommoset lapsuudenhaaveet jääki sit siihen, et ei voikkaa pitää eikä ottaa mitää eläimii ja näin."

Sairaus korosti Riinan erilaisuutta suhteessa kavereihin, mutta se myös horjutti Riinan itseluottamusta ja teki Riinasta sosiaalisesti jossakin määrin eristäytyneen ja yksinäisen, sillä useimmiten hän pystyi sairauden vuoksi tapaamaan kavereitaan vain kotonaan. Hän oli yksin sairautensa kanssa, mikä sai hänet tuntemaan, että hänen elämäntään puuttui sisältö ja tarkoitus. Sen sijaan sairauden mukanaantumat lukuisat reunaehdot ja rajoitteet olivat sekä tyhjentäneet että täyttäneet Riinan elämän. Siten sairaus vaikeutti Riinan identiteettityötä ja pitkitti Riinan 'ei-vielä-aikuinen' -vaihetta.

Riina: "No periaattees ei mul oo elämää, tai sillee. Mä oon aika tämmönen, et mä istun tyylit kotona, oon kavereitten kaa. Mut kato, ku mä en keskity siihen alkoholiin ja tämmösii, ni aina ku ne lähtee sit hirveesti juhlii, ni mä joko lähen mukaa tai sit mä istun tääl kotona vaa. Tossa se on. Et ei mulla oikein muuta ollukkaa. Et emmä tiä."

Riina oli kuitenkin toiveikas. Vastoinikäymisistä selviäminen ja oman toimijuuden vahvistuminen velkojen maksamisen myötä olivat vahvistaneet häntä. Kun Riina luki tutkijan kirjoittamaa yhteenvetokertomusta ensimmäisestä haastattelusta, hän huomasi, miten hän oli muuttunut kahden vuoden aikana, ja miten hänen elämäntilanteensa oli parantunut.

Riina: "Toi, mikä on tässä näin [yhteenveto-kertomuksessa], se jää. Et se on sitä huonompaa hetkee. Mut nythän mun periaattees rahallisesti, taloudellisesti ja jopa koulupaikkojen perusteel menee hyvin. Ei mul o mitää, miks mä itseasias jäisin mieltii enää tot vanhaa juttua."

Riinan sosiaalityöntekijä oli vaihtunut eikä Riina ollut vielä tutustunut häneen kovin hyvin. Riinalle oli tärkeää, että hänellä olisi ollut joka tapaamisella jotakin uutta kerrottavaa sosiaalityöntekijälle. Uusi työntekijä oli kuitenkin saanut tietää paljon Riinan tilanteesta edellisen työntekijän kautta, mikä oli ollut pettymys Riinalle. Riinalle uusi työntekijä merkitsi "ystävän" sijasta "kaveria" eli satunnaista tuttavaa, jonka kanssa Riina keskusteli valikoiden omista asioistaan. Sairauttaan hän ei ollut vielä ottanut keskusteluun, hän oli vain maininnut sairauden ohimennen. Tapaamiset uuden sosiaalityöntekijän kanssa keskittyivät enemmän koulutus- ja työkysymyksiin sekä nuorten maailmaan yleisellä tasolla.

- Riina: *"No itse asiassa, ku nyt mul on toi toine. Mut ku mul ol se mun ensimmäine, ni se oli vähä enemmän mulle semmone, et mä tykkäsin. Mä haluisin, et se vaihtuis mulle ehkä takas. Mun oli helpompi ehkä vähä enemmän sille, ku se ties jo nii paljo. Mut toi on kyl nyt viel sen verran uus, et mä en o ihan viel tutustu. Mut kyl mä siitkin tykkään. Edellinen kirjas ihan kaikki, mitä mä oon sen kaa jutellu ja näin, sinne nii. Se oli vähä vaikee lähtee sitte kertoo, ku ties jo kaikki, ni ei ollu mitää kerrottavaa sillee. Et nyt, tään kevään aikan, onhan tapahtunu. Oohan mä kokeillu ja laittanu työhakemuksii ja ja tämmöst. Emmä oikee tiä. Kyl ihan siis aina, ku mä meen sinne, ni se o vaa semmost samaa keskusteluu. Kysytää vaa töistä ja sit se antelee mulle kaikkii semmosii erilaisii lappuja ja kehoittelee et."*
- Eija: *"Eli jos mä kuulin oikein, mitä sä kerroit, ni te ootte keskustellu niistä asioista, mitkä liittyy ihan sun siihen omaa elämää? Sun perheestä ja koulutuksista ja työn hakemisesta?"*
- Riina: *"Joo. Kyllä. Ja sit taas kyl mä kavereistaki oon puhunu paljo. Ja sit ihan mun tyyliin unelmamatkastaki tai autokoulust, ja kaikkee ihan tämmöst, mitä periaattees mä keskustelisin vaikka mun kavereitten kaa. Omasta asunnost, mökkeilyst. Kyl tää työntekijäki aina on et 'oi ku mun unelma meni taas'. On tommost, kaveripuhetta. Mut kyl se on ollu enemmän sitä sosiaaliapuu. Mut sit taas ku tutustuu ja näin. Sit ku mä kertonu muutenki kaikist. Se tietää must kaiken. No nythän mä ees soittanu taas tai mitää. Mul meneeki näin hyvin et ei ookkaa enää mitää ongelmii. Mut kyl mä sit kesän lopul nään."*
- Eija: *"Onko kevät tuonu sulle jotakin uutta näiden tapaamisten myötä, ku on eri ihminen?"*
- Riina: *"No eipä periaattees. Ehkä joku, et miten se selostaa mulle kaikki noi asiat, just näit koului. Ja se saa mut enemmän miettii, mitä mä oikeesti ite haluun. Et se on taas semmonen, mikä on vähän tullu kans mielee. Mut kyl se kevään mukaan, mitä mä oon saannu, ni o [taloudellinen] apu. Et näin."*

Sosiaalityöntekijän vaihtuminen oli merkinnyt Riinalle 'oheisvanhemman' menetystä. Riina ei ollut vielä toipunut menetyksestä, olihan ensimmäinen sosiaalityöntekijä ollut hänelle vanhempien lisäksi ainoa aikuinen, johon hänellä oli ollut varaukseton luottamus. Uuden työntekijän kanssa luottamuksellisen suhteen rakentaminen alkoi alusta vastavuoroisen tutustumisen kautta. Riina 'ei-vielä-aikuinen' -identiteetillä pohti tapaamisilla omaa elämäntilannettaan ja tulevaisuuttaan konkreettisten vaihtoehtojen muodossa ja toi esille pohdintaansa nuorten maailmasta. Oman sisäisen ajattelun esille tuominen ei ollut mahdollista niin kauan kuin Riina koki sosiaalityöntekijän "kaverina" "ystävän" sijasta. Sairaus oli oleellinen osa Riinan elämää ja se vaikutti hänen identiteettinsä ja tulevaisuuden mahdollisuuksiinsa, mutta siitä keskustelu sosiaalityöntekijän kanssa olisi mahdollista vasta kun molemminpuolinen luottamus olisi syntynyt, ja kun Riina pystyisi käsittelemään sairautta osana itseään ja elämäänsä.

8.4 Oikotie aikuisuuteen

Kun Kirsi oli 18-vuotias, hän asui äitinsä ja isäpuolensa kanssa, kävi iltalukiota ja oli töissä kaupassa opintojen ohella. Opinnot eivät häntä tuolloin oikein kiinnostaneet. Luonteeltaan Kirsi oli luonteeltaan valoisa, vastuuntuntoinen ja liikunnallinen nuori.

Kirsi: "Joo, no mä opiskelin silloin kanssa X-aikuislukiossa ja tein töitä samalla. Se opiskelumotivaatio oli vähän mitä oli silloin. Mutta enemmän tein töitä. Ja se oli semmosta opiskelun ohella viikonloppusin ja iltasin. Ja asuin vanhempien luona kotona silloin vielä. (...) Ja sitte oikeestaan se opiskelu loppu siinä raskauden loppuvaiheella ja tein pelkästään töitä, että sain sitte hyvät noi ...[päivärahat]."

Raskaus yllätti Kirsin. Raskauden myötä opinnot jäivät ja Kirsi alkoi tehdä enemmän töitä turvataksaan taloutensa lapsen syntymisen jälkeiselle ajalle. Raskauden loppuvaiheessa hän muutti omaan asuntoon. Lapsen syntymän jälkeen Kirsi oli vanhempainvapaalla ja kotihoidontuella yli kaksi vuotta, kunnes palasi opintojen pariin. Tämä oli mahdollista, sillä lapsen isä pystyi huolehtimaan lapsesta päivisin ensimmäisen puolen vuoden ajan. Yllättäen lapsen isä työllistyi, jolloin lapsi aloitti päiväkodissa, ja Kirsi joutui pohtimaan, miten hän selviäisi aikuislukion opintojen aikana taloudellisesti yksinhuoltajana, sillä opinnoista oli tuolloin jäljellä puolitoista vuotta. Kirsi päätti ottaa yhteyttä sosiaalitoimeen äitinsä suosituksesta.

Kirsi: "Kyllä mun äiti on aina sanonut, että 'sinne vaan! et sieltä meet nyt sitte hakemaa rahaa, jos ei muualta saa'. Että kyl mun vanhemmat auttaa mua, jos tulee semmonen tilanne et 'nyt ei oo rahaa'. Mutta ei ne siis mitenkään huonona katso tätä tilannetta. Et ei niillä oo mitään ennakoasenteita varmastikaan ollu tätä sosiaalivirastoa ja näitä toimeentulokijuttuja kohtaan. Mut ehkä mulle on jäänyt semmonen mielikuva."

Kirsi oli tullut taloudellisesti toimeen omilla tuloillaan ja vanhempiensa avustuksella nuoresta pitäen. Ottaessaan yhteyttä sosiaalitoimeen, häntä ahdisti, sillä hän ei tiennyt miten toimeentulotukiasiassa menetellään tai myönnettäisiinkö hänelle ylipäättänsä tukea aikuislukion opiskelijana. Kirsi ei nähnyt muita vaihtoehtoja edessään. Vaikka Kirsin äiti oli kannustanut Kirsiä hakemaan toimeentulotukea, yhteydenotto merkitsi Kirsille häpeää, epäonnistumista ja riittämättömyyttä.

Kirsi: "Sovittiin ihan joskus silloin alkusyksystä tapaaminen ja ihan katottiin tää mun koko tilanne, että mitä pitää tehdä. Ja oikeestaan oli vähän semmonen ahdistunut olo, ku ei ikinä ollut tarvetta mihinkään tommoseen toimeentulotukeen tai hakee mitään rahaa mistään."

Eija: "Voitko vähän tarkentaa, että mistä tavallaan se ahdistus nousi?"

Kirsi: "No ku ei oikein tienny silloin vielä, et saako sieltä mitään rahaa. Ja ei oikeen ikinä o, no on muutama kaveri, ketkä on ollu asiakkaina tuolla, mutta itte ei oikein tiedä, et miten tää

homma toimii siellä päässä, ja mitä pitää tehdä. Mutta sit selvis kyllä kaikki, ku pääsin tapaamaan sitä [sosiaalityöntekijää].”

Kirsi oli tavannut sosiaalityöntekijän kolmesti puolen vuoden aikana. Hänelle oli ollut tärkeintä saada rahaa elämiseen, muita odotuksia hänellä ei ollut sosiaalitointa kohtaan. Tapaamista varsinkin ensimmäinen ja toinen keskittyivät sosiaalibyrokratiaan: Miten toimeentulotukea haetaan? Paljonko sitä voi saada? Miten lääke- tai sähkölaskulut korvataan? Mistä saada lisää tietoa? Sekä millaiset oikeudet ja velvollisuudet Kirsiällä oli? Ensimmäinen tapaaminen oli Kirsin kokemana lyhykäinen ja hätäinen, sillä Kirsin lapsi oli mukana käynnillä. Kirsi sai kuitenkin vastauksia ensisijaiseen huolenaiheeseensa, sillä hän saisi toimeentulotukea opintojensa loppuun saattamiseksi. Kirsi sai myös paljon kaipaamansa tietoa kahdella ensimmäisellä käynnillä. Hän oli tyytyväinen rentoon ja mukavaan tapaan, jolla hänet kohdattiin, niin että hänen oma jännityksensä lieveni hänen tutustuessaan työntekijään.

Eija: ”Pystyisitkö kuvailemaan vähän sitä ensimmäistä tapaamista, mikä sinulla oli sosiaalityöntekijän kanssa?”

Kirsi: ”Apua! Nyt en muista kunnolla. Oikeestaan se oli vähän semmonen hätäinen siinä mielessä, että mulla oli lapsi mukana. Mutta hirveen tarkasti kerto, että mihin mul on oikeus ja mitä voidaan ottaa pois. Ja tota, en nyt oikein muista siit enempää ... Se oli vähän semmonen pikanen katsaus. Että sitte anto numerot ja kaikki et 'heti jos tulee kysyttävää, niin soita'. Ja kerto miten täytetään lomakkeita. Ja kerto just ne kaikki, aika tarkat rahamäärät, mihin on oikeus ja semmosta. Et ihan mukava kokemus jäi siit. Tai semmonen, et kerto kyl aika tarkasti kaikki.”

Eija: ”Muistatko yhtään millanen olo sulle jäi siitä jälkeinpäin?”

Kirsi: ”No vähän sekava. Kun tuli niin paljon sitä informaatiota, että miten pitää tehdä. Mutta muuten ihan semmonen hyvä fiilis. Et oli mukava tyyppi siellä kertomassa, että mitä tapahtuu.”

Eija: ”Näissä tapaamisissa, ni mikä sinun mielestä on ollu tärkeintä?”

Kirsi: ”No se, että saa lisäinformaatiota. Että ko mun mielest [on] jotenkin semmonen, jollain tavalla rasite hakea, aina viedä jotakin papereita ja lippusia ja lappusia, että saa sitä rahaa millä elää. Mutta sitte tapaamisten jälkeen, tai niinku viime tapaamisenkin jälkeen, jäi ihan semmonen kiva olo, että sai taas vähän lisää informaatiota. Ku ei aluksi, ei ennen tienny mitään tosta toiminnasta sen enempää, niin nyt tuli niin paljon sitä, että mitä pitää tehdä. Se [sosiaalityöntekijä] joka kerta kertoo melkein samoja juttuja uudestaan mutta se ei haittaa ollenkaan, että muistaa sitte miten pitää toimia: Koska tuoda hakemuksia ja mitä laskuja ne saattaa maksaa ja muuta, apteekin maksusitoumusjuttuja. Ja tietää, et miten ne toimii. Että saa sitte ... Se informaatio on ehkä semmonen.”

Hyvästä kohtaamisesta huolimatta Kirsin identiteetti täysipäiväisenä opiskelijana, äitinä ja yksinhuoltajana kyseenalaistettiin ja hänen vastuutaan yksinhuoltajavanhempana vähäteltiin sosiaalitoimessa.

Kirsi: "Periaatteessa ne kattoo, et mä en tee mitään. Vaikka mul on lapsi, ni se on vähän erilainen tilanne. Mut [sosiaalityöntekijät] kattoo, et mä en tee mitään. Ja sit ku en hae samalla töitä, niin siitä lähtee sit niitä vähennyksiä."

Kun Kirsi tapasi sosiaalityöntekijän uudelleen ja laati tilannearvion yhdessä työntekijän kanssa, Kirsi sai tietää, että hänen toimeentulotuestaan saatettaisiin jatkossa vähentää 20 % tai 40 % sillä perusteella, että hän ei ilmoittautunut työttömäksi työnhakijaksi. Kirsi koki, että hänen täytyi vain alistua ja sopeutua saamaansa tietoon ja koettaa suoriutua opinnoista nopeammassa tahdissa sekä pienentää perheen menoja vielä entisestään. Norminalennuksesta hän ei pystynyt neuvottelemaan vaan se näyttäytyi Kirsille annettuna uhkana.

Kirsi: "No, se on niinku se on, että mä en siihen voi sillai vaikuttaa. Et sitte on elettävä sen mukaan. Että mä yritän saada sen lukion niin äkkiä pois alta ku vaan pystyn. Että sitte eletää vähän niukemmin hetki."

Kun Kirsi tapasi sosiaalityöntekijän kolmannen kerran, hän yllättyi. Hän koki tulleensa kohdatuksi, ei vain toimeentulotuen hakijana, vaan koko elämäntilanteestaan käsin, sillä sosiaalityöntekijä oli kysynyt, miten Kirsi jaksoi.

Kirsi: "Joo, itse asiassa viime kerralla se oli aika mukavaa, että mun sosiaalityöntekijä rupes kyselemään, et miten mä voin. Mikä oli mun mielest tosi mukavaa. Tuli semmonen, vähän turvallinen olo, et häntä oikeasti kiinnostaa, että miten mulla menee. Ja kyseli, että oonko jaksanu hyvin. Olin vähän väsyny, ni kyseli et 'miten sitte, saatko apua lastenhoidossa ja tommosta'. Jonkin verran puhuttiin ihan mun omasta jaksamisesta ja tilanteesta ja just perheestä, ku on lapsen kaa kahestaa. Ni siitä hetki keskusteltiin, mikä oli ihan kiva. Mutta ei oikeestaan sitte ... No lapsen päiväkodin aloittamisesta, et kuinka se on sujunu. Kyseli ja kerroin. Eipä oikein sitte muuta."

Sosiaalityöntekijän osoittama kiinnostus Kirsin jaksamista, vanhemmuutta ja arkea kohtaan merkitsi Kirsille kohdatuksi ja hyväksytyksi tulemistä. Aito kohtaaminen yksilönä merkitsi hänelle turvallisuutta, kannustusta ja sitä, että sosiaalityöntekijä oikeasti uskoi Kirsin selviävän opinnoistaan. Kohtaaminen auttoi Kirsiä myös uskomaan omaan kykyynsä selvitä.

Eija: "Tossa aikasemmin sinä mainitsit tän turvallisuuden, 'tuli turvallinen olo', kun sosiaalityöntekijä halus tietää, että miten sinä jaksat. Onks se näytellyt mitä osaa tässä yhteydenpidossa sosiaalityöntekijän kanssa? Onko se sulle ollu tärkeä vai onko se enemmän sellanen yllätys, joka tuli esille siinä, näillä tapaamisella?"

Kirsi: "Oli se ehkä vähän semmonen yllätys, kun oon aatellu, että ne vaan tekee työtään. Mutta se oli kiva, ku häntä oikeesti kiinnosti tää mun tilanne ja huomaa, et hän halua, et mä käyn sen lukion. Tukee. Ja huomaa, että uskoo muhun. Siit tuli semmonen hyvä olo."

Seuraavan puoli vuotta Kirsi haki toimeentulotukea kirjallisesti. Hän ei tiennyt, oliko hänen sosiaalityöntekijänsä vielä töissä, sillä päätösten valmistelijat olivat vaihtuneet kuukausittain

eikä tapaamisia ollut tuona aikana. Kirsi pyrki etenemään opinnoissaan nopeasti, yksinhuoltajan vastuun ja perheen arjen koossapitämisen ohella. Hän jatkoi arkeaan taloudellisessa niukkuudessa uhkana toimeentulotukinormin alennus. Kirsin lukuisat identiteetit, kuten nuori aikuinen, äiti, yksinhuoltaja, opiskelija, toimeentulotuen saaja, työntekijä ja tytär, toivat mukanaan erilaisia velvollisuuksia, jotka yhdessä arjen järjestelyjen kanssa johtivat Kirsin uupumukseen.

Kirsi: "No joo, se on vähän tota ... Nyt mun piti höllätä tahtia, ku tuli vähän semmonen burn out. Niin et jaksaa sit olla lapsen kanssa. Ni mä vähän löysäsin itteeni, että mä valmistun sit vasta vuoden pääst keväällä. Et en viittiny rasittaa itteeni ihan loppuun. Et ei siitä sitte tuu mitää, jos ihan veremaku suussa vääntää ihan pakolla sitä koulua."

Eija: "Asia, jonka mainitsit tossa, sanoit et 'tuli pieni burn out tässä välillä'. Kerrotko vähän lisää?"
Kirsi: "No siis se ... Mites mä nyt sen selittäisin? Viime syksynä, ku lapsi meni tarhaan ja mä alotin koulun, ja sitä vaa sitte syksystä lähtien [olin] painanu täysillä eteenpäin. Hirveesti koulua ja sitte jotenkin hirveen semmosta hätästä, hektistä koko elämä, et ei oikein kerinny omia tuntemuksia kuunnella. Että sitä vaan paino täysillä eteenpäin. Ja sit ku oliko pari päivää lapsi kipeenä ja olin tässä sen kans kotona, nii sitten mä tajusin et 'nyt mul on ihan hirvee ahdistus ja [olen] hirveen stressantunu ja mikää ei nyt suju eikä kiinnostu eikä mitään'. Ni sitte äitin kanssa juttelin ja päätettiin, et nyt höllään vähän tahtia sen koulun kanssa etten sitte polta itteeni ihan piippuun. (...) Ja sitte ku lapsen isän kanssa nyt hirveen vaikeeta oli yhdessä sopii noita, et koska hän ottaa sitte lapsen ja muuta, ni siin oli sit yks stressi. Ja sitte raha nyt on aina stressi. Ja sitte, et saanko mä kaikki koulussa tehtyä. Hirveesti koulujuttuja. Kaiken summa, ku ei ollu kerenny yhtä asiaa käsitellä ja viedä loppuun. Kaikki sitte patoutu ja sit ne purkautu. Mikä oli sit toisaalt hyvä, et ne sit purkautu, et pääs sit niistä eroon..."

Eija: "Mutta hienoa, et sä oot äidin kanssa siitä pystynyt ainakin puhumaa."

Kirsi: "Äidille aina pitää soittaa. Se osaa sanoa oikeet asiat ja auttaa, ku on hirveen samanlainen ihminen ku minä; ihan samanlailla stressaa ja huolehtii ja murehtii. Ni tietää sit aina mitä pitää tehdä."

Kirsillä uupuminen johti omien rajojen ja voimavarojen tunnistamiseen. Pysähtyessään hän tunnisti myös uupumiseen johtaneet tekijät, kuten vaatimukset itseään kohtaan koulusuoritusten osalta, yksinhuoltajan vastuun, taloudellisen niukkuuden ja lapsen huoltajuuteen liittyvät asiat. Kirsin itseymmärrys omasta jaksamisesta, omien voimien rajallisuudesta sekä hänen äitinsä kanssa käymät keskustelut vahvistivat hänen päätöstään toimia toisia. Kirsilte oma äiti oli sekä keskustelukumppani että tukija. Kirsi tunnisti oman luonteensa samankaltaisuuden äitinsä luonteen kanssa, mikä auttoi häntä sekä pyytämään että vastaanottamaan äidiltään tukea aikuisena naisena.

Omien rajojen tunnistaminen ja uupumuksesta selviäminen johti Kirsin elämässä myös muihin muutoksiin. Kirsi oli vielä puoli vuotta aikaisemmin ajatellut olevansa töissä muutaman vuoden lukion jälkeen ja sitten vasta hakeutuvansa ammatillisiin opintoihin, sillä ensisijaisesti vanhemmus määrittä Kirsin käsitystä tulevaisuuden sisällöstä ja yksi

vanhemmuuden ulottuvuuksista oli kyky elättää perhe. Kirsi oli kuitenkin vakuuttunut siitä, että hän halusi hankkia itselleen mieluisen ammatin vaikka hän ei vielä tiennyt mitä se olisi.

- Eija: *"Sinulla on nyt tällanen elämäntilanne, et sinä opiskelet, on lapsi ja asutte kahdestaan ja pyrit saamaan opinnot loppuun. Miten jos ajattelet elämäntilannetta kahden vuoden päästä, niin minkä näköinen se mahtaa olla?"*
- Kirsi: *"No asutaan isommassa asunnossa ja joko oon töissä tai sitte aloittanu uuden opinnon, että että valmistuis ammattiin sitte. Mutta kahden, voi olla, että kahden vuoden päästä oon vielä töissä. Ja asutaan isommassa asunnossa ja. Tämmöstä perusarkea vaan."*
- Eija: *"Pystytkö ajattelee niin pitkälle kuin 10 vuoden päähän?"*
- Kirsi: *"Lapsi on ainaki koulussa. En tiää, ollaanko vielä kahestaan vai ei, mutta kyllä siihen mennessä nään ittelläni jonkun oikeen ammatin, että oon opiskellu ammatin. En nyt vielä tiedä, mitä se mahtaa olla, mutta jotakin mielekästä tekemistä. Ei tuu oikeen mitään muuta mieleen, mitä se sitten vois olla muuta. Ainaki ittellä se ammatti."*
- Eija: *"Et se on tärkeä sinulle?"*
- Kirsi: *"Joo. On. ettei ihan kauppaan jäis koko loppuelämäks. Että mieluummin sitte joku semmonen, mitä oikeesti haluaa sitte tehdä. Semmonen ammatti. En oo vielä päättäny, että mitä mä lähen opiskelemaan."*

Ammatillinen suuntautuminen selvisi kuitenkin Kirsille yllättäen ammatinvalintatestin kautta ja Kirsin äidin kannustuksella. Vaikka ehdotus ei aluksi näyttäytynyt Kirsille kovin houkuttelevana, Kirsi otti kuitenkin itse selvää hoitoalaan liittyvän työn sisällöstä ja piti sitä lopulta sopivana suhteessa omiin luonteenpiirteisiinsä ja vahvuuksiinsa siinä määrin, että hän päätti hakea kyseiseen koulutukseen. Yhden mahdollisen ammatillisen suuntautumisen löytyminen vapautti Kirsin aikaa ja sisäisiä voimavaroja nyt-hetken arkeen ja opiskeluun. Ammatillisen identiteetin löytyminen lisäsi myös Kirsin motivaatiota lukio-opintoihin.

- Kirsi: *"Se [aikuislukion opinnot] on sitte ens keväänä ihan päätöksessä ja jatkosuunnitelmatkin on selvillä. Mä haen hoitoalalle ammattikorkeakouluun. Se rupes yht'äkkiä kiinnostaa."*
- Eija: *"Mistä tämä mielenkiinto on tullu?"*
- Kirsi: *"No emmä oikein tiää. Mä alun perin tein internetis jonkun testin, ammatinvalintatestin. No sielt tuli tää ammatti ykköseks. Ei se silloin vielä kiinnostanu yhtää. Mä ajattelin vain et 'ei kyllä oo mun'. Sitte mun äiti rupes jotai puhuu, et mä oisin hyvä siinä, ku mä tykkään niin liikunnasta ja kaikkee mitä siihen liittyy. Ni sit se jotenkin rupes kiinnostaa, ja mä otin siit selvää. Siin on niin paljon mahdollisuuksii, et ei voi kyllästy. Et voi sitte vaihdella sitä mitä tekee ja vähä kouluttautua lisää tai jotai muuta. Et ei kyllästy, se on aika tärkeä. Ja saa tehdä ihan konkreettisesti jotakin."*
- Eija: *"Joo. Eli sä haet sitä vaihtelua?"*
- Kirsi: *"Joo, ku mä kyllästyin niin nopeesti."*
- Eija: *"Silloin viimeksi puhuit, että varmaan kahden vuoden päästä tulet olemaan töissä ja sitten vasta koulutusta. Mut onks tää myöskin vaihtunu?"*
- Kirsi: *"Joo, tää on muuttunu. Mä aattelin et 'ei siitä sit tuu yhtää mitää, että saa enemmän rahaa pari vuotta töissä, ja sit pitäis taas lähtee opiskelemaa'. Ni se o varmaa vähän suurempi kynnyks sit. Mut nyt ku löyty joku semmonen, mikä kiinnostaa, ni lähtee yrittää sit heti, jos pääsee."*
- Eija: *"Miltä sust itestä tuntuu, ku suunnitelmat on muuttunu?"*
- Kirsi: *"No ihan hyvältä. Koska aikasemmin oli niin epävarmaa se tulevaisuus ja ei tienny yhtään, mitä haluaa tehdä. Enkä mä halua mihinkää kauppaan jäädä töihin. Ni se on semmonen motivaatio, et*

'jes! nyt mä löytänyt jonkun, mitä mä haluan tehdä'. Niin paremmalta tuntuu, ku ei tarvi huolehtii siitä, mieltii ja pähkäillä, että mitä sitä tulee sitte tehtyä tulevaisuudessa.'

Toisena Kirsin tulevaisuuden toiveena oli ollut muutto isompaan asuntoon. Uupumisen jälkeen Kirsin äiti oli luvannut avustaa taloudellisesti isomman asunnon hankinnassa alueelta, jolla Kirsi oli asunut nuoruusaikana. Samalla Kirsin yksinhuoltajan arki helpottuisi, sillä lapsi saattoi olla isoäidillään käymässä aikaisempaa enemmän. Äidin ja isäpuolen olemassaolo ja tavoitettavuus olivat tärkeä tuki Kirsille sekä käytännön asioissa että henkisinä tukijoina ja keskustelukumppaneina.

Kirsi: "Ehkä asunnon vaihto, että mul on hakemukset isompaa asuntoon tommosiin X-asuntoihin. Vähän semmonen ennenajan ylioppilas-valmistujaislahja äidiltä. Ni sitte sais semmosen pienen kolmion sitte X-alueelta, äitin naapurista. (...) Mä oon nuoruusvuoteni viettäny siellä. Mun sydän jäi sinne, että sinne mä haluan takasin sitte."

Kirsi: "Mut nyt viikonloppun [lapsi] on ekaa kertaa menossa sinne yöhoitoon. Mutta kyl se sitte, jos mä oon ollu siinä äitillä ja äitin avomies sitte auttanu mua matikassa, ku se on hyvä matiskassa, ni on vienny lasta pihalle sitte siks aikaa ku me ollaa laskettu muutama lasku. Et jotain tommost, mut kyl sekii auttaa. Tai ihan vaa sielä käyminenki auttaa."

Sosiaalityöntekijää Kirsi ei ollut tavannut sen jälkeen, kun he olivat keskustelleet Kirsin arjesta. Sosiaalitoimi merkitsi Kirsille ensisijaisesti taloudellista perusturvaa lukio-opintojen aikana ja tietoisuutta siitä, että sosiaalitoimessa tiedettiin hänen tilanteensa ja oltiin siitä kiinnostuneita. Jos jotakin yllättävää sattuisi, hän voisi ottaa yhteyttä sosiaalityöntekijään – jos äidin ja muiden läheisten antama apu ja tuki eivät olisi riittäviä. Yhteydenpidon vähäisyydestä huolimatta Kirsin sosiaalitoimesta saama henkilökohtaisen kohtaamisen kokemus oli merkittävästi muuttanut Kirsin käsitystä sosiaalitoimen työntekijöistä.

Kirsi: "Ehkä varmaan eniten, tai siis voin kuvitella, että muistan, kuinka mukava tää mun oma sosiaalityöntekijä on. Koska hän on poistanut multa mielikuvan, sen että ne sosiaalityöntekijät on semmosia 'tantoja', ketä ei oikeesti kiinnosta niitten ihmisten elämä ollenkaan. Ne vaan tekee sitä työtä. Että vaihtunu se mielikuva siitä. Mä luulen, et se jää niinku mieleen."

Kirsin aikaisempi mielikuva sosiaalitoimen 'tantoista' ja 'sossupummeista' oli peräisin Kirsin lähimmästä kasvuyhteisöstä, sillä yksi Kirsin lähipiirin nuorista oli aikanaan ollut vuosia lastensuojelun kautta sijoitettuna Kirsin ollessa hyvin nuori. Sijoitukseen liittyneitä, lapsena kotonaan kuulemiaan asioita, Kirsi ei yhdistänyt sosiaalitoimeen vaan näki lastensuojelun erillisenä toimijana. Sosiaalitoimeen hän yhdisti lähinnä taloudellinen tuen hakemisen.

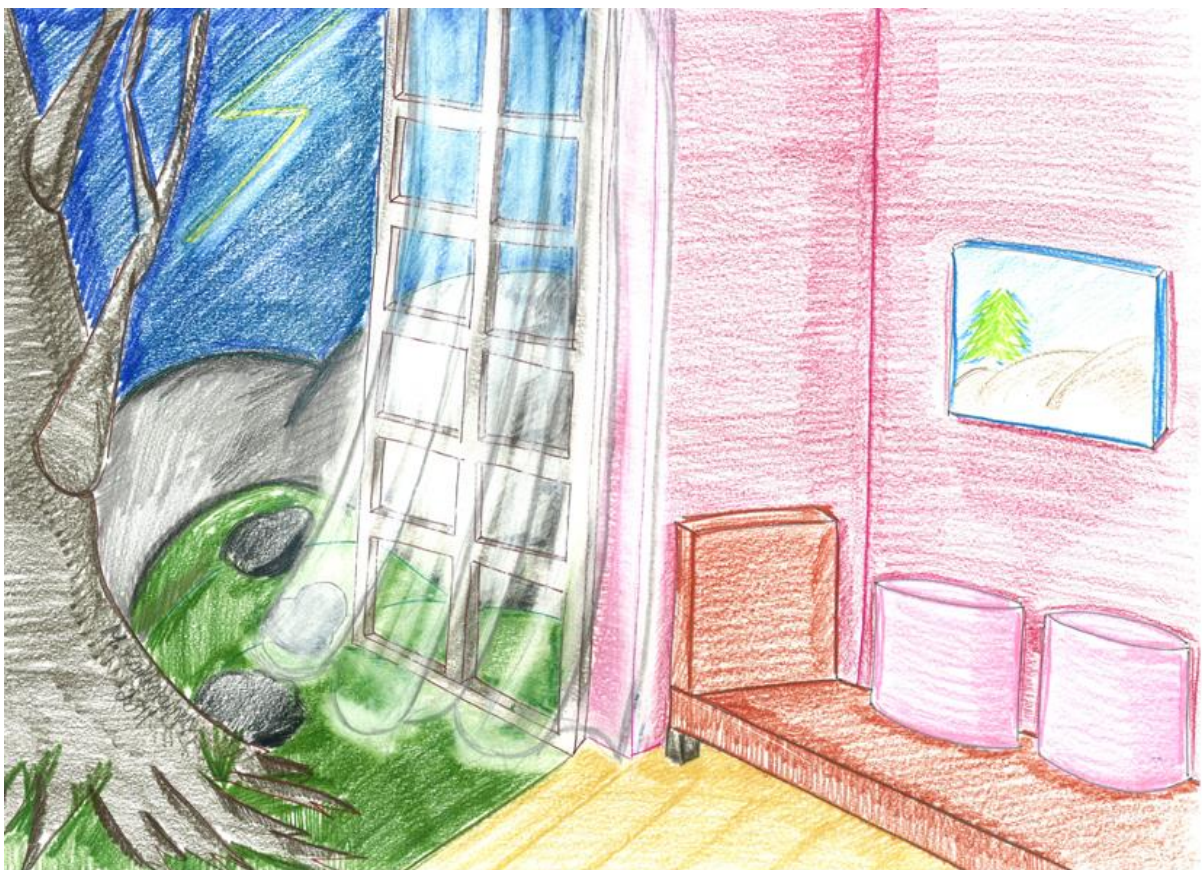
Kirsi: "No, voi olla, että se lähtee ihan sieltä että mun vanhemmat ja perhe ni ei oo koskaan tarvinnu minkäänlaista tommosta sosiaalista sosiaalitukea mistään. Ja et on ollu ihan hyvätulokset vanhemmat. Ja sit siitä varmaan jotenkin jääny semmonen kuva että 'sossusta hakee vaan ne

sossupummit rahaa'. Et jotenkin se koko toiminta lähtee varmaan sieltä, että ku ei o mun lähipiirissä ja perheessä silloin nuorempana tarvinnu minkäänlaista apua mistään. Oon tienny, et siel on joku semmonen, mut pidin vähän hämäränä tai semmosena sitä toimintaa. Varmasti sieltä jostakin se on lähtösin niinku koko systeemi että."

Eija: "Että se on ollu kaukasta ja siitä on puhuttu negatiivisella tavalla?"

Kirsi: "Niin. Jotenkin semmonen yleiskuva silloin nuorempana tullu siitä."

Toimeentulotuen saaminen tuki Kirsin pyrkimystä päästä lähemmäksi omia tulevaisuuden tavoitteitaan. Näin siitäkin huolimatta, että Kirsin monenlaiset identiteetit kyseenalaistettiin sosiaalibyrokratiaan sisältyvien norminalennusta koskevien suosituskäytäntöjen vuoksi, joita Kirsin kohdalla aiottiin soveltaa annettuina menettelytapoina. Kirsin lukio-opinnot etenivät kuitenkin nopeasti ja hänellä oli kesätyöpaikka kaupassa, minkä perusteella hänen toimeentulotukinormiaan ei alennettu. Tämä oli suuri helpotus Kirsille, jonka talous yksinhuoltajana ja toimeentulotuen saajana oli äärimmäisen niukka.

8.5 Lastenkodista toiseuden kautta aikuisuuteen

22-vuotiaat Niina ja Ville olivat olleet lastensuojelun sijoittamina lastenkodissa ja sijaishuoneissa ala-aste -ikäisestä alkaen useiden vuosien ajan. Kummankin nuoren osalta äidin uupuminen oli johtanut heidän laitossijoitukseen. Niinan äiti oli ollut yksinhuoltaja koko Niinan lapsuuden ajan. Villen äiti puolestaan jäi yksinhuoltajaksi erottuaan Villen isästä, joka käytti päihteitä ja oli mukana rikollisessa toiminnassa. Kummassakin perheessä oli myös toinen lapsi, joka jäi kotiin äidin luo, kun Niina ja Ville enemmän oireilevina, ”hankalina” lapsina, sijoitettiin. Siten kodin ulkopuolelle sijoittaminen merkitsi sekä Niinalle että Villelle toiseuden ja leimatuksi tulemisen alkamista.

Niina: ”Siis kyllähän mä sen etukäteen jo tiesin, että miks asiat on menny niin. Mä oon ollu tosi vilkas, vaikee ja rauhaton. Koska meilt, tai mult, on puuttunu se toinen vanhempi aina, niin eihän meidän äiti oo voinu jaksaa mun kanssa, ku se on yksinhuoltaja ollu. Ja mä ymmärrän sen, et mä oon ollu tosi vaikee ja hankala. Ja ehkä vähän liian myöhää haki sitte apua. Ja tulos oli se, et oli pakko sijoittaa. Ei muuten äidin oma jaksaminen ois enää riittäny.”

Ville: ”Ja sitte sehän olikin nii loppupeleissä, et kävi äitille liian rankaks, ni toinen sitte sijoitettiin ja se sattuin olee minä. Näin. Mä olin vähän semmonen kiukkusempi tapaus. Emmä tiää. Mä en oikein tullu silloin toimee kenenkää kans. Mä olin joka asiast eri mieltä.”

Niinan sijoitus päättyi noin 12-vuotiaana ja Villen 18-vuotiaana. Sekä Niinan että Villen käsitys sosiaalityöstä oli muodostunut lähinnä lastensuojelukokemusten ja siihen liittyneen lastensuojelun jälkihuollon perusteella. Heidän käsityksensä sosiaalityöntekijöistä ja sosiaalityöstä erosi toisten tutkimukseen osallistuneiden nuorten käsityksestä siten, että heidän elämässään oli ollut lastensuojelun perhetyöntekijöitä ja sosiaalityöntekijöitä pienestä pitäen. Lapsen arjessa nämä työntekijät olivat näyttäytyneet perheen elämään luonnollisesti kuuluvina ihmisinä.

Niina: ”Ihan silloin, ku oon ollu lastensuojelun kautta, niin se [sosiaalityö] on ollut se paikka, mistä meidän äiti on saanu apua, vaikka rahatusta. Mä sain ratsastaa vielä, mä oon alottanu sen silloin ihan pienenä jo. Niin sitä kautta oon saannu kaikkea tollasta. Ja varmasti tukenu aikuista silloin, ku mä oon ollu vähän nuorempi. Ni se on ollu hyvä. Mutta tota nytte, miten mä kuvailisin? Varmaan että olla kuitenkin siis mukana toisten ihmisten elämässä ja sitte auttaa tarpeidensa mukaan. Emmä o koskaan tullu sitä miettineeks niin paljon, et ku niitä on. Se on ihan ollu mulle luonnollista, et niit on koko ajan. Koko ajan on joku sosiaalityöntekijä. Ni emmä on koskaan oikeen miettiny sitä, että millaista se on on tai mitä siihen kaikkea kuuluu.”

Ville: ”Meil perhees kävi niitä tukityöntekijöitä silloin kun mä olin nuori. Ja sit tos viel, ku minä oon ollu sijaisperheessä ja sitte sijoitettiin sinne lastenkotiin.”

Ensisijaisesti Ville ja Niina mielsivät lastensuojelun työntekijät vanhempien jaksamista tukeviksi työntekijöiksi. Perussosiaalityö sen sijaan merkitsi heille yksilön elämässä mukana olemista konkreettisen avun, henkisen tuen sekä kannustuksen muodossa.

Menneisyys merkitsi painolastia, kipeää asiaa ja häpeää siinä määrin, että Niina ja Ville eivät muistaneet tai eivät halunneet muistella menneisyyttään. Oman menneisyyden hyväksyminen oli heille vaikeaa. Häpeä ja pelko leimatuksi tulemisesta olivat saaneet aikaan sen, että he eivät olleet halunneet puhua menneisyydestään kavereilleen murrosiässä. Menneisyyden muistelu näyttäytyi myös esteenä Niinan ja Villen tulevaisuuden tavoitteille samalla kun menneisyyden haavoittavuus hämärsi tapahtumien ajallista jäsentämistä nykyisyydessä.

Eija: "Koit, et sut leimattii sen [lastenkotitaustan] takia?"

Niina: "Kyllä. Ja siks mä en oo siitä sillon vielä pystyny oikein puhuu avoimesti, et mä oon ollu lastenkodissa. Ja et se oli tosi semmonen rankka asia ja aihe, enkä halunnu sitä mainita kenellekään. Kesti pitkään ennen kuin mä oon sen halunnu itelleni myöntää."

Niina: "Niinku mä on pitäny näitä muistoja muutenki siis sisälläni, mutta ainut, että mähän en muista oikeesti mun lastenkotiajasta hirveesti. Vissii ku mä oon halunnu unohtaa ne. Mutta se ei oo kauheen hyvä juttu, et jos mä mietin, ni ei se oo hyvä unohtaa. On se raskasta välillä, kun yrittää miettiä, että mitenhän oli sinä ja sinä vuonna. Mitä tapahtu?"

Ville: "Nää huostaanottojutut on tietysti jääny mielee. Ne on ollut semmosii, vähän enemmän tunteita sit ollu pelissä. Mut ei semmoset perustapaamiset sillee mitää mielee jätä."

Eija: "Palaatko sä ajatuksissa itse usein sinne huostaanoton aikaan?"

Ville: "Emmä oikeestaan enää. Jossain vaiheessa oli sillee. Mä oon pyrkinyt unohtaa ne kaikki vanhat asiat. Koska niitä ku mietti, ni ei pääse yhtää eteenpäin. (...) Kyl mä vieläkin vähä niit vanhoi asioit mietin, mut yleensä pyrin kattoo tulevaisuuden suuntaa."

Sekä Ville että Niina olivat hyvin tietoisia lastenkotinuorena oikeudestaan jälkihuollon asumiseen, toimeentulotukeen sekä muuhun lastensuojelulliseen tukeen 21-vuotiaaksi asti.

Eija: "Mikä siinä oli taustalla, että sä tulit jälkihuollon kanssa tekemisiin?"

Niina: "No mullehan kuulu niinku lastenkotitaustaselle nuorelle kuuluu se asuminen automaattisesti. Mähän oon siis ollu lastenkodissa useita vuosia ja sitten vielä asuin tuolla sijaisperheessä kuukausia. (...) Ni silloin kuuluu aina, et ne auttaa nuorta muuttamaan omilleen."

Niina muutti jälkihuollon tukiasuntoon lukio-opintojensa aikana, kun hänen ja hänen äitinsä väliset suhteet olivat tulehtuneet pahasti. Ville puolestaan muutti tukiasuntoon 18-vuotiaana suoraan laitoksessa. Kummatkin nuorista tunnistivat lastenkotinuoren elämänhallinnan menettämisen riskin aikuisen vastuun ja laitospelämän rajoittuneisuuden vastareaktion.

Niina: "Ja sit, tiiätkö, mä pärjään ja mä oon pärjänny tosi hyvin. Et asiat vois olla tosi huonosti, niinku monella lastenkotinuorella on varmasti. Voi mennä, lähtee vähän käsistä se ... Ku kasvaa aikuiseksi, ni ei kestäkkään sitä vastuuden tunnetta."

Niina oli elänyt varhaisnuoruudessaan muutamia vuosia kotona äitinsä luona ja oli saanut valmistautua itsenäiseen asumiseen. Siten muutto itsenäiseen asumiseen ei ollut Niinalle yhtä suuri muutos kuin Villelle hänen muuttaessaan omaan asuntoon suoraan laitoksesta. Sekä Niinalle että Villelle asumisohjaaja oli merkinnyt puolueetonta aikuista, 'oheisvanhempaa', joka toi heidän elämäänsä konkreettista arjen ohjausta, turvallisuutta ja vakautta mutta myös kontrollia.

Eija: "Mikä siinä on ollu tärkeintä sulle siinä jälkihuollon vaiheessa, kun sul oli työntekijä? Ainakin tää asumisohjaaja on ollu sinä aikana."

Niina: "Joo. Kerran kuukaudessa vähintään käyny. Ja onhan se ollu tosi kivaa tavallaan. Siis sillee, et on ollu joku aikuinen, joku ulkopuolinen, jolla ei oo mitään sellasta mielipidettä, toisin kun meidän äidillä ja mummillä. Niin se oli tosi hyvä juttu. Mut siis tavallaan mähän en oo hirveesti mitään apuja pyytänny mistään, tai silleen. Et mä en oo oikee tarvinu mitään. Siis mitään erikoista. Ei mul o ollu mitää vuokranmaksuongelmia eikä mitään muutakaa. Että mä oon siis hoitanu aina kaikki mun asiat vähän sillee aika itsenäisesti. Joskus mä oon soittanut sit [jälkihuollon asumisohjaajalle] ja kysyny neuvoa. Ja alkuuhan se oli tosi hyvä, ku se autto kaikkes, ton sähkönavaamisen kanssa ja tollee. Se oli kiva."

Eija: "Elikä ihan näissä käytännön käytännön asioissa?"

Niina: "Joo. Ettei tarvinu siis meidän äidin kanssa tosiaan tehdä niit, niinku moni muu sitte tavallaan vanhempien kanssa hoitaa ne. (...) Ja sehän vaikutti siihen, että mä sain alaikäsenä toimeentulotukea. Et se oli hyvä juttu. Millähän mä oisin maksanu seittämäntoistvuotiaana mun vuokran ja sitte eläny?"

Ville: "No siin vaihees, kaheksantoist vuotiaana, ku muutin siihen omaan asuntoon, ni olinhan mä vähän hukassa silleen. Kaheksantoistvuotias ei o todellakaa aikuinen. Oikeestaan tähän asti on ollut sellast opettelemista, et nyt rupee pikkuhiljaa vast sujumaan se sillee. Siin alkuun tuli vuokravelkaaki ja kaikkee, et mä en ymmärtänny, kuinka tärkee se vuokranmaksu ja laskujen maksu ja nää on. Se oli sellast, aika villii meininkii."

Eija: "Voisiks sä kertoa millä lailla 'villiä meininkii'?"

Ville: "Mun tuli vähän juhittua kavereiden kanssa ja sellast. Kaikkee mitä nuoret yleensä tekee."

Eija: "Ku sä sanoit, et 'hukassa', nii miltä se elämäntilanne muuten näytti? Tos tuli laskujen maksut esille ja se vuokramaksu ja ..."

Ville: "Niin, ja sit semmonen justiinsa elämänhallinta oli vaikeeta, semmonen ..."

Eija: "Mitä mitä sä tarkoitat sillä?"

Ville: "Se kodin ylläpito, sillee et siivous ja kaikki tämmöset systeemit. Ja sit alkuu ihmettelin justiinsa et 'ai jaa, pitää itte laittaa ruokaa' ja kaikkea mahdollista tällast näin, touhuta."

Eija: "Ja sä sanoit, et sä oot sitä opetellu tähän asti?"

Ville: "No joo. Ei se sit vieläkkä parhaal mahollisel taval suju mut pärjään kumminki."

Ville koki olleensa "hukassa". Hän ei ollut kokenut itseään aikuiseksi tai valmiiksi itsenäiseen asumiseen 18-vuotiaana. Itsenäiseen asumiseen ja aikuistumiseen liittyvät velvoitteet kuten vuokran ja muiden laskujen maksaminen, siivous, ruuanlaitto ja vastuu oman asunnon rauhan säilyttämisestä tulivat hänelle yllätyksenä laitoksessa vietettyjen vuosien jälkeen.

Vasta tukiasunnossa hän alkoi harjoitella itsenäistyvän nuoren elämää jälkihuollon asumisohjaajan tukemana.

Myös Niinan ja Villen suhtautumisessa omiin vanhempiinsa nuorena aikuisena oli samankaltaisuutta, sillä suhteet näyttäytyivät edelleen ongelmallisina, tasapainoa hakevina tai ”viha-rakkaus -suhteina”, kuten Ville kuvasi suhdettaan isäänsä. Nuori oli aikuistunut kotoa poissa ollessaan, mihin vanhempien oli osaltaan ollut vaikeata sopeutua. Toisaalta nuorten biologisessa perheessään kokemat perhe-elämän ristiriidat sekä hoivan ja huolenpidon puutteet vaikuttivat edelleen nuorten ja heidän vanhempiensa välisiin suhteisiin epäluottamuksena ja ristiriitaisina tunteina, tunteiden purkauksina ja erimielisyyksinä.

Ville: ”Mut isään on vähän semmonen, vähän noin viha-rakkaus -suhde. Et ne ei kyl ikinä unohdu ne laiminlyönnit. Kaikki pohjattomat lupaukset, mitä se on mulle antanu. Väliillä meil tulee sellasii riitoja, et mä tosissaan korotan sille ääntä. Tekis mieli vaikka tönästä sitä toopea. Mutta sit mun äitin kaa mul on vähä paremmat välit. Et olihan meil äitinki kaa riitaa silloj, ku se oli tosi masentunu eron jälkee. Oli kaks lasta hoidettavana yksin.”

Niina: ”Meiän äiti on taas ollu vähän sellane, että se ei oo kauheen innokas mitään ostamaan tai maksamaan mulle. Tai jos mä siltä jotain lainaan, ni se halua viiden sentin tarkkuudella kaikki takasin. Se on vähän sellanen ihminen. Hyvin hankala. Meil on vähän semmoset vaihtelevat välit hänen kanssaa. Ja onhan välit parantunu. Mut hän pyrkii koko ajan, jatkuvasti, liikaa edelleenkin pysymään mun elämässä ja neuvomaan. Ihan ku mä oisin todella tyhmä ja tumpelo. Et en ymmärtäis asioista mitään. Niin se on hirmu raskasta. Mut sellasiihan ne äidit on vissii kaikille.”

Niinan ja Villen lastenkoti-identiteettiin liittyi vahva huonommuuden tunne suhteessa sisaruksiin ja toisiin ihmisiin. Niinälle vaikein vaihe oli hänen muutettua lastenkodista takaisin kotiin mutta alemmuudentunne suhteessa toisiin oli edelleen läsnä heidän kummankin elämässä.

Niina: ”Vaikeinta on ollut silloin, ku mä oon muuttanu kotiin. Ni silloin mähän en mitään muuta tehny, ku pyytäny anteeks, et tyyliin 'anteeks et mä oon olemassa'. Koko ajan 'anteeks, anteeks, anteeks'. On se vähän raskasta kaikille muille! Ja itselle. Koko ajan tavallaan pyydellä anteeks.”

Niina: ”Mä on meistä se huonompi. Sellasta kokee jatkuvasti. Se on tosi ikävää.”

Ville: ”Mut N.N., niin se opiskelee ja on töissä tuol ulkomailla. Meinaa mennä X-yliopistoo opiskelee. Et siin huomaa kuinka paljo erilaist voi olla yhen perheen sisällä. Et yks on X-yliopistossa, yks käy X-alueen sosiaalivirastossa. Toisellaki sisaruksel, sillä on A-tutkinto, B-tutkinto ja nyt se oli vielä C-tutkinnon suorittanu. Et mulla on vielä tutkintoja nolla.”

Lastenkotisijoituksen mukanaan tuoma alemmuudentunne sai varsinkin Niinan asettamaan toisten ihmisten edun oman hyvinvointinsa edelle siitä huolimatta, että hän alkoi

murrosiässä hyväksyä oman taustansa. Huononmuudentunteen tiedostaminen ja ajallinen välimatka tapahtumiin olivat auttaneet Niinaa kohtelemaan itseään samanarvoisena toisten ihmisten kanssa.

Niina: "Ja se[huononmuudentunne] edelleenki seuraa mua perässä koko ajan. Et se vaikuttaa moneen asiaan mun elämässä sillä lailla, et mä oon vähän liian semmonen hyväntahtonen ja muita auttamassa aina. Vaan pitäis pystyy olee vähän itsekkäämpi ja ajatelee niin, että mä oon ihan samanarvonen ku kaikki muut. On se vuos vuoden jälkee helpottanu."

Lastenkotitausta merkitsi Niinalle ja Villelle perusturvallisuuden puutetta, varauksellisuutta, vaikeutta rakentaa luottamuksellista suhdetta toisiin aikuisiin sekä erilaisuutta ja toiseutta. Varauksellisuus ja luottamuksen rakentamisen vaikeus tuli esille myös heidän ja perussosiaalityöntekijän kohtaamisissa. He halusivat tavata yhtä sosiaalityöntekijää, jonka kanssa luottamuksellisuus saattoi rakentua toistuvien tapaamisten myötä ennen kuin he uskaltautuivat puhumaan omaan elämäntilanteeseensa liittyvistä asioista. Sekä Niina että Ville olivat kokeneet, että myös sosiaalityöntekijät olivat alkaneet ymmärtää heitä paremmin tapaamisten toistuessa. Ville oli mieltänyt varauksellisuuden osaksi identiteettiään. Niina puolestaan oli lapsuudestaan lähtien halunnut, että hänellä olisi yksi 'luottohenkilö' kerrallaan, kuten hänellä oli ollut lastenkodista lähtien omahoitajan, asumisohjaajan, terapeutin muodossa. Sen sijaan lastensuojelun sosiaalityöntekijät olivat vaihtuneet varsinkin Niinalla usein ja he olivat jääneet hänelle kaukaisiksi sekä negatiivisten muistikuvien varaan.

Eija: "Kertosiks sä joistai tilanteist, mitä sulle on ehkä jääny mieleen näistä sosiaalityöntekijän tapaamisista?"

Ville: "Mä voin kertoa, et alkuunsa oli just vähän sellast ... Tai mä oon ihmisenä semmonen, et ku mä en tunne jotain ihmistä, ni mä [oon] oikee semmonen, tosi vähäsananen. Sillee et tota, ku mä rupesin, tai ku mä olin nähny sitä [sosiaalityöntekijää] enemmän, ni mä rupesin jotenki puhumaankin silleen enemmän asioista. Ni sit sekii jotenki rupes ehkä ymmärtää mua enemmän. Et se saatto jopa hymyilläki joskus sitte."

Eija: "Sä tossa viittasit, että jää esimerkiks mieleen sellaset tilanteet, ku oot jälkihuollon asumisohjaajan tavannu ensimmäisen kerran. Ni haluuks sä kertoo siit jotain? Millainen se tilanne oli?"

Niina: "No mä olin sellanen kuustoistvuotias, nuori teiniangsti. Mulla oli kauheen semmonen uhma päällä. Mä muistan sen, että mä oli aika sellai ..., alkuun mä halusin torjua. Ja mun mielestä N.N. oli inhottava heti ensinnäkin. Ja mä luulen, et mä en tykänny hänestä yhtään. Mut sitte, kas kummaa, ku vähän avars mieltään, ni sitte se oliki tosi kiva. Mut alkuun se oli vähän semmmosta. Ja alkuunhan hänen piti olla vaan sijainen vuoden. Mut onneks hän sai sen paikan ja jatko mun työntekijänä, koska siinä tapauksessa mä oisin joutunu muuttaa aikasemmin pois. Että alust muistan, että en sietäny häntä ollenkaan, et hän oli ärsyttävä. Mä olin kuustoista. Kaikki oli aika ärsyttävii. Kaikki oli niin vaikeeta."

Niina: "Mä tykkään siitä niin, et voi asioida saman ihmisen kanssa. Se on kaikein helpointa. Se ollu läpi mun elämän vähän sellanen tärkeä juttu, et se ois sama henkilö. (...) Eikä siitä tullu taaskaan mitää, koska mä oisi joutunu alkaa avaa ne asiat uudestaan auki, enkä mä jaksanu enää. Ni mä jätin senkin kesken sitte, sen terapian. Että sil on kuitenkin iso merkitys sillä, et [on] joku, johon sä luostat. Niin että sit ku se vaihtuu, niin mulla menee tavallaan se luottamus siihen. Aina kaikki muutokset on ollu mulle vaikeita, ihan siis pienestä pietäen. Kaikki mikä muuttuu, on vaikeeta. Se on vaikee hyväksyy edes itellee. Et se on nii."

Lapsuuteen liittyvien raskaiden muistojen kertominen toistuvasti eri työntekijöille oli Niinalle ja Villelle raskasta, sillä varauksellisuuden ja luottamuspulan lisäksi menneen muistelu herätti heissä paljon ristiriitaisia ja kipeitä tunteita. Muutoksista oli tullut vaikeita, sillä ne heikensivät ennestään haurasta nuoren perusturvallisuutta. 'Luottohenkilön' olemassaoloon liittyi myös mahdollisuus saada erivapauksia silloin, kun nuori oli hoitanut omat tehtävänsä vastuullisesti. Niina koki saaneensa erivapauksia tunnustuksena hyvästä käytökseen ja tunnollisesta toimimisesta sekä lastenkotiaikana omahoitajalta että perussosiaalityöntekijältä toimeentulotuen harkinnan soveltamisessa. Erikoisvapaudet vahvistivat Niinan itsetuntoa ja saivat hänet tuntemaan itsensä arvokkaaksi.

Niina: "Mut sittehän jo parin vuoden päästä siellä, ni mul oli semmonen oma työntekijä N.N., ni hän myöns mulle aina kaikkii erikoisvapauksia, et mä sain katsoo telkaria vähän myöhempää ku muut lapset ja tälle. Mä hoidin aina kaikki mun asiat tosi hyvin ja näin. Että se oli tosi kiva. Tuns silloin viel olevansa jotenki tärkeempi ku kukaan."

Niina: "Niin hän [perussosiaalityöntekijä] sit sano, ku mä sain vähän veronpalautuksia, et sit ne vois ehkä jättää ottamatta huomioon. Mut tästä ei kyl vissiin voi oikein kirjottaa, kun sen piti olla salaisuus. Se sano, et siit ei saa puhua. Mutta sitä se just vaan sano, et siit ei o hyvä puhua, ku hän tekee sen erikoisharkinnalla."

Jälkihuollon aika oli ollut sekä Niinalle että Ville erittäin merkityksellinen, sillä he kokivat saaneensa osakseen paljon konkreettista käytännön apua ja ohjausta liittyen heidän itsenäiseen asumiseensa sekä asioihin, joita he joutuivat hoitamaan ilman vanhemman tukea ja ohjausta. Asumisohjaaja oli keskeinen tukihenkilö heille kummallekin 21-vuotiaaksi asti ja tuki muodostui nuorten yksilöllisten tarpeiden mukaiseksi.

Niina: "Mun tapauksessa sitte, ku ne ei mielellään niin nuorelle myönnä sitä asuntoa, ku minä olin, mä olin kuustoist siis sillo. Mä sain kahessa kuukaudessa sen asunnon, koska meil oli perhetilanne niin vaikee."

Eija: "Miten sä itse koit sen ajan?"

Niina: "No silloinhan se siis pelasti mun koko elämän, et mä pääsin asiakkaaks sinne [jälkihuollon asumispalveluihin] ja sain sen oman asunnon. Et muuten mul vois olla asiat paljo huonomminkin. Et onneks mä sain sen niin nopeesti. Et meillä meni äidin kanssa jo nii pahasti, että käytiin toistemme kimppuun ja sillee."

Eija: "Voisiks sä kertoo jotai siitä yhteydenpidosta häneen [asumisohjaajaan]? Tai mitä roolia hän näytteli sun elämässä siinä vaiheessa?"

Ville: *"No hänen kans yleensä pari kertaa kuukaudes nähtiin. Ja sit soiteltii usein, et melkein aina sai soittaa, ku oli jotai hätää. Sitten tota, välil sielt sai jotai ruoka-avustuksiakin, sielt niiden toimistolta. Niil oli kaiken maailman retkiä, jotain sellasia tapahtumia siellä, missä sai käydä sitte. Ja autto kyl tosi paljo jokaisten hakemusten tekemisessä. Neuvo niin paljo ku mahollista. Siin ei kyl mitää moittavaa ollu."*

Eija: *"Joo. Olik sillee koko kolme vuotta, kunnes sä täytit 21?"*

Ville: *"Joo. Et välillä jopa oli sillee, että tää henkilö, tukihenkilö, tuli ruokakassin kaa mun luo ja laitto ruokaa siellä mun luona. Näin tota opetti minulle, miten halvalla tehdään kolme ateraa. Kyl mä vähän ihmettelen, et semmonenki kuuluu palveluu. Se on hyvä juttu."*

Jälkihuollon asumisohjaaja merkitsi sekä Niinalle että Villelle 'oheisvanhempaa', joka oli auttanut, tukenut ja ohjannut nuoria tavalla, jota toiset nuoret saivat osakseen omilta vanhemmiltaan. Nuorten halu toimia itsenäisesti ja samanaikainen asumisohjaajan läsnäolo heidän elämässä merkitsi nuorille toisista ihmisistä riippuvaisena olemisen ja itsenäisyyden tavoittelemisen välistä tasapainottelua.

Lastenkotiajan jälkeen Niinan ja Villen identiteettityö kohti aikuisuutta erosi merkittävästi toisistaan. Tämän vuoksi käsittelen seuraavassa heidän kummankin käsitystä itsestään ja heidän toimijuuttaan perussosiaalityön kontekstista käsin erikseen.

... varhain itsenäistyneenä

Niina: *"Mä oon niin vielä kuitenkin nuori. Mutta välillä musta tuntuu, että ... tai pidän ehkä itseäni myös sil henkiselä tasolla paljon vanhempana, mitä oon iällisesti."*

Eija: *"Johtuen sun taustasta?"*

Niina: *"Kyllä. Et joutunu aikuistuu aika nuorena. Mikä taas sitte vaikuttaa nytte, mikä on tehny musta ihan fiksun. Et on paljo aikuisempi ja osaa nähä asiat aikuisen kannalta. Tietysti, jos alkaa vastaa itsestään tosi nuorena, kuitenkin jo silloin, ku menee lastenkotiin. Kuus-seitsämänvuotiaanahan mä sinne menin. Niin jo silloin tavallaan pitää alkaa vähän itsenäistyy, ei äiti oo siin koko ajan. Et turha huutaa äitiä, vaan sun täytyy pärjätä. Vaikka siis tosi mukavia kaikki työntekijät on ollu, mut nehän vaihtuu koko ajan. Kaikki ol eri vuoroissa ja näin. Ei siel ollu aina sama henkilö. Niin silloi jo on itsenäistyminen alkanu. Ja pitäny alkaa tiskaamaa ja petaamaan sänkyjä ja siivoamaan."*

Niina: *"Ja mä näkisin, et se on ollu tosi hyvä, että mä oon ollu siellä, koska mä oon pystyny näkemään silloin enemmän ku normaalit lapset, tai siis jotka asuu kotona. Mä oon tutustunu hirveesti ihmisiin ja joutunu tavallaan opiskelee ihmisiä ja ymmärtämään niitä enemmän. Ku sitte taas ne lapset, jotka kasvaa ehkä kotona, ni ei ehkä nää sellasia niin erilaisia tapauksia. Ja must on tullu sit sen kautta sellanen, vissiin tosi sosiaalinen. Oonhan mä aina ollu mutta mä nään ehkä laajemmin asioita kun taas mun ystävät. Tai ne ei ehkä pysty näkee niin niinku avarakatseisesti asioita ja ymmärtämään."*

Niina joutui opettelemaan itsenäisyyttä lapsuudestaan lähtien. Ihmiset hänen ympärillään olivat vaihtuneet usein, vain hän itse oli pysyvä. Hän saattoi luottaa vain itseensä. Kun Niina oli alkanut hyväksymään oman menneisyytensä lastenkotilapsena, hän oli alkanut nähdä menneisyyden muokanneen hänen omaa luonnettaan ja minuuttaan myös myönteisesti.

Niina oli tavannut paljon erilaisia ihmisiä ja oppinut heistä. Hänestä oli tullut sosiaalinen ja vaihteleviin olosuhteisiin sopeutuva. Erilaisuuden itse kokeneena Niina koki, että hän pystyi ymmärtämään asioita laaja-alaisemmin, avarakatseisemmin kuin omassa perheessä kasvaneet nuoret. Niina koki itsensä myös henkisesti 22 ikävuottaan vanhemmaksi kokemansa vuoksi. Vaikka lastenkotilapsen identiteetti sisälsi paljon kipeitä asioita, se teki Niinasta kokemusasiantuntijan ja erityisen – hän oli jotakin. Niinan käsitys itsestään nuorena aikuisena oli ahkera, älykäs, vastuuntuntoinen, kokenut, sosiaalinen ja sopeutuvainen. Hän oli erittäin itsenäinen nuori nainen, jonka elämä rakentui oman avun varaan.

Keskeytettyään lukion Niina oli tehnyt paljon töitä, mistä hän oli ylpeä. Vaikka oli kokenut huonommuutta suhteessa toisiin ihmisiin, niin hänen omaksumansa vahva työmarkkinakansalaisen identiteetti tuki hänen minuuttaan. Hän oli jälleen jotakin.

Eija: "Minä kuulen, että sä oot tosi paljon ehtinyt tekee tuohon ikään, ja just ollu erilaisissa töissä ja tehny kahta työtä, niinku sanoit, yhtä aikaa. Että siis todella paljon."

Niina: "Kyllä. Aivan. Ja mä oon tehny vielä tosi raskasta työtä. Semmosta, mihin moni mun ikänen nuori tai muut mun mun kaverit ei ikinä lähtis. Et mä voin sanoa, et jos joku valittaa omasta työstään, ni pitäis suunsa kiinni. Että ne ei oikeesti tiedä, et kuinka rankkaa se voi olla, ku on ollu tuolla toreilla töissä. Ja sit mä oon ollu semmosel sisätorilla töissä. Ja siellähän nostellaan päivässä ihan hirveesti kaikkea, banaanilaatikoita, ja nehän painaa ihan sikana. Lajitellaan lavoilta rullakoille ja tällasta. Niin et kyllähän se sillee aika rankkaa ..."

Eija: "Se on ruumiillista työtä."

Niina: "Oon. Ja sitte vielä, että meiän työnantaja huus aina naama punasena. Mikää ei ollu ikinä hyvä. Joutunu kuitenkin kohtaamaan kaikenlaista tässä matkan varrella."

Siitä lähtien, kun Niina muutti omaan asuntoon 16-vuotiaana, hän oli toimeentulotuen saajana ensin lukio-opintojen vuoksi ja myöhemmin työttömyysjaksojen aikana. Jälkihuollon aikana hän haki toimeentulotukea kirjallisesti, minkä hän koki joustamattomana, epämiellyttävänä, nöyryyttävänä sekä valtaa sisältävänä käytäntönä.

Niina: "Mutta siis mä oon pitäny aina kaikkia noit työntekijöitä, sossun työntekijöitä, kaikkia vähän sellasina mulkkuina, jos suoraan sanotaan. Että kaikki on vähän sellasia kypsiä siihen hommaan eikä ketään kiinnosta toisten asiat tai sillee että ne tehään semmosella liukuhihnalla. Epäileks sä? Ja jos yks paperi puuttuu, ni 'ai-jai! hylätään'. Ja viikko aikaa viedä se paperi. Tää on ihan käsittämätöntä."

"Mutta siis mä näkisin, et se on varmaan aika monella semmonen kuva myöskin sossuista, tai sosiaalityön teosta. Ja onhan se totta, että moni siellä on tosi vittumainen. Usein ku on silloin aikasemmin hakenut toimeentulotukea, ni sillohan ne on ollu tosi tarkkoja kaikesta. Että jos mä en oo heti käyny ilmoittautumassa tonne työkäriin, niin siit on tullu sitte, että tarvii jonkun liitteen, muuten ei tuu sitä rahaa. Sit sinä aikana se ei ollu ..., mä en kokenu mitenkään tota toimeentulotukea kauheen hyvänä asiana, ku aina oli joku pielessä."

Niina: "Ja sit jos mä oisin, ei työntekijän kautta, vaan ihan normaalina laittanu sen jatkohakemuksen sinne, ni nehän ois kattonu sen, et 'jaa-has. sä saat tän ja tän verran et, otetaan huomioon ja'. Vähemmän tulis rahaa."

Täytettyään 21 vuotta, Niina alkoi tavata perussosiaalityöntekijää hakiessaan toimeentulotukea. Niina halusi tavata sosiaalityöntekijän voidakseen kertoa itse tilanteestaan ja taatakseen itselleen riittävän toimeentulon sekä harkinnanvaraisen tuen mahdollisuuden poikkeustilanteissa. Työttömänä ollessaan Niina ei ilmoittautunut Työ- ja elinkeinotoimistoon, sillä sosiaalityöntekijä ei sitä häneltä edellyttänyt eikä Niina itse nähnyt sitä tarpeelliseksi, sillä hän oli hankkinut kaikki työpaikkansa itse. Niinasta oli yksinkertaisempaa saada taloudellinen tuki yhdestä paikkaa, sosiaalitoimesta. Hän tiesi aikaisemman kokemuksen perusteella ettei tällainen menettely eikä harkinnanvarainen jousto tulojen huomioimisessa olisi mahdollista kirjallisessa hakumenettelyssä, ja siksi hän halusi aina tavata sosiaalityöntekijän jättäessään toimeentulotukihakemuksen käsiteltäväksi. Jouston ja harkinnan käyttämisen lisäksi sosiaalityöntekijä merkitsi Niinalle luotettavaa aikuista, joka jousti Niinan tarpeiden mukaan. Se että sosiaalityöntekijä oli huomionut Niinan yksilönä ja kantanut hänestä huolta, toi Niinalle turvallisuuden tunnetta sekä osoitti, että hänestä välitettiin, ja että hän oli erityinen myös jälkihuollon päätyttyä.

Eija: "Siis kun sä olit täyttänyt kaksikymmentä?"

Niina: "Joo. Ni sen jälkeen, kun mä hain toimeentulotukea, olks se vuos sitte syksyllä, mä en nyt oo ihan varma. Mut kuitenkin siis vuoden ajan oon ollu silloin tällöin tekemisissä hänen kanssaan. En mitenkään siis sillä lailla jatkuvasti. Mut nythän mä oon tavannu häntä kerran kuukaudessa, aina sen toimeentulotukihakemuksen yhteydessä. Ja se oli ihan hyvä, et ne oli soittanu, tai nykyinen sosiaalityöntekijä soitti mulle siin viime talvena ja ihmetteli, ku mä en ollu hakenukkaa toimeentulotukea, ja kysy vaan, että 'onko kaikki hyvin?' Se oli ihan tosi kivasti tehty, et tavallaan huolehditaan silti, vaikka mä en enää kuulukaa siihen jälkihuoltoon. Ni se on ihan kiva. Ja sit on kiva, et työntekijä ymmärtää tavallaan, ku hän ei oo niin vanha. Ni hän ymmärtää kuitenkin siis, että on nuori ja nuorella on menot ja tällä lailla."

Niina: "Ni sit hänee ei sovi tavallinen teksti 'tantta', sellai 'sossun tantta', joka on sellai inhottava ja 'joo, me ei hyväksy mitään näit, ei'. Siis hän on semmonen, et just jättäny kattomatta mun palkat, jos mä oon saanu liikaa palkkaa, ja hakenu seuraavalle kuukaudelle toimeentulotukea, ku mä olen jääny työttömäks. On sillä lailla että 'hän nyt jättää kattomatta' et mä oon nyt saanu vaikka satasen liikaa, mikä kuuluis laskea sit siihe."

Eija: "Eli käyttäny harkintaa?"

Niina: "Kyllä! Paljon siis sellaista. Fiksuahan se on, koska nuorilla menee enemmän rahaa ku vanhemmilla ihmisillä. Sehän on ihan fakta. Ja sehän on tutkittu nyt muutenki, että vanhemmat ihmiset ei tarvi tosiaan niin paljon rahaa enää ku nuoret. Siihen mä oon ollu tyytyväinen nytte."

Niina: "Että ihan hyvä, jos siinä lukee vaa, että haen itselleni sitte töitä, niin ne näkee sitte kaikki sieltä ettei mun tarte juosta siel työkkärissä, ja niiden kautta lähtee jolleki kurssille. Koska mä osaan ihan hyvin mennä töihin. Ni ei siinä oo mitään ongelmaa. Mä oon ollu niin monessa mukana. Että sellaset on ihan hyviä juttuja."

Sosiaalityöntekijän ymmärtävä ja välittävä tapa toimia muutti Niinan käsitystä sosiaalitoimen työntekijöistä. Niinan negatiivinen kuva sosiaalitoimesta oli syntynyt aikaisemman kirjallisen toimeentulotukimenettelyn seurauksena sekä lastensuojelukokemusten perusteella. Niinalla nuorten tarpeiden huomioiminen perussosiaalityössä yhdistyi taloudellisen tuen myöntämiseen harkinnallisen tulojen huomioimisen ja täydentävän tuen myöntämisen muodossa.

Eija: "No, millasia asioita sä oot ite pohtinut tänä aikana, tai onks sul tullu mieleen joitakin asioita siinä asioinnin aikana ja tapaamisten aikana ihan erityisesti?"

Niina: "Ei varmaa oo mitään sellasta, mitään ajatuksia nouse, vaan et se on aina sellanen peruskäynti. Eikä mulla siis oo yleensä mitään erikoist kysyttävää. Kysyinhän mä nyt siitä, että jos sais jonku, tyyliin maksusitoumuksen, johonkin talvitakkiin tai johonki tällaiseen. Et auttaako sossu siinä tapauksessa. Niin hän sit sano, ku mä sain vähän veronpalautuksia, et sit ne vois ehkä jättää ottamatta huomioon. Mut tästä ei kyl vissiin voi oikein kirjottaa, kun sen piti olla salaisuus. Se sano, et siit ei saa puhuu."

Tapaamiset sosiaalityöntekijän kanssa merkitsivät Niinalle "peruskäyntiä", mikä keskittyi toimeentulotukihakemuksen käsittelyn ympärille. Niina oletti, että sosiaalityöntekijän käsitellessä hakemusta tapaamisen perusteella, hän saisi enemmän toimeentulotukea yksilöllisen tilanteensa ja tarpeidensa perusteella. Tämä puolestaan sai Niinan tuntemaan itsensä erityiseksi ja tärkeäksi lastenkotiajan ja jälkihuollon tapaan ja vahvasti hänen itsetuntoaan.

Niinan ja sosiaalityöntekijän tapaamisilla näkyi sosiaalityöntekijän aktivoiva työote työhön ja koulutukseen kannustamisena. Ammatillinen identiteetti ei ollut vielä selkiytynyt Niinalle, vaikka hän olikin kaupallisesta alasta kiinnostunut. Työelämässä pitkään olleena 22-vuotiaana ja tiettyyn toimeentulon tasoon tottuneena nuorena opiskelemaan lähteminen tuntui Niinasta vaikeammalta kuin nuorempana.

Eija: "Onko ollu joitakin muita asioita esillä, joita oot itse mahdollisesti ottanu sosiaalityöntekijän kanssa esille, tai olet halunnu ottaa? Tai joita hän on ottanu sun kanssa esille siellä tapaamisilla tai yhteydenpidossa talouden lisäksi työhön tai koulutukseen liittyen?"

Niina: "Joo, no tietysti, jos on työtön ja näin, ni totta kai hän ottaa siihen kantaa, et ei se kauheen hyvä oo pitkällisesti olla työtön tai pitkän aikaa, et 'kannattais nyt hakee töitä'. Tällasesta on puhuttu ihan. Ja miten mä meinaan kouluttautuu, ja tolla lailla. Hän on kyselly näitä asioita. Mulla on vähän vielä mietinnän alla, et mitä mä haluankaan. Tällasii on vaikee sanoo, kun on tehny siitä lähtien töitä, no kaheksantoistvuotiaasta asti. Aikamoisen putken oon tehny erilaisissa töissä. Ni sit on vaikee sanoo, et mikskä haluis kouluttautuu, ku lukio jäi kesken. On iso kynnys mennä nyt kouluun, ku sillon, ku oli nuorempi."

Niina legitimoijaksi ajoittaisen toimeentulotuen hakemisen loman tarpeella. Koska hänellä ei patkätyöntekijänä ollut mahdollisuutta pitää vuosilomaa, työttömyyskaudet olivat hänelle

palkallista lomaa toimeentulotuella. Hän legitimoitui toimeentulotuen hakemisen myös työelämässä toisinaan esiintyvällä nuorten heikoilla, työehtosopimusten vastaisilla palkkaehdoilla, mitkä olisivat antaneet hänelle nettotulona ainoastaan toimeentulotukea vastaavan määrän. Sellainen työ ei olisi palkitsevaa, joten Niina ei ottanut niitä vastaan.

Eija: "Ootko tällä hetkellä töissä?"

Niina: "En. Työtön. Siis mä käytän sanaa et 'mä oon kesälomalla', koska mul ei tosiaan oo ollu noita kesälomia oikein. Ja mä oon ollu siis, no, en hirveesti millään lomalla, tai sitten se on ollu omakustanneloma. Elikkä silloin mieltii etukäteen ja jälkikäteen sitä, että 'mitäs sen loman jälkeen', ja 'mistä ne rahat sinne lomalle', ja tälleen."

Eija: "Kuinka pitkää oot ollu nytte työttömänä?"

Niina: "X-kuun alusta. Et ei o ku kaks kuukautta vasta. Ihan kiva on ollu taas just siitä, et oon ollu kotona tai on enemmän vapaa-aikaa, ku sellases työelämän rumbassa. Mulle on tarjottu sieltä, missä mä olin kesän töissä, ni sieltä tarjottiin paikkaa, mut euron huonommalla tuntipalkalla ja ei mitään lisiä. Ni se meni samoihin ku lasketaan, et mä saisin toimeentulotukea. Ni mulle jäis saman verran rahaa käteen. Niin miksi mä tekisin joka päivä töitä, kun mä voin olla näinkin väliaikaisesti? Siis eihän se hyvä o mutta väliaikaisesti. Koska eihän sillä rahalla tietenkä tuu toimee, mitä siit toimeentulotuesta saa. Se on tosi pieni raha."

Niinalle perussosiaalityö merkitsi identiteettityön näkökulmasta ensisijaisesti taloudellisen itsenäisyyden mahdollistavaa tekijää silloin, kun hän koki olevansa loman tarpeessa, tai kun hän ei löytänyt sopivaa työtä. Toissijaisesti sosiaalityöntekijän tapaamiset merkitsivät Niinalle ulkopuolisen luotettavan aikuisen tavoitettavuutta, silloin kun hän itse tarvitsi tai halusi tapaamisia. Lastenkotinuoren identiteetti oli Niinalla muuntunut itsenäisen selviytyjän, pätkätyöläisen ja työmarkkinakansalaisen identiteetiksi. Ensisijaisesti työ antoi mielekkyyden Niinan elämälle ja työn kautta hän sai osakseen arvostusta sekä arvosti itseään. Työn kautta hän oli jotakin.

... mielenterveyskuntoutujana

Ville: "Mitähän mä haluisin muuttaa täällä [ensimmäisen haastattelun yhteenveto-kertomuksessa]? Nii joo, toi tossa, että mullahan oli parin vuoden seurustelusuhde. Se sitte, ku se päätty, ni sen jälkee mä olin tosi masentunu. Oli psykiatrasta hoitoa ja alkoholin käyttöä paljo siinä."

Eija: "Eli miten se ajottuu tässä, jos sä katot sitä?"

Ville: "No se on justinsa käytännös siitä, ku mä muutin siihen tukiasuntoo, ni siit 18-vuotiaast heti eteenpäin pari vuotta. Et se oli mulle erittäin kova pala sitten. Oli pitkään itsetunto ja kaikki aivan nollassa. Joutu lähtee hakee ihan alust asti kaikki systeemit."

Eija: "Et sul on itse asias tapahtunu tosi paljon asioita siinä tukiasuntoon muuttaessa?"

Ville: "No joo, siinä oli aika paljo. Et se oli sellast myllerryst."

Villen elämässä käänteentekevä muutos 18-vuotiaana oli pitkäaikaisen seurustelusuhteen katkeaminen juuri kun Ville koki "olevansa hukassa" muutettuaan lastenkodista omaan asuntoon ja aloitettuaan matkan kohti aikuisuutta. Eron jälkeen Ville joi paljon ja oli psykiatrisessa hoidossa masennuksen vuoksi. Seurustelusuhteen päättymisen myötä Villen

elämä ja itsetunto romahti kokonaan ja Ville joutui alottamaan itsenäisen elämänsä ikään kuin uudelleen.

Jälkihuollon aikana Ville oli tavannut sosiaaliohjaajaa toimeentulotukiasiassa mutta täytettyään 21 vuotta, hän alkoi tavata perussosiaalityöntekijää, mikä tuntui hänestä työläältä, sillä auttamissuhde ja luottamus oli rakennettava uudelleen, vaikka kyseessä oli toimeentulotuen hakeminen ennen päätöstä kuntoutustuesta.

Ville: "No alkuun mä en oikein ymmärtäny sitä, et miks ne pitää vaihtuu, nää kaikki työntekijät. Et se sit taas, vähän niinku alusta alottaa sitte, ku oli uus ihminen. Mitähän mä nyt sanoisin? Ei kai siin nyt mitää ihmeempää dramatiikkaa ollu. Et emmä oikein tiä mitä mä sanosin."

Eija: "Muistatko, mitä sä odotit sosiaalityöntekijältä siinä vaiheessa?"

Ville: "Mä en oikeestaan odottanu mitää. Et kyl mä nyt suurin piirtein tiesin, et mitä ne touhuu sillee. Toimeentulotukihakemuksen laitoin sinne ja sit myöntävät sitä, jos myöntävät. Tällee."

Kuntoutumisjakson aikana Ville siirtyi kuntoutustuelle mutta tapaamiset sosiaalityöntekijän kanssa jatkuivat, jolloin Villelle tärkeimmäksi asiaksi muodostui eri työllistymispolkuihin tutustuminen. Hän toivoi, että perussosiaalityöntekijä auttaisi häntä vaihtoehtojen löytämisessä ja niiden pohdinnassa.

Eija: "Sä toit esille tämän työllistämisasian ja sit tää ihan tähän arkielämään liittyvät asiat. Mikä näistä painottuu sulla? Et mikä on sellanen tärkeä juttu?"

Ville: "No mul on se kyl, et pääsee elämässä eteenpäin. Työllistyminen. Et just ois tärkeätä, et sil sosiaalityöntekijäl ois tarjota vaihtoehtoja nuorelle, mihin se vois mennä. Ehän mä tienny ite, että tollasii on olemassakaa."

Eija: "Mikä sun mielestä on ollu tärkein asia, mikä on ollut esillä näil tapaamisilla?"

Ville: "No toi mun työllistymishomma nyt on ollu silleen ehkä tärkein. Et se siinä nytte mua auttanut. Päässy siit elämäs eteenpäin. Tai mä sanoin hänelle, et mä o kyllästyny elelemää kaiken maailman tuilla ja asioida milloin missäki virastossa. Mä haluan kyl tienaa omaa rahaa. Okei. Kylhän se olis tietyst helppo sanoo, et se on hieno homma, mutta yllätys, yllätys! Se on se tärkein ollu. Se järjesti mulle tapaamisen tommoseen mielenterveyskuntoutujien työhön valmennukseen. Mä oon nyt sinne menossa. (...) Mulle sopii paljon paremmin toi mielenterveyskuntoutujien ku se normaali."

Eija: "Sanoit viimeksi, että kun sä tutustuit siihen paikkaan, et sun mielestä se sopii sulle paremmin ku, kun normaali työvalmennus. Mikä siinä on sellasta, mikä sai sut ...?"

Ville: "No se ainaki on niin paljo enemmän kokonaisvaltaist sinänsä kaikki. Niil esimerkiks siellä annetaa [epäselvä sana]. Sit käydää näyttelyissä ja [epäselvä sana]. Sitte on, jos tuntuu pahalta, ni voi sen kans tulla keskustelemaa. Se ei o sellast tuotantotavoitteist sillee, et siel rauhaksee tehdää. Kaikille luoda semmonen oma suunnitelma, et pääsee eteenpäin. (...) Niin et siin tulee vähä kaikkea, mitä elämään liittyy. Neuvoa ja semmost."

Villen lastenkotilapsen identiteetti oli elämäkriisin, sairastumisen ja kuntoutumisen myötä muuttunut mielenterveyskuntoutujan identiteetiksi kolmen vuoden aikana. Sosiaalityöntekijän kautta Ville sai tietää työhönkuntoutuksesta. Hän oli käynyt

tutustumassa kahteen eri työhönkuntoutukseen, joista hän valitsi mielenterveyskuntoutujille suunnatun toiminnan. Ville arvioi, että sopeutettu työhön valmennus sopisi hänelle paremmin, koska siinä työskentely olisi yksilöllisiin tulevaisuuden tavoitteisiin perustuvaa ja kokonaisvaltaista sisältäen myös sosiaalista tukea ja toimintaa sekä neuvontaa. Myös toiminnan rauhallinen tahti oli merkityksellistä Villelle. Mielenterveyskuntoutujien työhönkuntoutuksessa Ville olisi samankaltainen toisten osallistujien kanssa, hänen ei tarvitsisi selittää eikä hävetä omaa taustaansa. Hän oli mielenterveyskuntoutuja, joka suuntasi katseensa tulevaisuuteen, jossa päätavoitteena oli työllistyä, elättää itsensä ja löytää itselleen elämäkumppani.

Villen tietoinen pyrkimys kohti unelma-ammattia vahvisti hänen itsetuntoaan ja vähensi alemmuudentunnetta sisaruksia kohtaan: Jos hän pääsisi vartijaksi, hän olisi jotakin ja samalla hän olisi yhdenvertainen muiden tutkinnon suorittaneiden ja työssä olevien kanssa. Työllistyminen merkitsi Villelle riippumattomuutta viranomaisista ja taloudellista itsenäisyyttä. Työllistyminen tekisi hänestä 'tavallisen' nuoren. Pyrkimyksistään huolimatta Ville oli kohdannut useita yllättäviä esteitä, jotka olivat muuttaneet hänen tunne-elämänsä vuoristoradaksi toivon ja pettymyksen välille, vaikka hän oli suorittanut kaikki vartijaksi tarvittavat kurssit.

Ville: "Joo, se on oikeestaan ollu jostai tosi lapsesta asti. Joskus tietenki pirunmoinen muuki lapsukainen mietti, et 'oispa hienoa olla poliisi'. Mul oli kans poliisi. Mut sit tota, siin ku tuli vähän töppäilty siin viistois viiva seittämäntois jotakii. Siinähän se sitte karsiutu pois. Se on mahottomuus. Mut vartijaks on mahdollista päästä."

Ville oli jo aikaisemmin joutunut luopumaan lapsuudenaikaisesta haaveestaan päästä poliisiksi. Hänellä oli teini-iän rikosten vuoksi merkintä rikosrekisterissä, mikä esti toiveammattiin pyrkimisen. Vartijakorttia hänelle ei toistaiseksi ollut myönnetty samasta syystä. Ville halusi irti menneisyydestään, mutta yhä uudelleen menneisyys otti hänestä yllötteen, mikä masensi Villeä ja vahvisti hänen toiseuttaan.

Ville: "Et sekii on monesti mietityttänny, ku se ois vuoristorataa. Ku on yrittänny jotai, päästä eteenpäin, ni ei kai sit siit vanhast menneisyydest on joku semmone seikka, joka estää sen etenemisen. Sit taas masentuu nii pahasti, et mennää puolvuotta tai vuos alakanttii. Ja sitte taas täytyy sielt nousta."

Eija: "Ooks sä nyt menos ylä- vai alamäkee?"

Ville: "No silloin kesäl ku mä olin noil vartijakurseil, ni silloinha mä oli tosi hyvii fiiliksii. Mä olin et 'jes, tää elämä nousee ehkä pikkuhiljaa'. Mut sit tuli noita et 'no niin tota, täytyy vaa harkita ja pohtia ja harkita'. Mä olin et 'ei hemmetti ...' Ku yrittää päästä eteenpäin, ni sit potkitaan päähän taas. Mä oon ollu vähän masentunu viime aikoina."

Myöhemmin Ville sai tietää, että merkintä luottotiedoissa vaikuttaisi myös siihen, millaisiin vartijan tehtäviin henkilö voitaisiin sijoittaa. Tämä tuli Villelle yllätyksenä. Hänellä oli luottotiedoissa merkintä, mikä rajoittaisi merkittävästi hänen työtehtäviin, jos hän saisi vartijakortin. Villen toiseus vahvistui, kun nuoruusajan teot muodostuivat hänelle jälleen esteeksi.

Ville: *”Kyl se itseasias ehkä vähä tuli yllätyksenä. Et en mä nyt ajatellu, että nää niitäki rupee syynäämää. Mut kylhä se tietyst kertoo jotai siit ihmisestä, jos se ei pysty hoitamaa asioitansa. (...) Välil tuntuu sillee, että jos kerran on töppäily, ni ei ikinä saa anteeks. Et ku 'kerran varas, ni aina varas' -tyylii.”*

Työhönkuntoutuksen alkaessa Ville loukkaantui ja joutui sairauslomalle useiksi kuukausiksi. Tämä muodostui uudeksi esteeksi hänelle, sillä hän koki toimettomuuden ahdistavaksi. Olemisen ja ajan kuluttaminen merkitsi Villelle toiseuden ja ulkopuolella olemisen vahvistumista entisestään.

Ville: *”Mut nyt sitte varmaa tulevaisuudessa, ku pääsen näihin hommii, ni se rupee siit paranemaa. Et nythän toi o ollu aika suoraan sanottuna helvettiäki jopa. On nii paljo joutunu olee kotona koko ajan vaa ja ei o mitää tekemist ollu. Välillä oon kaverit kylässä, mut ei nekää koko ajan sielä jaksa rampppaa. Mut onneks nytte on siinä vaiheessa jo, et pystyy jonkun verran kävelee. Ja tol pyöräl pääsee hyvin menemää. Mä oon ajanu nyt tol pyöräl, käyny ihmisten luona.”*

Vastoinkäymisistään huolimatta Ville oli toiveikas. Hän oli asettanut tulevaisuuden tavoitteekseen työn saamisen ja elämänkumppanin löytämisen. Hänellä oli edelleen mielenterveyskuntoutujan identiteetti, mutta sen hän näki väliaikaisena. Villen pyrkimys oli päästä pois toiseuden ja ulkopuolisuuden kehästä. Hän halusi olla tasavertainen toimija ja osallinen toisten kanssa. Tämä tekisi hänestä itsenäisesti toimeen tulevan ja tavallista, merkityksellistä arkea elävän nuoren miehen.

9 IDENTITEETIN RAKENTUMINEN PERUSSOSIAALITYÖN KONTEKSTISSA

9.1 Nuoren psykososiaalisen identiteetin rakentumisen prosessin hahmottaminen

Psykososiaaliseen kehitysteoriaan liittyy keskeisesti ajatus yksilöllisen kehityksen epigeneettisestä luonteesta, minkä mukaan yksilöllinen identiteetti muodostuu asteittain eri kehitysvaiheisiin sisältyvien kriisien läpikäymisen kautta (Erikson 1980/1959, 128–129). Biologiset, psykologiset ja ympäristölliset tekijät vaikuttavat kaikki identiteetin muodostukseen (Erikson 1980/1959, 161; Newman & Newman 1991/1975, 4, 9, 37–39). Erik Homburger Erikson on määritellyt identiteetille seuraavat merkitykset: 1) kokemus yksilöllisestä identiteetistä, 2) yksilöllisen luonteen jatkuvuus, 3) yksilön egon sisäinen toiminta ja 4) sosiaalisten normien ja arvojen sekä ryhmäidentiteetin jakaminen. (Erikson 1980/1959, 109.) Siten psykososiaalisen identiteetti voidaan nähdä seurauksena henkilökohtaisten arvojen, päämäärien ja kykyjen yhdistymisestä (Newman & Newman 1991/1975).

Psykososiaalisen identiteetin ilmentyminen lisääntyneenä psykososiaalisena hyvinvointina (Erikson 1968, 22–23; 1980/1959, 127–128; Newman & Newman 1991/1975, 415) tulee selkeästi esille tähän tutkimukseen osallistuneiden nuorten kerronnassa. Nuoret, joilla psykososiaalinen identiteetti vahvistui, kokivat, että heillä on oikeus olla oma itsensä ja tehdä itsensä näköisiä valintoja niin elämäntavan, arvojen kuin tulevaisuuden osalta. Psykososiaalinen hyvinvointi näkyi näiden nuorten elämässä vahvistuneena uskona omaan kykyyn selviytyä silloinkin, kun tulevaisuus näyttäytyi nuorelle epävarmana. Hyvinvointi näkyi myös henkisenä tasapainona kriisin ja sairastumisenkin jälkeen vahvistuneena elämänhaluna ja -ilona.

Jokainen tutkimukseen osallistunut nuori rakensi identiteettiään yksilöllisesti. Nuoren identiteetin rakentumiseen vaikuttivat nuoren elämäntapa, perheen ja läheisten esimerkki, elämänkriisit ja sellaiset tapahtumat, joihin nuoret eivät voineet itse vaikuttaa, kuten esimerkiksi sairastuminen. Identiteetin rakentumiseen on nuorten kertoman valossa vaikuttanut myös nuoren yksilölliset edellytykset, kuten toimintakyky, sekä mahdollisuudet, saatavilla ollut henkinen tuki ja konkreettinen apu tai niiden puuttuminen nuoren kasvuyhteisöstä.

Keskeinen vaikuttaja psykososiaalisen identiteetin rakentumiselle on sosiaalinen ympäristö. Tähän sisältyy ajatus siitä, että yksilö uskoo tulevansa hyväksytyksi sosiaalisessa ympäristössään omaksumillaan elämäntavoilla, arvoilla ja normeilla, ja että yksilön tekemät valinnat eivät ole ristiriidassa sosiaalisen ympäristön kanssa (Erikson 1980/1959, 120–123). Osaltaan tämä tutkimus osoittaa, miten suuri merkitys nuoren kasvuyhteisöllä ja nuoren yksilöllisellä elämäncululla on nuoren psykososiaalisen identiteetin muodostukselle myöhäisemmässä nuoruusvaiheessa. Hyvin toimeentuleva perhe, päihteitä käyttävät vanhemmat, yksinhuoltajaperhe, lapsuuskodin ilmapiiri, vanhempien maahanmuuttajatausta sekä näiden tekijöiden kautta nuoren omaksumat arvot ja normit ovat merkittävästi vaikuttaneet nuorten kanssakertojien identiteetin rakentumiseen yhdessä yksilöllisten psykologisten ja somaattisten tekijöiden kanssa.

Yksikään tähän tutkimukseen osallistuneista nuorista ei nähnyt itseään vielä täysin aikuisena. Aikuisuuden ehdoiksi määrittyi nuorten kerronnassa pysyvä työpaikka, riittävät omat tulot, oma asunto sekä 'normaali arki' työn ja vapaa-ajan sekä velvollisuuksien ja hauskanpidon vaihteluna. Nuorten kokemuksissa tulevaisuudentoiveet perustuivat edelleen samaan 'hyvän elämän malliin' (Rubin & Hänninen 1998, 70, 74) kuin mitä myös heidän vanhempiansa ikäpolvi oli pitänyt tavoiteltavana. Kuitenkin oma asunto, koulutus, työpaikka ja terveys ovat nähtävissä tämän tutkimuksen nuorilla yksilöllisten tulevaisuudentoiveiden mahdollistajina, ei itsetarkoituksena.

Nuorten kerronnassa perheen perustamisen pohdinta tuli esille varsin vähän eikä perheen perustaminen näyttäytynyt ajankohtaisena tutkimukseen osallistuneille nuorille. Kahta nuorta lukuun ottamatta vasta normatiivisen arjen saavuttamisen jälkeen nuoret saattoivat ajatella perheen perustamista. Siten pidentynyt nuoruus (esim. Aapola 2005; Kelhä 2005; Niemelä 2005; Pietikäinen 2005; Salonen 2005; Sell 2005) näkyy tutkimukseen osallistuneiden nuorten elämässä selkeästi. Tämä tutkimus tukee aikaisempien tutkimusten (esim. Oinonen 2001; Ketokivi 2005; Timonen 2009; Kojo 2012) tuloksia, joiden mukaan nuoruuden pidentyminen on osaltaan seurasta olosuhteiden pakosta. Myös Barbara ja Philip Newmanin (1991/1995, 43) mukaan nuoruuden kehitysvaiheen laajentaminen on seurausta yhteiskunnallisista muutoksista ja lisääntyneestä koulutuspainotteisuudesta sekä nuorten kohtaamista lisääntyneistä valinnanmahdollisuuksista.

Psykososiaalisesti tarkasteltuna nuorilla, jotka vasta valmistautuivat itsenäisyyteen, identiteetin muodostuminen näyttäytyi pitkittyneenä viipymisenä nuoruudessa, moratoriumina (Erikson 1968, 128; vrt. Ketokivi 2005: pidentynyt nuoruus). Viiveeseen vaikuttivat nuorten toimintakyvyn rajoitteet, suomalaiseen kulttuuriin ja yhteiskuntaan sopeutumisen prosessi sekä lähipiirin esikuvien antama esimerkki. Nämä nuoret asuivat vielä kotona, irtautuminen kodista ei ollut vielä ajankohtaista. He pohtivat ammatillista uraansa mutta suunnitelmat eivät olleet vielä selkiintyneet kokeiluista ja koulutuksesta huolimatta. Arvojen ja normien pohdinta ei ollut yhtä voimakkaana mukana heidän kerronnassaan kuin muilla nuorilla.

Nuorten, jotka olivat kohdanneet merkittävän kriisin sairastumisen, perhekriisin tai yllättävän raskauden muodossa, kuvaavat luvussa 8 tilapäistä identiteettihämmennystään. Myös heillä myöhäisempi nuoruusvaihe näyttäytyi pitkittyneenä. Liian varhain pakotettu itsenäistyminen lastenkodissa kasvaneen nuoren kohdalla on puolestaan tulkittavissa ennenaikaisena itsenäistymisenä, jossa varsinainen myöhäisemmän nuoruusvaiheen kriisi ja sen tuottama kehitys on saattanut jäädä osittain toteutumatta. (Ks. Erikson 1968, 128, 156–158; 1980/1959, 166–167.)

Erytistä huolta herättää sellaisen nuoren kertoma, jossa nuori ei ole löytänyt vastapainoa toistuvasti kokemalleen huonommuudelle, toiseudelle. Negatiivinen identiteetti voi vahvistua silloin, kun nuori kokee kerta toisen jälkeen, että hän ei saavuta sitä mitä hän tavoittelee. Nuori saattaa myös kokea, että hän ei kelpaa, että hänen tekemänsä valinnat eivät vie häntä eteenpäin, tai että hän kokee olevansa voimaton kohtaamiensa asioiden äärellä. Nuoren kokiessa omaksumiensa arvojen ristiriitaa ympäristön arvojen kanssa, seurauksena voi myös olla masennus (Erikson 1968, 128; Erikson 1980/1959, 127; Newman & Newman 1991/1975, 49).

Irtautuminen vanhemmista ja itsenäistyminen

Keskeinen myöhäisemmän nuoruusvaiheen kehitystehtävä on irtautuminen lapsuudenkodista ja vanhemmista. Tämän tutkimuksen nuorten ja heidän vanhempinsa välisen suhteen uudelleen määrittely osoittautui keskeiseksi identiteetin muodostuksen prosessissa. Nuorten kokemuksissa puhe perheestä ja vanhemmista näyttäytyi jatkuvana

pohdintana elämäntavan, arvojen ja normien omaksumisesta tai poissulkemisesta sekä pohdintana naiseudesta ja mieheydestä. Erityinen haaste identiteetin muodostus oli nuorelle silloin, kun nuori halusi omaksua vanhempien elämäntavasta ja arvoista merkittävästi poikkeavan elämäntyylin.

Nuoren voi olla vaikea puhua itseensä liittyvistä pohdinnoistaan vanhempiensa kanssa, koska juuri vanhempien esimerkki ja heidän edustamat arvot ja traditiot ovat nuoren kriittisen tarkastelun kohteena. Usean tähän tutkimukseen osallistuneen nuoren sosiaalinen lähiverkosto osoittautui varsin suppeaksi vaikka kaveripiiri saattoi olla laaja. Nämä nuoret viettivät vapaa-aikaa kavereiden kanssa mutta eivät keskustelleet luottamuksellisesti kavereiden kanssa. Kaverit näyttäytyivät lähinnä vertaisina, joiden kanssa vietettiin aikaa.

Oman asunnon saaminen osoittautui tässä tutkimuksessa tärkeäksi itsenäistymisen välineeksi. Tämä tutkimus tukee Tiina Kuparin (2011) ja Reetta Salosen (2005) tutkimuksen tuloksia alle 25-vuotiaiden nuorten varhaisesta kotoa pois muuttamisesta sekä Salosen kuvaamaa suomalaisessa kulttuurissa korostunutta yksinoleamisen ja -asumisen merkitystä itsenäisyyden toteuttamisen riittinä (Salonen 2005, 86). Myös halu säilyttää asunto korostui nuorilla yhtä lukuun ottamatta. Pääkaupunkiseudun vaikea asuntotilanne muodosti usean nuoren kohdalla merkittävän esteen vanhemmista ja lapsuudenkodista irtautumiselle. Nuorten kerronnassa oma asunto oli edellytys aikuisen elämälle, johon kuului vastuu itsestä ja omillaan toimeen tuleminen tai sen harjoittelu. Huomattavaa on kuitenkin se, että tukiasuminen merkitsi osalle nuorista toisten aikuisten valvonnan alaisena olemista. Se muistutti nuoria kotona asumisen reunaehdoista sekä näyttäytyi nuorille erilaisuutta ja poikkeavuutta vahvistavana tekijänä. Siten tukiasuminen eikä edes nuorisoasunnossa asuminen näyttäytynyt näille nuorille houkuttelevana vaihtoehtona.

Miehenä ja naisena oleminen

Sukupuolirooli-identiteetin muodostuminen on toinen keskeinen psykososiaalisen identiteetin kehitystehtävä (Newman & Newman 1991/1975, 421–432). Sukupuolirooli-identiteetin rakentaminen näkyi nuorimpia kanssakertoja lukuun ottamatta nuorten kerronnassa erityisesti pohdintana vanhempiensa kanssa kokemasta samankaltaisuudesta ja

erilaisuudesta. Siten vanhemmat olivat tässä keskeisiä henkilöitä. Yksi nuorista naisista pohti sukupuolirooli-identiteettiään myös suhteessa kavereihinsa, joista suurin osa oli poikia.

Jokainen nuori kanssakertoja kuvasi alkuperäistä perhettään merkittävästi elämäänsä vaikuttavana yhteisönä. Perheenjäsenet olivat merkityksellisiä senkin jälkeen, kun nuoret olivat muuttaneet pois kotoa. Nuoret naiset pohtivat samankaltaisuuttaan ensisijaisesti suhteessa äitiinsä. Nuoret miehet refleктоivat itseään suhteessa isäänsä, jos isä oli ollut heidän elämässään läsnä, mutta myös suhteessa äitinsä ajatteluun ja arvoihin. Siten äitien merkitys korostui tämän tutkimuksen nuorten kertomassa – toisin kuin esimerkiksi Anni Vilkon (1997) tutkimuksessa. Nuorten kerronnassa samankaltaisuus vanhempien kanssa ja oman erityisyyden pohdinta kulkivat rinta rinnan. Sisarukset puolestaan näyttäytyivät nuorten identiteettityössä pääasiassa tukijoina, kanssaeläjinä ja suojelijoina.

Kuten Tarja Pösön tutkimuksessa (2004, 66–89) on tullut esille, lastenkotilapsilla on vahva kaipuu perheen pariin laitoksessa asuessaan. Pösön tutkimuksen tavoin tässä tutkimuksessa lastenkotiin sijoitettuna olleilla nuorilla suhde vanhempiin oli varsin ristiriitainen vanhempien tekemien valintojen, nuorten kokemien pettymysten, hylätyksi tulemisen kokemusten, lapsuudessa vuosia kestäneen fyysisen eron ja vanhemmista vieraantumisen vahvistamana. Sijoitettuna olleilla nuorilla suhde sisaruksiin oli jatkuva vertailun aihe, mikä osaltaan vahvisti sijoitettuna olleiden nuorten toiseuden ja huonommuuden kokemusta. Nämä lastensuojelulasten kokemukset ovat kaiken kaikkiaan samansuuntaisia Pösön (emt.) tutkimuksen kanssa.

Nuorten kokemuksissa tulee selkeästi esille, miten nuoret joutuivat pohtimaan kodin, vanhempien ja muun sosiaalisen yhteisön arvoja suhteessa omaan omiin valintoihinsa. Tässä on nähtävissä se, miten tasapainoisen yksilöllisen identiteetin muodostuminen on tasapainottelua traditioiden, sosiaalisen ympäristön vaatimusten ja odotusten sekä henkilökohtaisten valintojen välillä (Newman & Newman 1991/1975, 428–4 33).

Arvovalinnat

Nuorten kerronnan valossa yksilöllisen arvomaailman rakentumiseen ei näyttänyt vaikuttavan niinkään kaveripiiri kuin oman vanhemmat ja sisarukset sekä kodin ulkopuoliset, nuorille tärkeät aikuiset, joihin osa nuorista sisällytti myös sosiaalityöntekijän. Siten voidaan

olettaa, että nuorille, jotka eivät pysty tällaiseen pohdintaan suhteessaan vanhempiinsa, on psykososiaalisen identiteetin muodostus haasteellisempaa varsinkin nuoren asuessa vanhempien luona. Elämäntavan, arvojen ja normien pohdinnassa nuoret vertasivat itseään vanhempiinsa, sisaruksiinsa ja kavereihin. Samanaikaisesti kun nuoret kuvasivat suhdettaan kavereihinsa, he tekivät eroa omien valintojensa ja kavereiden valitseman elämäntyylin, arvojen tai niiden puuttumisen sekä selviytymisstrategian välille. Erontekeminen (Pohjola 1994, 169–173) suhteessa kavereihin näyttäytyi nuorten kertomassa välineenä oman orastavan arvomaailman vahvistamiseksi samalla kun se vähensi nuorten kokemaa poikkeavuutta valtavirrasta. Syvällisen pohdinnan minuudestaan ja tulevaisuudestaan nuori kävi joko vanhempiensa, sisarustensa tai perheen ulkopuolisen tärkeän ihmisen kanssa.

Ammatillinen suuntautuminen

Psykososiaalisen identiteetin muodostumisen neljäs kehitystehtävä on nuoren ammatillinen valinta (Newman & Newman 1991/1975, 433, 435). Tähän tutkimukseen osallistuneista kanssakertojista 10 nuorta oli 20-vuotiaita tai sitä vanhempia. Useimmat näistä nuorista pohtivat ammatillista suuntautumista pitkälle aikuisuuteen kantavana pitkäaikaisena, jopa pysyväisluonteisena valintana. He halusivat työn, joka kiinnostaisi heitä ja antaisi heille riittävän ja turvatuksen toimeentulon. Siten ammatillinen suuntautuminen ja työelämään pääseminen näyttäytyivät nuorten kerronnassa ensisijaisesti merkittävinä aikuistumisen välineinä ja 'tosiaikuisen' (Oinonen 2001, 112) elämän mahdollistajina (ks. myös Newman & Newman 1991/1975, 435). Motiiveista huolimatta ammatillisesta suuntauksesta päättäminen, ammatillisen koulutuksen hankkiminen ja työpaikan saaminen korostuivat nuorten kertomassa psykososiaalisen identiteetin rakentumisen prosessin keskeisinä, ulkoisesti havaittavina toimintoina.

Erona Barbara ja Philip Newmanin (emt., 434) esille tuomaan tähän tutkimukseen osallistuneiden nuorten kokemusten mukaan vanhempien vaikutus nuorten uravalintoihin ei ollut merkittävä. Sen sijaan nuorten kokemuksissa uravalintaan vaikuttivat ensisijaisesti nuorten yksilölliset toiveet, vallitsevat olosuhteet ja sattuma. Sattuman osuus oli tulosta erityisesti pääkaupunkiseudun ammatillisten koulutuspaikkojen, työpaikkojen ja kohtuuvuokraisten asuntojen riittämättömydestä.

Ammatillisen valinnan pohdinta oli keskeinen asia myös nuoren ja sosiaalityöntekijän välisissä keskusteluissa. Tämä pohdinta muutosta aikaansaavana toimintona oli mahdollista vasta kun nuori oli pystynyt käsittelemään sairastumisensa tai akuutin elämäkriisinsä, tai kun nuori oli ylipäättänsä halukas etsimään omaa polkuaan. Yhtäältä sisäisen motivaation (Hakkarainen ym. 2004, 203–204; Mönkkönen 2007, 152–155) merkitys nuorilla muutokseen johtavana tekijänä korostui. Toisaalta kaikki toiminta, johon nuori oli osallistunut aikaisemmin, oli vahvistanut nuorten sisäistä elämönhallintaa (Timonen 2009, 163–165). Toiminnallisuus oli vahvistanut nuoren otetta elämästä sekä lisännyt nuoren positiivista asennetta. Kun nuori oli tehnyt valintansa, hän alkoi toimia saavuttaakseen tavoitteensa. Tuolloin sosiaalityön tarve pääsääntöisesti vähentyi.

Nuorten kokema pitkäaikainen kilpailu asunnoista, koulutuspaikoista ja työpaikoista oli pakottanut osan nuorista vastoin omaa tahtoaan ajelehtimaan ja elämään kuin aseman odotushallissa odottaen itsenäisyyteen vievän junan lähtemistä jopa kahden vuoden ajan. Nuorten kokemuksissa pahinta oli juuri toimettomaksi joutuminen. Toimettomana nuoren ajankäyttö muuttui. Vuorokauden rytmi saattoi vaihtua ilta- ja yöpainotteiseksi. Elämästä puuttui merkitys toimettomuuden myötä ja nuoren usko itseensä ja omiin kykyihinsä hiipui. Samalla nuoren vaikeudet ja ympäristön ristiriidat korostuivat ja veivät nuoren energiaa. Osalla nuorista toimettomuus synnytti tai vahvisti jo olemassa ollutta toiseuden kokemusta. Muutama nuorista oli pyrkinyt torjumaan toimettomuuden mukanaan tuomaan merkityksettömyyttä aikatauluttamalla arkensa tarkasti 'ylivirittyneen toimijuuden' (Lähteenmaa 2011, 49–58) tavoin.

Yli 20-vuotiailla nuorilla oli yhtä nuorta lukuun ottamatta kokemusta peruskoulun jälkeisestä koulutuksesta. Näistä neljä nuorta oli keskeyttänyt ammatilliset opinnot ja neljä lukion. Yleisin syy keskeyttämiselle oli kyseisten opintojen sopimattomuus, vaativuus tai alan kiinnostamattomuus. Peruskoulun jälkeiset varhaiset valinnat olivat olleet seurausta pakosta hakea koulutuspaikkaa yhteishaussa sellaisessa elämänvaiheessa, jolloin nuori ei vielä tiennyt, mitä hän haluaisi tehdä tulevaisuudessa. Peruskoulupohjan omaaville nuorille oli kertynyt vaihteleva määrä kokemusta työelämästä joko työharjoittelujen, työpajojen tai työssä olon kautta.

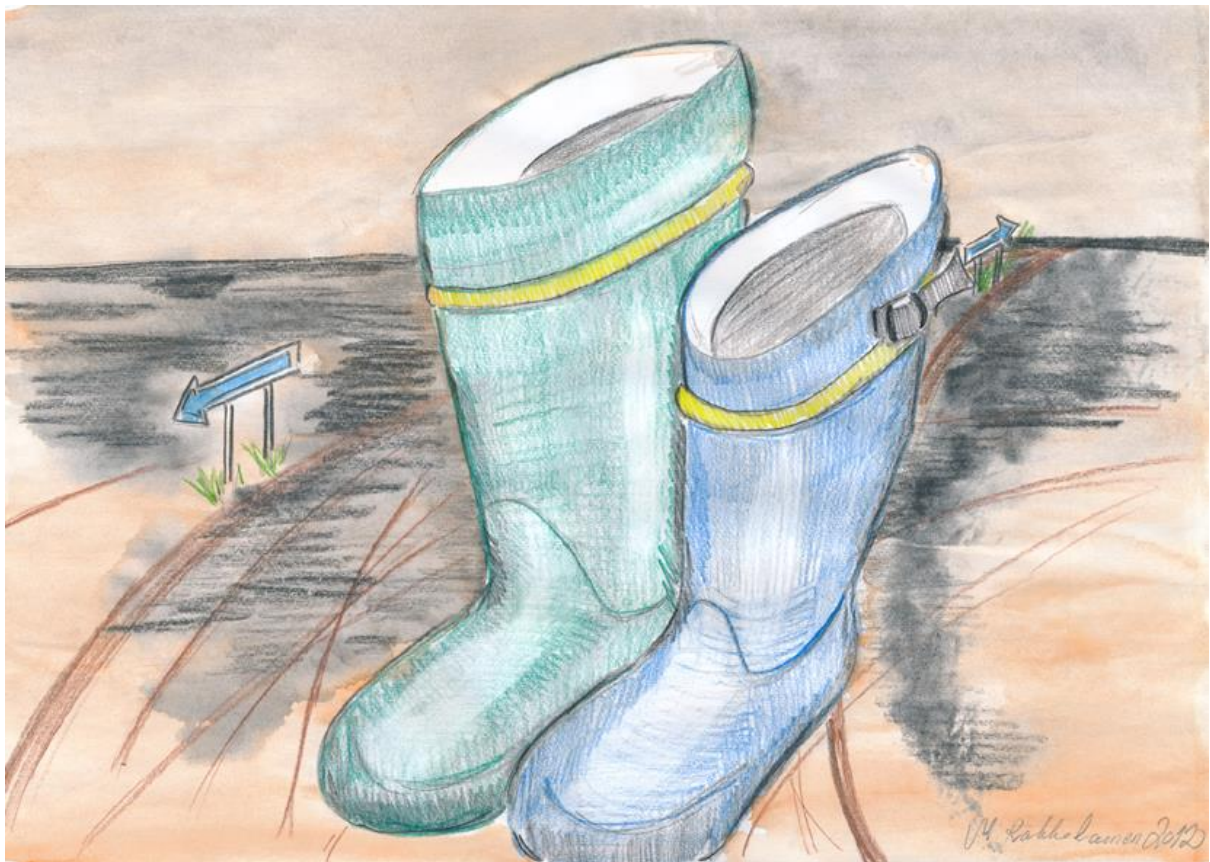
Barbara ja Philip Newmanin (1991/1975, 433, 435) mukaan yli 20-vuotiaiden asenne työhön on erilainen kuin alle 20-vuotiaiden. Iän karttuessa nuorelle tulee tärkeäksi mielekkään työn löytäminen, huolellisuus työn tekemisessä ja työssä pitempään pysyminen. Nämä asiat korostuivat myös tämän tutkimuksen yli 20-vuotiailla nuorilla. Aikaisemmat kokemukset sekä peruskoulun jälkeisestä koulutuksesta että työelämästä näyttäytyivät osana nuorten roolikokeiluja (Erikson 1968, 155; 1980/1959, 119–122; Newman & Newman 1991/1975, 55–56). Lyhytaikaiset kokemukset näyttäytyivät myös mahdollisuutena etsiä itselle sopivaa ja itseä kiinnostavaa ammatillista suuntausta, oppia tuntemaan omia vahvuuksiaan ja heikkouksiaan sekä mahdollisuutena nähdä työelämän todellisuus useasta työpaikasta käsin. Nämä kokemukset tukivat nuorten itsenäisyyttä oman rahan saamisen ja vastuun lisääntymisen muodossa. Samalla niin työssäolo kuin työpajatoimintaan ja muuhun ryhmämuotoiseen toimintaan osallistuminen oli merkittävästä tukenut tämän tutkimuksen nuorten identiteetin rakentumista yhteisöjen jäsenenä. Ryhmässä nuoret olivat kokeneet yhteisöllisyyttä, olivat saaneet mahdollisuuden tarkastella omia valintojaan suhteessa toisten nuorten valintoihin. Myös yhdessä tekemisen pelisäännöt tulivat ryhmätoiminnassa tutuksi. Ryhmätoiminta näyttäytyi osalle nuorista myös hengähdyspaikkana, jossa sai keskittyä itseensä ja omiin mielenkiinnonkohteisiin ja olla ikäistensä seurassa.

Kriisit käännekohtana kohti tulevaisuutta

Nuorten kokemusten valossa menneisyys liittyi nuorten kerronnassa merkittäviin elämäntapahtumiin, erityisesti kriiseihin, jotka ovat nähtävissä merkittävinä käännekohtina nuorten elämässä. Nuorten toiveet, tavoitteet ja tulevaisuudensuunnitelmat olivat konkretisoituneet tähän tutkimukseen osallistuneiden nuorten elämässä vasta kun he pystyivät määrittelemään – tai kriisin koettuaan uudelleen määrittelemään – itsensä vastaamalla seuraaviin kysymyksiin: Kuka minä olen? Millainen minä olen? Mistä minä tulen? (Vrt. Ricoeur 1992, 113–125; Vilkkio 1997, 218; Hänninen 2002/2000.) Marjaana Kojon (2010) tutkimustulosten tavoin tähän tutkimukseen osallistuneiden nuorten kerronnassa korostui nykyisyys. Nuoret kuvasivat toimijuuttaan aikomisena ja yrittämisenä. Tulevaisuus näyttäytyi nuorten kertomassa epävarmana ja osittain sattuman sanelemana.

Erytisen kriisin kokeneiden nuorten elämässä tulevaisuus konkretisoitui vasta nuoren käytyä läpi kriisin ja työstettyä kokemaansa (vrt. Timonen 2009: käännapiste). Helena

Timosen (emt., 102–116) esille tuoman tavoin koettu kriisi merkitsi tämän tutkimuksen nuorten kokemuksissa heidän kriisiä edeltäneen elämäntavan merkityksen menetystä. Kun nuori oli saanut tukea ja apua kriisistä selviytyäkseen, nuorissa syntyi halu muutokseen ja halu ottaa elämän ohjat omiin käsiin. Kriisit näyttäytyivät nuorten kertomassa useimmissa tapauksissa ohimenevinä ja uusia mahdollisuuksia mukanaan tuovina tapahtumina. Yhtäältä tämä kertoo nuorten kyvystä sopeutua vallitseviin olosuhteisiin. Toisaalta nuoret kokivat kriisistä selviytymisen onnistumisena, mikä puolestaan vahvisti heidän uskoa omiin kykyihinsä ja tulevaisuudentoiveiden toteutumiseen. Siten kriiseistä selviytyminen vahvisti nuorten psykososiaalista ja narratiivista identiteettiä. (Ks. Erikson 1968, 17; 1980/1959, 125–127; Newman & Newman 1991/1975, 49–52; Hänninen & Valkonen 1998; Hänninen 2002/2000, 141–156; Timonen 2009; Romakkaniemi 2011, 4, 30.)

9.2 Sosiaalityön prosessi ja sen merkitys nuoren identiteetin rakentumiselle

Sosiaalityön prosessissa nuoren minuutta koskevan pohdinnan edellytykseksi osoittautui ehdoton luottamus ihmiseen, jonka kanssa nuori keskustelee. Nuorille kanssakertojille perheen ulkopuolisten aikuisten läsnäolo oli erityisen tärkeää, koska heidän kasvuyhteisössään luotettavien ihmisten verkosto oli varsin rajattu. Perussosiaalityön merkityksellisyyttä näille nuorille lisäsi heidän lapsuudenajan kotien olosuhteet. Vain neljä nuorista oli asunut kummankin vanhempansa kanssa. Yksinhuoltajuus, ensimmäisen polven maahanmuuttajatausta sekä lapsuuden perheen sosiaaliset olosuhteet kuten monilapsisuus, vanhempien jaksamattomuus ja päihteidenkäyttö olivat tekijöitä, joiden vuoksi vanhemmilla ei välttämättä ollut mahdollisuuksia tai voimavaroja tukea nuorta samassa määrin kuin paremmista lähtökohdista tulevien nuorten vanhemmilla on.

Sosiaalisten ongelmien ja tukiriippuvuuden ylisukupuolisuus on vakavasti otettava asia sosiaalityössä. Tämän tutkimuksen tulokset tukevat useita aikaisempia tutkimuksia psykososiaalisen perimän merkityksestä nuoren tulevaisuudenkuville (Rubin & Hänninen 1998; Tolonen 2005; Timonen 2009; Turunen 2009). Nuorten materiaalisilla oloilla on ratkaiseva merkitys nuorten tulevaisuudentoiveisiin perheen kulttuurin pääoman kuten vanhempien koulutustason ja sosiaalisen tuen ohella (Tolonen 2005, 53, 59–60. Vrt. Pietikäinen 2005; Ellonen 2010.) Ylisukupuolisuuden osalta Pekka Myrskylä (2012, 6–7) on tuonut esille, että peruskoulupohjan omaavien, työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten vanhemmista noin puolet on yhteiskunnan ulkopuolisia tai työttömiä.

Aineistosta erottui kolme erilaista sosiaalityön prosessia, jotka olen nimennyt taloudellisen tuen prosessiksi, aktivoivaksi prosessiksi sekä psykososiaaliseksi prosessiksi. Taulukkoon 2 on koottu yhteenveto perussosiaalityön prosesseista.

Taulukko 2. Perussosiaalityön prosessit.

	Taloudellisen tuen prosessi	Aktivoiva prosessi	Psykososiaalinen prosessi
Yhteydenoton ensisijainen syy	ensisijaisen etuuden puuttuminen tai sen riittämättömyys, taloudelliset vaikeudet	ensisijaisen etuuden puuttuminen tai sen riittämättömyys, erityiset tarpeet (esim. rajoittunut toimintakyky, sosiaalinen ongelma tai sosiaaliset pakotteet)	elämäntilanne, kriisi
Ensisijainen tavoite	perustoimeentulon turvaaminen, itsenäisen selviytymisen tukeminen	toimeentulon turvaaminen, elämäntilanteen vahvistaminen, yhteiskuntaan kiinnittäminen, aktivointi	kriisiyöskentely, jaksamisen tukeminen, elämäntilanteen vahvistaminen
Yhteydenpito	jaksottaista tai epäsäännöllistä	<i>ulkoinen motivaatio:</i> jaksottaisuus tai epäsäännöllisyys, sosiaalityöntekijän kannatteleva yhteydenpito <i>sisäinen motivaatio:</i> jatkuvuus tarpeen mukaan	alkuvaiheessa tiivistä ja säännöllistä, myöhemmin harvemmin tai jaksottain
Ominaispiirteet	ei kirjallista asiointia	<i>ulkoinen motivaatio:</i> hukkakäynnit, sosiaaliset odotukset ja vaatimukset, sanktioiden riski <i>sisäinen motivaatio:</i> määrätietoisuus, aktiivisuus	nuorelle viimesijainen avun saamisen vaihtoehto, kriisiyöskentely, henkisen tuen ja konkreettisen auttamisen samanaikaisuus
Merkityksellisiä tekijöitä	työntekijän tapaaminen ja työntekijän pysyvyys, oikeudenmukaisuus, aikamääränä nykyisyys	nuoren motivaatio, positiivinen ja luottamuksellinen auttamissuhde, asioiden käsittely nuoren tärkeysjärjestyksessä, aikamääränä nykyisyys ja tulevaisuus	luottamuksellinen auttamissuhde, kriisiyöskentely, 'me'-ulottuvuus, henkisen tuen ja konkreettisen avun samanaikaisuus, laaja auttajaverkosto, menneisyydestä nykyisyyteen ja tulevaisuuteen
Sosiaalityöntekijä	virkamies	virkamies, yhteiskunnan edustaja, keskustelukumppani, sisäisen motivaation herättäjä, todellisuuden ja toiveiden yhteen sovittaja, nuoren tulevaisuudenkuvien esillä pitäjä	psykososiaalisen työn ammattilainen, 'oheisvanhempi', 'ystävä', keskustelukumppani, virkamies, yhteiskunnan edustaja, nuoren tulevaisuudenkuvien esillä pitäjä
Tapaamisten merkitys nuorelle	yhteydenoton helpottuminen, elämäntilanteen yksilöllinen huomioiminen, tiedon saaminen, lisääntynyt vastuun ottaminen omien asioiden hoitamisesta	tiedon saaminen erilaisista koulutus-, työ- ja toimintavaihtoehtoista, konkreettinen apu elämäntilanteeseen, kannustus omaan toimijuuteen	kriisin työstäminen, perheen ulkopuolisen ja puolueettoman aikuisen tuki, kuulluksi, ymmärretyksi ja autetuksi tulemisen kokemus, nuoren sisäisen maailman pohdinta, tietoa erilaisista toimintavaihtoehtoista
Auttamissuhteen merkitys nuorelle	perustellumpi harkinnan käyttäminen, minimitoimeentulo, asumisen turvaaminen, lisääntynyt ymmärrys nuoren elämäntilanteesta, turvallisuudentunne, sosiaalitoimea koskevan ennakkokäsityksen muuttuminen	<i>Kohdan "taloudellisen tuen prosessi" lisäksi:</i> tukea ja kannustusta tulevaisuuden vaihtoehtojen, ammatillisen suuntautumisen ja nuoren arvomaailman pohdintaan, kannustusta aktiiviseen toimijuuteen, nuoren yhteiskuntaan sitouttaminen, nuoren suojelu	henkinen tuki, konkreettinen apu (esim. toimeentulo, asunto, toimintamahdollisuudet, laajempi auttamisverkosto), kannustus ja rohkaisu omaan toimijuuteen, nuoren suojelu
Merkitys nuoren identiteettityölle	Itsenäistymisen ja itsenäisen selviytymisen tukeminen (talous, asuminen, omien asioiden hoitaminen)	Itsenäistymisen ja itsenäisen elämän tukeminen, ammatillisen identiteetin vahvistaminen, nuoren omien arvojen ja moraalin vahvistaminen	identiteetin rakentumisen väline, minuuden vahvistaminen, voimaantuminen, oman elämän haltuunottaminen

Taloudellisen tuen prosessi

Taloudellisen tuen prosessissa, joka alkoi nuorilla ensisijaisen etuuden puuttumisesta, tulojen riittämättömyydestä tai muista taloudellisista vaikeuksista, sosiaalityöntekijä näyttäytyi ensisijaisesti virkamiehenä, joka hallinnoi sosiaalibyrokraatia eli toimeentulotukioikeuden selvittämisen ja tuen myöntämisen prosessia. Tutkimukseen osallistuneista nuorista kahden nuoren yhteydenpito sosiaalitoimeen tapahtui taloudellisen tuen prosessin muodossa koko kahden vuoden tutkimusprosessin ajan. Nämä nuoret eivät kuitenkaan halunneet hakea toimeentulotukea kirjallisesti, vaan he halusivat tavata työntekijän. Tapaaminen merkitsi nuorille tiedon saamisen kanavaa, tulevaisuuden yhteydenottojen helpottumista ja sitä, että heidän todellinen elämäntilanteensa tuli hakemusta käsittelevien tietoon ennen päätöksentekoa.

Taloudellisen tuen prosessi auttamissuhteena merkitsi nuorille toimeentulon turvaamista, perustellumpaa harkinnan käyttämistä toimeentulotukipäätöksissä, ja sitä kautta myös asumisen turvaamista. Lisäksi sosiaalityöntekijän tapaaminen vahvisti nuorten turvallisuudentunnetta siinä mielessä, että sosiaalityöntekijä oli kiinnostunut nuoresta ja nuoren elämästä. Jos jotakin odottamatonta tapahtuisi, nuori tietäisi keneen ottaisi yhteyttä. Tapaamiset myös muuttivat nuorten negatiivisia ennakkokäsityksiä myönteisemmiksi sosiaalitoimea kohtaan. Nuoren aloitettua hoitaa asioitaan itse taloudellinen prosessi tuki nuoren itsenäistymistä. Toimeentulotuen saajaksi tuleminen tuki nuoren taloudellisen itsenäisyyden sekä vastuun lisääntymistä. Taloudellisen tuen prosessiin sisältyy kuitenkin riski tuen piiriin jäämisestä pitkäksi aikaa (vrt. Haapamäki 2013).

Taloudellisen tuen prosessissa korostui nuori sosiaalibyrokraatian asiakkaana ja palvelujen käyttäjänä (ks. Pohjola 1994; Liukko 2009; McLaughlin 2009). Toiseksi siinä korostui taloudellisen tuen tarpeen jaksottaisuus (ks. myös Pohjola 1994, 156). Tähän tutkimukseen osallistuneiden nuorten kokemuksissa painottui henkilökohtainen kohtaaminen silloinkin, kun oli kyse toimeentulotuen hakemisesta. Riskinä taloudellisen tuen prosessissa on, että nuori ja nuoren yksilölliset tarpeet eivät tule kohdatuksi vaan nuori nähdään vain toimeentulotuen hakijana. Siten tämä tutkimus antaa Pohjolan tutkimuksen (emt., 160) kanssa samansuuntaisia viitteitä keskeisistä palvelun antamiselle liittyvistä haasteista, joita ovat yhteisen kielen löytäminen, välittäminen ja nuoren elämäntilanteen kokonaisuuden

ymmärtäminen. Sosiaalibyrokratia itsessään tuo väistämättä prosessiin vahvan kontrollin. Toimeentulotuen myöntämistä ohjaa lainsäädäntö, koska siinä on kyse rahasta ja koska tuesta päättävä virkamies käyttää päätöksenteossa julkista valtaa, kuten Arja Jokinen (2008, 120) on todennut. Nuorten kokemuksissa taloudellisen tuen hakemiseen yhdistyi vahva häpeän tunne. Nuori koki, että tuen hakeminen kertoi hänen omasta kyvyttömyydestä. Aikaisempien tutkimusten mukaan tuen hakemisen ovat kokeneet samalla tavoin myös lukuisat yksinhuoltajat mutta myös lastensuojelun palvelujen käyttäjät ja asunnottomat naiset (Granfelt 1998; Eronen 2004; 2012; Krok 2008; Roivainen ym. 2011).

Nuorten kokemuksissa tuki esiintyy taloudellisen tuen prosessissa nuoren ja nuoren yksilöllisten tarpeiden huomioimisena erityisesti henkilökohtaisilla tapaamisilla sosiaalityöntekijän kanssa. Tämä on verrattavissa Arja Jokisen määrittelemään sosiaaliseen tukeen, jonka tunnusmerkkejä ovat suunnitelmallisuus, välineellisyys ja paikan antaminen kontrollille (Jokinen 2008, 115). Charles H. Tardyn (1988, 349) sosiaalisen tuen määritelmän mukaan taloudellinen prosessi vastaa lähinnä instrumentaalista tukea, jossa tuki välittyy sekä kohtaamiselle annetun ajan ja maksetun taloudellisen tuen muodossa.

Aktivoiva prosessi

Aktivoivassa prosessissa nuoren yhteydenotto tapahtui joko taloudellisista syistä tai nuoren erityisistä tarpeista käsin. Yhteydenoton taustalla oli vanhempien tai muun lähipiirin huoli nuoresta, nuoren toimintakyvyn rajoittuneisuus tai nuoren pitkittynyt toimeentulo. Tässä prosessissa keskeiseksi muodostui nuoren elämänhallinnan vahvistaminen ja nuoren sosiaalisuus eli yhteiskuntaan kiinnittäminen erityisesti työmarkkinakansalaisena. Erityisesti aktivoivan prosessin kokeneiden nuorten kohdalla nuoren ja sosiaalityöntekijän välisen työskentelyn luonne määräytyi nuoren motivaation mukaan. Jos nuoren motivaatio kääntyi sosiaalitoimen puoleen ja pitää yhteyttä sosiaalityöntekijän kanssa nousi sosiaalisen ympäristön odotuksista, yhteiskunnallisten sanktioiden riskistä tai muusta ulkoisesta pakosta, yhteydenpidosta muodostui sosiaalityöntekijän kannattelemaa, epäsuoraa ja hukkakäyntejä sisältävää. Jos nuorella puolestaan oli oma sisäinen motivaatio muutoksen aikaan saamiselle, työskentelystä muodostui tavoitteellista ja aktiivista. Nuorille, joiden yhteydenpito näyttäytyi aktivoivana prosessina, keskeistä oli luottamuksellisen ja positiivisen auttamissuhteen luominen sekä nuoren tärkeysjärjestyksen huomioiminen

sosiaalityön prosessissa. Tapaamisilla nuoret saivat tietoa erilaisista koulutus-, työ-, toiminta- ja kuntoutusmahdollisuuksista, konkreettista apua elämäntilanteeseensa sekä kannustusta olla itse toimija.

Aktivoivan prosessin auttamissuhteen kautta nuori sai siten tukea erityisesti ammatillisen identiteettinsä ja arvomaailman pohdintaansa. Yhteydenpito sosiaalityöntekijän kanssa merkitsi näille nuorille myös suomalaiseen yhteiskuntaan sitouttamisen lisäksi suojelua. Ajallisesti aktivoiva prosessi painottui nykyisyyteen ja suuntautui tulevaisuuteen. Joidenkin nuorten kohdalla aktivoiva prosessi merkitsi ajoittain myös minuuden syvempää vahvistumista.

Aktivoivan prosessin keskeisin tekijä muutoksen mahdollistamiselle on nuoren sisäinen motivaatio, jolloin nuoren toiminta on itsessään nuorelle palkitsevaa ilman ulkoisia tekijöitä kuten palkkioita tai sanktioita (Hakkarainen ym. 2004, 203–204; Mönkkönen 2007, 152–155). Helena Timosen (2009, 163–165) käsite sisäinen elämänhallinta, jolla tarkoitetaan kykyä kohdata vastoinkäymisiä ja epävarma tulevaisuus, laajentaa sisäisen motivaation merkitystä. Mutta kuten Hakkarainen, Lonka ja Lipponen (emt.) ovat todenneet, nuoren on kuitenkin synnyttävä sisäistä motivaatiota itse ja toisinaan motivaatio löytyy ulkoisen ohjauksen, tuen, käytännöllisen tekemisen, palkkion, sanktion tai sen riskin välityksellä.

Nuorten kokemuksissa aktivoivassa prosessissa keskeistä on nuoren ja sosiaalityöntekijän välinen positiivinen ja luottamuksellinen auttamissuhde, toimintavaihtoehtojen olemassaolo sekä yksilöllisten tarpeiden huomioiminen. Kutsu sosiaalityöntekijän tapaamiselle, tietoisuus norminalentamisen riskistä ja työvoimapolitiittisista sanktioista voivat olla myös asioita, jotka saavat nuoren ensin toimimaan ja sitten vasta näkemään kuntoutuksen, ryhmätoimintojen, koulutuksen tai työnteon mielekkyyden. Aktivoivassa prosessissa tuki voidaan Arja Jokisen (2008, 115–118) määritelmän mukaan ymmärtää työmenetelmänä, joka antaa paikan kontrollille, ja joka on välineellistä. Samanaikaisesti se merkitsee kohtaamista, jossa on keskeistä nuoren tilanteen, maailman ja tarpeiden ymmärtäminen. Charles H. Tardyn (1988, 349) määritelmän mukaan tuki aktivoivassa prosessissa näyttäytyy edelleen instrumentaalisenä tukena ajan ja rahan muodossa. Lisäksi sosiaalinen tuki on aktivoivassa prosessissa vahvasti informatiivista neuvonnan ja ohjauksen muodossa sekä emotionaalista, koska keskeistä on luottamus, välittäminen ja empatia. Aktivoiva prosessi on verrattavissa

Marjo Romakkaniemen (2011, 232–233) kuvaamaan muutokseen sysäävään terapiasuhteeseen, jossa apua hakevalla ei ole erityisiä odotuksia mutta hän kokee, että jotakin pitäisi tehdä. Tällainen suhde tuottaa nuorelle uutta ymmärrystä elämäntilanteeseensa.

Psykososiaalinen prosessi

Psykososiaalinen prosessi sai alkunsa kriisitilanteesta nuorten elämässä. Keskeiseksi muodostui kriisityöskentely, nuoren jaksamisen tukeminen ja elämänhallinnan vahvistaminen. Nuorelle yhteydenotto sosiaalitoimeen näyttäytyi viimesijaisena avun saamisen kanavana nuoren kokeman häpeän sekä tuen ja avun leimaavuuden vuoksi. Tässä prosessissa nuoret myös kyseenalaistivat, miten keskustelu ammattilaisen kanssa voisi heitä auttaa. Psykososiaalisessa prosessissa sosiaalityöntekijä määrittyi nuorille yhteiskuntaa edustavana virkamiehenä, psykososiaalisen työn ammattilaisena, keskustelukumppanina mutta myös 'oheisvanhempana' ja 'ystävänä'.

Tärkeää nuorille oli, että sosiaalityöntekijä toimi psykososiaalisessa prosessissa kuuntelijana ja nuoren oman ajattelun avartajana. Tärkeää oli myös nuorten yksilöllisen jaksamisen huomioiminen työskentelyssä sekä apu, jonka avulla nuori pystyi hyväksymään mahdolliset toimintarajoitteensa. Nuori koki tulleen autetuksi psykososiaalisessa prosessissa silloin, kun hänen ja sosiaalityöntekijän välille oli muodostunut positiivinen ja luottamuksellinen auttamissuhde, kun nuori oli subjektina ja työskentelystä tuli nuoren ja sosiaalityöntekijän yhdessä tekemistä.

Jokainen psykososiaalisen prosessin kokeneista nuorista painotti henkisen ja konkreettisen avun ja tuen samanaikaisuuden merkitystä. Nuorten kokemuksissa juuri tuen ja avun samanaikaisuus erotti perussosiaalityön muista nuorten auttamisverkostojen toimijoista. Henkiselle tuelle nuoret antoivat sellaisia merkityksiä kuten mahdollisuus kertoa kokemuksistaan, tunteistaan ja ajatuksistaan, tulla kuulluksi ja ymmärretyksi, työntekijän kyky asettua nuoren asemaan, kannustus ja rohkaisu. Konkreettisen avun saaminen puolestaan merkitsi nuorille muun muassa taloudellista tukea, asunnon saamisen helpottamista ja nuoren tarvitseman tiedon saamista.

Psykososiaalisessa prosessissa sosiaalityöntekijän tapaamiset merkitsivät nuorelle tukea ja apua nuoren kokemien asioiden ymmärtämiseksi sekä toivon ja tulevaisuuden mahdollisuuksien esillä pitämistä. Ajallisesti työskentelyn alkuvaiheen menneisyyden painopiste muuttui kriisin työstämisen jälkeen nykyisyys- ja tulevaisuuskeskeiseksi orientaatioksi, sillä kriisistä selvittyään nuoret kokivat ajatuksissa menneisyyteen palaamisen tulevaisuuden esteenä.

Kaiken kaikkiaan perussosiaalityön psykososiaalinen prosessi merkitsi tähän tutkimukseen osallistuneille nuorille moniulotteista identiteetin rakentumisen prosessia ja uudelleen jäsentymisen välinettä. Keskusteluissa sosiaalityöntekijän kanssa nuoret muodostivat itselleen aikaisempaa ehyemmän kerrotun identiteetin, jossa varsin vaihtelevat ja yllättävät elämäntapahtumat yhdistyivät toisiinsa sopiviksi kokonaisuuden osiksi (Hänninen 2002/2000). Siten psykososiaalinen prosessi merkitsi näille nuorille voimaantumista ja oman elämän haltuun ottamista, mikä parhaimmillaan voi kantaa heitä kohti aikuisuutta.

Psykososiaalisessa prosessissa yhdistyvät useat aikaisemmissa tutkimuksissa esille tulleet psykososiaalisen työn ydinajatukset. Marjo Romakkaniemi (2011, 232–233) kutsuu kannattelevaksi terapiasuhteeksi auttamissuhdetta, jossa apua hakeva kokee tulleen kuulluksi ja autetuksi. Siinä nuori saa mahdollisuuden puhua ja jakaa asioita työntekijän kanssa. Riitta Granfelt (1998, 162, 166–168) puolestaan on määritellyt sosiaalityön terapeuttisen suhteen kannattelevaksi ja kiinnipitäväksi ympäristöksi.

Arja Jokisen (2008) sosiaalisen tuen ja kontrollin käsitteistä käsin psykososiaalisessa prosessissa painopiste on nuoren kohtaamisessa ja hänen maailmansa ymmärtämisessä sekä tarvittaessa nuoren puolelle asettumista ja hänen asiansa edistämistä. Kun kyseessä on perussosiaalityö, kontrollin ulottuvuus on läsnä myös psykososiaalisessa prosessissa mutta painotus on nuoren omassa halussa saada aikaan positiivista muutosta elämässään. Tämä ei kuitenkaan sulje pois hierarkkista sosiaalibyrokraatian kontrollia eikä yhdessä asetettujen tavoitteiden seuranta tai tietojen varmistamista. (Jokinen 2008, 119–136, 142.)

Psykososiaalisessa prosessissa yhdistyvät myös kaikki neljä Charles H. Tardyn (1988) sosiaalisen tuen määritelmän osa-alueet. Tardy määrittelee sosiaalisen tuen emotionaalisenä tukena eli luottamuksena, välittämisenä ja empatiana. Toiseksi tuki

määrittyy instrumentaalisenä resurssien kuten rahan ja ajan muodossa. Kolmanneksi se merkitsee informatiivista tukea neuvontana ja ohjauksena. Erityisesti psykososiaalisessa prosessissa sosiaalinen tuki määrittyy lisäksi suunnitelmallisen sosiaalityön yhteiseksi arvioinniksi, johon kuuluu nuorelle henkilökohtaisen palautteen antaminen (Tardy 1988, 349.) Tardyn sosiaalisen tuen määritelmän sisältö toteutuu parhaimmillaan psykososiaalisessa prosessissa, joka on suunnitelmallista, tavoitteellista ja arvioivaa.

9.3 Henkilökohtaisen auttamistyön keskeiset tekijät

Tutkimukseen osallistuneen 11 nuoren ensimmäinen yhteydenotto perussosiaalityöhön tapahtui nuorten ollessa 16–19-vuotiaita. Nuoret eivät tuolloin kokeneet itseään aikuisiksi. Virallisten asioiden hoitaminen, kuten toimeentulotuen hakeminen, oli heille vierasta, outoa ja hämmennystä herättävää. Yhteyttä ottaessaan nuoret olivat epävarmoja ja aistivat herkästi, miten tulivat kohdatuiksi ensimmäisestä puhelinsoitosta lähtien. Siten hyvän vuorovaikutussuhteen syntyminen nuoren ja sosiaalityöntekijän välille oli keskeinen tekijä hyvän pohjan luomiseksi auttamistyölle ja nuoren identiteetin rakentumisen mahdollistamiselle perussosiaalityön prosessissa. Nuorten kokemuksissa erityisesti nuoren ennakkoasenne, nuoren saama ensivaikutelma, nuorten aikakäsityksen huomioiminen, nuoren motivaatio, sosiaalityöntekijän toimijuus, sosiaalityön dokumentointi sekä perussosiaalityön kolmiulotteisen luonteen toteutuminen vaikuttivat siihen, missä määrin nuoret olivat kokeneet tulleen autetuksi, tai olivat kokeneet jääneensä ilman tarvitsemaansa apua ja tukea.

Ennakkoasenne ja ensivaikutelma

Osalla nuorista ensimmäistä yhteydenottoa väritti omalta perheeltä tai tuttavilta saadut kielteiset ennakkokäsitykset sekä nuoren oma epäily taloudellisen tuen vastaanottamisen oikeutuksesta. Yhteydenotto sosiaalitoimeen näyttäytyi nuorten kokemuksissa tuolloin viimesijaisena vaihtoehtona nuorelle. Yhteydenottoa sosiaalitoimeen hankaloitti myös taloudellisen tuen hakemiseen liittyvä sosiaalibyrokratia, nuorten häpeän tunne sekä epäonnistuneeksi tai poikkeavaksi leimautumisen pelko ikätovereiden joukossa (vrt. Pohjola 1994). Kolmantena nuoren yhteydenottoon vaikuttavana tekijänä näyttäytyi nuorten epäily keskustelun muodossa saatavan tuen vaikuttavuudesta. Lisäksi ensimmäinen yhteydenotto ja tapaaminen saattoivat ahdistaa ja jännittää nuorta.

Ensivaikutelma välittyi nuorille kolmiportaisesti: puhelimitse, nuoren saapuessa sosiaalitoimen tiloihin ja nuoren tavatessa sosiaalityöntekijän. Siten nuoren sosiaalitoimesta saama ensivaikutelma määrittyi toiminnan kokonaisuuden pohjalta. Nuorille oli merkityksellistä, että kaikki sosiaalitoimen työntekijät kohtasivat heidät iloisesti, ystävällisesti ja palvelualttiisti, niin että nuori koki olevansa tervetullut. Tärkeimpänä

tekijänä nuorille näyttäytyi kuitenkin ensivaikutelma sosiaalityöntekijästä. Nuoret olivat hyvin herkkiä aistimaan sekä positiivisen että negatiivisen kohtaamistavan. Ensivaikutelma sosiaalityöntekijästä osoittautui merkittäväksi ja yhteydenpitoa ja vuorovaikutusta pitkään värittäväksi tekijäksi silloinkin, kun nuoren sosiaalityöntekijä vaihtui. Myös sosiaalityöntekijän ikä ja persoona vaikuttivat siihen, miten nuori koki tulleeensa kohdatuksi ja missä määrin autetuksi perussosiaalityössä. Tutkimukseen osallistuneiden nuorten kokemukset ovat linjassa Antti Särkelän (2001) ajatuksen kanssa, jonka mukaan erityisesti ensimmäinen kohtaaminen on merkityksellinen auttamissuhteelle, sillä se toimii työskentelyprosessin aikana nuoren tulkintakehikkona, jonka kautta hän tulkitsi saamaansa palvelua ja kokemuksia. Ensivaikutelma vaikuttaa myös siihen, kestääkö vuorovaikutussuhde jatkossa virheitä vai ei. Toisaalta hyvä auttamissuhde itsessään voi Särkelän mukaan olla tehokas interventio emotionaalisesti korjaavana suhteena (Särkelä 2001, 68–69, 71).

Nuorten aikakäsitys ja motivaatio

Menneisyyden muistelemineen merkitsi nuorille estettä elämässä eteenpäin menemiselle. Varsinkin jos nuoren menneisyyteen liittyi raskaita, tunteita herättäviä tapahtumia tai lastensuojelukokemuksia, nuori ei halunnut muistella mennyttä aikaa (ks. Eronen 2012). Nuoren vaikeneminen on myös vahva ilmaus itsessään (Pösö 2004). Muutamat nuorista eivät muistaneet lapsuuden aikaisia tai muutamia vuosia aikaisemmin tapahtuneita asioita. Tämä kertoi menneisyyteen kuuluvien asioiden raskaudesta mutta myös menneiden asioiden merkityksellisyydestä tai merkityksettömyydestä. Tämä oli nähtävissä myös nuorten kyvyssä muistella työskentelyään aikaisempien sosiaalityöntekijöiden kanssa.

Nuoret elivät vahvasti nykyhetkessä. Puoli vuotta saattoi näyttäytyä nuorelle erittäin pitkänä aikana. Tulevaisuus puolestaan näyttäytyi epävarmana. Tulevaisuuden suunnitelmat ja unelmat ulottuivat nuorilla ajassa vain parin vuoden päähän. Epävarmuus tulevaisuudesta liittyi vahvasti rakenteellisiin tekijöihin, kuten vaikeuteen saada opiskelu- tai työpaikka tai oma asunto, minkä vuoksi nuoren oma toimijuus näyttäytyi usein yrittämisenä ja toivomisenä. Sosiaalityössä nuoret näkivät tärkeänä työntekijän pyrkimyksen auttaa heitä silloinkin, kun avun saaminen näyttäytyi nuorille jossakin määrin epävarmana. – Nuorten aikakäsityksen osalta tulokset osoittavat samaan suuntaan Marjaana Kojon (2010, 24–25,

27, 31–33) työllistettyjen, työpajoilla työskentelevien ja työttömien 17–26-vuotiaiden nuorten tulevaisuuteen suuntautumista käsittelevän tutkimuksen tulosten kanssa.

Usealla nuorella tulevaisuudensuunnitelmat eivät olleet vielä tarkentuneet. Erityisesti tähän vaikutti nuorten vaikeus tehdä ammatillisia valintoja sekä sitoutua tekemiinsä valintoihin, yhteiskunnallisten rakenteiden luoma epävarmuus mielekkään opiskelu- tai työpaikan tai asunnon saamisesta sekä jatkuva kilpailu näistä nuorten kesken. Nuorilla oli keskenään hyvin samansuuntaisia tulevaisuuden toiveita, joista tärkeimpiä olivat ammatillinen koulutus, työpaikka ja oma asunto. Pidentynyt nuoruus näyttäytyi nuorten kertomassa myös siten, että perheen perustaminen esiintyi vain yhden nuoren kertomassa lähivuosien mahdollisuutena ja myöskään pysyvä parisuhde ja yhteen muuttaminen tyttö- tai poikaystävänsä kanssa ei ollut esille kuin yhden nuoren kerronnassa.

Nuoret olivat jossakin määrin luottavaisia tulevaisuutensa suhteen, mutta useat heistä eivät uskoneet pystyvänsä kokonaan itse ohjaamaan tulevaisuutensa suuntaa. Tästä käsin on ymmärrettävissä pidentynyt nuoruus aikalisänä, jonka avulla nuori hakee Kaisa Ketokiven (2005) kuvaamana helpotusta kokemiinsa ristiriitoihin ja omaan keskeneräisyyteensä. Samalla pidentynyt nuoruus on nähtävissä varovaisuutena edetä tulevaisuutta kohti, koska nuoret tiedostavat tulevaisuuden epävarmuuden ja siihen sisältyvät riskit. (Ketokivi 2005, 117–128.)

Nuoret unelmoivat, suunnittelivat ja pyrkivät kohti hyvää elämää tulevaisuudessa. Viimekädessä tulevaisuus näyttäytyi nuorten kokemuksellisessa kerronnassa arpapelinä, jossa sattuma saattaisi ratkaista lopputuloksen. Työttömien nuorten aikomusta ja pyrkimystä varsinaisen tekemisen sijasta Jaana Lähteenmaa (2011) kuvaa käsitteellä 'yliviritetty toimijuus'. Se tarkoittaa nuoren oman psyykkisen tilan tietoista myönteisenä ja aktiivisena ylläpitämistä. Tähän liittyy Lähteenmaan mukaan kulttuurinen yksin pärjäämisen pakko sekä mahdollisesta epäonnistumisesta seuraava häpeä. (Lähteenmaa 2011, 56–58.)

Tärkein edellytys avun ja tuen vastaanottamiselle ja muutoksen mahdollisuudelle nuorten kokemusten valossa on nuoren oma sisäinen motivaatio. Kuten Kai Hakkarainen, Kirsti Lonka ja Lasse Lipponen (2004) sekä Kaarina Mönkkönen (2007) ovat tuoneet esille, ulkoinen motivaatio sanktiona toimivana norminalentamisena tai nuoren pakottamisena työllistäviin

toimenpiteisiin, saattaa joissakin tilanteissa yhtäältä toimia nuoren oman sisäisen muutoshalun kiinnostuksen herättelijänä. Toisaalta sanktiot saattavat tämän tutkimuksen mukaan saada aikaan nuoren vetäytymisen ja yhteydenpidon katkeamisen perussosiaalityöhön.

Sosiaalityöntekijän toimijuus

Nuoren ja sosiaalityöntekijän välinen myönteinen auttamissuhde rakentui nuoren yksilöllisyyden huomioimisen, henkilökohtaisen kohtaamisen, ehdottoman luottamuksellisuuden sekä tietojen salassapitämisen varassa. (Ks. myös Pohjola 1994, 160, 164; Granfelt 1998, 162, 166–168; Särkelä 2001, 68–69, 71; Krok 2008, 163–164; Romakkaniemi 2011, 138, 140) Yhdessä toimimisen vapaaehtoisuus, vastavuoroisuus ja sopimuksellisuus merkitsivät nuorille sitä, että he saattoivat vaikuttaa perussosiaalityön prosessin muotoutumiseen omista tarpeistaan käsin. Sosiaalityöntekijän aito kiinnostus nuoresta ja hänen elämästään sai nuoret tuntemaan, että heistä välitetään, heistä kannetaan huolta, ja että heitä pyritään auttamaan olemassa olevien mahdollisuuksien mukaan. Välittäminen puolestaan toi nuoren elämään turvallisuutta ja vahvisti nuoren itsearvostusta. Luottamuksellisen auttamissuhteen rakentuminen vie kuitenkin aikaa.

Osaltaan luottamusta saattoi vahvistaa nuoren vanhempien, perhetilanteen sekä nuoren muun kasvuyhteisön huomioiminen. Hyvän auttamissuhteen syntymistä tuki myös työntekijän käyttämä puhetapa ja kieli (ks. myös Pohjola 1994, 160), sillä nuoret odottivat sosiaalityöntekijältä rentoa kanssakäymisen tapaa, kirjakieltä vapaampaa kielenkäyttöä sekä huumorintajua vaikeissakin tilanteissa. Työntekijän rentous lievitti myös nuoren jännittämistä ja auttoi häntä avautumaan ja keskustelemaan vapaammin. Helena Timonen (2009, 38–39) on Antti Särkelän (2001, 68–69, 71) tapaan tuonut esille sen, miten oman tarinan kertominen ja kuulluksi tuleminen voivat merkitä yksittäiselle ihmiselle terapeutista, oppimista tukevaa tai elämänmuutosta tukevaa kokemusta (ks. myös Juhila 2004, 174).

Nuoren ja sosiaalityöntekijän väliset keskustelut toimivat välineenä nuorten itsemäärittelylle suhteessa muihin ihmisiin, menneisyyteensä ja tulevaisuudenkuviinsa. Jokainen tutkimukseen osallistunut nuori pohti jossakin määrin myös ammatillista ja

kansalaisidentiteettiään. Hyvässä auttamissuhteessa käytyjen keskustelujen avulla nuoret pystyivät muotoilemaan menneisyytensä yhteensopivammaksi nykyisyyden kanssa ja pystyivät siten rakentamaan identiteettiään ja tulevaisuuttaan. Nuoret kokivat täysi-ikäisyyden velvoittavan heitä itseään aktiivisempaan toimijuuteen mutta tästä huolimatta auttamissuhde sisälsi tasapainottelua nuorten omatoimisuuden ja nuorten puolesta tekemisen välillä.

Kaikkien tutkimukseen osallistuneiden nuorten kerrotuissa kokemuksissa tärkeimpinä sosiaalityöntekijän toimijuuden ulottuvuuksina nousivat esille seuraavat asiat: 1) sosiaalityöntekijän aito kiinnostus nuorta ja tämän elämää kohtaan, 2) nuoren kuunteleminen ja vakavasti ottaminen, 3) puolueettomana ja nuoren ajatusmaailmaa avartavana keskustelukumppanina toimiminen, 4) konkreettinen auttaminen sekä 5) nuoruusvaiheen ja yksittäisen nuoren erityisten tarpeiden huomioiminen.

Tutkimukseen osallistuneista nuorista Riina kuvasi itselleen merkityksellistä ja tärkeää sosiaalityöntekijää 'ystävänä' ja uutta työntekijää, johon hän oli vasta tutustumassa, 'kaverina'. Sosiaalityöntekijä ystävänä merkitsi nuorille tavoitettavissa olevaa, läheistä, luotettavaa, ymmärtävää, perheen ulkopuolista, puolueetonta psykososiaalisen työn ammattilaista. Yhtäältä nuoret arvostivat työntekijän iällistä läheisyyttä omaan nuoruusvaiheeseensa mutta toisaalta he odottivat työntekijältä elämäkokemusta ja sen tuomaa viisautta. Sosiaalityöntekijään ystävänä yhdistyivät sosiaalityöntekijän positiivisen toimijuuden edellä mainitut viisi keskeisintä tekijää. Sosiaalityöntekijää ystävänä on käsitellyt myös brittiläinen sosiaalityön tutkija Alison McLeod (2010). Hänen tutkimuksessaan käsitteeseen 'ystävä' nuoret sisällyttivät tasavertaisuuden, molemminpuolisen kunnioituksen ja sosiaalityöntekijän valmiuden jakaa jotakin itsestään persoonana. Brittiläiset nuoret näkivät tärkeäksi, että sosiaalityöntekijä on sosiaalinen, oikeudenmukainen, nuoria kunnioittava eikä käytä valta-asemaansa väärin. Sosiaalityöntekijän tuli myös olla tavoitettavissa ja tarjota nuorelle sekä henkistä tukea että konkreettista apua. (McLeod 2010, 772–788. Vrt. Mönkkönen 2007, 121–123 ; Krok 2008, 163–164; Romakkaniemi 2011, 141)

Kokemukseen sosiaalityöntekijästä 'kaverina' sisältyi tämän tutkimuksen nuorilla kanssakertojilla ajatus tunnustelusta ja satunnaisesta yhteydenpidosta. Tällaisessa 'kaveri'-

auttamissuhteessa nuoren ja sosiaalityöntekijän välille ei vielä ollut muodostunut sellaista auttamissuhdetta, jossa nuori pystyisi työstämään käsitystä itsestään, sen sijaan keskustelu keskittyi enemmän nuoren maailman ja elämysyhteisön tapahtumiin sekä ihmisiin, harrastuksiin ja sosiaalityön aktivointipyrkimyksiin. Asiat, jotka olivat nuorelle arkaluontoisia, tunteita herättäviä ja nuoren sisäiseen maailmaan liittyviä, nuori otti sosiaalityöntekijän kanssa esille vasta kun hän oli tutustunut sosiaalityöntekijään ja heidän väliseen auttamissuhteeseen oli kehittynyt riittävä luottamuksellisuus.

Pääsääntöisesti nuoret olivat pettyneitä työntekijävaihdoksiin, sillä useiden nuorten kokemusten mukaan sosiaalityöntekijän vaihtuminen oli keskeyttänyt meneillään olleen prosessin. Neljällä tutkimukseen osallistuneista nuorista sosiaalityöntekijä oli vaihtunut vähintään yhden kerran. Sosiaalityöntekijän vaihtuessa nuorille oli myös jäänyt jossakin määrin epäselväksi, miksi työskentely edellisen työntekijän kanssa oli päättynyt. Useinmiten nuori oli vain saanut yhteystiedot ja kehotuksen olla itse yhteydessä uuteen työntekijään. Työntekijöiden vaihtuminen oli tutkimukseen osallistuneiden nuorten kokemana merkittävä haittatekijä erityisesti silloin, jos nuori ei ollut saanut mahdollisuutta päättää aikaisempaa auttamissuhdetta ja arvioida toteutunutta prosessia työntekijän kanssa ennen työntekijävaihdosta. Toteutuneiden työntekijävaihdosten yhteydessä nuorille oli tärkeää saada itse määritellä itsensä ja avuntarpeensa uudelle työntekijälle. Nuorten näkökulmasta sosiaalityön dokumentoinnin tuli palvella uutta työntekijää lähinnä esitietona, joka laitetaan sivuun, kun työntekijä tapaa nuoren. Se, että nuori sai itse kertoa tilanteestaan ja määritellä itsensä esittelyn kautta, vahvisti nuoren minuutta ja aktiivista toimijuutta.

Sosiaalityön dokumentointi

Nuorten ja tutkijan yhteisen perussosiaalityön asiakastyön dokumentoinnin tarkastelun kautta tuli näkyväksi perussosiaalityön erilaiset dokumentointiin liittyvät työkäytännöt. Osa sosiaalityöntekijöistä oli ottanut tilannearvion esille työskentelyn alkuvaiheessa, osa myöhemmin, mutta yksi nuorista sai tietää tilannearviosta toiselta nuorelta, minkä jälkeen hän osasi kysyä siitä omalta työntekijältään. Nuorten kokemusten mukaan perussosiaalityön dokumentointi oli lähinnä työntekijää varten uuden työntekijän esitietona, nuoren tilanteen seurantavälineenä ja mahdollisten sanktioiden perusteena (ks. myös Pohjola 1994, 142–146). Jokainen tutkimukseen osallistunut nuori näki kuitenkin dokumentoinnin pakollisena

sosiaalityön osana. Osa nuorista ei kuitenkaan halunnut lukea itseään koskevia dokumentteja, koska ne käsittelivät mennyttä aikaa, johon oli sisältynyt vastoinkäymisiä ja nuoren raskaaksi kokemia asioita. Osa nuorista puolestaan toivoi, että heitä koskevia dokumentteja luettaisiin myös toisten toimesta.

Pääsääntöisesti perussosiaalityön dokumentoinnista puuttui sosiaalityöntekijän näkemys nuoren tilanteesta ja arvio nuoren avun- ja tuentarpeesta (vrt. Kääriäinen 2003). Joidenkin nuorten ääni pääsi esille siten, että he olivat kirjoittaneet osan tekstistä itse tai yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa. Dokumentit eivät näyttäytyneet nuoren ja sosiaalityöntekijän vuoropuheluna, ei yhteisen työskentelyn luonnollisena osana, eikä myöskään työskentelyprosessin kuvauksena. Dokumenttien kieli oli muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta sosiaalibyrokrattista kirjakieltä, jota yksi nuorista kutsui ”teiän kieleksi”. Suurin osa nuorista oli keskustellut sosiaalityöntekijän kanssa eri teemoista, minkä pohjalta sosiaalityöntekijä oli kirjannut keskustelun sisällön asiakastietojärjestelmään. Poikkeuksen muodosti yksi nuorista, joka oli kirjoittanut vivahteikkaan tilanearvion itse sosiaalityöntekijän ohjeistuksen pohjalta.

Perussosiaalityön dokumenteissa nuorten elämän muutosprosessia oli kuvattu vain vähän. Dokumentointi osoittautui pääasiassa yksittäisten faktatietojen, ajankohtien ja episodien ongelmakeskeiseksi kuvakseksi (vrt. Pohjola 1994, 138–147). Dokumenteissa nuorten minuus ja toimijuus määrittyi negatiivisesti tai se ei tullut esille millään tavoin. Nuoren vahvuudet, toiveet ja tulevaisuudentavoitteet eivät myöskään tulleet esille asiakastyön dokumenteissa, minkä vuoksi nuori näyttäytyi dokumenttien valossa usein epäonnistujana tai mitäänsanomattomana. Nuoren ja sosiaalityöntekijän yhteisen työskentelyn prosessi ei käynyt ilmi kuin kahden nuoren dokumenteista.

Tutkimukseen osallistuneista nuorista oli outoa lukea ensimmäisen haastattelun apumateriaalina perussosiaalityön dokumentointia päätösten, tilanearvioiden, sosiaalityön suunnitelmien ja arviointien muodossa. Lukeminen omasta elämästä oli jossakin määrin nuorista vaikeaa, koska se palautti heidän mieleensä menneisyyden haasteelliset elämänvaiheet, jotka nuoret jossakin määrin olivat jo jättäneet taakseen. Dokumenttien lukeminen sitoi kuitenkin menneisyyden tapahtumat osaksi nuoren lukemishetken elämäntulkua. Tapahtumat alkoivat elää uudelleen ja nuoret alkoivat jäsentää uudelleen

elämäänsä dokumentteja lukiessaan. Nuorten pohdinnassa dokumentit näyttäytyivät kuitenkin faktatietoja sisältävänä ”raakaversiona” heidän elämästään, sillä niistä puuttui nuoren kokemuksellisuus sekä nuoren ja sosiaalityöntekijän kaksiaäninen pohdinta. Nuorten lukiessa perussosiaalityön dokumentteja osoittautui, että nuoret eivät myöskään olleet kovin tietoisia siitä, mitä ja ketä varten dokumentit olivat olemassa. Muutamat tutkimukseen osallistuneista nuorista olivat havainneet oman elämäntilanteensa muutoksen parempaan luettuaan aikaisemmin saamiaan vanhempia ja uudempia toimeentulotukipäätöksiä. Osa nuorista toivoi, että he voisivat arvioida omassa elämässään tapahtunutta muutosta joidenkin vuosien päästä vanhojen sosiaalityön dokumenttien avulla.

Perussosiaalityön dokumenttien lukeminen johdatti nuoret pohtimaan minuuttaan ja toimijuuttaan menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden aika-akselilla sekä yhdistämään elämäntapahtumat toisiinsa jollakin tavalla yhteensopiviksi eletyn elämän osiksi. Nuorten kokemusten valossa asiakastyön dokumenttien lukeminen saattaa tukea nuoren identiteetin rakentumisen prosessia nuoren kokemusten ja pohdinnan esille tuomisena sekä muutoksen näkyväksi tekemisenä varsinkin pidempiaikaisessa psykososiaalisessa prosessissa. Perussosiaalityön dokumentointi ei kuitenkaan itsessään ollut nuorille merkityksellinen. Sen sijaan tärkeäksi osoittautui nuoren ja sosiaalityöntekijän yhdessä tekemisen ulottuvuus. Tässä mielessä perussosiaalityön dokumentointi saattoi toimia yhteisen työskentelyn välineenä, ikään kuin keskustelurunkona. Yksi nuorista kiinnitti dokumentoinnissa huomiota sanaan ’asiakas’, mikä merkitsi hänelle objektina olemista, luokitelluksi tulemista, välimatkan kasvattamista nuoren ja sosiaalityöntekijän välillä sekä työntekijän valta-aseman korostumista. Luokitelluksi tulemisen sijasta nuori halusi tulla kohdatuksi yksilönä omalla nimellään.

Perussosiaalityö kolmiulotteisena toimintana

Tutkimukseen osallistuneiden nuorten kokemuksissa perussosiaalityö määrittyi kolmiulotteiseksi toiminnaksi, johon kuuluu käytännöllinen apu, henkinen tuki sekä nuoren socialisaatiota vahvistava, aktivoiva ja kuntouttava toiminta (Vrt. Juhila 2008a; Tardy 1988; Jokinen 2008). Käytännöllisen avun yleisin ulottuvuus nuorilla oli toimeentulotuen saaminen, sillä jokainen nuorista oli ollut toimeentulotuen saajana ainakin ajoittain.

Toimeentulotuen hakeminen oli toiminut nuorille perussosiaalityön sisääntuloporttina. Toimeentulotuki merkitsi nuorille ensisijaista tuloa aikana, jolloin he olivat työttömänä tai olivat elämäntilanteestaan johtuen ilman riittäviä tuloja. Taloudellinen tuki turvasi vanhempien luona asuville nuorille mahdollisuuden jatkaa asumistaan kotona, koska he pystyivät maksamaan vanhemmilleen osan perheen asumis- ja elämiskuluista. Itsenäisesti asuville nuorille toimeentulotuki yhdessä Kelan yleisen asumistuen kanssa mahdollisti oman asunnon ja sen tuoman itsenäisyyden jatkumisen. Taloudellinen tuki antoi nuorille myös lisää vastuuta taloutensa hallinnasta.

Käytännölliseen apuun kuului oleellisena osana nuorten itsenäisen asumisen mahdollistaminen tai asunnon hakemisessa auttaminen. Tutkimusprosessin aikana neljä nuorista asui vanhempiensa luona, viisi asui omassa asunnossaan, yksi nuori oli asunnoton koko prosessin ajan ja yksi nuorista muutti vanhempiensa luota toistamiseen omaan asuntoon tutkimuksen aikana. Oman asunnon saaminen ja sen mukanaan tuoma muutto lapsuudenkodista merkitsi nuorille välimatkan ottamista omiin vanhempiinsa, itsenäistymistä, yksilöllisen vastuun lisääntymistä sekä mahdollisuutta hallita omaa tilaa.

Myös kotona asuneiden nuorten lähivuosien tulevaisuudensuunnitelmiin sisältyi toive kotoa pois muuttamisesta. Kotona asuneet nuoret kuitenkin kokivat, että heillä ei ollut edellytyksiä itsenäiseen asumiseen taloudellisista syistä ennen ammatillisen koulutuksen suorittamista ja työpaikan saamista. Jokaiselle tutkimukseen osallistuneelle nuorelle ammatillinen koulutus ja työpaikka merkitsivät välinettä näiden normatiivisten tulevaisuuden toiveiden toteuttamiselle, mikä merkitsi heille aikuisuuden alkamista.

Erytisessä tarpeessa olleiden nuorten auttaminen ja täydentävän tuen myöntäminen sosiaalityöntekijän toimesta näyttäytyi joidenkin nuorten kertomassa nuorten keskinäisen kateuden aiheena ja syrjityksi tulemisen kokemusten herättäjänä. Nuoret olettivat, että sosiaalitoimi saattoi järjestää nuorille kaupungin vuokra-asunnon, mihin käytännössä ei ollut mahdollisuuksia. Tukiasunto, jonka viisi tutkimukseen osallistuneista nuorista oli saanut joko perussosiaalityön tai lastensuojelun jälkihuollon kautta, merkitsi yhdelle näistä nuorista hyvien tarkoitusperien sijasta leimautumista, epäitsenäisyyttä sekä asumisohjaajien pitämistä vanhempien kontrollin jatkeena. Kaksi nuorista ei ollut hyväksynyt heille tarjottua tukiasuntoa tai olivat jo muuttaneet pois saamastaan tukiasunnosta. Pääsääntöisesti nuoret

toivoivat kaupungin vuokra-asuntoa, mikä merkitsi heille itsenäistä, turvallista, pysyvää ja kohtuuvuokraista vaihtoehtoa, ja mikä ei tehnyt heistä poikkeavia tai erilaisia. Erityisesti asuntoasiassa nuorten kokemukset jakautuivat kahtia: Osa nuorista koki tullessa autetuiksi, osa ei.

Kolmas perussosiaalityön konkreettisen avun muoto nuorten kokemusten perusteella oli tiedon välittäminen. Nuoret kaipasivat tietoa erityisesti toimeentulotuesta, asuntovaihtoehtoista sekä toiminta-, kuntoutus-, koulutus- ja työvaihtoehtoista. Tiedon tarve liittyi nuoruuden elämänvaiheeseen, jossa omien asioiden hoitaminen oli nuorelle uutta. Nuorilla oli halu toimia, mutta he eivät tienneet, miten hakea asuntoa, mitä voisivat tehdä ollessaan työvoiman ulkopuolella tai mitä erilaisia mahdollisuuksia heillä olisi hakea työ- tai koulutuspaikkaa. Tiedon puute sai aikaan myös sen, että nuoret eivät osanneet kysyä erilaisista vaihtoehtoista eivätkä siitä, mitä sosiaalitoimella olisi heille tarjottavaa. Myös toimeentulotuen myöntämisen perusteet näyttäytyivät nuorille vaikeaselkoisina, joiden ymmärtämiseen saattoi mennä pitkäkin aika.

Kolmen nuoren vanhemmat ja kolmen nuoren sisarukset olivat olleet toimeentulotuen saajina. Lisäksi kolmen nuoren perheessä lastensuojelu oli ollut aktiivinen toimija. Seitsämän nuorta oli kasvanut yksinhuoltajaperheessä ja vain neljä nuorista asui tai oli asunut kummankin biologisen vanhempansa kanssa ennen kotoa pois muuttamistaan. Kuudella nuorella oli vähintään kaksi sisarusta ja kahdella nuorella oli maahanmuuttajatausta. Näistä tekijöistä johtuen osalla nuorten vanhemmista oli rajottuneet taloudelliset ja käytännölliset mahdollisuudet auttaa nuoria heidän valinnoissaan ja toimijuudessaan. Ennen kaikkea vanhemmilla ei ollut taloudellisia resursseja mutta myös vanhempien jaksaminen ja aikapula rajoittivat nuorten tukemista kotoa käsin. Alati muuttuva tieto, tiedonvälityskanavien kehitys sekä kulttuuriset tekijät asettivat rajoja vanhemmille nuorten identiteetin rakentumisen ja itsenäistymisen tukemisessa. Toisaalta nuorten kokemuksista nousi esille halu ottaa välimatkaa vanhemmistaan myöhäisemmässä nuoruusvaiheessa. Sosiaalityöntekijä näyttäytyi nuorten kokemusten valossa 'oheisvanhempana', johon useilla nuorista muodostui samankaltainen luottamussuhde kuin heillä oli omiin vanhempiinsa.

Nuorten perussosiaalityön kautta saama henkinen tuki yhdistyi tutkimukseen osallistuneiden nuorten kokemuksissa hyvään vuorovaikutus- ja auttamissuhteeseen (ks.

myös Pohjola 1994, 160, 164; Granfelt 1998, 162, 166–168; Särkelä 2001, 68–69, 71; Krok 2008, 163–164; Romakkaniemi 2011, 138, 140). Henkinen tuki määrittyi nuorten kokemuksissa säännöllisten, suhteellisten tiheästi toistuvien kahdenkeskisten keskustelujen avulla toteutuvaksi toiminnaksi, jossa sosiaalityöntekijä huomioi yksittäisen nuoren todellisen elämäntilanteen ja tarpeet. Tällaisessa suhteessa sosiaalityöntekijä tuki ja kannusti nuorta nuoren omien voimavarojen mukaisesti, nuoren vapaaehtoisuuteen ja yhteiseen sopimuksellisuuteen perustuen menneisyyttä peilaten, nyt-hetkessä liikkuen ja tulevaisuuteen suuntautuen. Nuorten kokemuksista nousi esille myös nuorten iän merkitys myöhäisnuoruudessa siten, että 18-vuotiaan ja 22-vuotiaan nuoren ei oletettu olevan keskenään samanlaisen avun ja tuen tarpeessa. Nuoret kokivat saaneensa henkistä tukea parhaiten silloin, kun nuoren ja sosiaalityöntekijän välisestä vuorovaikutuksesta ja työskentelystä muodostui heidän yhteistä tekemistä. Henkinen tuki merkitsi nuorille myös kannustusta heidän tulevaisuudentoiveilleen.

Kolmas perussosiaalityön ulottuvuus, sosiaalisaatio eli nuoren yhteiskuntaan sitouttaminen, pyrkimys aktivoida ja kuntouttaa nuoria, oli kuudella tutkimukseen osallistuneista nuorista keskeisimpänä asiana nuoren ja sosiaalityöntekijän välisessä yhteydenpidossa. Jokaisella nuorella aktivointi esiintyi jossakin muodossa osana perussosiaalityötä. Tutkimukseen osallistuneet nuoret eivät halunneet olla työttömänä tai muutoin toimeettomuuden tilassa lukuun ottamatta lyhyttä taukoa työsuhteiden välillä. Nuorten toimeettomuuteen liittyi häpeää yhteiskunnan tuen varassa elämisestä, mikä merkitsi osalle nuorista erilaisuutta ja leimaantumista kaveripiirissä.

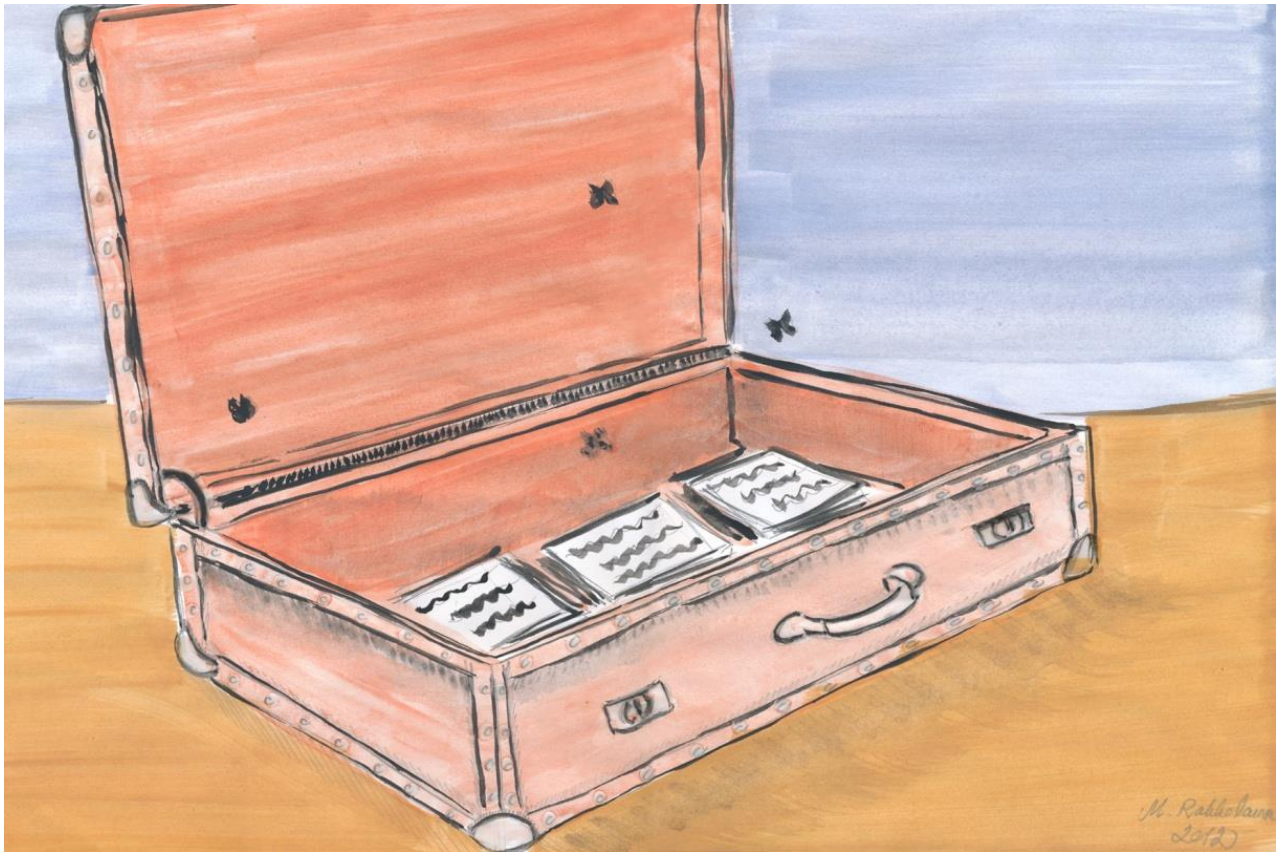
Työ- tai koulutuspaikan saaminen tai muuhun toimintaa osallistuminen näyttäytyi suurimmalle osalle nuorista keskeisenä toiveena. Toiminnallisuus merkitsi nuorille yhteiskunnassa mukana olemista, oppimista, sosiaalista verkostoa mutta myös samankaltaisuutta ja yhdenvertaisuutta muiden nuorten kanssa. Työ antoi nuoren arjelle merkityksellisen sisällön. Työ tai muu päivätoiminta tuki nuoren itsenäistymispyrkimystä sekä vahvisti nuorten itsetuntoa, sillä työssä ja toiminnassa nuoret kokivat olevansa tarpeellisia. Nuoren kannustaminen työ- ja koulutuspaikkahakuun oli nuorille merkityksellistä. Osa nuorista halusi, että tapaamiset sosiaalityöntekijän kanssa olivat säännöllisiä, jotta he pystyivät työntekijän kanssa jäsentämään oman aktiivisen

toimijuutensa etenemistä. Sosiaalityöntekijän tapaaminen itsessään näyttäytyi nuorten kokemuksissa nuoria liikkeellä pitävänä ja nuoresta huolta kantavana voimana, johon yhdistyi nuoren selontekovelvollisuus ja sosiaalityöntekijän yhteiskunnallisen kontrollin harjoittaminen.

Nuorten kokemuksissa perussosiaalityö osaltaan vahvisti nuorten yhteiskunnan jäsenyyttä ja työmarkkinakansalaisen identiteettiä. Toisaalta nuorten jaksoittainen osallistuminen erilaisiin toiminta-, työ- ja opiskelumuotoihin auttoi nuoria tunnistamaan omia vahvuuksiaan ja määrittämään tarkemmin omia mielenkiinnon kohteitaan ja sen myötä tekemään itselleen sopivia ja mieluisia valintoja tulevaisuudessa. Tässä mielessä nuorten usein vaihtuvat työsuhteet, työharjoittelujaksot, lukion tai ammatillisen koulun keskeyttämiset eivät ole epäonnistumisia vaan keskeinen osa nuoren ammatillisen identiteetin rakentumista.

Erytisen haasteellisena sekä työllistyminen että ammatillisen koulutuspaikan saaminen näyttäytyivät niille nuorille, jotka olivat suorittaneet peruskoulun välttävillä tai heikoilla arvosanoilla (ks. myös Myrskylä 2012). He olivat olleet useita vuosia vuoroin pätkätyöläisinä ja vuoroin työttöminä työnhakijoina, tai jopa vuosia toimeettomana ennen kuin ottivat yhteyttä perussosiaalityöhön. Pitkään töissä olleet nuoret puolestaan kokivat vaikeaksi lähteä suorittamaan ammatillisia opintoja yli 20-vuotiaana. He olivat tottuneet tiettyyn elin- ja tulotasoon ja heitä arvelutti nuorempien kanssa opiskeleminen.

– Yhteenvetona voidaan todeta, että perussosiaalityön kolmiulotteisuus eli käytännöllinen apu, henkinen tuki ja nuoren yhteiskuntaan kiinnittäminen aktivoinnin kautta tuki merkittävästi tutkimukseen osallistuneiden nuorten psykososiaalisen identiteetin rakentumista. Nuorten antamissa merkityksissä perussosiaalityön kolmiulotteisuus erottaa perussosiaalityön muista auttamisammateista.

10 YHTEENVETO, JOHTOPÄÄTÖKSET JA KESKUSTELUA

Yhteenveto

Tämän tutkimuksen kontekstina on alle 25-vuotiaiden nuorten kanssa tehtävä perussosiaalityö Helsingissä. Perussosiaalityöllä tarkoitetaan kunnallisella sektorilla tehtävää viimesijaista aikuissosiaalityötä, johon sisältyy apua ja tukea hakevan kanssa yhdessä tehtävä tilanteen arviointi, sosiaalityön suunnitelman laadinta, työskentelytavan ja työvälineiden valinta, yhteisen työskentelyn seuranta ja loppuarviointi. Toimeentulotuen osalta ensisijaisesti harkinnanvaraisen toimeentulotuen ja ehkäisevän tuen käsittely sisältyy perussosiaalityöhön. Suurkaupunkiympäristö asettaa nuoret usein kilpailutilanteeseen keskenään sekä koulutuspaikan, työpaikan että kohtuuvuokraisen oman asunnon saamisen osalta. Helsingissä nuorille tarjolla olevat palvelut on hajautettu useaan eri hallintokuntaa, jolloin niiden hahmottaminen voi olla hankalampaa samalla kun nuoret joutuvat usein jonottamaan eri palveluihin.

Tutkimuksessa on tarkasteltu alle 25-vuotiaiden helsinkiläisten nuorten kokemuksia perussosiaalityöstä lähestyneiden nuorten kokemuksia ensisijaisesti psykososiaalisen identiteetin käsitteen avulla. Tutkimusta ovat ohjanneet seuraavat tutkimuskysymykset: Millaisena alle 25-vuotiaiden helsinkiläisten nuorten psykososiaalinen identiteetin muodostus näyttäytyy nuorten kokemuksissa perussosiaalityön prosessissa? Millaisia kokemuksia alle 25-vuotiailla nuorilla on perussosiaalityöstä?

Tutkimukseen ilmoittautui vapaaehtoisesti sosiaalityöntekijöiden välityksellä 13 nuorta, joista tutkimukseen osallistui 11 nuorta. Nämä nuoret olivat tavanneet sosiaalityöntekijää vähintään puolen vuoden ajan, heidän yhteydenpito sosiaalitoimeen ei koostunut ainoastaan toimeentulotuen hakemisesta ja he pystyivät ilmaisemaan itseään riittävän hyvin suomen kielellä. Osallistuminen oli nuorille vapaaehtoista. Tapasin neljä nuorta yhden kerran, seitsemän nuorta kaksi kertaa ja yhden nuoren kolme kertaa haastattelua varten kaksi vuotta kestäneen tutkimusprosessin kuluessa. Osallistuneet nuoret olivat tavanneet sosiaalityöntekijään lyhimmillään puolen vuoden ajan ja pisimmillään kuuden vuoden ajan ensimmäiseen tutkimushaastatteluun mennessä. Kutsun tutkimukseen osallistuneita nuoria kanssakertojiksi, sillä ilman nuorten tuottamaa rikasta aineistoa, ajan antamista ja

osoitettua mielenkiintoa tämän tutkimuksen toteuttaminen ei olisi tässä muodossa ollut mahdollista.

Haastattelujen lisäksi nuoret lukivat ja tarkastelivat itseään koskevia perussosiaalityön dokumentteja, kuten tilanearviota, sosiaalityön suunnitelmaa tai arviointia yhdessä tutkijan kanssa haastattelutilanteessa. Nuoret saivat myös luettavakseen tuottamaansa haastatteluaineistoa, tutkijan kirjoittaman ensimmäisen haastattelun yhteenvetokertomuksen ja osan narratiivisesta analyysistä. Kaiken kaikkiaan useat tutkimukseen osallistuneista nuorista näkivät osallistumisen turvallisen vaikuttamisen kanavana, mikä teki osallistumisesta heille mielekästä. Keskeistä tässä tutkimuksessa on ollut antaa tilaa nuorten äänelle rinnakkain tutkijan tulkinnan kanssa sekä tuoda esille nuorten elämänsä ja identiteetin rakentumisen prosessin yllätyksellisyys, moninaisuus ja erityisyys nuorten subjektiivisten merkitysten esille tuomisella.

Tutkimusaineisto on tuotettu vuorovaikutteisella, responsiivisella lähestymistavalla kertomusta hakevien kysymysten avulla, mikä tuottaa narratiiviseen analyysiin erityisen hyvin soveltuvaa tutkimusaineistoa. Litteroidun aineiston luenta tapahtui usessa vaiheessa, koska haastattelukertoja oli yhdestä kolmeen aina sen mukaan, miten nuori halusi osallistua. Useiden luentakertojen jälkeen erottelin aineistosta nuoren identiteetin rakentumista, sosiaalityötä, yhteiskuntaa ja tutkimukseen osallistumista käsittelevät kohdat eri tiedoistoihin. Tämä mahdollisti tutkimuksen kannalta oleellisten ulottuvuuksien tarkastelun sekä yksittäisen nuoren kohdalla että kaikkien nuorten osalta.

Psykososiaalisen identiteetin rakentuminen

Tutkimukseen osallistuneet nuoret rakensivat identiteettiään yksilöllisesti mutta yksikään nuorista ei pitänyt itseään vielä aikuisena. Keskeisesti psykososiaalisen identiteetin rakentumiseen vaikuttivat nuoren yksilöllinen elämänsä ja nuoren kasvuyhteisö. Positiivisen identiteetin rakentuminen näkyi nuorilla lisääntyneenä hyvinvointina, elämänilona ja elämänhaluna, kyynä tehdä yksilöllisiä valintoja ja uskona omaan selviytymiskykyyn epävarmassakin tulevaisuudessa. Pidentynyt nuoruus näkyi nuorten kokemuksissa ammatillisten valintojen vaikeutena, koulutuksen ja työpaikan saamisen ensisijaisuutena sekä perheen perustamisen lykkäytymisenä. Tähän tutkimukseen

osallistuneiden nuorten nuoruus oli pidentynyt myös olosuhteiden pakosta, sillä nuorten tulevaisuus näyttäytyi hyvin epävarmana muun muassa asunnoista sekä koulutus- ja työpaikoista pääkaupunkiseudulla käytävän kilpailun seurauksena.

Erityisesti nuorilla, jotka valmistautuivat itsenäisyyteen, ja jotka olivat kokeneet merkittävän kriisin elämässään, identiteetin rakentumisen prosessi näyttäytyi moratoriumina eli nuoruudessa viipymisenä. Yllättäen äidiksi tulleen nuoren kerronnassa oli puolestaan havaittavissa identiteettihämmennystä. Erityistä huolta herättää lastenkodissa olleen nuoren tarina, jossa nuori ei ole vielä löytänyt riittävää vastapainoa toistuvasti kokemalleen toiseudelleen.

Keskeiset psykososiaalisen kehitysteorian mukaiset myöhäisemmän nuoruusvaiheen kehitystehtävät ovat vahvasti havaittavissa jokaisessa identiteetin rakentumisen prosessia kuvaavassa tarinassa. Näitä kehitystehtäviä ovat nuoren itsenäistyminen suhteessa vanhempiin, sukupuolirooli-identiteetin muodostuminen, sisäistetty moraali ja ammatilliset valinnat. Kehitystehtäviä koskeva pohdinta oli nuorten kuvaamana myös merkittävässä määrin läsnä nuoren ja sosiaalityöntekijän kohtaamisissa. Nuorten kotoa pois muuttamista viivästytti oman asunnon saamisen vaikeus mutta vanhemmat näyttäytyivät merkityksellisinä nuorille kotoa pois muuttamisen jälkeenkin. Useilla nuorilla suhde omiin vanhempiin rakentui tasavertaisemmaksi vasta kun nuori oli muuttanut pois kotoa. Nuoren arvomaailman muodostumiseen vanhemmat, sisarukset ja kodin ulkopuoliset merkitykselliset aikuiset vaikuttivat eniten. Nuorten kaveripiiri ei näyttäytynyt nuoren arvomaailman muodostumista ohjaavana tekijänä mutta nuoret tarkastelivat ja määrittelivät itseään suhteessa muihin nuoriin vahvan erontekemisen välityksellä.

Ammatillinen valinta näyttäytyi nuorten kokemuksissa pitkälle aikuisuuteen kantavana valintana, mikä toimisi aikuisen elämän itsenäisyyden, oman asunnon, työn ja toimeentulon mahdollistajana. Perheen muodostaminen ei näyttäytynyt nuorten lähitulevaisuuteen kuuluvana asiana. Nuorten kokema kilpailu asunnoista, koulutus- ja työpaikoista pääkaupunkiseudulla oli ajanut usean tutkimukseen osallistuneen nuoren ajalehtimaan pitkäksi aikaa. Tämä pakotettu ajalehtiminen toimi hidasteena nuoren identiteetin rakentumisen prosessille. Elämäkriisit näyttäytyivät nuorten kerronnassa merkittävinä käännekohtina. Kriisit edesauttoivat nuoren pohdintaa identiteetistään, olemuksestaan ja

taustastaan. Vasta kriisin työstettyään nuori kykeni kääntämään katseensa kohti tulevaisuuden mahdollisuuksia ja alkoi uskoa omaan selviytymiskykyynsä. Tässä mielessä nuorten elämänkriisit tukivat nuorten identiteetin rakentumista.

Viisi identiteetin rakentumisen prosessia

Tutkimusaineistosta hahmottui viisi erilaista nuoren identiteetin rakentumisen prosessia, joissa on nähtävissä nuoren elämänkulun ja identiteetin erityisyys. Olen nimennyt ne seuraavasti: 1) itsenäistymiseen valmistautuminen, 2) syrjitystä aktiiviseksi toimijaksi, 3) kriisin kautta uuteen alkuun, 4) oikotie aikuisuuteen ja 5) lastenkodista toiseuden kautta aikuisuuteen.

Itsenäistymiseen valmistautuminen tapahtui joko toiveiden varassa, kiinnittymällä suomalaiseen yhteiskuntaan tai viivellä. Silloin kun olemassa olevat vaihtoehdot eivät olleet kiinnostavia, kun ne tuntuivat pelottavilta tai kaukaisilta, tai kun arjen todellisuus näyttäytyi nuorelle karuna, valmistautuminen itsenäistymiseen alkoi toiveiden varassa. Maahanmuuttajanuoren osalta itsenäistymiseen valmistautumisessa nousi keskeiseksi juoneksi suomalaiseen yhteiskuntaan kiinnittyminen. Tuolloin nuori muodosti oman käsityksensä arvoista ja normeista vertaamalla suomalaista yhteiskuntaa ja kulttuuria vanhempiensa edustamaan kulttuuriin. Itsenäistymiseen valmistautuminen saattoi myös tapahtua viiveellä nuoren esikuvien antaman mallin mukaisesti. Viivettä vahvistivat liian varhaiset koulutusvalinnat, pakotetut vaihtoehdot, pitkittynyt toimetttömyys sekä vanhempien toiminta nuoren puolesta.

Syrjityn nuoren identiteetti muuttui ajan ja tapahtumien myötä aktiivisen toimijan identiteetiksi. Yhtäältä syrjityksi tuleminen kokemus liittyi asunnottomuuteen, josta oli muodostunut kahdelle nuorelle positiivisen identiteetin muodostumisen ja itsenäistymisen este. Toisaalta näiden tarinoiden nuoret kokivat tulleen syrjityiksi perussosiaalityössä ongelmiansa vähäisyyden perusteella. Heitä pidettiin tavallisina, suhteellisen hyvin selviytyvinä ja henkilökohtaisia voimavaroja omaavina nuorina, joilla oli sosiaalista verkostoa ympärillään. Asunnottomuus määrittäytyi syrjityn nuoren identiteetin rakentumisen prosessissa työssäkäynnin, opiskelun ja itsenäistymisen hidasteeksi. Asunnottomuus teki nuoresta toisten ihmisten lojaalisuudesta ja avusta riippuvaisen ja sai nuoren kokemaan

itsensä poikkeavina ja ikäisiään huonompana. Asunto, koulutus, työ ja kyky elättää itsensä merkitsivät nuorille kokonaisuutena tavoiteltavaa, normatiivista elämää, mikä tekisi heistä tasavertaisen kansalaisen toisten ihmisten kanssa. Tämä tavoite antoi nuorille voimaa yrittää eteenpäin. Syrjityksi tulemisen kokemukseen yhdistyi nuoren itsemäärittely toistuvan ja vahvan erontekemisen muodossa suhteessa toisiin ihmisiin. Kokemus syrjityksi tulemisesta herätti nuorissa myös yhteiskunnallisen tietoisuuden ja halun vaikuttaa yhteiskunnallisesti nuoria koskeviin asioihin.

Kriisin kautta aikuisuuteen -identiteettiä käsittelevien tarinoiden päähenkilöille oli tunnusomaista vastuuntuntoisuus, perhekeskeisyys ja toiset itsensä edelle asettaminen. Näissä selviytymistarinoissa oli keskeistä nuoren oma motivaatio avun hakemiselle ja vastaanottamiselle. Tarinoiden päähenkilöillä oli erotettavissa kolme käännekohtaa muutosprosessissa. Avun hakeminen oli ensimmäinen käännekohta. Toinen merkittävä käännekohta näiden nuorten elämässä oli säännöllinen, kodin ulkopuoliseen työ- tai päivätoimintaan osallistuminen. Kolmannen käännekohdan muodosti tulevaisuuteen suuntautuminen ja omiin mahdollisuuksiinsa uskominen.

Keskeistä oli, että tarinan nuoret olivat kokeneet saaneensa sosiaalityöntekijältä samanaikaisesti henkistä tukea ja konkreettista apua talouden, asunnon ja tulevaisuuden vaihtoehtojen kanssa. Nuoren irtautuminen fyysisesti ja henkisesti vanhemmistaan ja lapsuudenkodistaan näyttäytyi merkittävänä tekijänä kriisin kautta uuteen alkuun -identiteetin omaksuneilla nuorilla. Kotoa irtautuminen merkitsi nuorille itsenäisyyttä, lisääntyneitä vastuuta, korostunutta täysi-ikäisyyttä sekä mahdollisuutta ottaa välimatkaa lapsuudenkodin tapahtumista ja oman arvomaailman vahvistumista. Elämänkriisin työstettyään ja hyväksytyään tapahtuneen nuoret tekivät ikään kuin sovinnon kriisiin osallisten kanssa. Sovinnon jälkeen nuoret eivät halunneet palata menneeseen, sillä menneisyys muodosti heidän ajatusmaailmassaan esteen tulevaisuudelle.

Neljäntenä aineistosta nousi esille oikotie aikuisuuteen -identiteetti. Tarinan nuorelle naiselle yllättävä raskaus merkitsi siirtymistä nuoruuden itsekeskeisestä ajattelusta perhekeskeiseen ajatteluun ja toimijuuden muutosta, missä vanhemmuus ja yksinhuoltajuus merkitsivät oikotietä aikuisuuteen. Sosiaalitoimessa tarinan päähenkilö koki, että hänen useita identiteettejään ja yksinhuoltajan vastuuta vähäteltiin, koska hän ei aikuislukion

opintojen vuoksi pystynyt olemaan työelämässä mukana eikä siten sosiaalitoimen tai työvoimapalvelujen aktivoinnin kohteena.

Sosiaalitoimen vaatimus työllistymisestä ja uhka taloudellisesta sanktiosta saivat yksinhuoltajan yrittämään yhä enemmän, kunnes hän uupui erilaisten velvoitteiden vuoksi. Uupuminen johti nuorelle läheisten ihmisten tukemana omien rajojen ja voimavarojen tunnistamiseen, mikä auttoi nuorta sekä pyytämään että vastaanottamaan läheisiltään tukea. Uupuminen muodostui tarinan käännekohtaksi, sillä uupumisesta selviytyminen auttoi nuorta yksinhuoltajavanhempaa keskittymään tulevaisuuden toiveiden, kuten ammatillisen koulutuksen ja uuden asunnon hankkimiseen, mikä tulevaisuudessa lisäisi perheen hyvinvointia. Siitä huolimatta, että sosiaalitoimessa vähäteltiin yksinhuoltajan todellisuutta ja nuoren lukuisia identiteettejä, nuori koki tullessa hetkittäin kohdatuksi omasta elämäntilanteestaan käsin. Tämä tapahtui silloin, kun sosiaalityöntekijä osoitti olevansa kiinnostunut nuoren jaksamisesta, vanhemmuudesta ja arjen sujuvuudesta. Tällainen kohtaaminen merkitsi nuorelle turvallisuutta, kannustusta ja kokemusta siitä, että hänen uskottiin selviävän opinnoistaan.

Viidentenä aineistosta erottautui identiteetin rakentumisen prosessi, jonka olen nimennyt lastenkodista toiseuden kautta aikuisuuteen -identiteetiksi. Kummallakin tarinan päähenkilöllä lastenkotisijoituksen syynä oli ollut yksinhuoltajavanhemman jaksamattomuus. Sijoitus kodin ulkopuolelle lapsena oli merkinnyt tarinan nuorille toiseuden ja leimatuksi tulemisen alkamista. Koettu toiseus toistui heidän kokemusmaailmassaan niin, että nämä nuoret olivat sisäistäneet toiseuden osaksi identiteettiään.

Laitosvuosien jälkeisestä elämänhallinnan menettämisen riskistä kummatkin lastenkodista toiseuden kautta aikuisuuteen käsittelevien tarinoiden päähenkilöt olivat tietoisia. Heidän suhteensa biologisiin vanhempiinsa määrittyi epäluottamuksen, ristiriitaisten tunteiden, tunteenpurkausten ja erimielisyyksien muodossa esiintyvänä ongelmallisena ja tasa-painoa hakevana viha-rakkaus -suhteena. Lastenkotinuoren identiteetti merkitsi vaikeutta luottaa toisiin ihmisiin. Se merkitsi myös toistuvaa alemmuudentunnetta ja toisten hyvinvoinnin asettamista oman hyvinvoinnin edelle. Ammattitutkinto, työ sekä tulevaisuudentoiveiden esillä pitäminen ja niitä kohti pyrkiminen merkitsivät tasavertaisuutta toisten ihmisten

kanssa sekä toiseuden kokemuksen lieventymistä tai toivoa toiseuden päättymistä. Perussosiaalityö merkitsi tämän kertomuksen päähenkilöille nuorten yksilöllisessä elämässä mukana olemista konkreettisen avun, henkisen tuen ja kannustuksen muodossa. Myöhäisessä nuoruusvaiheessa menneisyyden muistelu oli lastenkotinuorille siinä määrin vaikeaa, että he eivät mielellään palanneet ajatuksiinsa lastenkoti-sijoituksen aikaisiin kokemuksiinsa eivätkä muistaneet kuin vähän siitä ajasta.

Kolme perussosiaalityön prosessia

Viiden erilaisen identiteetin lisäksi aineistosta erottui kolme erilaista perussosiaalityön prosessia, jotka olen nimennyt taloudellisen tuen prosessiksi, aktivoivaksi prosessiksi sekä psykososiaaliseksi prosessiksi. Taulukkoon 2 on koottu yhteenveto perussosiaalityön prosesseista.

Taloudellisen tuen prosessi merkitsi nuorille itsenäisen selviytymisen tukemista ja sen myötä itsenäistymistä. Aktivoivassa prosessissa nuori sai auttamissuhteen kautta tukea erityisesti ammatillisen identiteettinsä ja arvomaailman pohdintaansa. Yhteydenpito sosiaalityöntekijän kanssa merkitsi näille nuorille myös suomalaisen yhteiskuntaa sitouttamisen lisäksi suojelua. Joidenkin nuorten kohdalla aktivoiva prosessi merkitsi ajoittain myös tukea minuuden syvemmälle vahvistumiselle. Psykososiaalisessa prosessissa sosiaalityöntekijän tapaamiset merkitsivät nuorelle tukea ja apua nuoren aikaisemmin kokemien asioiden ymmärtämiseksi sekä toivon ja tulevaisuuden mahdollisuuksien esillä pitämistä. Keskusteluissa sosiaalityöntekijän kanssa nämä nuoret muodostivat itselleen aikaisempaa ehyemmän kerrotun identiteetin, jossa varsin vaihtelevat ja yllättävät elämäntapahtumat yhdistyivät toisiinsa sopiviksi kokonaisuuden osiksi. Siten perussosiaalityön prosessi merkitsi näille nuorille voimaantumista ja oman elämän haltuun ottamista, mikä parhaimmillaan voi kantaa heitä myös aikuisuudessa. Jokainen psykososiaalisen prosessin kokeneista nuorista painotti henkisen ja konkreettisen avun ja tuen samanaikaisuuden merkitystä sosiaalityössä, sillä juuri tuen ja avun samanaikaisuus erotti perussosiaalityön muista nuorten auttamisverkostojen toimijoista.

Perussosiaalityön prosessiin vaikuttavia tekijöitä

Hyvän vuorovaikutussuhteen syntyminen nuoren ja sosiaalityöntekijän välille perussosiaalityön prosessissa oli nuorten kerrotuissa kokemuksissa keskeinen tekijä hyvän pohjan luomiseksi auttamistyölle ja nuoren identiteetin rakentumisen prosessin tukemiselle. Nuorten perussosiaalityön kokemusten luonteeseen sekä siihen, missä määrin nuoret olivat kokeneet tulleen autetuksi, tai olivat kokeneet jääneensä ilman tarvitsemaansa apua ja tukea, liittyi nuorten kokemusten perusteella erityisesti seuraavat tekijät: Nuoren ennakoasenne, nuoren saama kolmiportainen ensivaikutelma, nuorten aikakäsitys menneisyys-nykyisyys-tulevaisuus -akselilla, nuoren motivaatio, sosiaalityöntekijän toimijuus, sosiaalityön dokumentointi sekä perussosiaalityön kolmiulotteisen luonteen toteutuminen.

Tutkimukseen osallistuneiden nuorten kokemuksissa perussosiaalityö määrittyi kolmiulotteiseksi toiminnaksi, johon kuuluu käytännöllinen apu, henkinen tuki sekä nuoren socialisaatiota vahvistava, aktivoiva ja kuntouttava toiminta. Tämä kolmiulotteinen auttamistyö tuki merkittävästi tutkimukseen osallistuneiden nuorten psykososiaalisen identiteetin rakentumista sekä erotti perussosiaalityön muista auttamisammateista.

Johtopäätökset ja keskustelua

Tämä tutkimus antaa viitteitä siitä, että perussosiaalityöllä on hyvät mahdollisuudet tukea alle 25-vuotiaita nuoria kohti aikuisuutta nuorten kohtaamisen ja nuorille suunnatun psykososiaalisen auttamisen kautta. Tähän auttamistyöhön sisältyy henkinen tuki, konkreettinen auttaminen ja kontrolli sekä pyrkimys vahvistaa nuoren socialisaatiota. Mutta annetaanko auttamiseen lupa? Nykyään työn tehostamisvaatimuksia esitetään toistuvasti myös perussosiaalityössä. Työn tuotoksen tulee olla näkyvää lyhyellä aikavälillä, hukkakäyntejä ei saisi olla, nuorten pitkät asiointiajat tulkitaan syrjäytymisen ilmentyminä. Ääritapauksissa jopa apua ja tukea hakevien nuorten tapaamiset on kyseenalaistettu tuottamattomana 'rupatteluna'. Perussosiaalityön sijasta on muodikasta aloittaa parin vuoden kestäviä projekteja ja kohdistaa merkittäviä rahavaroja ja resursseja mieluummin uusiin hankkeisiin ja projekteihin kuin perustyöhön.

Perussosiaalityön esille nostaminen viimesijaisena mutta vaikuttavana auttamistyönä on siten vastavirtaan kulkemista. Myös tämä tutkimus on vastapuhetta auttamistyön rationalisointi- ja tehostamispyrkimyksille sekä nuorten syrjäytymistä koskevalle keskustelulle. Nuorten psykososiaalisen auttamistyön edellytyksenä on kohtaaminen, luottamuksen rakentaminen ja toimiva vuorovaikutus. Luottamuksen rakentaminen vie aikaa mutta ilman sitä muutostyöskentely nuoren kanssa ja nuoren ehdoilla ei ole mahdollista. Psykososiaalista identiteettiään nuori rakentaa oman mielensä sisäisenä toimintona ja vuorovaikutuksessa toisten ihmisten ja sosiaalisten verkostojen kanssa. Siten ehdottoman luottamuksellisen auttamissuhteen luominen on keskeinen tapahtuma perussosiaalityössä kuten sosiaalityössä yleensäkin. Toimeentulotuki on suurimmalle osalle nuorista sisääntuloportti myös sosiaalityöhön. Varsinkin nuoren ja sosiaalityöntekijän välisen vuorovaikutuksen alkuvaiheessa toimeentulotuki toimii jossakin määrin työskentelyn välineenä.

Tämän tutkimuksen tarinat, jotka pohjautuvat tutkimukseen osallistuneiden nuorten kerrottuihin kokemuksiin, tukevat perussosiaalityön kannattavuutta pitkällä tähtäimellä. Perussosiaalityöllä estetään monia nuoria ajautumasta marginalisaation kierteeseen, jossa ongelmat kasautuvat samalla kun niistä ulospääsyn mahdollisuudet vähenevät. Psykososiaalinen muutostyö vie kuitenkin aikaa, sillä perussosiaalityö on osaltaan

paikkaamassa monen nuoren kokemaa lapsuuden ja nuoruuden aikaista huono-osaisuutta ja huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta. Nuorten huono-osaisuus on seurausta sekä yhteiskunnan tekemistä linjauksista, vanhemmilta ja lapsuuden perheestä saadusta ylisukupolvisesta sosiaalisesta perimästä sekä nuoren omista varhaisista valinnoista. Valtiontalouden tarkastusviraston laskelman mukaan yhden syrjäytyneen nuoren kustannus yhteiskunnalle on 30 000 euroa vuodessa. 40 menetetyn työvuoden aikana kustannus on 700 000 – 1 000 000 euroa eikä siinä ei ole vielä huomioitu inhimillisen kärsimyksen eikä yhteiskunnan ulkopuolelle jäämisen sosiaalista hintaa (HS 5.2.2010; vrt. Kajanoja 2002, 182–185).

Tulosten perusteella on aiheellista pohtia, miten apua ja tukea tarvitsevat nuoret tavoitettaisiin nykyistä aikaisemmin. Erityisesti peruskoulun jälkeen toimeentulona olevien nuorten tavoittaminen on tärkeää, sillä peruskoulun jälkeiset vuodet ennen täysi-ikäisyyttä näyttävät tämän tutkimuksen perusteella keskeisinä ennaltaehkäisevän tuen kohdistamiselle. Nuorten kokema tiedon puute, koettu häpeä ja epäily avun vaikuttavuudesta viivästyttivät usean tähän tutkimukseen osallistuneen nuoren yhteydenottoa sosiaalitoimeen. Periytyvän huono-osaisuuden osalta on hyvä, jos toimeentulotukea saavien perheiden aikuistuvat nuoret voidaan tavata juuri ennen täysi-ikäisyyttä, jotta nuoren yksilölliset tarpeet tulisivat huomioituiksi riittävän varhain ja nuoren yhteydenpito sosiaalityöntekijään helpottuisi. Tämän toteuttaminen onkin asetettu Helsingin sosiaali- ja terveystieteiden viraston tavoitteeksi vuonna 2013. On myös aiheellista pohtia, mitkä ovat myöhäisemmässä nuoruusvaiheessa oleville nuorille toimivia tiedon saamisen kanavia, jotta nuoren avun hakeminen ja saaminen helpottuisi ja olisi oikea-aikaista.

Nuori rakentaa identiteettiään aina suhteessa toisiin ihmisiin. Mitä enemmän erilaista kosketuspintaa nuori saa toisiin nuoriin, aikuisiin ja erilaisiin sosiaalisiin verkostoihin, sitä enemmän nuori saa aineksia psykososiaalisen identiteettinsä rakentumiselle. Perussosiaalityössä on käytännön kokemusten kautta nähtävissä, että nuorille kynnys osallistua ryhmätoimintaan on korkea. Tästäkin huolimatta on syytä pohtia erilaisia yhteisöllisiä sosiaalityön ja aktivoiminnan muotoja ja vaihtoehtoja yhdessä kolmannen sektorin toimijoiden kanssa, sillä nykyisin ryhmätoimintoja järjestetään pääkaupunkiseudulla erityisesti kolmannen sektorin toimesta.

Miten perussosiaalityötä voitaisiin tehdä nykyistä monimuotoisemmin ja miten olemassa olevat resurssit palvelisivat nuorten tarpeita paremmin? Tämä on haaste perussosiaalityölle. Yksi tämän kysymyksen ulottuvuus on useiden tukitoimintojen integrointi suoraan perussosiaalityöhön, jotta nuorta ei läheteltäisi paikasta toiseen. Huolestuttavaa on se, että Helsingissä on viime vuosien aikana ajettu alas hyvin toimivia toimintamuotoja, kuten esimerkiksi Voimalinjan ohjaustoiminta, joka on toiminut erittäin hyvin perussosiaalityötä täydentävänä toimintona alueellisissa palvelupisteissä. Voimalinjan kautta moni suoraan työhön tai koulutukseen kykenevä nuori on saanut koulutus-, työ- tai muun toimintapaikan leimautumatta erityispalvelujen tarvitsijaksi ja sitä kautta poikkeavaksi.

Nuorten kanssakertojen kokemusten valossa on tärkeää, että sosiaalityö saa olla psykososiaalista auttamistyötä ilman että perussosiaalityössä työskentelevät sosiaalityöntekijät nähtäisiin byrokraatteina, joiden pääasiallinen työ olisi toimeentulotukihakemusten käsittely. Pääkaupunkiseudulla on ollut nähtävissä viitteitä siitä, että yhä enemmän sosiaalibyrokraatiasta jätetään sosiaalityöntekijöiden hoidettavaksi alimitoitettujen etuuskäsittelyn henkilöstöresurssien vuoksi. Koska perussosiaalityö ei ole lain ohjaamaa toimintaa siinä määrin kuin toimeentulotukityö, sen olemassaolosta ja oikeutuksesta käydään jatkuvaa keskustelua – ja siitä tingitään, kun toimeentulotukityö ruuhkautuu.

Nuorille on tärkeää saada tavata työntekijä silloinkin, kun on kyse tilapäisestä toimeentulotuen tai neuvonnan ja ohjauksen tarpeesta. Tähän sosiaaliturvapainotteiseen neuvonta-, ohjaus- ja lähityöhön tarvittaisiin takaisin sosiaaliohjaajia lähityöntekijöiksi, jotta sosiaalityöntekijät voisivat keskittyä työskentelemään monimuotoista ja suunnitelmallista apua ja tukea tarvitsevien nuorten kanssa – tekemään sitä työtä, mikä on sosiaalityön ydintehtävä.

Toimeentulotuki on tämän tutkimuksen valossa nuorten pääasiallinen sisääntuloportti myös sosiaalityön palveluihin. Toimeentulotuki näyttäytyy nuorilla legitiiminä, hyväksyttävänä syynä esimerkiksi kaveriporukassa olla yhteydessä sosiaalitoimeen. Vuonna 2012 toimeentulotukea haki Helsingissä 18–24-vuotiaista nuorista lähes 16 prosenttia (Tikanoja 2013). Siten taloudellisen tuen hakeminen ei herätä ihmetystä nuorten parissa, vaikka moni nuorista kokeekin häpeää taloudellisen tuen hakemisen pakosta. Toimeentulotuki rahana ei

kuitenkaan muuta nuoren avuntarvitsijan elämäntilannetta. Sen sijaan toimeentulotuki yksinään voi vahvistaa nuoren vetäytymistä, kotiin jäämistä, ulkopuolisuutta ja passivoitumista. Siksi perussosiaalityö ei ole millään tavoin korvattavissa pelkällä sosiaalibyrokralialla.

Usein kuulen sanottavan: ”Nuorten kanssa työskentely on erilaista, mielenkiintoista ja kivaa.” – Harvemmin olen kuullut kerrottavan miksi näin on. Tämän tutkimuksen avulla olen pyrkinyt osaltani avaamaan alle 25-vuotiaiden nuorten monimuotoisia ja subjektiivisia kokemuksia perussosiaalityöstä ja samalla tuomaan esille myöhäisemmän nuoruusvaiheen psykososiaalisen kehityksen erityispiirteitä. Nuoruuden normatiivinen identiteettikriisi on selkeästi nähtävissä jokaisessa tämän tutkimuksen tarinassa. Siten ei ole ihme, että kotoa irtautuminen, sukupuolirooli-identiteettiin liittyvä etsintä, oman minuuden, arvojen ja normien pohdinta sekä erityisesti ammatilliset valinnat ovat lähestulkoon jokaisen nuoren kanssa esillä perussosiaalityön arjessa. On toki nuoria, jotka tarvitsevat muiden alojen erityispalveluja, esimerkiksi terveydenhuollon, psykiatrian palveluja tai psykoterapiaa. Suurin osa nuorista kokee kuitenkin normatiivisen nuoruusvaiheen psykososiaalisen kriisin, jossa on kyse oman identiteetin rakentumisesta sekä aikaisemman elämänkulun työstämisestä.

Erytyisesti lastensuojelun kautta sijoitettuna olleiden lasten ja lastensuojelun jälkihuollon palveluihin oikeutettujen nuorten kohdalla herää kysymys jälkihuolto-oikeuden jatkamisesta nykyistä pitempään. Kysymyksen taustalla ovat tähän tutkimukseen osallistuneiden, lastensuojelutaustan omaavien nuorten tarinat vahvoista toiseuden kokemuksista sekä toistuvasta vaikeudesta luottaa uusiin työntekijöihin – tai muihin ihmisiin ylipäätänsä. Myös käytännön työssä on nähtävissä, että monen lastensuojelutaustan omaavan nuoren katse ei vielä 21-vuotiaana suuntaudu tulevaisuuteen. Tämä kertoo osaltaan nuoren luottamuksesta itseensä ja kykyihinsä tai sen puutteesta. Se kertoo myös näiden nuorten pidentyneestä nuoruudesta. Sijoitettuna olleiden nuorten kokemuksista käsin olisi perusteltua, että he saisivat tukea ja käytännön apua jälkihuollosta pidempään kuin 21. ikävuoteen asti. Tämä tutkimus antaa viitteitä siitä, että vastuutyöntekijän vaihtuminen myöhäisemmässä nuoruusvaiheessa vahvistaa sijoitettuna olleen nuoren kokemaa toiseutta ja ulkopuolisuutta.

Perussosiaalityön dokumentointi-käytännöt näyttäytyvät tämän tutkimuksen valossa lähinnä sosiaalityöntekijän työn hallinnollisena todentamisveloitteena. Dokumentoinnissa ei toteudu ajatus suunnitelmallisen sosiaalityön prosessikuvauksesta ja työvälineenä toimimisesta. Tämä herättää kysymyksen perussosiaalityön tilannearvion, sosiaalityön suunnitelman ja suunnitelman seurannan tehtävästä. On aiheellista pohtia, voitaisiinko perussosiaalityön dokumentointi toteuttaa tavalla, mikä palvelisi ensisijaisesti sosiaalityön prosessia ja nuorta, jonka kanssa sosiaalityöntekijä työskentelee?

Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen toimenpideohjelmassa nuorisososiaalityö on nostettu yhdeksi kehittämisalueeksi (Karjalainen & Sarvimäki 2005, 51–52). Juha Hämäläinen, Eila Laukkanen ja Riitta Vornanen (2008) ovat kuvanneet nuorisososiaalityötä seuraavasti:

"Nuorisososiaalityössä on lastensuojelunäkökulmaa laajempi orientaatio nuorten parissa tehtävään työhön. Työssä tarvitaan oman teoriapohjan lisäksi tietoa nuoruusiän kehitysvaiheen erityisluonteesta, kasvun ja kehityksen ehdoista, erilaisista kasvuympäristöistä ja nuorisokulttuurista. Kyse on osin yhteisestä tietopohjasta nuorisokasvatuksen ja -psykiatrian kanssa". (Hämäläinen ym. 2008, 162.)

Nuoruus ei pääty 18-vuotiaana vaan myös myöhäisempi nuoruusvaihe (18–22/24-vuotiaat) on nuoren kasvun ja kehityksen aikaa. Perussosiaalityössä työskennellään nuorten kanssa sellaisten asioiden kanssa, jotka liittyvät keskeisesti nuoren psykososiaalisen identiteetin muodostukseen. Nuorten kokemusten valossa nuorten kanssa työskentely eroaa merkittävästi työskentelystä aikuisten kanssa, kuten Hämäläinen ym. (2008) ovat tuoneet esille. Siten kysynkin: "Olisiko aika laajentaa käsitystä nuorisososiaalityöstä myös perussosiaalityöhön?"

Näkisin toivottavana, että nuorten kanssa tehtävän perussosiaalityön ammatillista pohjaa ja toimintaympäristöä vahvistettaisiin niin, että siihen kuuluisi sosiaalityöntekijöiden, etuuskäsittelijöiden ja sosiaaliohjaajien lisäksi työhönvalmentaja, sairaanhoitaja, lääkäri, psykiatri, psykoterapeutti sekä päihdetyöntekijä, jotka toimisivat yhtenä työyksikkönä alueittain. Täten mahdollistettaisiin nuorten kuntoutustarpeiden huomioiminen riittävän ajoissa ja riittävän nopea ja oikea-aikainen, monipuolinen ja ammattitaitoinen avun saamisen mahdollisuus nuorille. Helsingissä nuorten kanssa perussosiaalityössä työskentelevien parissa tulevaisuuden visiona on jo vuosia ollut nuorten sosiaali- ja terveysasema, jonne kaikki 18–24-vuotiaiden nuorten palvelut olisivat sijoitettuna. Tällainen palvelukokonaisuus tarjoaisi hyvät edellytykset laajalle moniammatillisuudelle.

Myöhäisemmän nuoruusvaiheen kehitystehtävien vakavasti ottaminen asettaa rakenteellisia vaatimuksia yhteiskunnan päättäjille. Tutkimuksen nuorten kanssakertojien kokemuksissa perussosiaalityö erottautui muista auttamisammateista henkisen tuen ja käytännön avun ja sosialisointin samanaikaisuudella. Keskeisiksi käytännön avun muodoiksi tässä tutkimuksessa muodostui toimeentulotuki, apu asunnon etsimisessä sekä päivätoiminta-, koulutus-, työ- ja kuntoutusvaihtoehtojen esille tuominen. Jotta tämä olisi mahdollista, tarvitaan monia erilaisia vaihtoehtoja päivätoiminnalle, toimivia kuntoutuspolkuja 18–24-vuotiaille, riittävästi ammatillisen koulutuksen aloituspaikkoja, mahdollisuuksia työllistyä ilman ammatillista koulutustakin ja tavallisia työpaikkoja. Pääkaupunkiseudulla ei myöskään ole riittävästi edullisia, pieniä vuokra-asuntoja ensiasunnoiksi. Nuorten aikakäsityksen huomioiminen merkitsisi näissä asioissa sitä, että nuoren ei tarvitsisi jonottaa useita kuukausia tai vuotta päästäkseen kuntoutukseen, saadakseen koulutus- tai työpaikan tai ensiasunnon. Kun näin ei ole, moni nuori joutuu odotustilaan epämääräiseksi ajaksi, mikä tulee kalliiksi yhteiskunnalle.

Kun nuori ei löydä itselleen koulutus- tai työpaikkaa tai asuntoa, hän kysyy: ”Onko minussa jokin vikana?” ”Miksi minä en kelpaa?” – Oletettavasti moni nuori tarvitsisi toimeentulotukea huomattavasti nykyisempää lyhyemmän ajan eikä tarve nuorten kanssa tehtävälle perussosiaalityölle olisi nykyisen kaltainen, jos riittävä asuntotuotanto, koulutus- ja työpaikkatarjonta olisi turvattu pääkaupunkiseudulla.

Osaltaan työpaikan saamista pääkaupunkiseudulla vaikeuttaa Työ- ja elinkeinotoimistojen 1.1.2013 voimaan astunut organisaatiomuutos. Muutoksen seurauksena vastavalmistuneen nuoren tai pitkäaikaistyöttömän nuoren työnhaun uusinta-aika voidaan asettaa puolen vuoden tai jopa vuoden päähän. Kyseinen organisatorinen uudistus on merkittävästi estänyt Nuorisotakuun toteutumista pääkaupunkiseudulla sekä hankaloittanut aikaisemmin hyvin sujunutta alueellista yhteistyötä sosiaalitoimen ja alueellisten Työ- ja elinkeinotoimistojen välillä. Nuorisotakuun käytännön toimimattomuudesta on seurannut se, että perussosiaalityössä nuorten työllistymisasiat ovat entistä enemmän esillä. Yhtäältä tällaiset muutokset korostavat entisestään perussosiaalityön yhteiskuntapoliittista luonnetta, sillä yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset vaikuttavat välittömästi perussosiaalityöhön.

Toisaalta on tärkeää ottaa huomioon käytännön toimijoiden ja nuorten kokemukset ennen nuorille suunnatun yksittäisen työmuodon lopettamista tai aloittamista.

Helsingissä tarvitaan myös selkeitä ja nopeita hoitonojaukspolkuja päihdekuntoutukseen, psykiatrian erityispalveluihin sekä vajaakuntoisten tai oppimisvaikeuksia omaavien nuorten työkyvyn arvioinnin jälkeisiä kuntoutuspolkuja kohti työelämään. Keskeistä kuntoutuksen osalta on vaihtoehtojen välitön saatavuus ja niiden moninaisuus sekä soveltuvuus nuorille. Rakenteellisiin puutteisiin puuttumisen sijasta nuoria toisinaan syyllistetään. Työtöntä tai tulotonta nuorta kuvataan usein 'syrjäytyneenä' tai 'syrjäytymisvaarassa olevana'. – Rakenteellisiin muutoksiin tarvitaan poliittista tahtotilaa ja rohkeutta tehdä päätöksiä, jotka tukevat nuoria riittävän varhain riittävän nopeasti. Tällä hetkellä edellä mainitut rakenteelliset puutteet saavat aikaan monen nuoren itsetunnon heikkenemisen, turhautumisen ja perussosiaalityön lisääntyvän tarpeen.

Perussosiaalityö on viimesijainen auttamistaho. Siksi on erityisen tärkeää, että apua tai tukea hakeva tulee kohdatuksi hyvin, ammattitaidolla ja eettisiä periaatteita kunnioittaen. Helsingin sosiaali- ja terveystieteiden perussosiaalityössä nuorten kanssa työskentelevistä sosiaalityöntekijöistä suurin osa omaa ammatillisen kelpoisuuden. Tämän tutkimuksen tarinoiden perusteella ei voi olla liikaa painottamatta tapaa, jolla työntekijä kohtaa nuoren. Nuoret odottavat tasavertaista kohtelua työntekijältä ja dialogia, johon työntekijä tuo avartavia näkökulmia. Toimiva työskentely nuorten kanssa perustuu nuoren aikataulun ja tarpeiden mukaiselle nuoren vapaaehtoiselle toimijuudelle, ei sankioille eikä pakottamiselle. Näin on siitakin huolimatta, että sankiot voivat toisinaan toimia muutosta aikaansaavina välineinä. Tämän tutkimuksen kanssakertojien kokemusten valossa voidaan todeta, että työskentely nuorten kanssa edellyttää sosiaalityöntekijältä vahvan ammattitaidon lisäksi aitoa välittämistä, avoimuutta, positiivisuutta ja kykyä sopeutua jatkuvaan yllätyksellisyyteen, toistuviin muutoksiin ja nuoren sekä nuoren aikakäsityksen hyväksymiseen.

Perussosiaalityössä harvemmin puhutaan myöhäisemmän nuoruusvaiheen kehitystehtävistä osana nuoren identiteetin muodostumisen prosessia tai uudelleen jäsentymistä. Tämä tutkimus kytkee osaltaan psykososiaalisen identiteetin muodostuksen prosessin nuorten kanssa tehtävän perussosiaalityön laajemmaksi toimintakehikoksi. Tämä tutkimus tukee

ajatusta, että nuorten kanssa kannattaa työskennellä. Vaikeitakin asioita kokeneet nuoret voivat kertomisen, pohtimisen, keskustelujen ja konkreettisen auttamistyön kautta jäsentää menneisyydestään ja nykyisyydestään ehyemmän ja paremmin yhteensopivan elämäkokonaisuuden. Nuoren ja sosiaalityöntekijän välinen keskustelu ei siis ole 'rupattelua' vaan se on vuorovaikutteista yhteistä työskentelyä, jossa nuori jäsentää kokemuksiaan, tuntemuksiaan ja ajatuksiaan rakentaen siten psykososiaalista identiteettiään, käsitystä itsestään, ja omista mahdollisuuksistaan. Nuoren ja sosiaalityöntekijän yhteisenä tavoitteena on, että nuori uskaltaa suunnata katseensa kohti tulevaisuutta, uskaltaa uskoa itseensä ja lähteä tavoittelemaan tulevaisuudentoiveitaan ja löytää välineet tulevaisuuden suunnitelmien toteuttamiselle.

Jatkotutkimusaiheita

Perussosiaalityötä alle 25-vuotiaiden parissa on tutkittu hyvin vähän. Pidän tärkeänä, että jatkossa tutkittaisiin perussosiaalityön vaikuttavuutta nuorten elämässä pitkällä aikavälillä seurantatutkimuksen muodossa. Laaja seurantatutkimus (esim. Henderson ym. 2007) edellyttää sitoutuneita, kokopäiväisiä tutkijoita ja merkittävää rahoitusta. Toinen keskeinen tutkimusaihe on nuorten perussosiaalityön kokemusten tarkastelu osa-alueina. Tätä kautta olisi mahdollista saada lisää ymmärrystä sille, mitkä työskentelytavat perussosiaalityössä nuoret ovat kokeneet mielekkäiksi ja mitkä toimintatavat tai asiat ovat auttaneet heitä eteenpäin aikuisuuden kynnyksellä. Kolmantena aihepiirinä tästä tutkimuksesta käsin nousee nuorten huono-osaisuuden laadullinen tutkimustarve. Tämä tutkimus ei tue käsitystä, että voitaisiin puhua nuorten laajamittaisesta syrjäytymisestä työvoiman ulkopuolella olemisen perusteella. Kuten tämä tutkimus antaa viitteitä, huolta herättävien lukujen (ks. Myrskylä 2012; Haapamäki 2013) takana voivat olla hyvin monimuotoiset elämäntarinat, joiden päähenkilöt eivät koe itseään syrjäytymisvaarassa oleviksi tai syrjäytyneiksi vaan tavallisiksi nuoriksi. Neljäntenä tärkeänä tutkimusaiheena näen ylisukupolvisen huono-osaisuuden laadullisen tutkimuksen.

Vuonna 2013 ...

Marja halusi ottaa niin monta työvuoroa kuin mahdollista saatuaan vihdoin töitä. Hän oli todella helpottunut ja onnellinen saatuaan työpaikan.

Kirsi oli suorittanut ylioppilastutkinnon ja palannut kauppaan töihin. Hän oli sopimassa työnantajansa kanssa oppisopimuksesta, sillä lapsi oli vielä pieni. Kirsi oli päättänyt, että hän voisi opiskella toivealaansa myöhemmin, sitten kun lapsi olisi jo koulussa, sillä kauppaan hän ei aikonut jäädä loppuiäkseen. Kirsi odotti edelleen muuttoa isompaan asuntoon.

Katja ja Tarja olivat aloittaneet ammatillisen koulutuksen.

Ville ei vielä tiennyt, mitä tulevaisuus toisi tullessaan.

John oli edelleen vailla vakinaista asuntoa ... Miksi?

KIRJALLISUUS

- Aapola, Sinikka (2005) Aikuistumisen oikopolkuja? Koulutusreitit ja aikuistumisen ulottuvuudet nuorten elämässä. Teoksessa Sinikka Aapola & Kaisa Ketokivi (toim.) Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 56. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy, 254–83.
- Alasuutari, Pertti (2007/1993) Laadullinen tutkimus. 3. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Autio, Sari & Palovaara, Johanna (1998) Individual Pathways and Life Management. Teoksessa Anu Anttila & Anu Uusitalo (ed.) Contemporary Marginalization and Exclusion of Young People – Whose Reality Counts? Ministry of Education, Advisory Council for Youth Affairs. NUORA Publications No 10. Helsinki: Mannerheim League for Child Welfare, 59–68.
- Baldwin, Debbie & Coles, Bob & Mitchell, Wendy (1997) The formation of an underclass or disparate processes of social exclusion? Evidence from two groupings of 'vulnerable youth'. Teoksessa Robert MacDonald (ed.) Youth, the 'Underclass' and Social Exclusion. London: Routledge, 83–95.
- Blomenfeld-Jones, Donald (1995) Fidelity as a criterion for practicing and evaluating narrative inquiry. Teoksessa Amos J. Hatch & Richard Wisniewski (eds.) Life History and Narrative. London, Washington D.C.: The Falmer Press, 25–35.
- Borg, Pekka & Högsnabba, Stina & Kilponen, Marja-Riitta & Kopisto, Kaisa & Korttesniemi, Pertti & Paananen, Ilkka & Pietilä, Niina (2008) Arviointi työtavaksi – kokemuksia asiakastyön arvioinnin kehittämisestä Helsingin sosiaalivirastossa. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, Oppaita ja työkirjoja 2008:2. Helsinki: Yliopistopaino.
- Borg, Pekka (2011) Kuuden suurimman kunnan aikuissosiaalityö 2011. Kuusikko-työryhmän julkaisusarja 8/2011 [sähköinen julkaisu 13.12.2011]. http://www.kuusikkokunnat.fi/SIRA_Files/downloads/Aikuissosiaalityo_toimeentulotuki/Aikuissosiaality%C3%B6n_raportti_2011.PDF. Luettu 13.5.2013.
- Bruner, Jerome (1986) Actual Minds, Possible Worlds. Cambridge, Massachusetts and London, England: Harvard University Press.
- Dunderfelt, Tony (1997/1990) Elämänkaaripsykologia. Lapsen kasvusta yksilön henkiseen kehitykseen. Helsinki: WSOY.
- Ellonen, Noora (2008) Kasvuyhteisö nuoren turvana. Sosiaalisen pääoman yhteys nuorten masentuneisuuteen ja rikekäyttäytymiseen. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 82. Tampere: Tampere University Press.
- Erikson, Erik H. (1968) Identity Youth and Crisis. New York, London: W.W. Norton & Company.
- Erikson, Erik H. (1980/1959) Identity and the Life Cycle. New York, London: W.W. Norton & Company.
- Erikson, Erik H. (1982/1950) Childhood and Society. Triad, Granada.
- Eronen, Tuija (2004) Kiusatut etsijät, tyytyväiset ja rikkaat – erilaista häpeästä selviytymistä lastensuojelun asiakkaiden omaelämäkertoissa. Janus 12 (4), 359–378.
- Eronen, Tuija (2012) Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Acta Universitatis Tamperensis 1713. Tampere: Tampereen yliopisto.

- Europaeus, Maarit & Koivisto, Outi (ei julkaistu) Aikuissosiaalityön helmet Tampereen seutukunnassa. Tampereen seudun aikuissosiaalityön kehittämishankkeen AKSELI:n loppuraportti. Osa II 06/2007 - 10/2009.
- Granfelt, Riitta (1998) Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 702. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Haikola, Lotta (2005) Kunnan kansalaisia. Nuoret, ikä ja osallistuminen. Teoksessa Sinikka Aapola & Kaisa Ketokivi (toim.) Polkuja ja poikkeamia - Aikuisuutta etsimässä. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 56. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy, 138–166.
- Hakkarainen, Kai & Lonka, Kirsti & Lipponen, Lasse (2004) tutkiva oppiminen. Järki, tunteet ja kulttuuri oppimisen sytyttäjänä. Helsinki: WSOY.
- Hatch, J. Amos & Wisniewski, Richard (1995) Life history and narrative: questions, issues and exemplary works. Teoksessa Amos J. Hatch & Richard Wisniewski (eds.) Life History and Narrative. London, Washington D.C.: The Falmer Press., 113–135.
- Heikkinen, Hannu L. T. (2001) Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus, 116–132.
- Helsingin kaupungin sähköinen työpöytä Helmi (2013a) Perhe- ja sosiaalipalvelut. <http://helmi/Sote/osastot/Sivut/Linkkipuu-perhe--ja-sosiaalipalvelut.aspx> . Luettu 22.5.2013.
- Helsingin kaupungin sähköinen työpöytä Helmi (2013b) Nuorten palvelut. http://helmi/sote/osastot/perhe_ ja_sosiaalipalvelut/nuorten_palvelut_ja_aikuissosiaalityo . Luettu 22.5.2013.
- Helsingin Sanomat 5.2.2010, A5, "Yhtäkään nuorta ei jätetä".
- Henderson, Sheila & Holland, Janet & McGrellis, Sheena & Sharpe, Sue & Thomson, Rachel (2007) Inventing adulthoods. A biographical approach to youth transitions. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Hipp, Tiia & Kivistö, Jaana (2009) Nuorisososiaalityötä päihdearviointilaitoksessa. Teoksessa Suvi Raitakari & Elina Virokangas (toim.) Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Puheenvuoroja asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 96. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 181–201.
- Holland, Dorothy & Lachicotte Jr., William & Skinner, Debra & Cain, Carole (1998) Identity and Agency in Cultural Worlds. Cambridge, Massachusetts London, England: Harvard University Press.
- Hyvärinen, Matti (2004) Eletty ja kerrottu kertomus. Sosiologia 4/2004, 297–309.
- Hyvärinen, Matti (2006) Kerronnallinen tutkimus. <http://www.uta.fi/laitokset/sospol/luennot/laatu/kerronn.htm> . Luettu 17.2.2012.
- Hyvärinen, Matti & Löyttyniemi, Varpu (2009/2005) Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 189–222.
- Hämäläinen, Juha & Laukkanen, Eila & Vornanen, Riitta (2008) Nuorisokasvatus, nuorisososiaalityö ja nuorisopsykiatria nuorten hyvinvoinnin edistämisessä. Teoksessa Minna Autio, Kirsi Eräranta & Sami Myllyniemi (toim.) Polarisoitua nuoruus? Nuorten elinolot -vuosikirja 2008. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisosiaalin

- neuvottelukunta. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes. Helsinki: Hakapaino, 161–169.
- Hänninen, Vilma (1991) Työpaikan menetys tarinana. *Psykologia* 26, 348–355.
- Hänninen, Vilma (1996) Tarinallisuus ja terveystutkimus. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 33 (1996), 109–118.
- Hänninen, Vilma (2002/2000) Sisäinen tarina, elämä ja muutos [sähköinen julkaisu]. *Acta Universitatis Tamperensis* 696. Tampere: Tampereen yliopisto. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos.
- Hänninen, Vilma & Koski-Jännes, Anja (1999) Narratives of recovery from addictive behaviours. *Addiction* 94 (1999), December.
- Hänninen, Vilma & Valkonen, Jukka (1998) Tarinat, sairaudet ja kuntoutuminen. Teoksessa Vilma Hänninen & Jukka Valkonen (toim.) *Kunnon tarinoita. Tarinallinen näkökulma kuntoutukseen. Kuntoutussäätiön tutkimuksia* 59/98. Helsinki: Kuntoutussäätiö.
- Högdin, Sara & Sjöblom, Yvonne (2012) Leaving home in early youth: Influential factors in running away from home or being thrown out. *Nordic Social Work Research* 2 (1), 39–58.
- Jokinen, Arja (2008) Sosiaalityö tukena ja kontrollina aikuisten kohtaamisessa. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.) *Sosiaalityö aikuisten parissa*. Tampere: Vastapaino, 110–144.
- Jones, Gill (1997) Youth homelessness and the 'underclass'. Teoksessa Robert MacDonald (ed.) *Youth, the 'Underclass' and Social Exclusion*. London: Routledge, 96–112.
- Juhila, Kirsi (2004) Sosiaalityön vuorovaikutuksen tutkimus. *Historiaa ja nykysuuntauksia. Janus* 12 (2), 155–183.
- Juhila, Kirsi (2008a) Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön areenat. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.) *Sosiaalityö aikuisten parissa*. Tampere: Vastapaino, 14–47.
- Juhila, Kirsi (2008b) Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön yhteiskunnallinen paikka. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.) *Sosiaalityö aikuisten parissa*. Tampere: Vastapaino, 48–81.
- Järvinen, Tero (2001) Koulutusjärjestelmän yksilöllistyminen ja valinnan vapaus. Teoksessa Tapio Kuure (toim.) *Aikuistumisen pullonkaulat. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja* 16. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 60–69.
- Kajanoja, Jouko (2002) Sosiaalisten normien taloudellinen merkitys. Esimerkkeinä syrjäytyminen ja päivähoito. Teoksessa Petri Ruuskanen (toim.) *Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 181–199.
- Karjalainen, Pekka & Sarvimäki, Pirjo (toim.) (2005) Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2015 -toimenpideohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2005: 13. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Kaunismaa, Pekka & Laitinen, Arto (1998) Paul Ricoeur ja narratiivinen identiteetti. Teoksessa Petri Kuhmonen & Seppo Sillman (toim.) *Jaettu jana ja ääretön raja. Pellervo Oksalan juhlakirja*. Jyväskylän yliopisto. *Filosofian julkaisuja* 65 (1998). UDK 171. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kelhä, Minna (2005) Aikuisen naisen äitiys, kulttuuriset ikäjärjestykset ja naiskansalaisuus. Teoksessa Sinikka Aapola & Kaisa Ketokivi (toim.) *Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja* 56. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy, 196–218.

- Ketokivi, Kaisa (2005) Aikuistumisen ja perheen perustamisen ristiriidat pidentyneessä nuoruudessa. Teoksessa Sinikka Aapola, & Kaisa Ketokivi (toim.) Polkuja ja poikkeamia - Aikuisuutta etsimässä. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 56. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy, 100–137.
- Kojo, Marjaana (2010) Laajentunut nykyisyys: nuorten tulevaisuuteen suuntautuminen työn marginaalissa. Nuorisotutkimus 28 (2), 23–35.
- Kojo, Marjaana (2012) Pause Päällä. työn ja koulutuksen ulkopuoliset jaksot nuorten elämänsäntulussa. Janus 20 (2), 94–110.
- Komonen, Katja (2001) Työn moraalista koulutuksen moraalisiin. Teoksessa Tapio Kuure (toim.) Aikuistumisen pullonkaulat. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 16. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 70–96.
- Krok, Suvi (2008) Vähävarainen yksinhuoltajaäiti etuusjärjestelmässä. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino, 145–174.
- Kuopion, Iisalmen ja Suonenjoen aikuissosiaalityön käsikirja 1.0 (2008) Kuopion kaupunki. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisu 2008:17. Kuopio: Kuopion kaupungin painatuskeskus.
- Kupari, Tiina (toim.) (2011) Oma kotia etsimässä. Nuorten asuminen 2010 [verkkojulkaisu] Suomen ympäristö 1 (2011). Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Kuure, Tapio (toim.) (2001) Aikuistumisen pullonkaulat. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 16. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Kuvaja, Anne & Luhtasela, Leena & Mustonen, Tiina & Borg, Pekka & Liukonen, Ritva (2007) Aikuissosiaalityön tilannearvio-opas. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Oppaita ja työkirjoja 2007:6. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.
- Kääriäinen, Aino (2003) Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2003. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Laaksonen, Helena (2001) Nuorten siirtyminen työmarkkinoille 1990-luvun Suomessa. Teoksessa Tapio Kuure (toim.) Aikuistumisen pullonkaulat. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 16. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 86–96.
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.
- Laki toimeentulotuesta 1412/1997.
- Lieblich, Amia & Tuval-Mashiach, Rivka & Zilber, Tamar (1998) Narrative Research. Reading, Analysis, And Interpretation. Applied Social Research Methods Series Volume 47. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications.
- Liukko, Eeva (2009) Perussosiaalityön mahdollisuuksia – helsinkiläisten projektien näkökulmia sosiaalityön ammatillisiin käytäntöihin. Kuntouttavan sosiaalityön erikoisala. Helsingin yliopisto. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Liukonen, Ritva & Lukman Leena (2007) Tehty-hanke. Sosiaalialan tehtävärakenteiden ja toimintamallien kehittäminen Helsingin kaupungin sosiaalivirastossa. Oppaita ja työkirjoja 2007:5. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.
- Lähteenmaa, Jaana (2011) Nuoret työttömät ja yliviritetty tomijuus. Nuorisotutkimus 29 (4), 47–60.
- MacDonald, Robert (ed.) (1997) Youth, the 'Underclass' and Social Exclusion. London: Routledge.
- McLaughlin, Hugh (2009) What's in a Name: 'Client', 'Patient', 'Customer', 'Consumer',

- 'Expert by Experience', 'Service User' – What's Next? *British Journal of Social Work* (2009) 39, 1101–1117.
- Maguire, Malcolm & Maguire, Susan (1997) Young people and the labour market. Teoksessa Robert MacDonald (ed.) *Youth, the 'Underclass' and Social Exclusion*. London: Routledge, 26–38.
- McLeod, Alison (2010) 'A Friend and an Equal': Do Young People in Care Seek the Impossible from their Social Workers? *British Journal of Social Work* (2010) 40, 772–788.
- Moore, D. & Hotch, D. F. (1981) Late Adolescents' Conceptualization of Home-Leaving. *Journal of Youth and Adolescence* 10 (1981), 1 – 10.
- Metteri, Anna (2004) Hyvinvointivaltion lupaukset ja kohtuuttomat tapaukset. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY r.y. Helsinki: Edita.
- Murray, Kevin (1989) The Construction of Identity in the Narratives of Romance and Comedy. Teoksessa John Shotter & Kenneth Gergen (eds.) *Texts of Identity*. London, Newbury Park, New Delhi: SAGE Publications, 176–205.
- Myllyniemi, Sami (2007) Perusarvot puntarissa. Nuorisobarometri 2007. Opetusministeriö. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisoasianneuvottelukunta. Nuorisoasiainneuvottelukunta, julkaisuja 37. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 79. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Myrskylä, Pekka (2012) HUKASSA – Keitä ovat syrjäytyneet nuoret? EVA analyysi. No 19. <http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2012/02/Syrjailyminen.pdf>. Luettu 1.5.2012.
- Mäntysaari, Mikko (1991) Sosiaalibyrokratia asiakkaiden valvojana. Byrokratiatyö, sosiaalinen kontrolli ja tarpeiden säätely sosiaalitoimistossa. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia 51. Tampere: Vastapaino.
- Mönkkönen, Kaarina (2002) Dialogisuus kommunikaationa ja suhtena. Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Mönkkönen, Kaarina (2007) Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita.
- Newman, Barbara & Newman, Philip R. (1991/1975) *Development Through Life. A Psychosocial Approach*. 5th edition. Pacific Grove, California: Brooks/Cole Publishing Company.
- Niemelä, Anna (2005) Nuorena äidiksi – vauhdilla aikuisuuteen? Teoksessa Sinikka Aapola & Kaisa Ketokivi (toim.) *Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä*. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 56. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 169–195.
- Niemelä, Jorma (2002) Identiteettityö, sosiaalinen pääoma ja marginaalista murtautumisen. Teoksessa Petri Ruuskanen (toim.) *Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysalalle*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 76–93.
- Nikander, Timo (2009) Nuoret muuttavat omilleen yhä nuorempina [verkkojulkaisu 8.6.2009.] http://www.stat.fi/artikkelit/2009/art_2009-03-16_004.html Luettu 13.5.2013.
- Nummela, Tuija (2011) Asiakkaan asema ja oikeuksien toteutuminen aikuissosiaalityössä. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.
- Nyysölä, Kari & Pajala, Sasu (1999) Nuorten työura. Koulutuksesta työelämään siirtyminen

- ja huono-osaisuus. Helsinki: Gaudeamus Oy Yliopistokustannus.
- Näre, Sari (2005) Sosialisatio ja sosiaalinen pääoma. Nuorisotutkimus 23 (2).
<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/node/424#paakirjoitus> . Luettu 16.6.2013.
- Närhi, Kati & Talvensola, Sivi & Valppu-Vanhainen, Anne & Karjalainen, Juhani (2009) Aikuissosiaalityö muutoksessa? Keski-Suomen maakunnan aikuissosiaalityön kehittämishankkeen loppuraportti. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Raportteja 22. Jyväskylä: Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.
- Oinonen, Eerika (2001) Perheellistyminen ja vanhemmuus aikuisuuden määrittäjinä. Teoksessa Tapio Kuure (toim.) Aikuistumisen pullonkaulat. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 16. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 109–122.
- O’Neil, James M. & Ohlde, Carroll & Barké, Charles (1980) Research on a Workshop to Reduce the Effects of Sexism and Sex Role Socialization on Women’s Career Planning. *Journal of Counseling. Psychology* 27 (4), 355–363.
- Paasio, Petteri (2003) Vaikuttavuuden arvioinnin rakenne ja mahdollisuus sosiaalialalla. *FinSoc-työpapereita* 3/2003. Helsinki: Stakes.
- Palola, Elina & Hannikainen-Ingman, Katri & Karjalainen, Vappu (2012) Nuoret koulutuspuodokkaat sosiaalityön asiakkaina. Tapaustutkimus Helsingistä. Raportti 29/12. Terveiden ja Hyvinvoinnin Laitos. Helsinki: Terveiden ja Hyvinvoinnin Laitos.
- Pietikäinen, Reetta (2005) Vaihtoehtoisia polkuja etsimässä – Työpajanuorten orientaatiot. Teoksessa Sinikka Aapola & Kaisa Ketokivi (toim.) Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 56. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 219–253.
- Pietikäinen, Reetta (2007) Palvelujen väliin putoamisesta yhtenäisiin palvelupolkuihin? Tutkimusinventaaari nuorten nivelvaiheen palveluja koskevista tutkimuksista. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 13. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/inventaari.pdf>. Luettu 3.9.2010.
- Pikkarainen Eetu (2010) Sosialisatio. <https://wiki.oulu.fi/display/ksos/5.+Sosialisatio> . Luettu 16.6.2013.
- Pohjola Anneli (1994) Elämän valttikortit? Nuoren aikuisen elämänkulku toimeentulotukea vaativien tilanteiden varjossa. *Acta Universtatis Lapponiensis* 5. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Pohjola, Anneli (2002) Pahan säikeitä auttamistyössä. Teoksessa Merja Laitinen & Johanna Hurtig (toim.) Pahan kosketus. Jyväskylä: PS-Kustannus, 42–62.
- Pohjola, Anneli (2009) Nuorisotyön ja sosiaalityön rajapinnoilla. Teoksessa Suvi Raitakari & Elina Virokangas (toim.) Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Puheenvuoroja asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 96. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 21–40.
- Polkinghorne, Donald E. (1995) Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa Amos J. Hatch & Richard Wisniewski (eds.) *Life History and Narrative*. London, Washington D.C.: The Falmer Press, 5–23.
- Pysyväsiohje 4.1.20 (2009) Sosiaalityön tilannearvioon perustuva asiakassuunnitelma sosiaaliasemien aikuissosiaalityössä [julkaistu Helsingin sosiaaliviraston sisäisenä ohjeena 5.3.2009]. Helsingin sosiaaliviraston sosiaalinen ja taloudellinen tuki.

- Pösö, Tarja (2004) Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. STAKES. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 133. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Raitakari, Suvi & Virokangas, Elina (toim.) (2009) Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Puheenvuoroja asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 96. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 5–18.
- Raitanen, Marko (2001) Itsenäistyminen tietää köyhtymistä. Teoksessa Tapio Kuure (toim.) Aikuistumisen pullonkaulat. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 16. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 97–108.
- Raivio, Helka (2009) KUUMA-kuntien ja Hyvinkään kaupungin aikuissosiaalityön kehittämishanke 2007 – 2009. Loppuraportti.
- Rantamaa, Paula (2008) Ikä ja sen merkitykset. Teoksessa Anna Sakari & Jyrki Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino, 49–95.
- Ricoeur, Paul (1991) Life in Quest on Narrative. Teoksessa David Wood (ed.) On Paul Ricoeur. London and New York: Routledge, 20–33.
- Ricoeur, Paul (1992) Oneself as Another. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Roberts, Ken (1997) Is there an emerging British 'underclass'? The evidence from youth research. Teoksessa Robert MacDonald (ed.) Youth, the 'Underclass' and Social Exclusion. London: Routledge, 39–54.
- Roivainen, Irene & Heinonen, Jari & Ylinen, Satu (2011) Köyhä byrokratian rattaissa. Kunnallisan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisut nro 64. Helsinki: KAKS – Kunnallisan kehittämissäätiö.
- Romakkaniemi, Marjo (2011) Masennus. Tutkimus kuntoutumisen kertomusten rakentumisesta. Acta Universitatis Lapponiensis 209. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Rubin, Anita & Hänninen, Miia (1998) Future Orientations and Living Conditions of Young People. Teoksessa Anu Anttila & Anu Uusitalo (eds.) Contemporary Marginalization and Exclusion of Young People – Whose Reality Counts? Ministry of Education, Advisory Council for Youth Affairs. NUORA Publications No 10. Helsinki: Mannerheim League for Child Welfare, 69–75.
- Rubin, Herbert J. & Rubin, Irene S. (2005) Qualitative Interviewing: The Art of Hearing Data. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
- Salonen, Reetta (2005) Milloin omaan kotiin? Aikuistumisen vastuu Suomessa ja Espanjassa. Teoksessa Sinikka Aapola & Kaisa Ketokivi (toim.) Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 56. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 66–99.
- Sarvimäki, Pirjo & Siltaniemi, Aki (toim.) (2007) Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön tehtävärakennesuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2007:14. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Sell, Anna (2007) Pätkätyöttömyys ja nuorten aikuisten muuttuvat elämäntyyli. Nuorisotutkimus 1/ 2007, 3–18.
- Sirén, Siru (2010) Sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajan välinen työnjako sosiaalialueilla Helsingin sosiaalivirastossa – Sosiaaliohjaajien näkökulma. Opinnäytetyö. Tikkurila: Laurea Ammattikorkeakoulu.
- Sosiaalihuoltoasetus 607/1983.

- Sosiaali- ja terveysministeriö STM (2013) Hallituksen esitys nuorisotakuusta.
http://www.stm.fi/tyoelama/nuoret_ja_tyo . Luettu 13.5.2013.
- Stanley, Liz & Wise, Sue (1983) Breaking out: Feminist consciousness and feminist research. London, Boston, Melbourne and Henley: Routledge & Kegan Paul.
- Suomen virallinen tilasto SVT (2009): Tulonjakotilasto [verkkajulkaisu 19.1.2009].
 ISSN=1795-8121. 2007, 3. Yksinhuoltajilla ja yhden hengen talouksilla suurin köyhyysriski . Helsinki: Tilastokeskus.
http://www.stat.fi/til/tjt/2007/tjt_2007_2009-01-19_kat_003_fi.html .
 Luettu 10.1.2013.
- Suomen virallinen tilasto SVT (2012a): Koulutuksen keskeyttäminen [verkkajulkaisu 20.3.2012]. ISSN=1798-9280. 2010, Liitetaulukko 2. Peruskoulun koulupudokkaat lukuvuosina 1999/2000–2010/2011 . Helsinki: Tilastokeskus.
http://www.stat.fi/til/kkesk/2010/kkesk_2010_2012-03-20_tau_002_fi.html .
 Luettu 10.1.2013.
- Suomen virallinen tilasto SVT (2012b): Ammatillisen koulutuksen keskeyttäminen [verkkajulkaisu 23.3.2012]. ISSN=1798-9280. 2010. Helsinki: Tilastokeskus.
http://www.stat.fi/til/kkesk/2010/kkesk_2010_2012-03-20_tie_001_fi.html .
 Luettu: 10.1.2013.
- Suomen virallinen tilasto SVT (2012c): Väestörakenne 2011. 2011 vuosikatsaus. ISSN 1796-0479, ISSN 1797–5379.
http://www.stat.fi/til/vaerak/2011/01/vaerak_2011_01_2012-11-30_fi.pdf.
 Luettu 10.1.2013.
- Suomen virallinen tilasto SVT (2012d) Väestörakenne 2011 vuosikatsaus [verkkajulkaisu 14.12.2012]. ISSN 1796-0479, ISSN 1797–5379.
http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#vaestoitianmukaan .
 Luettu: 10.1.2013.
- Suomen virallinen tilasto SVT (2012e) Työvoimatutkimus [verkkajulkaisu 6.11.2012].
 ISSN=1798-7830. aikasarjatiedot 2002-2011. Helsinki: Tilastokeskus.
http://www.stat.fi/til/tyti/2011/15/tyti_2011_15_2012-11-06_tie_001_fi.html .
 Luettu 10.1.2013.
- Suomen virallinen tilasto SVT (2012f) Perheet [verkkajulkaisu 9.11.2012].
 ISSN=1798-3215. Vuosikatsaus 2011, Liitetaulukko 10. Perheet perhetyypin ja alle 18-vuotiaiden kotona asuvien lasten määrän mukaan 31.12.2011 . Helsinki: Tilastokeskus
http://www.stat.fi/til/perh/2011/02/perh_2011_02_2012-11-09_tau_010_fi.html . Luettu 10.1.2013.
- Suomen virallinen tilasto SVT (2012g) Työttömyysaste marraskuu 2012 [verkkajulkaisu 21.12.2012]. http://www.stat.fi/til/tyti/2012/11/tyti_2012_11_2012-12-21_tie_001_fi.html . Luettu 10.1.2013.
- Suomen virallinen tilasto (2013a): Toimeentulotuki, THL. Tilastoraportti 3/2013, [verkkajulkaisu 28.1.2013].
http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tilastot/aiheittain/aikuisten_sosiaalipalvelut/toimeentulotuki/toimeentulotuki . Luettu 8.5.2013.
- Suomen virallinen tilasto SVT (2013b): Työvoimatutkimus.
 ISSN=1798-7830. maaliskuu 2013. Helsinki: Tilastokeskus
http://www.stat.fi/til/tyti/2013/03/tyti_2013_03_2013-04-23_tie_001_fi.html .
 Luettu 13.5.2013.
- Syrjälä, Leena (2001) Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa Juhani Aaltola &

- Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-Kustannus, 203–217.
- Särkelä, Antti (2001) Välittäminen ammattina. Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Tampere: Vastapaino.
- Tardy, Charles H. (1988) Social Support: Conceptual Clarification and Measurement Options. Teoksessa Charles H. Tardy (ed.) A handbook for the study of human communication: Methods and instruments for observing, measuring, and assessing communication processes. Norwood: Ablex Publishing Corporation.
- Terve Helsinki -hanke (2012) Tsemppari-hanke. Väliraportti aikaväliltä 2008–2011. Helsingin kaupungin terveystieteiden raportteja 2012: 5.
http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/0d9473804b1b6fdea2c4fa29ca8d62c5/Tsemppari-loppuraportti_paino%2Bnetti.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=0d9473804b1b6fdea2c4fa29ca8d62c5 . Luettu 10.1.2013.
- Tilastokeskus (2013a): Ikäkausi.
<http://www.tilastokeskus.fi/meta/luokitukset/ikakausi/022-1979/index.html> .
 Luettu 13.5.2013.
- Tilastokeskus (2013b): Väestö iän mukaan 31.12.2012 [verkkójulkaisu 6.5.2013].
http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#vaestoitienmukaan .
 Luettu 13.5.2013.
- Timonen, Helena (2009) OMIN SANOIN Elämän ja muutoksen tarinat vankilasta vapauteen. Kasvatustieteellisiä julkaisuja N:o 133. Kasvatustieteellinen tiedekunta. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Tolonen, Tarja (2005) Sosiaalinen tausta, sukupuoli ja paikallisuus nuorten koulutussiirtymissä. Teoksessa Sinikka Aapola & Kaisa Ketokivi (toim.) Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 56. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 35–65.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Turunen Teemu (2009) Nuorten palkansaajien työorientaatiot Suomessa – Tutkimus 18–29-vuotiaiden suomalaisten palkansaajien työkeskeisyyttä lisäävistä yksilöllisistä taustatekijöistä. Janus 17 (1), 4–19.
- TYT Avoin yliopisto (n.d.) Sosiaalipsykologian peruskurssi/Sosialisaatio.
<http://www.uta.fi/avoinyliopisto/arkisto/sosiaalipsykologia/kulttuuri.html#Sosialisaatio> .
 Luettu 16.6.2013.
- Työttömyysturvalaki 30.12.2002/ 1290 / 28.12.2012.
- Ulvinen, Veli-Matti (1998) Who needs discrimination? I do, who else? – Social Action revisited – Teoksessa Anu Anttila & Anu Uusitalo (eds.) Contemporary Marginalization and Exclusion of Young People: Whose reality counts? Ministry of Education, Advisory Council for Youth Affairs. Helsinki: Mannerheim League for Child Welfare, 9–26.
- Veijola, Elsi (1998) School Experiment to support Young People at Risk of social Exclusion. Teoksessa Anu Anttila & Anu Uusitalo (eds.) Contemporary Marginalization and Exclusion of Young People – Whose Reality Counts? Ministry of Education, Advisory Council for Youth Affairs. NUORA Publications No 10. Helsinki: Mannerheim League for Child Welfare, 51–52.
- Widdershoven, Guy A. M. (1993) The Story of Life. Hermeneutic Perspectives on the

Relationship Between Narrative and Life History. Teoksessa Ruthellen Josselson & Amia Lieblich (eds.) *The Narrative Study of Lives*. Newbury Park, London, New Delhi: SAGE Publications.

Wikipedia (n.d.) Sosialisatio. <http://fi.wikipedia.org/wiki/Sosialisatio> . Luettu 16.6.2013.

Williamson, Howard (1997) Status Zer0 youth and the 'underclass': Some considerations. Teoksessa Robert MacDonald (ed.) *Youth, the 'Underclass' and Social Exclusion*. London: Routledge, 70–82.

Vilkko, Anni (1997) Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Wilska, Terhi (2001) Nuorten toimeentulo ja kulutus. Teoksessa Tapio Kuure (toim.) *Aikuistumisen pullonkaulat*. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 16. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 52–59.

Wilska, Terhi (toim.) (2006) Uskon asia. Nuorisobarometri 2006. Opetusministeriö. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisoasianneuvottelukunta. Nuorisoasiainneuvottelukunta. Julkaisuja 34. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 67. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Väyrynen, Sanna (2007) Usvametsän neidot. Tutkimus nuorten naisten elämästä huume kuvioissa. *Acta Universitatis Lapponiensis* 118. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Muut lähteet

Kela 8.6.2010a, Esko Ruhanen, Aktuaari- ja tilasto-osasto: Työttömyyseläkkeen saajat [Sähköpostiviesti 31.12.2010].

Kela 8.6.2010b, Raija Pajunen, Aktuaari- ja tilasto-osasto/tilastoryhmä: Lääkekorvausten saajat ja reseptitiedot sekä sairauspäivärahojen saajat ja maksetut päivärahat [Sähköpostiviesti 8.6.2010 ja 9.6.2010].

Palviainen, Leila 7.10.2008, Helsingin sosiaaliviraston Sosiaalisen ja taloudellisen tuen päällikön puheTilannearviot ja suunnitelmat sosiaalityössä -koulutuksessa.

Tikanoja, Minna 31.7.2013, Helsingin sosiaali- ja terveystieteiden tiedotus- ja viestintäpalvelut: 18 – 24 -vuotiaat toimeentulotuen päämiehet vuonna 2012 Helsingin sosiaalivirastossa [sähköpostiviestin liitetiedosto].

Dia 1

Liite 1

**Alle 25-vuotiaiden helsinkiläisten nuorten
perussosiaalityön kokemuksia
kertomuksina**

Eija Huovila
Lisensiaattitutkimus
SOSNET-margi3
Sosiaalityöiden laitos
Helsingin yliopisto

Dia 2

Tutkimuksesta

- Käytännötutkimusta, narratiivinen tutkimusote, kerronnallinen haastattelu aineistonkeruun menetelmänä
- Tutkimuksen keskiössä nuorten kokemukset sosiaalityöstä - ei työntekijän osaaminen, näkemys, rooli eikä asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutus.
- Tutkimuksen tarkoituksena tuoda nuorten oma ääni esille kerrottujen kokemusten muodossa.
- Kokemus on aina yksilöllistä ja ainutlaatuista. Nuoren kokemus ei mittaa toteutetun sosiaalityön laatua.
- ATJ:n dokumentteja käytetään apumateriaalina haastattelutilanteissa, ei tutkimusmateriaalina.

Dia 3

Narratiivisuus

Leena Syrjälä kuvaa narratiivisen tutkimuksen tarkoitusta seuraavasti:	<i>"Viime kädessä kuitenkin jokainen tutkija luo itse oman narratiivisen metodinsa toisten tutkijoiden viivoittaman tien pohjalta. Hän kehittää oman tapansa elämänkokonaisuuden kirjon tavoittelemiseen siten, että hänen tuottamansa teksti houkuttelee lukijaa ja saa aikaan sijaiskokemuksia, tunteita, että on itse ollut mukana kyseisen ihmisen elämässä." (Syrjälä 2001, 214.)</i>
<i>"Oleellista on nostaa esille tutkittavien ääni, heidän tunteensa, toimintansa ja kokemuksensa tarkastellen erityisesti elämän käännekohtia, jotka voivat muuttaa radikaalisti niitä merkityksiä, joita ihmiset antavat itselleen ja omille kokemuksilleen." (Syrjälä 2001, 205.)</i>	

Dia 4

Sosiaaliviraston eettinen toimikunta

Tutkimusaiheen esittely asiakkaille tapahduttava sosiaaliviraston työntekijöiden toimesta.

Sosiaalihuollon asiakkailla oikeus päättää itse, osallistuvatko tutkimukseen vai eivät.

Yksittäinen työntekijä ei voi toimia portinvartijana asiakkaan osallistumiselle.

Tutkija ei voi itse olla suoraan yhteydessä sosiaalihuollon asiakkaakseen esitelläkseen hänelle tutkimusaiheen ja kysyäksään asiakkaan kiinnostusta osallistua tutkimukseen. -
> Aiheen esittely ja suostumus työntekijän kautta.

Dia 5

Haastateltavien valinnasta

- 1.1.2011 alkaen tavatut nuoret (jos ei viikolla 1 -> viikko 2 -> viikko 3 jne.)
- Sosiaalityöntekijän tapaama nuori, jolla sosiaalityön tarve ja asiakastyötä dokumentoitu vähintään tilannearvion muodossa
- Nuori kykenee ilmaisemaan itseään puhumalla
- Riittävä suomen kielen taito (ei tulkkia)
- Ei pelkästään toimeentulotuen osalta asioivia

⇒ Nuorelle esitetään tutkimusaihe suostumuslomakkeen tukemana

⇒ Jos nuori haluaa osallistua tutkimukseen, nuori täyttää suostumuslomakkeen ja työntekijä toimittaa lomakkeen sekä tulosteet Eija Huovilalle.

Millaisia kokemuksia sinulla on sosiaalityöstä sosiaaliasemalla?

Osallistu tutkimukseen ja kerro kokemuksistasi

- Osallistumalla alle 25-vuotiaiden nuorten sosiaalityön kokemuksia käsittelevään tutkimukseen olet mukana sosiaalityön kehittämisessä. Yhteisenä tavoitteena on, että nuorisososiaalityö sosiaaliasemalla vastaisi entistä paremmin alle 25-vuotiaiden nuorten tarpeita. Tämä ei ole mahdollista ilman sinun ja muiden nuorten kokemusten esille tuomista.

Tutkimukseen osallistuminen edellyttää sinulta yhtä, noin 1-2 tunnin tapaamista kanssani haastattelua varten. Haastattelu äänitetään ja tallennetaan suojattuna tiedostona. Tutkimusaineisto on ainoastaan minun käytettävissä. Ennen tutkimusraportin valmistumista sinulla on mahdollisuus kommentoida omaa osaasi tutkimusmateriaalista ja/tai täydentää kertomaasi. Tutkimusraporttiin ei tule sinun tunnustetietoja, sillä sellaiset tiedot poistetaan tai muutetaan.

Olen kiinnostunut sinun kokemuksista

-Täytä alla oleva suostumuslomake ja anna se työntekijällesi, niin otan sinuun yhteyttä marraskuun alkupuolella puhelimitse sopiakseni haastatteluajan.

Ystävällisin terveisin,

Eija Huovila

Helsingin yliopiston jatko-opiskelija, SOSNET-erikoissosiaalityöntekijän koulutusohjelma
GSM 046 5531077 (koko tutkimuksen ajan - vain soittopyynnöille ja viesteille)

Ilmoittautuminen

Nimi.....Henkilötunnus.....

Osoite.....Puh.....

Osallistun nuorten sosiaalityön kokemuksia koskevaan tutkimukseen.
Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista.

Seuraavat minua koskevat asiakastietojärjestelmä ATJ:n tiedot saa luovuttaa tulostettuna Eija Huovilalle käytettäväksi ainoastaan tätä tutkimusta varten:
tilannearviot (TARV) - sosiaalityön suunnitelmat (SUUN) - suunnitelman seurannat (SEUR).
Näitä asiakirjoja käytetään apumateriaalina haastattelussa.

John, 22 v.

John otti ensimmäistä kertaa yhteyttä sosiaalityöntekijään ollessaan 18-vuotias. Hän oli tuolloin keskeyttänyt autoalan ammatillisen koulutuksen ja haki itselleen töitä. Koulutuksen hän keskeytti, koska autoala ei häntä oikeastaan kiinnostanut. *"Tai ysilt ku pääs, ni piti johonki ammattikouluu hakee. Ja sit päätin jotenkin vaa tonne. Mut ei toi ollu se mun juttu"*, John toteaa. Koska hän ei saanut tuloja mistään muualta, hän haki toimeentulotukea, jotta selviäisi taloudellisesti. John asui opintojen keskeyttämisen jälkeen vielä pari vuotta äitinsä luona mutta suoritettuaan varusmiespalveluksen hänen oli muutettava pois kotoa. Mutta – hänellä ei ollut mihin muuttaa.

John on ollut asunnottomana kolme vuotta ja on *'just ja just selviny'*. Koko asunnottomuuden ajan Johnilla on ollut yksi asia, johon hän on toivonut apua sosiaalityöntekijöiltä – oma asunto. Jos ei ole asuntoa, työtäkin on vaikea hakea, koska *'sit ei ikinä tiedä et mistä sitä herää'*.

John on asunut viikoittain eri paikoissa eri kavereiden luona, jotka tosin itse ovat melko hyvin pärjääviä, sillä heillä on asunto, työ ja auto. *"Ne yrittää parastaa et. Ei ne varmaa kaverii haluu jättää tonne kadullekaa. Koska sit ku mä saan kämpän, jos jolleki kaverille käy tollee, ni emmäkää haluu jättää sitä kadulle"*, John toteaa. Asuntoa hän on kyllä hakenut itse, sillä *'kyl, totta kai, pitää olla itsetoimiminen siin vaiheessa. Et ei voi vaan antaa niinku muitten hakee sun puolesta. Et kai täs vaihees, ku o yli kaheksantoist, pitää myös osata tehdä'*. Mutta yhteydenotoista huolimatta John ei ole saanut vastauksia vuokranantajilta. Äidin luona hän käy lähinnä *'syömässä, ku on jotkut juhlat tai jotai'*.

Sosiaalityöntekijöitä Johnilla on ollut useita ja useassa toimipisteessä mutta Johnista vasta viimeisin, jonka hän tapasi pari kuukautta ennen ensimmäistä haastattelua, otti hänet vakavasti. Viiden vuoden aika tapaamistaan sosiaalityöntekijöistä Johnilla on huonot kokemukset, sillä häntä ja hänen asunnottomuuttaan ei otettu vakavasti. *"Kerroin niinku 'elämäntilanne näin-näin-näin' mut sit ne jotenki varmaa oletti, et mul o asiat oikeesti tuol paljo paremmin, mitä mä sanon niille nyt tässä että"*, John pohtii ja jatkaa: *"Ne on varmaan odottanu, et 'kyl hän selvii tuo. Kyl hänel on asuinpaikka tuol jossai' et."*

John odotti tapaamiltaan sosiaalityöntekijöiltä, että he olisivat kuunnelleet häntä, ottaneet hänet vakavasti ja koittaneet auttaa häntä. Hän otti

alusta lähtien itse yhteyttä työntekijöihin, sai tapaamisajan ja kuvaa tapaamisia sanomalla: *"No et meet asioimaa niiden kaa ni-ni, ne vaa on sillee 'joo, et emmä tiää, mitä sillee et'. (...) Mut ikinä niist ollu mihinkää apuu. ku pyys siin (...) hakemukses niinku tällee, ni anto sulle niinku listan, 'joo, et käy hakee tuolta ja tuolta'. (...) Ei ku sit ku tuli seuraava tapaaminen, ni se enää halunnu ees kysyä siit asiast. Vaan meil oli aina joku toinen asia, mist meidän piti selvittää. Sit ne meni aina nii vaikeeks, ne asiat sitte."*

Yhteydenpito nykyisen sosiaalityöntekijän kanssa oli alussa samankaltaista kuin aikaisempien työntekijöiden kanssa – puhumista elämäntilanteesta ja siitä, mitä Johnin pitäisi tehdä eikä sen enempää. Tämä työntekijä kuitenkin soitti hänelle pari päivää tapaamisen jälkeen, pyysi toimittamaan asuntohakemuksen eräälle taholla, koska hän oli järjestänyt asumishaastattelun. John arvostaa sitä, että sosiaalityöntekijä on auttanut häntä, hoitanut hänen puolesta asunnon hakemista. Lisäksi John ja työntekijä yhdessä ovat katsoneet netistä työpaikkoja, mikä Johnista on *'tosi hyvä'*. Nykyinen sosiaalityöntekijä osaa kuunnella paremmin ja *'sen kaa pystyy niinku toimimaa erilailta ku muiden sosiaalityöntekijöiden kanssa'*. Hän on edistänyt Johnin asunnonhakuasiaa eikä kuten aikaisemmat työntekijät, jotka *'huomen on jo unohtanu sen'*. Se, että sosiaalitoimen asiakastietojärjestelmässä on Johnista tietoja, se ei häntä haittaa.

Työ- ja koulutusasiat ovat myös olleet esillä tapaamisilla mutta *'ei siit o puhuttu paljo'*. Johnilla oli aika Työvoiman palvelukeskukseen, jolloin nykyinen sosiaalityöntekijä olisi ollut mukana. Työvoiman palvelukeskuksesta sitten soitettiin Johnille ja kyseltiin *'et missäs sä oot' ja 'joo et, kais sä tiedät, et sul oli tapaaminen tääl'*. – Aika meni Johnilta ohi, koska hän ei ehtinyt ajoissa hakea kirjettä Poste Restante -osoitteesta ja oli juuri heräämässä kaverin luota. Nykyinen sosiaalityöntekijä kysyi myöhemmin, halusiko John jatkaa Työvoiman Palvelukeskuksessa. John ei halunnut ja toteaa kokemuksestaan siellä: *"Oikeesti. Ne, ne painostaa, eikä siin o mitää järkee ku ne painostaa. Et eihä siit tuu yhtää mitää. Sen pitää tulla itsestään sieltä."* Johnista on tärkeintä, että työntekijä kuuntelee ja ottaa vakavasti sen, mitä ensimmäistä kertaa yhteyttä ottavalla nuorella on sanottavaa, muodostaa käsityksen nuoren elämäntilanteesta ja koittaa auttaa nuorta. – Johnin tähänastisten kokemusten mukaan sosiaalityö koittaa *'saada aikaseks jotai (...) Ne yrittää työllistää sua.'*

Johnille tärkeintä on oman asunnon saaminen, mistä hän toteaa: *"Mut ku nyt sais sen asunnon, pääsis aloillee. Istahtaa omaa asuntoon, miettii hetki siin, ja sit vasta lähtee vaik töihin tai kouluun, ku on se oma kämppä alla."* Mutta ilman asuntoa on vaikeata lähteä töihin tai hakea edes kouluun. John on miettinyt pitkään, että hän haluaisi oppisopimuskoulutukseen, sillä *'sit samal niinku teet sä duunii, sit saat myös paperit siitä'*. Liikunnallinen ala kiinnostaa Johnia ja ulkokenttien kunnostuksen parissa suoritettu työharjoittelu osoitti, että liikunnallinen ala saattaisi kiinnostaa häntä. Toisaalta, jos hän saa asunnon, niin hän voisi olla töissä *'ihan mis vaa'* ainakin vuoden *'et pääsis vähä sellasee ... elämänmakuu'*.

John toivoo, että kahden vuoden päästä hänellä on oma asunto, hyvä koulutus ja että hän pystyy elättämään itsensä. Ilman asuntoa hän ei pysty rakentamaan mitään.

John osallistui haastatteluun, koska tutkimus koskee nuoria. Osallistumisellaan hän toivoo voivansa vaikuttaa siihen, miten sosiaalitoimessa toimitaan jatkossa. John odottaa tutkimukselta myös käytännöllisiä tuloksia – ei vain puhetta.

Täydentäviä kysymyksiä Johnille:

Kerroit viime kerralla, että armeijasta tultuasi sinun oli muutettava pois kotoa. Minulle jäi epäselväksi, miksi muutto oli välttämätöntä.

- Voisitko vähän tarkentaa tätä?

Viime haastattelussa mainitsit äitisi ja kerroit, että käyt juhla-aikoina kotona syömässä.

- Haluaisitko kertoa perheestäsi?

Olit viime haastattelun jälkeen asumis-haastattelussa ja puhelimesta kerroit, että asuntoa ei ole vielä löytynyt.

- Voisitko kertoa asuntotilanteestasi kevään ajalta?
-

'---' = suora lainaus sanatarkasti litteroidusta tekstistä

John = tutkimusraportissa käytettävä pseudonyymi

John on antanut suostumuksensa tämän tekstin käyttämiselle tutkimusraportissa esimerkkinä tutkijan ensimmäisen haastattelun pohjalta laatimasta yhteenveto-kertomuksesta. Sen John ja muut kanssakertojat saivat luettavakseen toisen tutkimushaastattelun yhteydessä. Niille nuorille, jotka eivät osallistuneet toiseen haastatteluun, yhteenveto-kertomus lähetettiin kotiin.

Liite 4. Psykososiaalisen kehityksen vaiheet (Erikson 1980/1959, 129.)

Vauvaikä	luottamus vs. epäluottamus				yksipolariteetti vs. ennenaikainen itsen erottautuminen			
Varhainen lapsuus		autonomia vs. häpeä, epäily			bipolariteetti vs. autismi			
Leikki-ikä			aloitekyky vs. syyllisyys		leikki-identifikaatio vs. fantasia-identiteetit (oidipal)			
Kouluikä				tuotteliaisuus vs. vähemmydentunne	työidentifikaatio vs. ennenaikainen identiteetti			
Nuoruus	aikaprospektiivi vs. aikakäsityksen diffuusio	itsevarmuus vs. identiteettitietoisuus	roolikokeilu vs. negatiivinen identiteetti	saavutusten ennakoiminen vs. kyvyttömyys työhön	identiteetti vs. identiteetti-diffuusio	seksuaalinen identiteetti vs. biseksuaalinen diffuusio	johtajuuden polarisaatio vs. auktoriteetti-diffuusio	ideologinen polarisaatio vs. esikuvien diffuusio
Varhainen aikuisuus					solidariteetti vs. sosiaalinen eristäytyminen	intimiteetti vs. eristäytyminen		
Aikuisuus							generativiteetti vs. itsekeskeisyys	
Kypsä ikä								integriteetti vs. inho, epätoivo

Liite 5. Psykososiaalisten kehitysvaiheiden ikäjako

(Erikson 1980/1959, 128; Newman & Newman 1991/1975, 48–59.)

Erik H. Erikson (1980/1959)	Barbara ja Philip Newman & Newman (1991/1975)
Vauvaikä	Vauvaikä (syntymä – 2 v.)
Varhainen lapsuus	Leikki-ikä (2 – 4 v.)
Leikki-ikä	Esikouluikä (4 – 6 v.)
Kouluikä	Kouluikä (6 – 12 v.)
Nuoruus (12 – 22 v.)	Varhaisnuoruus (12 – 18 v.)
	Myöhäisempi nuoruusvaihe (18 – 22 v.)
Varhainen aikuisuus	Varhainen aikuisuus (22 – 34 v.)
Aikuisuus	Keski-ikä (34 – 60 v.)
Kypsä ikä	Myöhäisempi aikuisvaihe (60 – 70 v.)
	Vanhuus (75 v. – kuolema)

Liite 6. Nuoruusvaiheen ja varhaisen aikuisuuden kehitystehtävät (Newman & Newman 1991/1975, 48–59.)

	Kehitystehtävät	Psykososiaalinen kriisi	Keskeinen prosessi psykososiaalisen kriisin ratkaisulle	Minän (Ego) rakentumisen erityispiirre	Riskitekijät (patologiset tekijät)
Varhaisnuoruus (12 – 18 v.)	muodolliset operaatiot, fyysinen kypsyminen, emotionaalinen kehitys, kaveripiirin jäsenyys ja seksuaalisuus	ryhmäidentiteetti vs. vieraantuminen	kaveripaine	luottamuksellisuuteen sitoutuminen ja sen säilyttäminen toisten ihmisten kanssa	eristyneisyys, kavereiden puuttuminen
Myöhäisempi nuoruusvaihe (18 – 22 v.)	itsenäisyys suhteessa vanhempiin, sukupuolirooli-identiteetti, sisäistetty moraalit ja ammatilliset valinnat	yksilöllinen identiteetti vs. identiteettihämmennys	roolikokeilut	sitoutuminen arvoihin ja ideologioihin ja uskollisuus niille	itselle vieraiden roolien ja arvojen torjuminen
Varhainen aikuisuus (22 – 34 v.)	parisuhde, lasten kasvattaminen, vanhemmuus ja työuran hallinta	läheisyys vs. eristäytyminen	vastavuoroisuus läheisten kanssa	kyky vastavuoroiseen rakkauteen, mikä ylittää lapsuusajan riippuvuuden	toisten ihmisten määrätietoinen poissulkeminen omasta elämästä